

KÜRT SOLU

B. Azad

S. Bulut

S. Çiftyürek

T. Demirer &
S. Özbudun

M. Hikmet

A. Kendav

S. Şaşmaz

G. Esteva

DEVLET

- √ Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni
- √ Devlet ve diktatörlüğün bağı
- √ Marksist bakışla devlet ve devrim
- √ Proletarya diktatörlüğü
- √ Devlet ve bürokrasi
- √ Köleci devletten sosyalist devlete
- √ Ulus devletin doğuşu ve evrimi
- √ Modernizm ve devlet
- √ Kürtler ve devlet geleneği

NEWROZ KİTAP

Dizisi

11

GÜN
YAYINCILIK

KÜRT SOLU

DEVLET

- √ Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni
 - √ Devlet ve diktatörlüğün bağı
- √ Marksist bakışla devlet ve devrim
 - √ Proletarya diktatörlüğü
 - √ Devlet ve bürokrasi
- √ Köleci devletten sosyalist devlete
 - √ Ulus devletin doğuşu ve evrimi
 - √ Modernizm ve devlet
 - √ Kürtler ve devlet geleneği

gün yayıncılık

Gün Yayıncılık
Mart 2005

Derleyenler
İbrahim Mahgür
Hüseyin Hasöz

Dizgi-Mizanpaj
Gün Yayıncılık

Kapak Tasarım
Gün Yayıncılık

ISBN
975-8581-28-7

Baskı
Ser Matbaacılık

Gün Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti
İnönü Mah. Babil Sok. No: 27/3
Harbiye/İSTANBUL
Tel/Fax: 0 212 219 69 06

kurtsolu@mynef.com

İÇİNDEKİLER

Gelecek Kitapta	5
<u>DOSYA</u>	
Kürdistan'a Nasıl Bir Devlet? Baver AZAD	7
Doğucu -Asyatik Miri Toprak Rejimi- Sosyal Devlet Sorunsalı S. BULUT	35
Devletin Tarihteki Yeri ve Geleceği S. ÇİFTYÜREK	71
Devlet ve Demokrasi (mi?) T. DEMİRER & S. ÖZBUDUN	113
Devrimci Dönemlerde Devlet Mansur HİKMET	127
Kürtler ve Devlet Ali KENDAV	179
Devlet ile İnsanın ("Kişi'nin) Canalcı Diyalektiği Süleyman ŞAŞMAZ	197
Yeni Komünlerin Devrimi Gustavo ESTEVA	227

Gelecek Kitapta...

Uzun bir aradan sonra Kürt Solu-Newroz Kitap Dizisi 11 niha-yet siz okurların elinde. Ana dosya konusu olan devlet olgusunu farklı açılardan ele alan zengin yazıların yanı sıra dosya dışı bir yazı da yer alıyor. Umarız, devlet dosyasının gecikmişliğini, dosyanın zengin içeriğiyle telafi etmiş oluruz. Dosyanın gecikmesinden dolayı okuyucularımızdan özür dileriz.

Gelecek kitapta ana dosya konusu olarak yine önemli ve karmaşık bir sorunu ele alıyoruz: *Modernizm ve Postmodernizm*. İdeolojik ve felsefi sorunlamada güncelliğini koruyan bu sorun, elinizdeki dosya ile geçişli konuları içermesi nedeniyle birbirini tamamlayan özelliklere sahip.

1- Modernizm; insan aklının özgürleşmesinde, evren, doğa, toplum, tanrı kavrayışında eskiden ne oranda köklü bir kopuşu içerir?

2- Marksizmin aydınlanmaya, modernizme bakışı neydi ve modernizmin marksist açıdan bütünlüklü eleştirisi günümüzde neyi içerir? Alternatif arayışın belli başlı çizgileri nelerdir?

3- Reel sosyalizm, felsefi dokusuyla, üretim rejimiyle ve poli-

tik kurumlarıyla, modernizmi aşabildi mi; aşamadıysa bunun nedenleri nelerdir?

4- Daha genel bir sorunlama olarak, modernizmin dünü-bugünü-geleceği; özel olarak da Batı uygarlığı modernist felsefe, siyaset, sanat ve kurumlaşmasının son durağı mı?

5- Genel olarak Büyük Doğu, özel olarak da Ortadoğu ve Kürtler modernist gelişmenin neresindedir? Daha üst bir uygarlığa (komünist uygarlığa) sıçramak için modernizmi bütün boyutlarıyla yaşamak zorundalar mı?

6- Modernizmin krizi, aynı zamanda ve aynı derinlikle, modern devletin, ulusun, ailenin ve kapitalist sanayi uygarlığının krizi mi?

7- Modernizmin krizi ile postmodernizm ilişkisinin sorgulanması; ve son yıllarda felsefede, siyasette, sanatta, üretimde ve hatta savaş sanatında vb. her şeyin başına konulan "post" öntakısı nedir, neyi ifade ediyor? Postmodernizm nedir ve kaynaklandığı ideolojik, felsefi kaynaklar nelerdir?

8- Kapitalist üretim rejimindeki postfordist esnek üretim rejimi ile felsefe alanındaki postmodernizmin ilişkisi var mı, varsa neyi içeriyor? Geç kalmış kapitalizmin, modernizmin krizinde ve postmodernizmin gelişmesinde ne oranda rolü bulunuyor?

9- Marksizmin alternatif arayışı ve kültür egemen komünist uygarlık perspektifinin belli başlı ana çizgileri nelerdir?

Dosyaya katılım sağlayacak yazarlarımız, yukarıda maddeler halinde verilen sorunlamanın geneline ilişkin kapsamlı üretimde bulunabilecekleri gibi, bu maddelerden herhangi biri üzerinde de yoğunlaşabilirler.

Gelecek sayıda buluşmak dileğiyle...

Bower AZAD

KÜRDİSTAN'A NASIL BİR DEVLET?

Devlet

Burjuva ideolojisinde devlet ve demokrasi toplumun farklı kesimlerinin uzlaşma zemini üzerinde oluşan bir düzendir.

Burjuva ideolojisinin tarih anlayışı evrim ve ilerleme teorisine dayalıdır. Üretim ilişkilerinin kapitalist üretim ilişkilerine dönüşmesi tarihsel evrimin gereğidir. Tarihsel evrim yasası nesnelidir. Dünyanın tüm ülkelerine kapitalist üretim ilişkilerini, siyasetini ve ideolojisini taşımak da tarihsel ilerlemedir. Burjuva ideolojisine göre kapitalizmin dışında kalan ülkeler tarih dışında kalan toplumlardır. Kapitalizmi taşımakla tarih içine çekileceklerdir. Böylelikle sömürgecilik ve emperyalizm tarihsel evrim ve ilerlemenin gereği olur.

Liberalizmin tarihsel evrim ve ilerleme teorisinin kaynağı doğal hukuk anlayışıdır. Doğal hukuk ya da haklar; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme ve başkalarının da bu konuda eşit haklara sahip olmalarıdır. Doğal haklar doğuştan sahip olunan, zaman aşımı ile kaybedilmeyen ve devlete devredilme-

yen haklardır. Devletin görevi bu doğal hakları korumaktır ve devlet bu haklara dokunamaz. Böylelikle doğal haklar tarih ve toplum ilişkileri dışında, nesnelliğin gereği olarak soyut bireysel haklardır.

Peki ama liberalizm öncesi bu haklar niçin korunmadı ve toplumsal ilişkilerde uygulama alanı bulamadı? Cevabını 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi vermektedir: "İnsanlığın uğradığı felaketlerin, yönetim biçimlerinde ortaya çıkan bozuklukların tek nedeni olarak insan haklarının bilinmemesi, insan haklarının zamanla unutulmuş olması ve bu haklara gereken önemin verilmemiş olmasıdır." .. "İnsanların kutsal, zaman aşımı ile kaybedilmeyen, başkasına devir ve terk edilmeyen doğal haklarının, açık ve kesin olarak bilinmesi, öğrenilmesi ile zorba keyfi yönetimlerin kurulmasına, yerleşmesine engel olunabilecekti."

Doğal hukuk, merkantilizm döneminden beri burjuva mülkiyetin özgürlüğünün ve güvenliğinin meşrutiyetini oluşturma ideolojisidir. Burjuva mülkiyetin özgürlüğü ve güvenliği için alınan ve alınacak tedbirleri baskıya karşı direnme hakkı olarak tanımlamaktadır.

Burjuva ideolojisi, toplumu, serbest piyasa sistemini (sivil toplum) ve siyasi sistemi (devlet) birbirinden soyutlayarak ele alır. Serbest piyasa sistemini oluşturan burjuva özel mülkiyeti ve sözleşme özgürlüğüdür. Herkes istediği malı üretmede ve piyasada eşdeğeri ile mübadelede eşit ve aynı haklara sahiptir. Herkes sahip olduğu mülkünü yani üretim araçları ve emek gücünü serbestçe tasarruf etmek ve eşdeğeri ile mübadelede özgür, eşit ve aynı hakka sahiptir. Burjuva ideolojisi bu hakkın ve bu hakka dayalı toplumun kendini yeniden üretiminin meşruluğunu savunmaktan ibarettir.

Üretim araçları üzerinde özel mülkiyet, üreticilerin üretim araçlarının mülkiyetinden koparılmasını öngörür. Böylece mülksüzlerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için kalan tek seçenek, emek güçlerini piyasa mekanizmasıyla belirlenen fiyat üzerinden kapitalistlere satmaktır. Sermayenin işçiden satın aldığı emek gücüdür, elde ettiği emektir. Sermayeye dayalı üretim, genişletilmiş yeniden üretimi öngörür. Çünkü her yeniden üretim artık-değer birikimini öngörür. Burjuva ideolojisine göre, genişletilmiş yeni-

den üretimin oluşumunu sağlayan kendi kendini düzenleyen serbest piyasa sistemidir, ya da gizli eldir, yani neseldir.

Burjuva ideolojisi, serbest piyasa sistemini bu önvarsayımlardan hareketle siyasi sistemi yani devleti toplum üzerinde ve dışında bağımsız bir kurum olarak idrak eder. Burjuva ideolojisine göre, piyasa sistemi özgür, eşit ve aynı haklara sahip bireylerin ilişkisine dayalıdır. Bu doğal hukuk gereği neseldir. Dolayısıyla devlet, ilke olarak özel mülkiyet hakkı ve sözleşme özgürlüğünü kişiler arasında ayırım yapmadan genel anlamda korur. Burjuva ideolojisi, işçilerin ve emekçilerin, toplumu sınıflı toplum olarak değil, kitle toplumu olarak algılamasını ister. Bu algılamayı, toplumsal algılamaya dönüştürmek, devletin işlevlerinden biridir. Böylelikle burjuva ideolojisi, burjuva demokrasisini özgür, eşit ve aynı haklara sahip bireylerin toplumu oluşturan sözleşmesine dayalı olarak, toplumun yararı için toplum adına hareket eden, toplum üzerinde ve dışında duran, bağımsız bir iktidar merkezi olarak tarif eder. Eğer burjuva ideoloji terminolojisini II. Enternasyonal Marksizmi terminolojisine çevirirsek; serbest piyasa sistemi altyapı ve devlet de üstyapıdır.

Nesnelci siyaset ya da tarihsel ilerlemeciler toplumları ileri ve geri gelişmişlikler olarak tasnif ederler, asgari-azami program ayırımları bundandır.

II. Enternasyonal Marksizmi ya da nedensellik ve/veya nesnelci siyaset, ekonomiyi altyapı ve devleti de üstyapı olarak kabul eder. Böylelikle toplumu iki alana ayırıştırır ve ekonominin belirleyiciliğini öngörür. Bu öngörüsünü, Marx'ın 'Alman Ideolojisi'nde "Tarihsel tüm çatışmaların kaynağı, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkidir" belirlemesinin nesnel yorumuna dayandırır. Bu belirlemeyi nesnel genel ekonomik gelişme yasası olarak adlandırır. II. Enternasyonal Marxizm anlayışına göre nesnel genel ekonomik gelişme yasası neseldir. Nesnelci yoruma göre önce üretim araçları değişir ve gelişir, üretim ilişkileri de bu değişim ve gelişmeye uyumlu olarak biçimlenir. Üretim güçlerinin gelişim ve değişimi, üretim ilişkilerinin gelişim ve değişimini aşarsa, ekonomik durgunluk ya da kriz ortaya çıkar. Ancak bu da

geçicidir, neticede üretim güçleri, gelişmesine engel olan üretim ilişkilerini parçalar, değiştirir ve kendi gelişmesine uygun hale getirir. Nesnelci siyaset, ekonomiyi toplumsal ilişkilerin dışında nesnel olarak ele alır. Çünkü nesnel genel ekonomik gelişme yasası; sermayeyi nesnel, üretimi genel üretim, ihtiyaçları da bireysel ihtiyaçlar olarak kavrar. Bundandır ki üretim güçlerini etkin, üretim ilişkilerini de edilginleştirir. Böylelikle sınıf mücadelesini öznel yanından soyutlayıp koşulların belirleyiciliğine indirger. Ekonomiyi altyapı ve devleti de üstyapı olarak ele almak ve altyapının belirleyiciliğini dayatmak, burjuva ideolojisinin farklı bir biçimde anlatımıdır. Bu anlatımla devlet, serbest piyasa sisteminin yansıması olur. Bu kavrayışa göre artı-değer, serbest piyasada metaların özgür ve eşit mübadelesinin ürünüdür. Ki burjuva ideolojisinin anlatımı da budur. Burjuva ideolojisi sermayeyi nesnel, üretimi genel üretim, ihtiyaçları da bireysel ihtiyaçlar olarak kavrar. Nesnelci siyasetle burjuva siyaseti arasındaki fark nitelikte değil, niceliktedir.

Tarihi nesnelci bir anlayışla kavrayan nesnelci siyasete göre "tarihi yapan insanlardır", ama insanlar tarihi önceden tayin eden tarih yasalarına ya da üretim güçlerinin gelişim yasasına uygunluk içinde yapar. Böylelikle amaçlı somut sınıf mücadelesinin yön verdiği siyasal mücadeleden bağımsız olarak toplum biçimlerinin oluşturulmasını nesnel genel ekonomik gelişme yasası ya da üretici güçlerin gelişimi biçiminde kabul ettiğinden dolayı devrimi de aşamalı olarak teorileştirir.

Aşama teorisi ya da aşamalı devrim teorisi, devrimin nereye kadar ilerleyeceğini ve hangi aşamada kalacağını ilgili somut ülkenin sosyo-ekonomik gelişme düzeyinden hareketle belirler. Böylelikle somut ülkeyi, dünya kapitalist üretim ilişkilerinden soyutlayarak tek bir ülkenin sosyo-ekonomik ve teknik gelişmesine bağlı kılar. Bu durumda devrimin nereye kadar ilerleyeceği sorununun, önceden nesnel koşulların somutluğunu veri olarak ele alarak hareket ettiğinden, nesnel koşulların belirleyiciliğinde arar. Her ülkenin nesnel koşullarının farklılığından hareketle işçi sınıfının ve ezilen ulusların mücadelesini evrensel ve enternasyonal nitelikte değil, ülke sınırları içinde ve birbirinden kopuk olarak ele

alır. Böylelikle toplumsal sınıflar arasındaki egemenlik ilişkilerini nesnelleştirir. Devrimin öznesi ekonomik ve nesnel yasalar olur. Bu nedenle siyasi hedefleri bir sonuç olarak değerlendirir. Devrim sorununu nesnel ve ekonomik yasalara havale ettikleri için artık proletarya diktatörlüğü ve bu hedefin hangi araçlarla gerçekleştirileceğinin belirlenmesine de gerek kalmaz.

Böylelikle nesnelci siyaset de burjuva siyasetin yaptığı gibi işçilerin ve emekçilerin toplumu sınıflı toplum olarak değil, kitle toplumu olarak algılamasının aracı olur. Gerek burjuva ideolojisi ve gerekse tarihsel ilerlemeciler, kapitalizmi ve kapitalist devleti birbirinden ayrı nitelikler olarak ele aldıklarından ve tanımlamalarını da yaşanan somut niteliğinden kopuk olarak soyut kavramsal niteliklerle yaptıklarından dolayı kapitalizmi ve devleti, işçi sınıfı ve emekçiler için bilinmez ve anlaşılmaz bir duruma getirirler. Bundandır ki aşamalı devrim teorisi de liberalizmin tarih anlayışının kapsamı içindedir. Örneğin Türkiye sosyalist hareketi, asgari-azami programı, sosyalist devrim/demokratik devrim ayrımlarını Türkiye'nin sosyo-ekonomik tahlillerine dayandırmaktadır. Kürdistanlı devrimcilere çağrıları da aynı örgüt çatısı altında sosyalist devrim/demokratik devrim ayrımlarını dayatmaktadır. Sosyalist devrim/demokratik devrim tezlerini savunan örgütler bir bütün olarak tartışmalarında şu hususlardan kaçınılmaktadırlar:

a. Kapitalizmin ya da burjuva demokrasisinin karşısına proleter devrimci alternatif olarak Sovyet demokrasisi çıkarılmıyor.

b. Bu hedefe ulaşmanın temel aracı olan dünya devrimci partisi tartışma konusu bile edilmiyor ve üstelik sosyalist devrim/demokratik devrim hedeflerine hangi araçlarla gidileceği de belirtilmiyor.

c. Kürt sorununa yaklaşım, ulusal sorun ve UKKTH olarak değil, Kürtlerin demokratik hakları ya da azınlık hakları olarak ele alınmaktadır.

Komünist devrimciler, kapitalizmin ya da burjuva demokrasisinin karşısına proleter devrimci alternatif olarak komünist enter-nasyonal dünya partisi ve uluslararası sovyet cumhuriyetleri hedefini çıkarırlar.

Komünizm için, duyum, somut insanla faaliyeti arasındaki karşılıklı etkidir. Nesne, somut insan faaliyetiyle üretim ve tüketim araçlarına dönüşerek biçim değiştirir, yani insan faaliyeti bir toplum biçimi içersinde ve aracılığıyla olur. Bundandır ki üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkide eğer bir belirleyici aranacaksa, bu, üretim ilişkileridir. Üretim ilişkileri; toplumsal sınıflar arasındaki egemenlik ilişkileridir. Üretim güçleri ile üretim ilişkileri üretim biçiminin iki yönüdür. Üretim ilişkileri özne, üretim güçleri nesne konumundadır. Üretim güçlerini belirleyen konumuna getirmek, nesnel koşulların belirleyiciliğini başka bir deyişle söylemektir.

Sermaye, nesnele yani üretim araçlarına indirgenemez, özgün bir üretim ilişkisidir, yani ücretli emek temeline dayalı bir üretim ilişkisidir. Genel üretim diye bir üretim söz konusu olamaz. Kapitalist üretim de nihayetinde tarihsel-toplumsal ilişkilerin ürünü olarak, özgün bir üretim biçimidir. Ücretli emeğe dayalı bir üretim biçimi olarak mübadele değeri amacıyla yapılan bir üretimdir. Sürecin başında da sermaye paradır, sürecin sonunda da. Ama aynı para değil, nicelikçe artan paradır. Yani sermaye kendi kendini doğuran ya da büyüten paradır.

Bundandır ki Marx'ın artık-değer kuramı, aynı zamanda sınıf egemenliğini, ideolojik egemenliği ve sömürü ilişkilerini içeren bir toplumsal ilişkidir. Artık-değer kuramı, sermaye ile emek ya da kapitalist ile işçi arasındaki ekonomik ilişkiyi açığa kavuşturduğu kadar, siyasi ve ideolojik ilişkileri de açığa çıkaran temel kavramdır. Yani artık-değer kavramı aynı zamanda bir ideolojik kavramdır. İhtiyaçlar da toplumsal ilişkilerin ürünüdür. Toplumsal ilişkilerin ürünü olan üretim ile ihtiyaçları bireysel üretim ve bireysel ihtiyaçlara indirgemekten hareketle, ihtiyaçları da sonsuz sunmaktan maksat, kapitalist üretim sürecini ve iş bölümünü toplumsal ilişkilerin ürünü değil, tarihi (geçici) değil, doğasal yasaların ürünü olarak değışmezliğini belirtmektir.

Komünizm, tarihsel toplumsal gelişmelerin ve mücadelelerin oluşumunu doğal bilimsel gelişme yasası ya da nesnel genel ekonomik gelişme yasası olarak değil, "sınıf mücadelesi tarihin itici gücüdür" ilkesi ile açıklar. Sınıf mücadelesi bir siyasi mücadele

olduğundan dolayı tarihin itici gücüdür. Marx, "Tarih insanların amaçları doğrultusunda yaptıkları faaliyetlerden ibarettir" der. Toplumsal sınıfların ve ezen-ezilen kesimlerin amaçları çelişiktir, birbiriyle mücadele içindedirler. İnsanların amaçları doğrultusunda yaptıkları faaliyetler, sınıfların, ezen-ezilen kesimlerin çıkarları doğrultusunda örgütlenmeleri ve mücadeleleri vasıtasıyla gerçekleşir. Bunun için Marx, "Tarih sınıf mücadelelerinin tarihidir" tanımlamasıyla insan faaliyetini somutlar.

Ekonomi de siyasət gibi insan faaliyetinin bir ürünü olarak tarihsel bir olgudur. Bu nedenle nesnel kanunlara göre değil, kaynağını sınıf egemenliğinden alan öznel kanunlara göre işler. Öznel kanunlar ya da sınıf egemenlik ilişkilerini sınıf devleti aracılığıyla üretir ve yeniden üretir. Devlet; yöneten-yönetilen, kadın-erkek, kafa-kol, sermaye-ücretli, kır-kent emeğini; uluslararası üretim örgütlenmesinin yön verdiği bir hiyerarşinin sürekliliği içinde üreten ve yeniden üreten aygıttır.

Marx, "Kapitalist üretim, ancak, sermaye-değer, artı-değer yaratacak hale getirildiği sürece vardır ve devam eder. Kapitalist üretim süreci özgün bir üretim ilişkisi olarak sürekli bir hareket halindedir. Bu özgün üretim ilişkisinin (sermayenin-b.n.) hareketine uygun nitelikteki toplum; toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan, üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkının meşrutiyevidir. Burjuvazi geçmişten devraldığı ve eline geçirdiği devlet aygıtı ile bu nitelikte bir toplumu geliştirmekte, sürdürmektedir. Kapitalist üretim ancak bu nitelikteki bir toplumda artı-değer yaratır ve kendini üretir." der (Kapital, cilt II, s.116). Devlet, toplumsal ilişkileri yani ekonomi, siyasət, ideoloji ve kültürü sermaye hareketinin sürecine uygun hale getirmekle yükümlüdür. Marx, "toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan"ı üretim araçları ya da güçleri olarak belirtmiyor. "Üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkının meşrutiyeti"ni toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan öge olarak belirtiyor. Nihayet yabancılaştırmanın şifresi, özel mülkiyet hakkının meşrutiyeti içinde saklıdır; "Emeğin kendi nesnel koşullarını ve dolayısıyla, bizzat kendi ürettiği nesnel alemi yabancı mülkiyet olarak görmesine, emeğin yabancılaştırmasına dayanır." (Grundrisse s.589)

Burjuva toplumunda üretim ilişkileri; mübadele, mübadele de-

ğeri, artı-değerin paylaşılması, özel mülkiyet ve toplumsal sınıflar arasındaki egemenlik ilişkilerini içermektedir. Burjuvazi eline geçirdiği devlet aygıtı ile bu nitelikteki üretim ilişkilerini geliştirmekte ve sürdürmektedir. Burjuva toplumu varlığını; artı-değer sömürsünü sürdürmek ve korumakla görevli olan devletle sağlar. Aynı şekilde devletin varlığı artı-değer sömürsü koşuluna bağlıdır. Demek ki devrim sosyo-ekonomik aşamaların sorunu değil, siyasi bir sorundur. Sosyo-ekonomik gelişme aşamaları emperyalizm çağında bir bütün olarak kapitalist üretim ilişkilerinin ve sömürsünün içindedir. Dünya kapsamında bir bütün olarak kapitalist üretim ilişkilerinin biçimlendiricisi ve oluşturucusu da emperyalist sermayenin ihtiyaç ve eğilimidir. Devrimci hareketin ve devrimci mücadelenin durumunu tayin eden de enternasyonalist ve evrensel nitelikte siyaset ve örgütlülüğüdür.

Komünistler, her ülkenin özgün koşullarına dayalı orijinal bir strateji bulma gibi bir arayış içinde olamaz. Emegin kurtuluşu da ezilen ulusların kurtuluş hareketi de siyasi bir sorundur ve siyasi bir sorun olarak bir devletin parçalanmasına, yıkılmasına, yerine yeni bir devletin kurulmasına ilişkindir. Proleter devrimle ve ulusal demokratik devrimle komünistlerin hedefledikleri siyasal hedef, devletin ortadan kalkmasına varacak geçiş döneminin siyasal örgütlenmesi olan Sovyet Cumhuriyetidir. Uluslararası Sovyet Cumhuriyetleri hedefini taşımayan bir hareket ve mücadele, devrimci bir hareket ve devrimci bir mücadele olamaz; böyle bir mücadele burjuva demokrasilerinin sınırları içinde kalmaya mahkumdur.

Dünya devrimci partisi ve uluslararası Sovyet Cumhuriyetleri proleter devrimci alternatifin öznel etkenidir ve uluslararası örgütlenme açısından Birleşmiş Milletler'in alternatifidir. Bu iddiayı açık ve somut olarak ortaya koyan komünistler; Bolşevizm gibi ve hatta Bolşevizmi aşmayı hedefleyen bir devrimci akımın temellerini atmayı, içinde yaşadığımız sürecin özgün amacı edinmelidir.

Bugüne kadar Kürt ulusal hareketinin siyasi güçleri nasıl bir devlet hedeflediklerini tanımlamamışlardır.

Kürt ulusal hareketi bağrında sol ve geleneksel akımları barın-

dırmaktadır. Kürt solunu yönlendiren siyaset, nesnelci siyaset ve bundan kaynaklanan aşamalı devrim teorisisdir. Nedensellik ya da nesnelci siyaset amaç ve temel ilkeler doğrultusunda koşulları değiştirme siyaseti değil, koşullara göre siyaset belirlemedir. Dünya genelinde nesnelci siyasetlerin yaptığı gibi, bilimsellik adına nesnel durumun belirlediği hazır alternatifler arasında en gerçekçi olanı seçtikleri iddiasındadırlar. Bundan hareketle Kürt sorununu siyasal bir sorun olarak değil, tarihsel-kültürel evrim zeminine, yani azınlık siyasetine çekmektedirler. Azınlık siyasetinin önde gelen temsilcileri PKK ya da yeni adıyla Kongra-Gel ile YNK'dir.

Diğer siyasi akım ise 1920'lerden gelen geleneksel siyaset olarak tanımladığımız bağımsızlıkçı harekettir. Bu akım Şeyh Mahmut Berzenci, Koçgiri, Şeyh Said, Ağrı, Seyid Rıza, Kürt Mahabad Cumhuriyeti, Molla Mustafa Barzani'den devam edip gelen bir siyasettir. Geleneksel siyaset ya da bağımsızlıkçılar, 1920'lerde emperyalizmin oluşturduğu 4 parça sömürge Kürdistan'ı ve sömürgeci ya da ezen ulus devletlerini tanımamış ve kabullenmemiştir. Bu statükoyu parçalamak için amansız bir mücadele vermiştir. Bu mücadele içinde Kürt Mahabad Cumhuriyeti'nin kuruluşu da vardır.

Günümüzde bu geleneksel siyaset kendisini Güney Kürdistan KDP'sinde sürdürmektedir. İran KDP'si de bu siyasi damarın devamıdır.

Bununla birlikte;

a- Geleneksel siyaset 1920'lerden beri 'teorik-politik' siyasal koşulundan yoksun olarak 'pratik-politik' siyasal koşuluyla Kürt ulusal kurtuluş hareketini sürdürmüştür.

b- Geleneksel siyasetin siyasal perspektifi 1920'lerde bağımsız-birleşik Kürdistan iken, daha sonra parça düzeyinde kısmi bağımsızlık mücadelesine kaymıştır.

c- Geleneksel siyaset, Kürt ulusal hareketinin acil ihtiyacı olan ulusal siyaset ile azınlık siyaseti arasındaki ideolojik, siyasal, programsal ve örgütsel ayrım çizgilerini çekmemiştir.

Bundandır ki Kürt ulusal hareketi, ulusal siyaset ile azınlık siyaseti arasında belirsiz ve istikrarsız bir siyaset izlemiştir. Bu durum Kürt ulusal hareketinin öznel siyasi koşulunu, yani devrimci

iradesini zayıflatmakta, edilgenleştirmekte ve nesnel bir konuma getirmektedir. Bu siyasi koşullardan dolayı Kürt ulusal hareketi bağımsız ve birleşik bir ülke siyasal perspektifi ve buna giden stratejiden yoksundur. Hatta Kürt ulusal hareketinin siyasi ufku bunu tartışma seviyesini bile yakalayamamıştır.

Kürdistan'da varolan nesnelci-ikameci siyasetlerden bazıları programlarında 'bağımsız birleşik Kürdistan' ya da 'Kürdistan Halk Cumhuriyeti'ni hedeflediklerini belirtirler. Ne var ki, bu bir vaat olarak belirsiz bir geleceğin yani teorinin sorunu olarak kalır. Bu siyasetlerin ideolojisi ve mücadele yöntemleri ne olursa olsun, nasıl bir devlet istediklerini ya da açıklayıcı devlet modelini belirtmezler. Nasıl olsa devlet kendi partilerinin aracılığıyla kurulacağına göre, zamanı geldiğinde nasıl bir devletin inşası gerektiğini parti açıklar(!)

Komünist devrimcilerin örgütlenmesinde amaç ve sabit ilkelerde anlaşmışlığın temeli devlete ilişkin siyasetten geçer. Örgütlenme, hedeflenen devlete göre şekillenir. Elbette işçi sınıfının ve emekçilerin devleti bir Sovyet demokrasisi olacaktır.

Kürdistanlı komünistler daha yolun başında nasıl bir devlet istediklerini açık ve net olarak tanımlayarak, bir Sovyet cumhuriyeti hedefini önlerine koyarak, kendilerini Kürdistan'daki nesnelci ve geleneksel siyasi güç ve hareketlerden ayıran siyasi çizgilerini kalınca çekerler. Bu hem hakları ve hem de görevleridir.

Ama aynı zamanda tarihi nedenlerden ötürü Sovyet kavramının çağrıştırdığı yanlış ve çarpık kavrayışla bu hedef arasındaki ayrımları çizmek de zorunludur.

Öteden beri Kürtlerin bu tür sorunlarla ilgilenmek yerine ya ezen ulus devrimcilerine koltuk değneği olmaları ya da sadece ulusal demokratik bir çizgiyle kendilerini sınırlamaları öğütleniyor. Bu, Kürtlerin kendi kaderlerini tayin etmekten aciz olduğu fikrine dayanan şovenizmin ifadelerinden biridir.

Kürdistanlı komünistlerin ödevi ise, Kürtlerin ulusal ve toplumsal kurtuluşu en az herhangi bir başka ulus kadar hakkettiğini öne çıkarmaktır.

Hele de Güney Kürdistan'da "Nasıl bir devlet?" sorusu git gide daha somut bir sorun haline gelirken; bütün parçalarda dikkatler

yeniden devlet sorununa odaklanırken; ve Kuzey parçası hızlı bir proleterleşme sürecine girmektedirken...

Kürdistanlı komünistlerin kendilerini ülkedeki başka siyasal akımlardan ayırt edebilmeleri için sadece bağımsız ve birleşik bir ülke hedefini parçacı anlayışların karşısına dikmeleri yetmez. Aynı zamanda "Nasıl bir devlet?" sorusunun yanıtını verirken de bunların hepsinden ayırt edilmeleri gerekir.

Ulusal ve toplumsal kurtuluş için komünist bir önderliğe ihtiyaç var. Komünistlerin de bayrağına Sovyet Cumhuriyeti hedefini koyan bir devrimci komünist partiye.

Bu nedenle "Nasıl bir cumhuriyet?" sorusunun yanıtlanması önem taşıyor. Aşağıda bu sorunun yanıtını açıklamak için gerekli tartışmalara ışık tutması hedeflenen saptamalar yer alıyor.

Nasıl Bir Sovyet Cumhuriyeti?

Sovyet demokrasisi demokratik hak ve özgürlükleri kurumlaştırır.

Demokratik hak ve özgürlüklere ihtiyacı olanlar sömürülen ve ezilenlerdir. Sovyet demokrasisi, sömürülen ve ezilenlerin mücadele organlarından çıkan Sovyet iktidarı, demokratik hak ve özgürlükleri kurumlaştırmanın ve yaşam tarzına dönüştürmenin güvencesi olmalıdır.

Kapitalizme karşı mücadelede savunulan demokratik hak ve özgürlükler Sovyet demokrasisinde yaşama geçirilmelidir. Çünkü, işçi sınıfının ve ezilenlerin inisiyatifinin, üretkenliğinin ve yeteneklerinin gelişmesinde ve egemen sınıf olarak iktidarını sürdürmesinde ve yabancılaşmadan kurtulmanın yolunun açılmasında demokratik hak ve özgürlüklerin içerikleşmesinin önemli payı olacaktır. Kapitalist devletler ya da SSCB ve kopyalarındaki ulusal sosyalizmler, toplumsal yapılarını korumak ve sürdürmek için toplumu koşullandırır. Bunun için de bilgi kaynaklarını kendi tekelinde tutarlar. Böylelikle, işlerine geldiği gibi yorumlamakta ve sunmaktalar. Bununla insanların inisiyatifini, üretkenliğini köreltmekte, eleştirel yanının gelişmesini engellemekte, edilginleştirmekte ve robotlaştırılması hedeflenmektedir. Bu durumdaki insanlar için demokratik hak ve özgürlükler biçim olmaktan ileri

gidemez. Sovyet demokrasisi bilgi kaynaklarını topluma açık tutar, yapısını korumak ve sürdürmek için koşullandırmaz, tersine sınıfsız topluma yönelmek için işçi sınıfının ve ezilenlerin inisiyatifinin, eleştirel yanının gelişmesine çaba sarfeder.

Şovyet demokrasisinde öğretim, komünizme varmak için bir araç niteliğindedir.

Sovyet demokrasisi öğretimi ayrıcalıklı bir durumdan, "sosyal terfi" aracı olmaktan çıkarmalıdır. İşçi sınıfının ve ezilenlerin tümünün çocuklarına öğretim olanakları açılmalıdır. Bu öğretim kapitalist öğretim kurumlarından hem nitelik hem nicelik olarak farklı olmalıdır. Kapitalizmde bilimsel çaba kârın artırılmasına yöneliktir. Öğretim süresi gerekli beceri için gereken süre değil, amaç öğretim kurumu aracılığıyla gençleri burjuva ideolojisi ile bütünleştirmek, tüketim toplumu yaratmada bir araç durumuna getirmek ve bu gençlik kitlesine iş bulma derdinden kurtulmaktır. Burjuvazi, işçi sınıfını bilim dışında tutar. Toplumun düzenini tehlikeye atan bilgileri vermez.

Sovyet demokrasisinde öğretim süresi gerekli beceri için gereken süredir. Öğretimi genel hatlarıyla iki başlık altında bölümlendirebiliriz:

Teknik bilim: Tüm öğrencileri yeteneklerine göre belirli teknik öğretimden geçirir. Bu bilgi uygulama alanı ile pekiştirilir. Teknik bilim, aynı zamanda bir insanın kendi ayakları üzerinde durabilmesi, yani üretken bir niteliğe kavuşması ve toplumsal özgür üreticilerin yaşamlarının bir aracına dönüşmesidir. Ulusal sosyalizm, kapitalizmle yarışma hedefinden dolayı tekniğin gelişimini toplumsal yaşamın hedefi olarak görmüştür. Komünist devrimci siyaset ise tekniğin geliştirilmesini, yetkinleştirilmesini toplumsal yaşamın bir amacı değil, bir aracı olarak telakki eder ve bundan hareketle üreticilere daha çok serbest zaman sağlamak ve insan ile toplum ve dünya hakkında bilgilenmesini derinleştirmek ve geliştirmek için teşvik eder.

Yabancılaşmanın açığa çıkmasını hedefleyen bilim: Kapitalizm öncesi toplumlarda, emekçi, emeğin nesnel koşullarının mülkiyetinden kopmadığından, üretilen nesnenin, bilgisinin, yete-

neğinin ve kültürünün ürünü olduğunun farkındaydı. Üretilen nesne emeğinin ürünü olduğundan dolayı çalışmayı sevmekte ve kişiliğinin farkındaydı. Kapitalizmde iş bölümü uzmanlaşmış küçük parçalara ayrılmış, her parçanın diğerlerinden bağımsız üretilmesi, nesnenin ya da metanın bütünselliğinin yitirilmesi bütün işçiler için, yani hem kafa emekçileri ve hem kol emekçileri için geçerli bir olgu olmuştur. Dolayısıyla nesne bir bütün olarak emekçinin dışında gerçekleşir. Yaratıcının yeteneği anlamsızlaşır, çalıştığı işyerinde üretilen nesnenin bütünselliğini teorik olarak kavrayamaz. Bu nedendir ki, çalışmasında ve üretiminde kişiliğini bulamaz. "Bu nesne bilgimin, deneyimimin ve etkinliğimin ürünüdür" diyemez. Artık nesne üreticinin kişiliğini yansıtmaz ve nesnelere her yönüyle yabancılaşmıştır. Üreticilerin emeğine, ürünlerine ve hayat etkinliğine yabancılaşmasına dayalı toplumsal ilişkiler insanı kendine, topluma ve doğaya yabancılaştırır. Bu yabancılaşmanın dayandığı temel, insanın kendini bireysel varoluşlu varlık görmesinden kaynaklanır. Bireysel varoluşlu bireyin toplumdaki yeri, sahip olduğu mübadele değeri kadardır.

Yabancılaşmayı açığa çıkarmayı hedefleyen bilim; insanın kendi biyolojik yapısının, toplumun ve ekonominin işleyişinin kavranmasına ve bu işleyişin sağlayıcısı olduğunun bilince çıkarılmasıyla, üretilenlerin ortak emeklerinin ürünü olduğu ve buradan ortak bilincin doğup derinleşmesini sağlamakla ancak yabancılaşmadan kurtulma sürecine girer.

Burada bilim, araştırmacı, sorgulayıcı, üretici olmalıdır. Bu öğretim faaliyeti öğretim kurumlarıyla sınırlandırılmamalı, tüm toplumsal örgütlenmelerde teşvik edilmeli ve toplumun önüne hedef olarak konulmalıdır.

Sovyet demokrasisinde toplumdan gizli bilgi kaynakları olmaz. Devlet sırrı gerekçesiyle bilginin toplumdan gizlenmesi fikir özgürlüğünü ve dolayısıyla örgütlenme özgürlüğünü yok eder. Çünkü, bilgi kaynakları topluma açık değilse, bu bilgileri irdeleme, eleştirme ve değiştirme olanaklarına da sahip değildir. O zaman siyasi mülkiyet Sovyet organlarının değil, bilgi kaynaklarını tekeline tutanların elinde olacaktır. Bunun içindir ki, proleter demokrasiyi burjuva demokrasisinden ayıran temel esaslardan biri,

bilgi kaynaklarının topluma açık olmasıdır. Bilgi kaynakları, topluma açık olduğunda, eleştiri ve fikir özgürlüğü anlamını bulur. Bu durumda da yabancılaşmanın açığa çıkmasını hedefleyen bilim anlamını bulur.

Sovyet demokrasisinde kapitalistlerin mülksüzleştirilmesi ve sosyal örgütlenişinin özellikleri:

Burjuva devletini parçalayıp yerine geçen egemen sınıf olarak örgütlenmiş işçi sınıfının devleti, kapitalist üretim ilişkilerini yok eder. Bunun için kapitalistleri mülksüzleştirecek ve üretim araçlarının mülkiyetini devletleştirecek, ücretli emeği yasaklayacak ve toplumsal yaşamı devam ettirmek için gerekli ekonomik ilişkilere müdahale ederek gerekli tedbirleri alacaktır. Burjuvazinin direnmesini kırmak ve ezilen kesimlere, emekçilere önderlik etmek için, belirtilenlere ve benzeri tedbirlere başvurur.

Sovyet cumhuriyeti burjuvaziye mülksüzleştirmek zorundadır. Çünkü burjuvazi egemenliğini, ücretli emeğe dayalı üretim içinde sağlar ve yeniden üretir. Burjuvazi siyasi manada mülksüzleştirilse bile, ücretli emeğe dayalı üretimde egemenliğini korumaya ve üretmeye devam eder. Çünkü burjuvazi yöneten olmasa da hakimiyetini emeğe dayalı üretim ilişkilerinden alır. Aynı şey proletarya için söylenemez, yani proletarya hakimiyetini üretim ilişkilerinden almaz, yöneten sınıf olmaktan alır. Bunun içindir ki, sovyet cumhuriyetini üretim araçlarının mülkiyetinin devletleştirilmesiyle eşit tutamayız.

Proletarya siyasal egemenliği için elbette burjuvaziye siyasi ve ekonomik olarak mülksüzleştirmekle yükümlüdür. Ama bu sadece toplumsal ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları karşılayan üretimi ve üretilenlerin ortak bilinçle dağıtımını örgütlediği zaman, devletleştirilmiş mülkiyet ilerici bir nitelik kazanır. Eğer proletarya adına yöneten parti yöneticileriye ve işçiler kapitalizmde olduğu gibi, belirlenmiş işe ve koşullara koşullandırılmış ise, devletleştirilmiş mülkiyetin ilerici bir niteliği olmadığı gibi tarihsel anlamda da geridir.

Demek ki, proletarya diktatörlüğünden maksat, işçi sınıfının üretimi örgütlemesini öğrenmesidir. Üretimi yapan emektir, ancak

emekçi emeğine yabancılaşmıştır. Emeğini sermayenin malı ya da mülkiyeti olarak görür, dolayısıyla üretimin öznesi emek iken sermaye olarak ya da üretimin öznesi işçi iken kapitalist olarak telakki edilir.

İşte proletarya diktatörlüğünde işçi sınıfı yöneten sınıf olarak üretimin öznesinin üreticiler olduğunu farketmekle üretimin örgütlenmesini de öğrenecektir. Ancak üretim ilişkilerini örgütlenme bilincinde olan işçi sınıfı burjuvaziyi yenilgiye uğratarak, dünya devriminin yolunu açabilir.

Burjuvazinin mülksüzleştirilmesi ilk aşamada toplumsallaştırılmış mülkiyet ya da sosyalist mülkiyet biçiminde değil, devletleştirme biçiminde gerçekleştirilir.

Toplumsallaştırılmış mülkiyet ancak proleter devrim uluslararası Sovyetler Cumhuriyeti biçiminde örgütlendiğinde uluslararası üretim ilişkisi olacaktır. Burjuvaziye karşı nihai zafer ancak bu durumda gerçekleşir.

Sovyet cumhuriyeti burjuva devletini ortadan kaldırmakla birlikte geçmişten devralınan ilişkilere ve kurumlara devrimci müdahalede bulunmak zorundadır. Kapitalist üretim ilişkilerinde iş bölümü mübadele ve mübadele değerine dayalıdır. Proletarya, üretim ilişkilerinde iş bölümünü insan ihtiyaçlarını karşılamaya dayandırarak devrimci dönüşüme uğratar.

Sovyet cumhuriyetinin görevi, her biri insan faaliyeti olan ve birbirinden kopuk olan teori ile pratiği bütünleştirmenin, emek ile emeğin nesnel koşullarının mülkiyetini bütünleştirmenin yolunu açmaktır. Yani sosyalist bir toplumun yolunu açmaktır. Bundan da anlaşıldığı gibi proletarya diktatörlüğünün tanımlanabilir bir toplum biçimi, ekonomik biçimi yoktur. Ayrıca kendine özgü toplumsal ilişkileri, ekonomik ilişkileri kurma gibi bir hedefi de yoktur.

Demek ki, Sovyet cumhuriyeti tanımlanabilir bir toplumsal ve ekonomik örgütlenmeye dayanmamakta, niteliğini siyasi örgütlenmesinden almaktadır. Siyasi egemenliğini, örgütlenmiş üreticilerin silahlı gücünden alır. Bu egemenliğini kimseye devretmez ve paylaşmaz. Çünkü komünizm örgütlenmiş işçi sınıfının eseri olacaktır.

Sovyet cumhuriyeti burjuvaziye ekonomik ve siyasal olarak mülksüzleştirmekle birlikte sosyal tedbirleri de alır.

a- Tüm asalak sektörler ve mesleklere son verilmelidir.

Sermayeye dayalı üretim kendisiyle birlikte hem siyasi ve idari alanda, hem de sosyal alanda bir sürü asalak sektör ve meslekleri geliştirir. İdari alanda ordu, emniyet, istihbarat vb.; sosyal ve ekonomik alanda ise bankacılık, sigortacılık, komisyonculuk, emlakçılık, pazarlamacılık, muhasebecilik, avukatlık vb. sektör ve meslekler kapitalizmin ihtiyaçlarının gereği olan mesleklerdir. Kapitalizmin tasfiyesi ile birlikte bu asalak sektör ve meslekler ihtiyaç olmaktan çıkacağından süreç içinde devreden çıkacaktır.

b- Herkesin temel ihtiyaçları koşulsuz olarak karşılanmalıdır.

Sovyet demokrasisi herkesin barınma, beslenme, giyinme, sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamayı bir yurttaşlık hakkı olarak görür. Elbette asgari yaşam koşulları kapitalizmden devralınan koşullara bağlı olacağından, Sovyet cumhuriyetlerinde farklılık olacaktır. Gelişmişlikten gelişmemiş cumhuriyetlere sağlanan destekle koşullarının olumluluğa itilmesini sağlayacaktır. Bu koşulların her halükarda devralınan kapitalizmden daha ileri olması hedeflenmelidir.

c- Üretken bir işte çalışmanın hem yurttaşlık hakkı ve hem de ödevi olarak algılanması bilince çıkarılmalıdır.

Herkesi toplumsal ihtiyaçları belirlemeye ve bu ihtiyaçları karşılamak için üretime ve üretilenlerin paylaşılmasına katılmaya imkan veren toplumsal ilişkilerin organizasyonu, insanlar arası ilişkilerde dayanışmayı, korumayı ve geliştirmeyi toplumsal yaşamın ihtiyaçlarına dönüştürecektir. Asalak işlerin tasfiyesi ve herkesin üretken işlerde çalışmaya yönelmesi, çalışma süresini kısaltmanın imkanlarını yaratacaktır. Böylece çalışmasının ve ürünlerinin kendisine ve topluma ait olduğunun farkında olması, çalışmayı yük olmaktan çıkaracak ve bir hevese dönüştürecektir. Çünkü emeğinin bir kısmını başka anlatımla artı-değerini toplumun ve üretimin gelişmesi için ayırdığının, bunun da tüm üreticilerin ortak ve gö-

nüllü kararı olduğunun ve kendisinin de bu kararın içinde olduğunun farkında olunacağından, çalışmadan kaçılmayacaktır.

Bu koşullarda artık siyasetçilik, sporculuk ve sanat gibi özel bir heves ve beceri olacak, meslek ve geçim aracı olmayacaktır ve olmamalıdır. Üretken bir işte çalışanların, heves ve beceri ile işini yapmasının engeli yoktur. Bu kesimlerin çalışması, çalışma sürecinin daha da kısalmasını ve emekçilerin birbirinden karşılıklı etkileşimi ile bir bütün olarak gerek vasıflaşması ve gerekse ortak davranma bilinçlerini geliştirecektir.

Sovyet Demokrasisinde Siyasal ve İdari Örgütlenişin Özellikleri

1- Egemenlik mücadele organlarından doğan iktidar organlarında örgütlenmiş halkın olmalıdır.

Sovyet demokrasisi herhangi bir siyasal güç tarafından siyasal iktidar ele geçirilerek inşa edilecek bir devlet değildir. Zaten siyasal iktidarı ele geçirerek oluşturulacak devlet bu siyasal gücün devleti olur, bu devlet de Sovyet demokrasisi olamaz ve olmaz. Sovyet demokrasisi burjuva diktatörlüğüne karşı mücadelede yer alan bütün kesimlerin mücadele organları tarafından oluşturulan proleter devletin içinde şekillenir.

Bu iktidar biçiminde yasama ve yürütme işlevleri birleştirilmiş durumdadır. Çünkü yasama ve yürütme işlevinin ayrılığına dayalı burjuva parlamenter, temsili demokratik rejim kafa-kol emeği ya da teori-pratik ayrımına dayalı olarak bir tahakküm sistemidir.

Siyasal iktidar, demokratik bir şekilde seçilmiş ve merkezileşmiş ve mücadele organlarından çıkmış olan konseylerin elinde olmalıdır. Bu egemenlik partilerden, sendikalardan vb. örgütlenmelerden ayrı tutularak işlenmelidir.

2- Halktan gizli siyaset oluşturulamaz; açık siyaset esastır.

Gerek iç, gerekse dış siyasetin oluşturulması açıklık içinde olmalıdır. Gizli siyasetin oluşturulması, 'dış düşmanlar' gerekçesiyle esasında kendi yurttaşlarından gizlenmesidir. Devletler için artık gizli siyaset diye bir şey söz konusu değil. Bu durumda halkın

iktidarı olan hükümetin tüm siyaseti halkına açık olmalıdır. Bu da yetmez, halkın ulaşabilmesi için gereken tüm araç ve gereçleri ve imkanları temin eder ki siyasi kararların alınmasında ve iletilmesinde aktif rol üstlenebilsin.

3- Bütün yöneticiler ve görevliler seçimle gelir ve her an seçimle görevden alınabilir.

Bütün memurlar, yargıçlar, milis yöneticileri, yerel ve merkezi konye delegeleri seçimle göreve gelir ve seçenler tarafından her zaman görevden alınabilirler. Merkezi devlet kurumlarında temsil eden delegeler dışında bütün yöneticiler ve görevliler kendi yerinde görev yapmalı.

4- Devlet işlerinin ya da yönetmenin rotasyonla sağlanacak kadar basitleştirilmesi hedeflenmelidir.

Kapitalizmin ihtiyaçlarının sonuçları olan tüm kurumlar kaldırılmalıdır. Daimi memurların sayısını azaltmak için devlet aygıtı küçülmelidir. Bu hem masrafların azalmasını getirir, hem de devletin halktan soyutlanmasını önler. Aksi durumda devlet yönetiminde bürokratik uzmanlaşmanın yolu açılır. Yani bir ideoloji yaratabilecek duruma gelen devlet artık Sovyet demokrasisi olmayacaktır. Devletin halka kapalı ve toplum karşısında bağımsız bir güç olmasına müsaade edilmemelidir. Engels, "Devlet bir kez toplum karşısında bağımsız bir güç haline geldi mi, kendisi de artık yeni bir ideoloji yaratır." der (Engles, Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu; s.64).

5- Siyasi ve idari görevler maddi ayrıcalık kaynağı olmaktan çıkarılmalıdır.

Bunun için siyasi ve idari görevlerde bulunanların maddi imkanları vasıflı işçiden fazla olmamalıdır. Ayrıca siyasi ve idari işler halka açık olarak işlevini yerine getireceğinden, çalışanların bu işler hakkında bilgilendirilmesi ve eğitilmeleri yaygınlaştırılmalıdır. Çalışma süresinin kısaltılması, siyasi ve idari işlerin basitleştirilmesi rotasyon, denetim ve öz-yönetimin olanaklarını geliştirir. Böylelikle tedricen siyasi ve idari görev bir meslek olmaktan çıka-

rılmalı, spor gibi, sanat gibi gönüllü bir faaliyet haline dönüşmelidir. Geçim, bir üretken işte çalışmayla sağlanmalıdır.

6- Çalışanlar sendikal örgütlenme ve grev hakkına sahip olmalıdır.

Nedensellik siyaseti, işçi sınıfını soyut kavramıyla değerlendiren. Kendi içinde farklı çıkarlara ve kesimlere bölünmüş işçi sınıfının ortak çıkarlarını soyut ideallere bağlar. İşçi sınıfının çıkarları gereği ya da soyut kavramların gereği, demokratik hak ve özgürlükleri ile birlikte çalışanların sendikal örgütlenme ve grev hakkını kendi siyasi iktidarının tekelinde tutar. Komünist devrimciler, işçi sınıfını, somut ve kendi içinde farklı çıkarlara ve kesimlere bölünmüş olarak ele alır. Ve bu farklı çıkarlardan dolayı birbirleriyle çatışan kesimlere dönüşebilme ihtimalini, hatta ortak çıkarlarda da farklı ve çelişen durumların ortaya çıkma potansiyelini göz önünde tutar. Bu durum, sendikal ve grev hakkına sahip örgütlenmenin nedenidir. Komünist devrimciler tüm çalışanların grev hakkına sahip sendikal örgütlenmesini her koşulda savunur ve uygularlar.

Elbette sendika örgütlenmesinde uvriyerizm, sendikalizm, ekonomizm vb. eğilimler olacaktır. Bu ve benzeri akımlar kısmi çıkarları ortak çıkarlara, işçi devletinin çıkarlarını enternasyonal çıkarlarına karşı savunabileceklerdir. Komünist devrimciler, sendika örgütlerinin içinde, bu eğilimlerle politik mücadelesini kitlelerin eğitiminin bir imkanı olarak görür ve değerlendirir. Sendikal örgütlenmeler, kesimlerin kısmi çıkarlarını ifade etme organları, ortak çıkarları temsil eden devlet organlarından bağımsız olmalıdır ve devlet organları ikame etme durumu olamaz. Bir diğer koşul da devrimci partinin hem devletten ve hem de sendikalardan bağımsız örgütlenmesini devam ettirmesidir. Sovyet demokrasisinde tüm çalışanlar ya da üreticiler kendi sendikalarında örgütlenmekle işçi sınıfının kitlesel eğitiminin pratik içinde sağlanmasına imkan verecektir. Bu durum, işçi sınıfının, demokratik hak ve özgürlüklerini sahiplenmesini, devrimci partinin devletten ve sendikal örgütlenmelerden bağımsız örgütlenmesinin gerekliliğinin bilince çıkmasını sağlar. Komünist devrimcilerin sendikal örgütlenmelerdeki faaliyeti işçi sınıfının yönetme bilincini geliştirmeye yönelik

olacaktır. Bu nedenledir ki, komünist devrimci işçilerin sendika yönetimine seçilme gibi bir hedefleri olamaz. Aksine işçilerin kendi içinde yöneticilerini seçmeye ve her an seçimle görevden almaya yönelik faaliyet gösterir.

7- Sovyet demokrasisi kadın ve ulusal sorunu eşitlik zemini üzerinde ele almaz. Kadınların ve ezilen ulusların lehine işleyen tedbirler alır.

Kapitalizm hem demokratik hak ve özgürlükleri ve hem de toplumsal eşitsizlikleri devralır ve bunları sınıf hakimiyeti için bir araca dönüştürür. Dolayısıyla kadın-erkek ayrımcılığı, ulusal ayrımcılığı da devralır ve bunu ücretli emek sömürsü ve sınıf hakimiyetini sürdürmenin bir aracına dönüştürür. Bu ayrımcılığı kâr amacına dayalı iş bölümü biçiminde sistemleştirir. İşçi sınıfının burjuva sınıf hakimiyetine son verip kendi devletini kurmasıyla bu eşitsizlikler kendiliğinden ortadan kalkmaz. Nedensellikten esinlenen siyasetlerin anlayışına göre, proletaryanın iktidarı ile birlikte bu eşitsizlikler ortadan kalkacak. Bu kavrayış, kadınların cins olarak ezilmişliğinin devamını gizlemektedir. Çünkü erkek-kadın ayrımcılığı, ulusal baskı, kapitalizmin öncesine giden tarihi bir olgudur. Bu tarih içinde oluşan öznel ve nesnel koşulları vardır. Burjuva devleti parçalayıp yerine egemen sınıf olarak örgütlenmiş işçi devleti ancak bu eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik yolu açmada bir ön koşuldur.

Dolayısıyla, işçi devletinde kadınların cins olarak ezilmişliğinin ve ulusal baskıların kaldırılması için, tarih içinde bu ezilmişliğin oluşmuş maddi koşullarını yok etmeye yönelik öznel mücadele gerekir. Demek ki, kadın-erkek ayrımının, ulusal baskının kapitalizm öncesine giden bir tarihi olduğu gibi, burjuva sınıf hakimiyetine son veren sınıf mücadelesinden bağımsız bir tarihi geleceği de vardır. Bu nedenle komünist devrimciler, kadın sorununu proletarya devriminin sonrasına havale etmez, kapitalizm koşullarında olsun, sovyet cumhuriyetinde olsun, kadın kurtuluşunu bir ilke olarak programlar. Erkek-kadın ayrımı ile ulusal ayrım burjuva sınıfını bölen bir ayrım olduğu kadar işçi sınıfını da bölen ayrımlardır.

8- Kadınların cins olarak ezilmesinin koşullarını ortadan kaldırır, tüm haklarını kullanmalarını güvence altına alır.

Kadınlar cins olarak ezilen kesimlerdir. Bu ezilmişlikten kurtulmanın yolu cinsiyetçi fikirlere karşı, karşıt fikirlerle özel bir mücadelenin pratik olarak yürütülmesinden geçer. Bu mücadelenin kadınlar tarafından yapılması halinde anlamı olur. Bunun için kapitalizm koşullarında kadın hareketinin, bağımsız örgütlenmeleriyle yapılan mücadelesi de desteklenmelidir. Bu mücadelenin, bu başkaldırının özel ve ayrı bir alan olduğunun ve bir siyasi mücadele değil bir muhalefet, bir tepki hareketi olduğunun farkında olarak desteklenmelidir. Çünkü kadın hareketinin burjuva diktatörlüğünü yıkacak durumu yoktur, ayrıca işçi sınıfının egemen sınıf olarak örgütlenmiş iktidarı da, bir sınıfın yarısının iktidarı olacağı anlamına gelmez. Bundandır ki, kadınların işçi hareketinde olsun, işçi örgütlerinde olsun, işçiler arasındaki tüm ilişkilerde erkek-kadın ayrımcılığına karşı mücadelesini ve tepkilerini olumlu bir işaret olarak görmek ve bununla yetinmeyerek desteklemek gerekir. Kendi ezilmişliğine başkaldırışı sınıfsal ezilmişliğe başkaldırının da yolunu açacaktır. Çünkü kapitalizmin, yani burjuva devletin teşvik ettiği cinsiyetçi-ayrımcı ideoloji, işçi sınıfını cinsiyet olarak bölmektedir. Bu nedendir ki ezilmişliklerine karşı mücadelede kendi hareketleri içinde inisiyatif sahibi olabilirler ve inisiyatif geliştirebilirler. Bu durum hem kapitalizm koşullarında ve hem de sovyet cumhuriyetinde olumluluktur.

Kadının cinsiyet ayrımı ya da ulusal ayrım, kapitalizme özgü ve mutlaka olması gereken bir koşul değildir. Kapitalizm için olmazsa olmaz koşul, üreten emeğin dünya çapında sömürsüdür. Bu nedenle, kapitalizm cinsiyetçi-ayrımcı ideolojiyi desteklemekle birlikte, kadınların ezilmişliğinin tek nedeni de değildir. Bu ezilmişlik bir doğal duruma dönüşmüştür.

İşçi sınıfı iktidarı almakla kadınların ezilmişliğine son vermeye muktedir değildir. Bunun içindir ki, işçi devletinde de kadınların kurtuluşu için mücadele eden kadın hareketleri ve bağımsız örgütlenmeleri işçi sınıfının bir bütün olarak siyasal bilincini geliştirecek ve Sovyet demokrasisi, geçişsel görevlerini ancak o zaman üstlenebilecektir.

Bunun için;

*Sovyet demokrasisi, cinsiyetçi-ayrımcı ideolojiye karşı mücadeleyi siyasi ilke olarak benimser.

*Cinsiyetçi fikirlere karşı, karşıt fikirlerle özel bir mücadelenin pratik olarak yürütülebilmesi, bu mücadelenin ezilenler yani kadınların bağımsız örgütlenmeleri tarafından yapılmasında anlamını bulur.

*Erkek-kadın ilişkisi eşitlik üzerinde değil, kadın lehine işleyen eşitsizlik üzerine yapılandırılır.

*Kadınların ev-içi emeğin köleliğinden kurtulması için, ana okulundan başlayarak tüm öğretim kurumlarında, sendikal vb. tüm kuruluşlarda, her insanın ev-içi işleri sürdürebileceği şekilde eğitim seferberliği uygulamaya konulur. Çünkü ev-içi kadın işi değil, evi paylaşan herkesin işidir.

Kapitalizm, erkek-kadın ilişkilerini, aile zemini üzerinde dini, resmi nikah kaydı ve miras ilişkileriyle biçimlendirmiştir. Sovyet demokrasisi erkek-kadın ilişkilerinde tüm bu ilişki ve bağları söküp atacağından dolayı, ilişki kurmak ya da var olan ilişkilere son vermek tamamen tarafların gönüllü iradesine bağlıdır.

Sovyet cumhuriyeti ancak kadınların kölelikten kurtulması ile geçişsel rolünü yerine getirebilir. Sınıfsız bir topluma doğru yöneltişte yeni yaşam tarzının yeni ölçütlerini de elbette kadınlar ve erkekler birlikte yaratacaklardır.

9- Ulusal azınlıkların tüm haklarını kullanmalarını güvence altına alır.

Sovyet demokrasisi tüm ulusal azınlıkların kültürünü, dilini, dinini, tarihini vb. geliştirme ve korumayı sağlamak için tüm tedbirleri alır.

Ulusal azınlıklara ayrımcı uygulamayı Sovyet demokrasisine saldırı olarak kabul eder ve şiddetle cezalandırır. Bu ayrımcı uygulamanın sözlü olarak ifadesine de aynı şiddetle karşı çıkar. Ulusal azınlıkların lehine işleyen bir eşitsizlik ilişkisini esas alır. Bu belirtilenler ulusal azınlıklar içindir.

Ulus konumunda olanlar, coğrafyasında ayrı Sovyet Cumhuriyeti olarak örgütlenirler.

10- Sovyet demokrasisi çok partili bir rejimdir.

Burjuva ideologları çok partililiği burjuvazinin bir keşfi olarak sunarlar. Nedensellik anlayışından hareket eden sosyalist akımlar da bunu onaylarlar. Ancak, çok partililik burjuva demokrasisine ait bir özellik değildir. Antik Yunan ve Köleci Roma devletlerinden beri siyasi gruplar halinde cumhuriyet meclisinde var olmuştur. Aynı durum bazı feodal cumhuriyetler için de geçerlidir. Buradan hareketle farklı siyasi gruplar bir parti halindeydi ya da çok partililik bütün cumhuriyetlerin ortak özelliğiymiş diyemeyiz. Çünkü SSCB ve kendini halk cumhuriyetleri olarak tanımlayan devletler tek parti diktatörlüğü ile yönetilmişlerdir. Demek ki, farklı siyasi grupların parti adı altında örgütlenmeleri demokrasi- nin özelliklerindedir. Demokratik hak ve özgürlükler de burjuvazinin keşfi değil, geçmişten beri ezilenlerin, sömürülenlerin mücadelesinin ürünü olup, burjuvazi bu demokratik hak ve özgürlükleri devralıp sınıf hakimiyetine uyumlu hale getirmiştir.

Nedensellik siyasetine göre tarihsel süreç içinde her toplumsal sınıf tek bir parti tarafından temsil edilir. Bu durumda işçi sınıfı da tek bir parti tarafından temsil edilir. Bu anlayış 1924'lerden sonra SSCB'de ve onu izleyen kopyalarında egemen oldu. Peki olan neydi: İşçi sınıfının siyasal mülksüzleştirilmesi ve yerine bürokrasi diktatörlüğünün inşası.

Egemen sınıf olarak örgütlenmiş işçi sınıfının iktidar organları, Sovyet (konsey) iktidar organlarıdır. Bu da mücadele içinde ortaya çıkar ve burjuva devletini parçalayarak yerine çalışanların iktidar organlarını oluşturur. Bu çalışanlar da kendi aralarında farklı çıkarılara sahiptirler ve homojen değildirler. Dolayısıyla farklı eğilimlerin olması somut bir gerçektir. Sovyet iktidar organlarının tüm çalışanların ortak temsil organları olması gerekir. Bunun için farklı eğilimlerin, grupların kendi partilerini kurma hakkına sahip olmaları gerekir. Bu partilerin faaliyeti ancak, seçmenlerin ve seçilenlerin siyasal fikirlerinde ve bu fikirlerin uygulanmalarında özgür olmalıdır. Ve bu özgürlüğün önüne hiçbir ön koşul konulmamalıdır. Ancak bu durumda Sovyet demokrasisi söz konusu olur.

Niçin önkoşulsuz demokratik haklara sahip siyasal örgütlenme? Çünkü ezilenler ve sömürülenler, yani çalışanlar tarih boyunca

ca siyaset ve yönetim dışı bırakılmış, sürekli yönlendirilmiştir. Tarihte ilk olarak proleter demokrasisi altında siyasete ve yönetime etkin bir biçimde katılmıştır. Üstelik bu faaliyeti de sınıfsız bir toplumun kurulması amacıyla yöneliktir. Farklı partilerin farklı alternatifleri sunacağı bellidir. Sorunların çözümüne farklı stratejiler, programlar sunulacaktır.

Bu tartışma ortamında, bu siyasal mücadelede işçi sınıfının siyasal bilinci gelişir, kendine olan güvenini bulur. Komünist devrimciler, kitleyi farklı siyasi partilerin programlarının tartışılmasına çekmelidir. Devrimci parti, hem kendi programını ve hem de diğer partilerin programlarını tüm kitlenin zihninde somutlaştırmaya yönelik faaliyet içinde olmalıdır. Ancak bu koşullarda işçi sınıfının yönetme inisiyatifi gelişir, emeği yaratıcı emeğe dönüşme sürecine girer. Yani teori ile pratiğin çakışması sürecine girilmesi imkan dahiline girer. Peki ama, sorunlar olmayacak mı diye sorulabilir. Elbette olacaktır. Devrimci parti ne güne duruyor? İşçi sınıfının önüne sorunların çözümünü koyarak ve basiretini geliştirerek ortak çıkarlara yönelecektir. Komünistlerin aktif siyaseti bu dönemde söz konusudur. Sorunların çözümünü işçi sınıfının bilincine çıkararak, işçi sınıfının örgütlenmiş demokratik iktidarıyla çözecektir. Komünist devrimciler, kapitalist toplumda burjuva diktatörlüklerin tüm kurum ve kuruluşlarına karşın, işçi sınıfını ve emekçi yığınlarını siyasal mücadeleye, devrimci fikirlerle çekmeyi önlerine koyduklarına göre, işçi sınıfının ve emekçilerin iktidarında bunu neden başaramasın? Eğer bundan çekiniyorlarsa komünist devrimci niteliğinden yoksundurlar.

Peki ama, çok partililik yerine tek devrimci parti olursa işçi sınıfının ortak çıkarı daha iyi temsil edilmez mi? Böyle diyenler geçmişte varlardı, gelecekte de olacaklardır. Bir kere tek partili yönetim; Sovyet demokrasisi değil, bürokratik diktatörlüktür. İşçi sınıfının siyasal mülksüzleştirilmesi, siyasallaşmasının engellenmesi, siyaset ve yönetimin dışında bırakılmasıdır. Tarihsel deneyimler mevcuttur. Bu denenmiş rejimler tarihsel anlamda kapitalizme göre gerici rejimlerdir. İşçi sınıfı ve emekçi yığınları bu iktidarları bir proleter devrimle yıkmakla yükümlüdür.

Sovyet demokrasisinde çok parti olur, ancak bu partiler sosya-

list nitelikte olmalıdır diyenler de olabilir. Bu görüş sahipleri iyi niyetli olabilir ancak, nedensellik siyasetinden esinlenmektedirler. Nedensellik siyasetinin eninde sonunda varacağı yer burjuva idealleridir. Çünkü, yalnız sosyalizmi savunan partilere özgürlük tanımak kavrayışı, tek partili bürokratik diktatörlüğe varır. Sosyalist partiler olabilir demek, kendini egemen sınıf olarak örgütlenmiş işçi devletinin yerine koymaktır. Nesnel ve ikameci anlayıştır. Pe ki ama, bu partilerin sosyalist olduğuna kim karar verecek? Birileri çıkar, yalnız kendi partisinin sosyalist olduğunu, diğer tüm partilerin küçük burjuva ve burjuva partileri olduğunu savlar ve yasa saklama koşullarını yakalayabilir. Bunun içindir ki, komünist devrimciler çıkışlarından itibaren Sovyet demokrasisinin siyasal örgütlenme özgürlüğüne dayandığını tavizsizce savunur ve bunu işçi sınıfının ve emekçi yığınlarının bilincine kazır.

Sovyet iktidarı, işçilerin, emekçilerin siyasi iradesiyle seçilmiş delegeler tarafından oluşturulur. Seçmenler, kendilerini yönetmek üzere seçtiklerini denetler ve gerektiğinde geri alır. Bu seçilenlerin tümü için, yani hem yasa yapanlar ve hem de yasa uygulayıcılarına uygulanır. Bundandır ki, herhangi bir parti, bir diğer partinin işçi sınıfının ve sosyalizmin çıkarlarını savunmadığı görüşündeyse, ilgili partinin seçmenlerine yönelik propaganda yapma olanaklarına ve hakkına sahiptir. Bu siyasal mücadele işçi sınıfının siyasal bilincinin gelişmesine katkıdır ve bu sayede ilgili partinin temsilcilerini geri alabilir.

Demek ki, Sovyet demokrasisinde bütün akımlar parti kurma özgürlüğüne sahiptir. Ancak, Sovyet demokrasisini yıkmak için fiilen harekete geçen tüm akımlara ve partilere, Sovyet demokrasisi, işçi milisleri organıyla şiddet uygular. Bu partilerin adı komünist, enternasyonal vb. olabilir, değişen bir şey olmayacaktır.

Sovyet Demokrasisinin Güvencesi Komünist Dünya Partisidir

11- Sovyet cumhuriyetlerinin birbirleriyle ilişkileri komünist enternasyonal siyasetine uygunluk içinde olacaktır.

Devrimci durumda işçi sınıfı, emekçiler ile ezilenler ortak duy-

gu ve davranış içine girerler. Ancak, devrime katılan kesimlerin farklı çıkarlara ve farklı bilinç düzeyine sahip oluşlarından dolayı, iktidarın ele geçirilmesinden sonra gerek ulusal ve gerekse uluslararası düzeyde devrimin ilerlemesinde devrimci durumdaki ortak duygu ve davranış içinde olunmayacaktır. Devrimin ilerlemesine karşı çıkanlar da olacaktır. Çünkü, bu dönemde kitleleri, ulusal sorunların kısmi çıkarlarının baskısı, devrimin amaçlarından uzaklaştırır. Bunun bilinciyle donanmış komünist devrimciler, siyasi mücadelesiyle, devrimin amacını işçi sınıfının bilincine çıkaramazsa, bağrında baskıcı ve bürokratik bir siyasal anlayışın yolunun taşlarının örülmesine neden olur. Bu görevi, ancak komünistler bir dünya partisi biçiminde örgütlenebilirlerse başarabilirler.

Komünist dünya partisi, devrimin hem dünya çapında yaygınlaşmasının ve hem de bir ülkedeki devrimin, Sovyet demokrasisi biçiminde örgütlenmesinin devamının aracı ve güvencesidir.

Burada üzerinde durulması gereken soru: Birden fazla Sovyet devleti varsa bu devletlerin birbiriyle ilişkilerinin nasıl olacağı sorusudur. Geçmişte SSCB örneği yaşanmıştır, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bundan ders çıkarmak gerek. Başarısızlığın altında yatan, komünist devrimcilerin yeteri kadar devlet ve ulus siyaseti deneyiminden yoksun olmasıydı. Devrimci komünistler kılavuzsuz kalmışlardı. Komünist devrimciler, tavizsiz olarak savunmalı ve işçi sınıfının bilincine kazandırmaları gereken siyasi ilkelerinin mücadelesini vermelidirler. Bu ilkeler iki başlık altında açıklanabilir.

a- Ekonomik ilişkileri birlikte planlarlar.

Çalışanların tümü, iktidar organı olan Sovyet (konsey) tipi örgütlenmelerde temsil edileceğinden, üretim araçlarının mülkiyeti Sovyetleştirilmiş mülkiyet durumunda olacaktır. Burada vurgulanması gereken: Üretim araçlarının mülkiyetini ele geçirmenin yetmeyeceği, çalışanların toplumsal ihtiyaçlarının belirlenmesi, bu ihtiyaçların üretiminin örgütlenmesi, bu üretilenlerin ortaklaşa dağıtımının bilinçle sağlanması gerekir. Yoksa yabancılaşmanın ve yabancılaştırmanın sadece türü değişecektir. Devrimci parti, Sovyet organları içinde ve kendini Sovyet organının yerine koymadan siyasal önderliği elde etme mücadelesinde bu görevin ifası ile ola-

naklaşır. Bu, farklı çıkarlara sahip kesimlerin ve bundan kaynaklanan tüm toplumsal örgütlerin çıkarlarının ve amaçlarının, toplumsal çıkar ve amaçla çakışmasının nesnel ve öznel koşullarını oluşturmaya yönelik mücadelesidir. Bu, Sovyet demokrasisi içinde komünizm amacı doğrultusundaki mücadelesidir.

Sovyet demokrasisi arasında ise eşitsiz toplumsal formasyonlar esasında bir ekonomik ilişki olduğundan, kapitalizmin tersi yönünde bir eşitsiz ilişki olacaktır. Bu, gelişmişlikten gelişmemişliğe değer aktarmadır. Dolayısıyla teknik ve maddi olarak gelişmemiş koşullara sahip bir Sovyet devletine bu konularda gelişmiş bir Sovyet devletin enternasyonal görev gereği katkı yapması, sosyalizmin uluslararası düzeyde gerçekleşme mücadelesine katkı sağlayacağı gibi, Sovyet cumhuriyetlerinin işçi sınıfı başta olmak üzere tüm dünya işçi sınıfının enternasyonal dayanışma bilincini oluşturmada önemli etken olacaktır.

b- Sovyet cumhuriyetleri dünya partisinin siyaseti doğrultusunda dış siyaset izlerler.

Dünya proletaryasının öznel ögesi Komünist Dünya Partisidir. Komünist dünya partisi, dünya proletaryasının ortak çıkarına dayalı siyaset oluşturur. Sovyet devletin oluşumu ile birlikte, Sovyet devletin dış politikası ile komünist dünya partisinin siyaseti olmak üzere iki öznel durumun siyaseti gündemleşecektir. SSCB somutunda Komünist Enternasyonal siyaseti, SSCB'nin bürokratik diktatörlüğünün çıkarına endeksledi. Bu siyaset proletaryanın yenilgisini getirdi.

Bunun için, Sovyet organlarında örgütlü olan devrimci partinin siyasal mücadelesi, işçi sınıfının bilincine kazandırması gereken temel görev, enternasyonal siyasi kavrayıştır. Devrimci partilerin aktif ve açık siyasal mücadelesi, Sovyet devletin dış siyasetini komünist dünya partisinin siyasetine endeksler. Dünya partisinin Sovyet demokrasisine vereceği destekle işçi sınıfının ulusal ve kısmi çıkarların baskısından sıyrılması, enternasyonal bilincin ve Sovyet demokrasisinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Ancak bu durumda, "komünistler, kısmi mücadelelerde bütünü çıkarlarını, ulusal mücadelelerde uluslararası çıkarları öne çı-

karırlar” sözlerini yaşanan somut gerçeğe dönüştürmüş olurlar. Engels, “Devlet bir kez toplum karşısında bağımsız bir güç haline geldi mi, kendisi de artık yeni bir ideoloji yaratır” der. Burada söz konusu olan burjuva devletidir. Ancak, bürokratik diktatörlükler de (SSCB) “toplum karşısında bağımsız bir güç haline geldi” ve tek ülkede sosyalizm teorisi ile “yeni bir ideoloji yaratır” oldu. Halbuki, Sovyet demokrasisi toplum karşısında bağımsız bir güç değil, tam tersine işçi sınıfının denetiminde ve bizzat yönetiminde bir araç olacaktır. Sovyet demokrasisi devlet olmaktan ziyade, işçi sınıfının toplumsal ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların üretimini ve üretilenlerin dağıtımını ortak bilinçle örgütlemenin aracıdır. Proletaryanın enternasyonal siyaseti, Sovyet demokrasisinin siyaseti olacaktır.

S. BULUT

I. Bölüm

DOĞUCU -ASYATİK MİRİ TOPRAK REJİMİ- SOSYAL DEVLET SORUNSALI

“**D**evlet” konulu bu araştırmamda, tarihin “feodalite” evresinde Kürt devlet(ler)inin varlığı-yokluğu sorunsalını, var-olduğu ölçüde almış olduğu biçimleri, Doğusal (Asyatik) ile Osmanlı toplum yapısı ve devlet biçimlerinin kendilerini Mezopotamya toprağına nasıl uyarlamış olduklarını-ne şekle büründüklerini, tarihi doğu’cu “koruyucu” devletin günümüz Türkiye kapitalizminde üstyapısal “sosyal” devlet olarak kalıtı ile bu kalıtın Anadolu-Mezopotamya proleter sınıf ve sosyalizm siyaseti üzerindeki muhtemel etkisini ele alacağım.

Marksist kurama göre, tarihsel evrim süreci içinde, bir toplumun çıkarları birbirine karşıt sınıflara bölünmesi sonucu bunların kısır mücadele içinde gerek birbirlerini gerek tüm o toplumu tüketmemesi için, görünüşte toplumun üstünde gibi (evrensel) duran bir güç, bu çatışmayı yumuşatmak ve düzen sınırları içinde tutmak amacıyla zorunlu hale gelmiştir. İşte toplumun bağrından özel çıkarıcı ve egemen sınıf adına yönetmek işlevli doğan, ama kendini toplumun üzerine koyan ve ona gittikçe yabancılaşan güç devlettir. Devlet işlevini örgütlü zor ve ideolojik hegemonya (consensus) ile yerine getirir.

Ayrıca Marks ve Engels, "gençlik yapıtları"ndan olan Alman İdeolojisi'nde bir toplumda belirli üretici güçlerin belirli bir sınıfın egemenliğinin koşulları olduğunu, sınıf egemenliğinden kaynaklanan toplumsal gücün her çağa özgü bir devlet tipinde idealist pratik ifadesini bulduğunu yazıyorlar. Toplumların tarihi evriminde özel çıkar ile kollektif çıkar arasındaki çelişkinin devlet sıfatıyla aldattıcı bir ortaklaşmacı (kollektif) biçimi zorladığını da belirtiyorlar:

"...kollektif ve kollektif sanılan çıkarlarla gerçekte durmadan çarpışan bu özel çıkarların pratikteki kavgası, aldattıcı 'evrensel' çıkarın devlet biçimindeki pratik müdahalesini ve frenlemesini zorunlu kılar."¹

Asyatik (Doğu) Topluları'nda Devlet

(Feodal) Tarihte ilk Kürt devleti olan Mervani Emeti, kendine bağlı 30 kadar kale-kent beylikleri ve Meyyafarkin (Silvan) merkezli olarak 10. yüzyıl sonunda Kuzey Mezopotamya'da doğdu ve yaklaşık bir yüzyıl yaşadı.

Mezopotamya bir Doğu ülkesi. Karl Marks'ta da açıklayıcı temelleri bulunan Asyatik/Doğu üretim biçimi temel üretim araçları olan toprak-su ve sürünün kamusal/kollektif olarak yönetici merkezde (devlette) toplulaştığı bir düzen. Emekçi-üretici sınıf olan reaya mülkiyete değil, kullanım (zilyedlik) hakkına sahip. Artık-ürün ise, devlet görevlisi Sipahi dolayısıyla merkezi yönetime akmakta. Merkezi yönetim ayrıca bu artık-ürünü büyük kamusal imar ve sosyal-hizmetler gibi faaliyetlerde kullanıyor. Bu durumun, üretici üzerindeki sömürüyü ortadan kaldırmasa da, sömürünün çıplaklığını perdeliyor gibi ifadelerle kendini gösterdiği gibi, Batı/Avrupa feodalitesine kıyasla sömürüyü hafiflettiği ise çok açık.

Tarihi Yunan-Roma (Antik) kölecî-özel mülkçü düzen ve kültür birikimi zeminin üzerinde de olmasıyla Anadolu-Mezopotamya'nın Bizans, (İran-İrak) Selçuklu, Kürt Mervani, (Rum) Selçuklu, Osmanlı İmparatorluğu ve bağlı Kürt emaretlerinde Asyatik kamusal tarz ile Antik özel-çıkarıcı tarzın çatışma alanı olduğu görülür.

yor. Ancak bu kamucu-Asyatik üretim biçimini, Marks'ın Hindistan'daki kimi kırsal cemaatları örnek olarak yaptığı türden tarımla zanaat arasındaki farklılaşmamış iş bölümünden kaynaklanan -ya da günümüzde Kürt Sosyalist araştırmacı S. Çiftyürek'in yorumunda görülen türden- yani tarımla zanaatın farklılaşmış birlik'ine dayalı kendine yeterli-kapalı ekonomik ünitelere dayandığını sanmamak gerekiyor. Aksine kamusalıcı merkezi devlet, yerel toprak sahipleri ve çarşı esnafı gibi tarımsal-ticari-sınai ve parasal (mali) özel güçlere somut şartlara göre çeşitli dozda müdahalelerinde görüldüğü gibi "tersinden" de olsa Asyatik tarzda duraganlık değil devinim var. Aynı biçimde kamusal alanın dejenerasyonu-kemirilmesi şeklinde kimi araştırmacılarca ifadeden anlaşılacağı gibi, merkezi ve yerel bürokrasi de süreç içinde emlak-akar birikimcisi olarak, bu yerel (merkezkaç) özel güçlerce absorbeyle kaynaşiyor. Avrupa yüzyıllarca yarı-barbar, en fazla Şato'lu kırsal hayat sürdürürken, "Bin bir gece" literatüründeki ihtişamlı Doğu'nun uygarlık düzeyi "masal" değil, bir realitedir.² Bu konuda Kürt Solu Kitap dizilerinde inceleme yazıları yayımlandı. Burada somut bir örnek daha verebilirim. Doğu'da her kentte, kamusal imarlardan Bimarhane'ler (Hastane) habire açılır ve Antik Galen-Hipokratlar'ın daha üst evrede sürdürücüleri İbni Sina-Razi gibi tıp dehaları yetişirken, Batı'da cüzzam hastaları akıl hastane hücrelerinde zincirlenerek ölüme terkedilmekteydi.

Mezopotamya'da Mervani Kürt Devleti

Bu emaret (devlet) hakkında "soylu ve tanınmış aileden" İbn'ül-Erzak'ın yazdığı "Mervani Kürtleri Tarihi" adlı eserinde oldukça kapsamlı bilgi verildiğini görüyoruz.³

Burada belirtildiğine göre tarihte ilk Kürt hükümdarı, önce Maden ile Hizan arasında yol keserek şakilik yapan - bu yüzden de başına topladığı kalabalıklarla Meyyafarkin şehir merkezi başta olmak üzere Diyarbakır, Nusaybin ve Cezire'yi ele geçirerek Mervani devletinin kurulma sürecini başlatmış olan Bad bin Dostık adlı kişidir. Bad daha sonra Hamdanilerin idaresindeki Musul'u da ele geçirmiş, Bağdat'ı almak için giriştiği savaşta ise yenilmiş

ve öldürülmüştür. (MS. 900-901) Bad'ın ölümünden sonra ise sırasıyla Ebu Ali (ölm. 997-998), Mümehhüddeve Ebu Mansur Sa'id (ölm. 1011-12), Nasiruddevle (ölm. 1041-42), Nizamüddevle (ölm. 1080) ve Nasrüddevle (ölm. 1095-1096) hükümdar olmuşlardır.

İrani-Selçuklu Sultanlığı'nın himayesini de bir süre için kabul etmişse de, Mervani devletinin anılan sultanlıkça egemenliğine son verildiği tarihe kadar "bağımsız" hükümdarlık kurduğunu görüyoruz.

Meyyafarkin (Silvan) merkez, yani "payi taht"tır. Bağlı kent ve kale-kentler ise başta zaman zaman pay-i taht'tan da "bağımsız" Amid (Diyar-ı Bekr) başta olmak üzere Malazgirt, Ahlat, Erzen, Sirt, Hasankeyf, Ruha (Urfa), Nusaybin, Cezire, Tur-Abdin, Mardin'dir. Görüldüğü gibi feodal devlet Kuzey Mezopotamya'da oldukça geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır.

Başta Vezaret divanı olmak üzere Vakıflar ve Maliye İdaresi, Emniyet (Asayiş) teşkilatı, Katiplik makamı, Kadılık (Adli) makam ve askeriye ile oldukça gelişmiş bir emaret bürokrasisi ile karşılaşırız.

Bürokraside Gürcü soylular ve ücretli askerler ile diğer sivil hristiyan unsurlar da var. Ayrıca Kürt prens ve soylular Konstantiniye (Bizans)'a elçi olarak gidip-eğitim görüyorlar. Çağının modern devletleri olan Bizans, yanında Bağdat (Abbasi) ile Mısır (Fatimi) sultanları ile de ilişkiler güçlü. Örnek veriyorum:

"Emir Nasiruddevle bayram tebriklerini kabul için tahta oturdu. (Abbasi-sb) halife ve (Selçuk-sb) sultanın elçileri sağına, Mısır halifesinin ve Rum (Bizans-sb) kralının elçileri de soluna oturdular. Gelmiş olan yazılar elçilerin ve emirlerin huzurunda halka okundu. Emir, gönderilen hilatları giydi."⁴

Bütün emirler için genelde halkı-ülkeyi-devleti iyi yönetti, adil yönetti, bolluk ve mamur (gönençli) devri oldu gibi ifadelerle met-hiyeler düzüyor İbn'ül Erzak Kente her yerden şairler ve misafirler geliyor, ağırlanıyor.

Emaret'te kentlerde Bezciler, zahireciler, attarlar, sanayii, Demirciler çarşıları gibi örnekler güçlü bir Çarşı esnafının varlığını da gösteriyor. Oldukça canlı bir ticaret ve kente bir kervanın ge-

lirken diğerkervanın ayrılması, Kervansarayların varlığından anlaşılıyor. Para birimi olarak da, Kürt emareti adına kesilen sikkeler yanında Bizans Armanosi altını tedavülde görülmekte.

Şehir hayatının mamur ve gönençli olduğu zaman zaman ifade ediliyor. Durmadan onarım gören kale ve surlar, saraylar, köşkler, dükkanlar, Bimaristan (Hastane), Camii ve Kilise-Manastırlar, şehre temiz su getiren kanallar ve köprüler ve hamamlar gibi büyük imar faaliyetleri hep sayılmakta. Sarayların altın kaplamalı olduğu da belirtilmekte.

“(Nasruddevle) Bu sırada Nasriye’yi yaptırdı. Orada ırmak kıyısında güzel bir köşk, ayrıca çarşılar, evler, hamamlar, her çocuğuna ve amcasının oğluna da birer ev yaptırdı ve orayı çok güzelleştirdi. İrmağın üzerine de bir dolap koyarak onun aracılığıyla su çıkartıp bahçeleri sulattı, havuzları doldurttu. Bundan başka, Benan Tepesi yanındaki köprüyü de güzel ve sağlam şekilde yaptırdı. Şimdi Cami kapısı olan bakır kapıyı da kendisi yaptıırıp Nasriye Sarayına taktırdı. Böylece Nasriye’de akla gelebilecek her şeyi yaptırdı. Orası en güzel mesire yeridir.”⁵ İslam Ansiklopedisi’ne Meyyafarkin maddesini yazmış olan “Kürdolojinin babası” Rus araştırmacı V. Minorsky’e göre ise Nasriye “emir’in inşa ettiği yeni pazar yeri”dir.⁶

İbn’ül-Erzak’ta geçen “halk” kavramı, genellikle çarşı esnaf-burjuvaziyi işaret ediyor. Başta emirler olmak üzere ileri gelenler ve büyükler, vezir, vali, kadı, hazineedar, askerler, “amca oğulları” diye geçen prensler, bilginler, şairler, şahitler ve Kur’an okuyucuları vb. şeklinde kategorik adlandırmalardan sömüren-egemen sınıf aristokrasiyi görüyoruz. Nizamülmülk’ün Mervani emiri Nizammeddin’e verdiği “Sultan’ül Ümera” ünvanından tüm bu aristokrasi blokuna Ümera (Amir’ler, Bey’ler sınıfı) diyebiliriz.

Ümera, yer yer çarşı, emlak-akar ve finans esnafı (burjuvazi) ile iç içe geçmiş konumdadır.

Halk denilen burjuvazi, kentlerin yönetiminde Ümera ile denk ağırlığa sahip.

Çarşı esnafı “halk”, Ümera (emir ile askerler) arasındaki mücadelede taraf oluyor, bir Kürt prens veya asker çarşı içinde negatif pozisyonunda onu cezalandırıyor; kent kapılarının anahtarını

elinde tutan da genelde hep "halk", Mervani veziri ile emir arasında iktidar kavgasında vezir memleketi Bizans'a teslim edilmesini karşısında aynı "halk" ayaklanarak karşı koyuyor, bir emir tahta çıktığında, bayramlarda, resmi etkinliklerde vb. elçiler, prensler, askerler, şahitler, kadı vb. Ümera sınıfı kesimleri sayılırken sahnede hep "Şehir halk"ı da bulunmakta.

Amed şehrinde çarşı esnafı başlarından Abdül berr "halk" ile birlikte ve vezirin telkiniyle emir'e karşı darbe yapabiliyor. Adeta burjuvazinin aristokrasiye karşı erken "devrimi"!

Öyle ki, son Mervani hükümdarı Nasıruddevle emaret yönetimini, önce vezirlik sonra da emir vekili sıfatlarını vererek Attarlar çarşısı başı Ebu Selim'e terk edebiliyor. Bu durum İbn'ül-Erzak'ta devletin düzeninin sarsıldığı, bozulduğu gibi ifadelerle dile getiriyor.

Emaretin idari yapısı, yönetim sistemi nasıldı? Önce bu konuyu açıklığa kavuşturalım. Mervani Beylik'i dediğimiz gibi Meyyafarkin kenti merkez olmak üzere, başta Amed kenti 30 kadar kent ve kaleye hükmediyor.

Ama, bu nasıl bağımlılık? Çünkü özellikle Amed kenti de ayrı bir emaret gibi. Her yıl vergi ve hediyeler gönderiyor. Meyyafarkin'de oturan Mervani hükümdarı ise Amed'e girememektedir. Amed'deki "hükümdar" ise meşru emiri suikastle deviren "halk"tan İbni Dimne. İşte bu İbni Dimne'nin komutanı olup büyük miktarda mal-mülk birikimi yapan Mürtec, Meyyafarkin'deki Mervani emire güya beylik'e "bağlı" olan "Amed'i ister misin?" diye teklifle gelerek birlikte "darbe" planları yapıyorlar.

Anlaşıyor ki Mervani Emaretinde idari yapıda Adem-i merkezîyetçi (merkez-kaç) bir yönetim uygulaması var. Otorite, yerel ekonomik-idari üniteler halinde parçalı. Evet, Meyyafarkin Sultan'ül-Ümera. Ama, başta Amed diğer kale ve kentler beyleri de her biri "ayrı telden çalan" Ümera.

Aynı İdari-yönetsel yapının İran-Selçuklu Sultanlığı ile ona "bağlı" Mervani emirliği arası ilişkilerde de söz konusu olduğu görülüyor. İbn'ül-Erzak'ta yazıldığına göre Miladi 1013'te (Abbasi) halife ve (Selçuklu) Sultanı (Tuğrul Bey)'den Mervani emirine "Nasruddevle" ünvanının ve Diyarbakır'ın bütün kale ve şehirle-

rinin verildiğine dair "halkın ve ileri gelenlerin" (burjuvazi ve feodaller) huzurunda okunan bir berat geliyor.⁷

Burada iki şey açığa çıkmakta. Biri, şu anki "adem-i merkeziyetçi" feodal yönetim tezimizle ilgisiz-ancak çağdaş Türkiye toplumu gündemiyle ilgili şey. Yani halife ve sultandan ayrı ayrı berat kabul etmesi Mervani'nin yönetiminde şer'i ve örfi kural-kaide-nin, hukukun ayrılmış olduğunu, bu uhrevi ve dünyevi ayrımla tanımlanabilecek seküler ("laik") anlayışın devlet yönetiminde bulunabileceği görülüyor.

İkincisi, asıl tezimizle bağlantılı olan şeydir. Eğer Mervani, Suçluklu Sultanlığının yüksek hakimiyetini 1050'de kabul etmişse ne Tuğrul Bey, ne de ondan sonra gelen sultanlar Alparslan ve Melikşah Amed başta olmak üzere hiçbir Mervani kentine emaretin ortadan kalktığı 1086'ya kadar ayak basamamışlardır.

Bu durum gösteriyor ki, nasıl Mervani ülkesinde Meyyafarkin merkezi emir'i Amed, Ahlat, Mardin, Hasankeyf, Erzen, Siirt, Nusaybin vb. emirler-arası sadece "birinci" ise, tıpkı onun gibi Selçuklu Sultanlığı da kendine bağlı beylik-emaret sultanlar arasında "birinci" idi. Yani konfederal merkezi bir topraksoy-kentsoylu devlet yapısına sahipti. Mervani emareti bu yapıda Sulçuklu'ya gevşek bir vasallık halinde "bağlı" idi. Onun içindir ki Nizamül-mülk, Mervani emirine "bizim tek bir sultan-ımız var, sen bu yüzden sultan'ül-ümerasın" demektedir.

Mervani'de Toprak Rejimi Asyatik mi, Feodal mı?

Asya tarzında ekonominin esas niteliğinin, kendi kendine yeterli ve kapalı birimlere sahip, zanaat ve tarım ayrışmasının cılız olduğu ve belirleyici olanın ürünlerin mübadelesi olduğundan tedavülde para ilişkilerinin yok denecek kadar az özellikli bir cemaatçı mülkiyet zemimli üretim tarzı olduğu tarif ediliyor.

Mervani emareti toplumsal-ekonomik düzenin böyle geri tarifi yapılan "Asyatik" göstergelerinin bulunmadığı görülür.

Bir üretim tarzına damgasını vuran şey, mülkiyet ilişkileridir. Asyatik Üretim tarzında mülkiyetin cemaat adına onun üstünde yer alan üst birlik-devletin elinde olduğu, hatta çoğu kez de en te-

pedeki despot sıfatlı kişinin şahsında toplandığı, bireyin ise sadece kullanım (zilyedlik) hakkına sahip olduğu bir üretim tarzı tanımılması yapılıyor. Üreticiden (reaya) dolayısıyla, yani devlet görevlisi (sipahi) yoluyla, artık-ürünü merkezileştiren otoriter devlet/despotun kamu hizmetlerini yöneten, hatta gerçekleştiren statüsü de bu üretim tarzının bütünüleyici özelliği oluyordu. (S. Çift-yürek)

Mervani Kürt devleti yönetsel olarak merkezi despotik değil, merkez-kaç bürokrasi-aristokrasi (feodalite) ve hatta çarşı esnaf (burjuvazi) sınıf güçleri arası hem bloklaşma-tümleşme hem de parçalanma-ayrışma yönlü devinim gösterdiğini belirttik. Bu yönüyle de "toplumsal evrime dirençli", durağan diye de özellikleri sıralanan despotik devlet yönetimli bir toplum olan Asyatik tarza uymuyor.

Geriyeye üretim tarzını belirleyen ana halkanın yani mülkiyet rejimi ve mülkiyete dayalı ürün/artık-ürün temellük biçiminin analizi kalıyor.

Mervani'de Asyatik düzenin bu can damarı, yani mülkiyetin devlete (kamuya) ait ve zilyedliğin (kullanımın) vergi, hizmet vb. karşılığı özel kişilere ait olması şeklinde de belirleyici bir uygulama yok. İbn'ül-Erzak'ta tek bir yerde Tımar (devlet dirlik) toprağı örneğı var. O da, Mervani devleti son bulurken son hükümdarı Nasıruddinle'ye İran-Selçuklu sultanı Melikşah tarafından, Bağdat'ın kuzeyinde Harbe adlı yıllık geliri 30.000 altın olan bir köyün tımar olarak verilmesidir. Bu bile Mervani hanesine değil de Selçuklu hanesine kayıtlı bir örnek. Zaten Selçuklu'da iktadan denilen Tımar toprak sisteminin 1073'te ilk uygulama alanı bulduktan sonra yirmi yıl içinde İmparatorlukta yayıldığı belirtiliyor.⁸ Bu tarihi kesit ise, Mervani'nin son bulunduğu dönemdir.

Emaret Mülkiyeti/Özel Mülkiyet

Şu halde Mervani Kürt emareti-toplumunda mülkiyet rejimi nasıldı, daha doğrusu hangi mülkiyet biçimi toprak ve diğer üretim araçlarını güdüyordu?

İbn'ül-Erzak dikkatle okunursa, toprak ve üretim araçları üze-

rinde güçlü bir özel mülkiyetin varlığıyla kendini gösteren, Osmanlı'da Tımar (Kamu) toprağı rejiminin bozulması sürecinde ortaya çıkan Malikane-Divani rejimiyle özdeşleştirebileceğim, bir kentsoylu-topraklı toplumsal-ekonomik sistemin hakim olduğunu, detaylamasını aşağıda yapmak üzere, başından belirteyim. Gerçekten de "Feodalizm ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı"nı yazmış olan M. Ali Kılıçbay, Barkan'a da referansla bu Malikane-Divani topraklı rejimini, yönetsel ve mali açıdan "serbesti"sini Batı'nın "Immunitas" adı verilen "bağışıklık"larına benzeterek, Beneficium denilen merkez-kaç feodal rejimle özdeşleştirmektedir.⁹

Mervani'de Özel Mülkiyet;

a) Doğrudan özel mülkiyet,

b) Özel birikim yapan bir takım ailelerin bu birikimlerini garantiye almak ve irsiyetlerine geçirmek için vakıflar kurması şeklinde özel mülkiyet,

c) Emarate bağı/Beylik (abç) toprak ve gelir getirecek her türlü emlak-akar'ın belli bir iradını devlete peşinen taahhütle bir, birkaç yıllığına veya "kaydi hayat şartı ile" tüm gelirlerini temellük etmek şeklinde malikane-Divani adıyla tanınan "özel mülkiyet" olmak üzere üç biçimde tezahür etmektedir.

"Doğrudan Özel Mülkiyet" konusu her şey olabilmektedir. Gelirleri oldukça yüksek kimi köyler bile alım-satım konusudur.

M. Ali Kılıçbay, (Rum-sb) Selçuklu döneminde (abç) Miri'den Kadı'nın onayladığı mülkname adlı belge ile hem sultanların hem de ellerinde mülk, toprak olan herkesçe toprak satışlarının yapıldığını belirtiyor ve 1231 tarihinde Ahlat'ta yapılan bir toprak satışına ait belgeye dayanarak "13. yüzyıl Anadolu'sunda (abç) özel mülkiyet sanıldığı kadar aksine, çok yaygındır ve toprak satışları sıklıkla rastlanan bir olaydır" diye ekliyor.¹⁰

Altını çizdiğim gibi, Rum/Anadolu Selçuklu dönemi, Selçuklu ülkesi değildir ve Ahlat da Anadolu'nun değil, bir zaman sınırları içinde olduğundan Mervani kalıtını da taşıyan Mezopotamya'nın kentidir. Kategorik adlandırmaları böyle yerli yerine oturtunca, Mervani'deki özel mülkçü rejim hakkında ifadelerimiz dolayısıyla doğrulanır.

“Vakfiye özel mülkiyet”e bakalım. Mervani emaretinde kurulan vakıflardan geçilmemektedir. Kale-surların onarımı için vakıflar, Ümeranın yaptırdığı köprünün korunması için vakıflar, bağışlanan kitapların korunması için vakıflar, Ağil ve Yemani Catre kaleleri askerlerinin maaşlarının ödenmesi için vakıflar, Yoksullar-kimsesizlere yiyecek dağıtmak için vakıflar. Öyle ki, Rum (Anadolu) Selçuklu kentlerinden Sivas’ta kışın kuşlara yem vermek için kurulan vakıf örneğini bile veren Fuat Köprülü’yü kışkandıracak çeşitlilikte zengin bir vakf düzeni var Mervani’de.

Yaşar Yücel, Osmanlı toplumunda nüfuzlu ve zengin ailelerin ellerindeki araziyi mülk ve vakıf haline getirmeye çalıştıkları, vakıf mütevellisi olarak kendi çocukları ve torunları için bu toprakları zengin gelir kaynağı haline sokmak istediklerini söylüyor. M. Ali Kılıçbay ise vakıfları feodalleşmenin unsurları olarak gösteriyor:

“Anadolu Selçuklu iktâ’ında başlangıçta kısmi bir irsilik vardı. Bir iktâ’ı-lı sipahi ölünce oğluna iktâ’ı verebilmekteydi, ama ancak iktâ’nın başlangıç kısmı. Geri kalan bölümü tekrar Miri’ye (devlet/sb) dönmektedir. Bu durumda, iktâ’lı Sipahiler ve devlet görevlileri, kendilerine iktâ edilen toprakları fiilen irsileştirmektedirler.” (Nejat Kaymaz’a referans).

Bu açıklamalar, Ortaçağ Doğu toplumlarında vakf kurumunun işlevinin, devlet (kamu)ca sınırlandırılan özel mülkiyete mecra (çıkış yolu) açmak olduğunu gösteriyor.

Mervani’de Vakıflar idaresi başkanı, Vakıflar Mütevellisi gibi Ümera’lı sıfatlarla bu kurum kendini hep gösteriyor.

Ayrıca anılan vakıflar için köyler ve toprakların gelirleri, hamamlar ve başta emlak-akarın gelir kaynakları veriliyor. Vakf sahipleri olarak da hem Emir/Ümera hem de çarşı-pazar esnafı görülüyor.

Malikane-Divani Mülkiyet Rejimi

“Özel mülkiyetin”, benim Mervani dokusuna hakim olduğunu savunduğum “Malikane-Divani” biçimli alanına bakabiliriz şimdi. Araştırmacı Zeki Arıkan Malikane-Divani sisteminin başından beri

Osmanlı Tımar Sistemi dışında kalan yöreleri, yani Divriği, Karaman, Rum, Bozok, Kayseri, Kastamonu, Ankara'yı ve (Mervani kalitesi meskun-sb) Diyarbakir, Malatya, Suriye'de uygulandığını ileri sürmekte. Keza, Kılıçbay da "Doğu Anadolu"da bu sistemin uygulandığını belirtmektedir. Osmanlı dönemi Kürt emaretlerinin idari ve sosyo-ekonomik yapıları ayrı çalışma (bu çalışmanın devamı ayrı bölüm) konusudur. Ama hemen belirteyim, Mervani emaretleri Osmanlı Kürt emaretlerinin proto-tipidir. Araştırmacıların saptamalarının şu an için bence önemi, Malikane-Divani sisteminin niteliğini de gösteriyor olmalarıdır:

"Malatya, Divriği, Geger evkaf ve emlak kanunnamesine göre, bu yörelerdeki köy, mezraa, çiftlik, bostan ve meyve ağaçlarından iki baş öşür alınmakta bir başına Canib-i Malikane bir başına da Canib-i Divani denilmektedir. Bir başı vakıf veya mülk olan bir köyde elde edilen tahıl, bağ ve meyve ağaçları öşrü Tımar sahibi ile mülk sahipleri arasında üleşilmektedir."

Fakat benim de onay verdiğim üzere, Yaşar Yücel'in Malikane-Divani sistemi Osmanlı Tımar (kamu) toprak rejiminin 17. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamasıyla elele giden ve özel toprak, malikane, para-emlak sahibi özel mülkiyet yararına ikame edilen bir sistem olarak tanımlanıyor. Melikane-Divani sistemde vergi kaynaklarının, aynı (ürün-rant) mekanizmasından nakdi (pararant) mekanizmaya, peşin alınması için, geçirmek ve "görevli" sipahi yerine, mültezim denilen "özel teşebbüs"ün vergi (gelir) getirici toprak ve araçları korumaya alarak geleceğin vergi getirilerinin güvenliği adına uzun yıllar, hatta "kaydı hayat şartlı" devletten sahiplenmesiyle oluşan bir sistemdir Malikane-Divani.

İşte Osmanlı'da bozulma döneminden başlayarak egemen olan bu sistem, Mervani'de kuruluşundan başlayarak tüm emaret dönemi olan bir yüzyılın tamamına damgasını vurmuştur. İbn'ül-Erzak'ta Mervani kentleri ve toplumun ileri uygarlık dokulu tasvirinden bunun doğal özel mülkçü evrim süreci olduğunu anlayabiliyoruz.

İlginç bir saptama da, yine M. Ali Kılıçbay'dan 11-13. yüzyıllarda hem Bizans'ta hem de "İslam devletlerinde" toprakların büyük bir bölümünün hibeler ve armağanlar yoluyla dağıtılarak

“özel mülkiyet” haline dönüştüğünü, küçük ve özgür köylülerin topraklarına el konulmasıyla da büyük mülkiyet birimlerinin oluştuğunu söyleyen yazar, Türklerin Anadolu’ya akmasıyla (Mezopotamya’ya değil, asıl Anadolu’ya-sb) bu toprakların daha çok Hristiyan sahiplerinin istila döneminde kaçmış kimseler ya da topraklarının başında bulunmayan kimseler olduğundan Türklerin eline geçince, Anadolu Selçukluların bu ülke topraklarını miri (devlet) mülkü haline getirdiklerini belirtiyor. Ve ekliyor ki; Büyük (İrnsb) Selçukluları kendilerinden önce İslam olmuş ve özel mülkiyetin çok yaygın olduğu bölgede (abç) kurulmuştur. Bu nedenle (miri-sb) devlete ait toprakların oranı düşüktür.¹²

Büyük (İran) Selçuklu ile Mervani emareti denklemini irdelemiştik. Yukarıdaki alıntıda altını çizdiğimiz ise özel mülkiyetin oldukça yaygın olduğu İslam devletleri ve Mervani devleti denklemdir. Yani Mervani’de özel mülk sahipliğinin emaret mülkü aleyhine gelişim dinamiğini kesecek bir koşul bulunmamaktadır.

Adem’in “ileri geleni ve büyüğü” olan, aynı zamanda “Zahire çarşısı başı” Abdülberr, Mervani vezir Şero’nun kıskırtmasıyla meşru emire suikastla darbe yapıp şehrin yönetimine el koyunca yeni Mervani emirinden Amed’i yılda 200 bin dirhem karşılığı alıyor. Emir, vezir Şero’ya da “geniş otlaklara ve bereketli topraklara” sahip Hetah (Hetax) kalesini veriyor.

İbn’ül-Erzak’ta geçen bu bilgilerden “çarşı ve para”nın kentte iktidarı ele geçirerek “Soylu-laşması”nı görebiliyoruz. Fakat şimdi bizi ilgilendiren çarşı-parasoylu sınıfın emaret topraklarını istismar/temellük ediş biçimi olan bu Malikane-divani sistemin nasıl işlediğidir.

“O sırada Sultanın yanında bulunan Vezir Amidüddeve,... memleketi üç yıl için bin kere bin altın (bir milyon altın-sb) karşılığında icar etmek konusunda mutabık kaldı ve bu nedenle Diyarbakir kendisine verildi. Sultan-Diyarbakir halkına... kendilerine 10.000 dirhem maaş bağlandığını ve bunun 4.000 dirhemini Meyyafarkinlilere verileceğini söyledi... Meyyafarkinliler... şöyle dediler:

Bu paradan bizim elimize bir şey geçmeyecek. Çünkü bunu yalnız ileri gelenler ve reisler alacaklar... En iyisi biz sultandan,

bizi belediye ve yabancılar vergisinden bağışlamalarını isteyelim. Bu vergi şehrin çevresindeki bahçelerden, bağlardan, çiftliklerden getirilen meyvelerden, sebzelerden, tahıldan, kömür ve odundan alınmaktadır. Bu ise hem zenginlerden hem fakirden alınır ve herkes bunu ödemekle yükümlüdür”.

“...Sultan isteklerini kabul ederek bu vergiyi kaldırdı... Diğer yerler ise kendilerine tahsis edilen maaşları kabul ettiler ve büyüklerle ekabir o paraları aldılar. Onlardan vergi kaldırılmadı. Bu vergilerin hepsi Amed, Cezire ve diğer şehirler dahil, bütün Diyarbekir’de hala alınmaktadır.”

“Amidüddeve sonra Diyarbekir’e gitti ve (sonra da-sb) Meyyafarkin’e girdi... devletin yönetimini eline aldı. Meyyafarkin’in ve bütün Diyarbekir’in geliri kendisine gelmeye başladı. Halka da iyilik yaptı, işlerini gördü, kendilerine iş ve geçim olanakları sağladı.”

Evet, bu uzun alıntıdan da görüldüğü gibi, tepede tüm Diyarbekir’i üç sene için, bir milyon altın ödemeyi taahhülle iltizama (kesim) alan bir para-eylak toprak-soylu bulunuyor. Tüm Mervani ülke emekdarların kanı ve teri üzerinden, en hafif sömürü oranını %50’den hesaplınsa bir buçuk milyon altın değerinde ürün ve emek-rant ile bu parayı çıkartacak bir para-topraksoylu!¹³ “Halk”ın, yani çarşı-işlik ve toprak temellükçülerinin “zengin” ve “fakir” olarak parçalı yapısı hem feodalite sisteminin özelliği hem de “pazar” kanunu gereğidir. “Maaş” ne ola? Emaret işlik ve topraklarını sabit bir gelir karşılığı (emekdarlar-reaya’ya) işlettirmek. Ancak “ileri gelenler ve reisler”, yani merkezi ve yerel bürokrasi-aristokrasice bunun istismar (temellük) edileceğini biliyorlar ve bildiriyorlar. “Koskoca” Sultan, Doğu toplumlarında tanrının yer yüzündeki gölgesi de denilen sultan-despot, bu temellük karşısında kudretsiz-ki vergileri kaldırarak feodalite-pazar’ın “demir kanunları”nın “tunç”a çevrileceğini düşünüyor. Vergi kaldırılmasının diyenlerin akıbetini ise Nizamülmülk’ün Siyasetnamesi’nde bile çokça örnekleri görülen insafsız ve zalim vergi memurlarına ek pazarın demir kanunları bekliyor. Feodal-sermayemsi Malikane-Divani sisteminde devreler böyle işliyor.

Beşyüz yıl sonraki Mezopotamya’da “İdris-i Bitlisi”nin Kürt

emaretlerinde "daha gelişmiş" yapı kazanan bu sistemin, (Rum) Selçuklu'da olduğu ileri sürülen ve Osmanlı'da hakim olan Tımarlı toprak rejimi denilen "kamucu-sosyalize" kent-topraksoylu merkezi sisteme göre, emekçi insan üzerinde daha ağır sömürüye dayandığı ve daha yıkıcı sonuçları olduğu açıktır.

Kentsoy-Topraksoylu Mervani-Evrım Dinamiği

Emekçilerin sömürülmesi bir yana onların varlığı konusunda bile İbn'ül-Erzak'ta tek sözcük yoktur. Bahsettiğinde ise "cahiller, ayaktakımı" ya da "ahlaksız, zararlı, yıkıcı, dürüst olmayan, kargaşalık çıkararak, bozguncu kimseler" şeklinde negatif ifadelerle feodal-kentsoylu sınıf kinini açığa vurmaktadır. Ama "ayaktakımı"nın başındaki insanın cahil olmadığı "şair ve edebiyatçı" bir münewer olduğunu itiraf eden de aynı satırlarda kendisidir. Bu çelişkisi bir yana, Mervani emareti istismarcı-sömürücü mülkdarlara dayanan bir devletti ve sınıf mücadelesi de, İbn'ül-Erzak'ta bile fark edildiği gibi, sürüyordu. Bu, sadece egemen sınıf bloku içinde süregelen geçen ve zaman zaman çarşı burjuvazisinin Amed-kent beledi yönetimler kurmasına varan, belki demos erkli diyebileceğimiz, sınıf-içi mücadeleler değildi salt. Başta Mervani Kürt emekçiler, ama Rum, Ermeni, Gürcü, Asuri, Arap, İrani tüm emekçiler de bu ağır istismara karşı sınıf mücadelesi içindeydiler:

"Meyyafarkin'de o sırada İbni Esed adında şair ve edebiyatçı bir adam vardı. Çevresinde de bir topluluk bulunuyordu. Bunlar ve öğrencileri, esnafın bir kısmı, gençler, cahiller, ayaktakımı hep onun çevresinde toplandılar. Kendisi de onlarla birlikte şehri dolaşır, surları ve memleketi korurdu."

Emekçiler, gençler ve "pazar"ın demir kanununun yıkıma uğrattığı çarşı esnafına dayalı bir otoritenin kurulduğu görülüyor.

"O sırada Meyyafarkin'de büyüklerden ve ileri gelenlerden kimse yoktu." Bu plebyen otoritenin, feodal aristokrasi karşısı sınıf niteliğinin yansıması olmasın bu ifadeler.

İlgi çekici bir durum da, İbni Esed'in Selçuklu Sultanı Melikşah tarafından Irak'a "tımarlı sürgün" edilen son Mervani emiri Nasırüddeve'nin sürgünden kaçıp Cezire'ye gelerek yeniden otorite

kurması sırasında ortaya çıktığıdır. Nasırüddeve ve İbni Esed ittifak yaparlar, İbni Esed şehri emire teslim ederken kendisi Muhyid-devle ünvanıyla Vezir olur.

Burada, İbn'ül-Erzak'ta geçen Abbasi halifesi Kaim Bi-emrillah ile de ilişkileri olmuş, "Bilad-ı Ekrad"/Dersim kökenli olup, daha sonraları Kürt, Türk, Ermeni, Rum emekçilerin Rum (Anadolu) kentsoylu-topraksoylu rejimine karşı Babai Sosyal (ütopik komünist) hareketinin fikri (ideolojik) zeminini hazırlayan Kürt Ebü'l-Wefa Tac'ül-Arifin ile bu Meyyafarkin'in pleb-ayaktakımı sosyal hareketi önderi İbni Esed arasında bir ilişki var mıydı? Araştırılmamıştır. Burada kayıt düşmekle yetiniyorum.

Mervani'de Asyatik Üretim Biçiminin göstergeleri arasında sayılan büyük kamusal imar ve işler bulunmakta. Ama bunlar Asyatik despotun değil, emaretin feodal ve burjuvamsı sınıflarının her birinin yaptığı "kamusal" hizmetler. (Çoğu da emarettemülkleştirmek, mülkiyette irsileştirmek gibi özel çıkarlara hizmet amaçlı "kamusal" hizmetler). Kentlerin canlı imar faaliyetleri yanında, çarşı ve pazarların işlekliği de görülüyor. Gilgamesh'teki tunç parıldılı benzeri Amed ve Meyyafarkin Surları, Babil'in Asma Bahçeleri gibi sarayların ve köşklerin bahçeleri de tasvir edilmekte. Doğu toplumlarında o zaman Antik-Hellen zeminli felsefi, bilimsel, kültürel, edebi atılım dorukta. İslam'ın "İçtihat kapısı"nın kapanmadığı düşünsel-fikri özgürlük çağı var. Bundan Mervani de payını almıştır.

Nasıl almasın ki. O zaman evrensel edebiyat ve bilim dili olan Arapça, Mervani kentlerinde Kürtçe yerine konuşulan hakim dil. (İbn'ül-Erzak'ta da yazılıyor). Nasıl, İran Selçuklu kentsoylu-aristokrasi idari, bilim ve kültür-edebiyatta Türkçe'yi dışlayıp Fars ve Araplaşıyorsa, örnek olsun Mervani Kürt Ahlat'ta da Arapça ve Farsça dilleri konuşulmakta. Bir yüzyıl sonra Artuklu Sarayına hizmet verecek olan Diyarbakirli otomatik araçlar kuramcı ve mucidi El-Rezzaz'ın çıkışını "Mervani mirası" ile değilse, neyle açıklayacağız?

Bir yüzyıl sonra ise, zamanın bir Mervani kenti olan Ahlat ve çevresinin gelirinin Mısır'ın gelirine denk oluş düzeyi¹⁴ üretim güçlerinin gelişim düzeyini gösteriyor.

Öyleyse, Asyatik toplumlarda değişime/toplumsal evrime karşı süregelen direnç noktaları keşfetmek doğru değil. Mervani de bir Mezopotamya dolayısıyla Asyatik toplum. Toplumsal evrime kapalı yapısı yok. Özellikle üretim araçları sahibi-egemen sınıf bloku ekonomik, sosyal, politik... sürekli devinim içinde. Kabaca ifadeyle feodaliteden yine kabaca ifadeyle belirtirsem kapitalistimsi sanayi uygarlığına sıçranamadıysa bunun çeşitli tarihi, toplumsal, siyasal, askeri nedenleri olabilir ve var.

İçeride, özellikle devlette egemen-sömüren sınıf bloku içi bitmek tükenmek bilmeyen mücadeleler, tüm toplumu tüketir ve aşındırırken, dışarıda İran-Selçuklu İmparatorluğunun, bir yandan "soydaşı" Türkmen dalgalarını Mezopotamya üzerinden Anadolu'ya kovalarken öte yandan bu dalgayı emaret alanında da kullanması Mervani Kürdistan uygarlığının sonunu getirdi. Ama O'nun feodal-kentsoylu zemininde Artuklu yükselirken, aynı zamanda mirası, Miri (Kamu) topraklı-kentsoylu rejimli Rum (Anadolu) Selçukluyu da etkilemiştir. (Rum-Selçuklu Asyatik uygarlığın toplumsal evrimi de aynı biçimde, fakat bir "barbar" toplum Moğol saldırganlığı ile kesintiye uğradı. "Kadere" bak!

II. Bölüm

ASYATİK OSMANLI TIMARI VE FEODAL KÜRDİSTAN EMARETLERİ

Bu bölümde, Asya Tipi denilen üretim tarzının biraz daha detaylı soyutlamasını ve Osmanlı'daki Tımar rejimi denilen Asya tarzını göreceğiz önce. Hemen belirtelim, Osmanlı-Tımar rejimi Mezopotamya'da "yerel koşullara" uyarlanmıştır. Ancak bu uyarılma, bu rejimin Kürt emaretlerinde uygulanamaması anlamındaydı.

Komünal Asya rejimine ve kamusal (Devletçi) Osmanlı-Tımar rejimine kıyasla Kürdistan Mirliklerinde "özel mülkçü" bir rejim hakimdir. Tımar sistemi, burada feodal bağımlılık ve irsiyet bağlamında kendini uydurmuştur!

Bunu böyle ifade etmemiz akademik çalışma ilgi ekseninde anlaşılmalıdır. Çünkü bu durumun proletaryanın, asıl olarak da Hebatkâren ê Kurd'un, ulusal-sınıfsal mücadelesi ve siyasetinde "devlet" ile karşılaşırken bugüne de sarkan paradoksal durum ve sonuçlar çıkartmakta olup, bunlar ise gözardı edilemeyecek biçimdedir.

Asyatik Üretim Biçimi-Genel Vurgular

Asyatik biçim diyoruz da, "klasik" feodal üretim biçimi demiyoruz.

Feodalizm'de önce toprak sahiplidir. "Efendisiz toprak olmaz" ve bu sahiplik irsi temeldedir.

Burada ayrıca insan, insana bağımlıdır. Sadece temel üretici olan toprak-kölesi serf'in toprak-sahibi feodal'e bağlı olması anlamında değil. Parçalı idari yapılanma dünyasında (feodal beylik-düka devletçikler içinde) de alt-feodal (vassal) bir üst-feodale (süzeren) bağımlıydı. Özgürleştirici kavgada kentsoylu (burjuvazi) çok sonraları çıkış yapacaktır.

Feodalizm budur. Tipik olarak da Avrupa merkezlidir.

Oysa, Marx'ın da gözünden kaçmadığı gibi Anadolu'dan Mezopotamya-İran'a, Orta-Doğu'dan Hind'e-Afgan'a kadar koca Asyatik coğrafyada gerek toprak başta üretim araçları üzerinde mülkiyetin biçimi gerek insanlararası ilişki yönünden farklı bir üretim tarzı uygulanmaktaydı.

Hangi tarihsel, coğrafyasal, iklimsel, toplumsal koşullar böyle bir tarzın hakimiyetini getirmiştir. Bu akademik alana girmeyelim. Ancak, Marx'ın başlıca olarak Grundrisse'deki yazdıklarına dayanarak soyutlaması yapılan "Sosyalista ronjberen" damgalı bir çalışmada bu Asyatik üretim tarzının belli başlı özellikleri gösterilmiştir, bunlara bakabiliriz.

- Asya Tipi Üretim Biçimi, ilk komünal mülkiyetin belli bir evrime uğraması, tarım ile zanaatın farklılaşmamış birliği ve toprağın gitgide cemaat adına cemaatin tepesindekilerin hatta tek bir despot'un elinde merkezileşmesiyle ortaya çıkar.

- Asya Tarzında toprak mülkiyeti, cemaatin ortak mülkiyetindedir. Ve cemaatin üstünde yer alan birlik'in-devletin hatta çoğu kez en tepedeki despot olarak kişi'nin şahsında toplanmıştır.

- Cemaatin üyesi olarak bireyin ise, sadece zilyedlik (kullanma) hakkı vardır. Yani özel ve bireysel mülkiyet sadece zilyedlik hakkı ile sınırlıdır. Dolayısıyla birey, cemaat karşısında bağımsız davranış gösteremez.

- ATÜT mülkiyetinin esas niteliğini belirleyen küçük çaplı üretimdir. Kendi kendine yeterli olan ve belli bir miktarda üretim fazlasını vergi (haraç) adı altında üst-cemaate (yani, devlete) ödeyen, kapalı bir ekonomik birimdir. Zanaat ile tarımın ayrışması cılızdır. Para ilişkileri yok denecek kadar azdır.

- Asya toplumları, kendi özünde taşıdığı çelişki ve çatışmaların ürünü olarak bir başka (daha üst) üretim yapısına geçmemekte, Toplumsal evrime en dirençli, durgun yapılardır.

- Kamu hizmetlerini yöneten, hatta kamu yatırımlarını gerçekleştiren bir otoriter/despot üst-yapısı vardır. Böylelikle siyasal egemenliğini sosyal işlevlerin oluşturacağı temele dayandırmaktadır. Bu işlevler ülkenin imarı, özellikle sulama sistemleri oluşturmaktır.

- Mülkiyetin kamu niteliği üst-birlik olarak despot ve etrafında-

ki üst-bürokrasinin artık-ürün/artık-emek temellükçüsü, yani sömürücü özelliğinin üstünü örtmektedir.¹⁵ Özellikle bu son madde-deki vurgu ile değerlendirilirse, Asyatik üretim biçiminde sömürünün feodalizme göre nispi hafif olduğu anlaşılmaktadır.

Marks'a referans yoluyla Asyatik tarz için soyutlamalar böyle. Doğrular kadar, tarihin özdekçi incelenmesinin yukarıda sıralanan maddelerde kimi yanlışları ortaya çıkardığı da biliniyor. Mesela, "Akamaniş İmparatorluğu Örneği-Eski Ortadoğu'da Devlet Aygıtları ve Üretici Güçlerin Gelişmesi" makalesinde Pierre Briant "Bir Sapıntı" diye nitelediği "Asyagil durgunluk" tezlerinin "bilgilerin gelişmesiyle yıkıldığını" belirtmekte ve M. Godellier'e referansla şöyle demektedir:

"Kökensel biçimleri içinde Asyagil Üretim tarzı durgunluk anlamına değil, ama Üretici Güçlerin eski toplumsal üretim ve varoluş topluluksal ilişkiler temeli üzerinde gerçekleşen en büyük gelişmesi anlamına gelirdi. Öyleyse, Asyagil Üretim tarzı, zorunlu olarak durgunluk ve despotizm içermez... durgunlukla aynı anlama gelmez."

"Asyagil Toplumun kökenlerinin irdelenmesi... üretici güçler... çok parlak bir ilerleme gösteriyorlar."

"Tüm... batı tarih yazımı sulamalı tarımı yaygınlaştıran yeni ticaret yolları açan, kentler kuran, para kullanımını genelleştiren İskender'i Asya'nın 'yenileştiricisi' yap(ar)."¹⁶

Osmanlı 'Asyatik' Tımar Rejimi

Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar-Anadolu-Mezopotamya-Ortadoğu-Mısır'ı kapsayan büyük coğrafyada tam 600 yıl varlığını bir devlet olarak sürdürdü. Üzerinde yeterli araştırmalar yapılmıştır. Burada bizi ilgilendiren Osmanlı-Kürdistan'ındaki üretim-mülkiyet düzenine ve buna göre şekillenen idari (emirlik) yapılarına etkileri yönüyle bakmaktır.

"Osmanlı'nın idari, askeri, mülkiyet başta olmak üzere tüm hukuki ve hatta sanat ile edebiyatın şekillenmesinde Bizans, İran ve İslam kurumlarının reddedilemez rolleri bulunmaktadır. Şüphesiz... Orta-Asya'dan taşınan kimi törelerin payı vardır, ama bunlar

belirleyici değildir.”

Osmanlı merkezi-imparatorluk’a, ana üretim aracı olan topraklar üzerinde devlet (kamu) mülkiyeti damga vurdu. İşlenen toprakların %80’i, yıllık geliri 20.000 Akçe altında olan Tımar (miri) toprakları olduğundan toprak rejmi de bu adla belirtildi.

Tımar’ın kökeni tarihsel olarak, ilkel ortaklaşa (komünal) mülkiyetin çözülüp proto-Sümer site devletçiklerinde Tapınak (kamu) mülkiyetine dönüşen olguda aranabilir. Anadolu özgülünde Hititlerdeki tüm toprakların baş tanrıya-Fırtına tanrısına ait olduğu gerçeğine referans verilebilir. Roma (Bizans) Pronaia toprak sistemi etkide bulunmuş olabilir. Bilgiler-bilimsel sistematik gibi kurumlar, rejimlerde “gökten zembille inmez” evrensel ve “bu topraklar”daki “eski”nin birikimiyle yoğrularak, yeniden şekillenir. Konumuzla doğrudan ilintili yön burası değil.

“İki rönesans”ı, yani çökmek üzere de olsa Doğu’nun Selçuklu ve Batı’nın Roma-Bizans rönesansının serhat (sınır) uçlarını ilk “yurtluk” edinmiş Osmanlı’da hünkar, Kur’ana göre de Allah’ın olan miri toprağı belli bir gelir veya hizmet karşılığı “kapı halkı”ndan olan bir görevli’ye (ki çoğu kez sahibül-arz denilen sipahi’ye) işletmesi için veriyorlar. Ama toprağın mülkiyet hakkını değil, işletme-tasarruf (zilyedlik) hakkını. Aslında “Toprağın düzeni”ni korumak işlevi olan sipahi de, genelde Tımar denilen bu miri (devlet) toprağını küçük parçalar halinde üretici-“kul” çiftçiye (reaya’ya) kir alıyor. Sadece devlet adına bir toprak rantı (kira) almaktadır. Veya belli bir emek-rant (hizmet).

Osmanlı üretici çiftçiyi, reaya’yı, devlet adına denetleyen ve ondan vergi/hizmet alan sipahi de “kul” görevlidir. Statüsü sanki Batı’nın küçük feodali olan şövalye’yi andırmaktadır. Ancak şövalye’den farkı, anlayabiliyoruz artık, toprak üzerinde değil mülkiyet-hiçbir tasarruf hakkının bile bulunmayışıdır. Osmanlı’da en yaygın ve küçük idari birimlere sancak deniyor, buraların idari-askeri reisi sancakbeyi ve “hukuki” amiri kadı tarafından süregen olarak denetlenir ve gereğinde işten el çektirilebilirdi sipahi. En azından “kağıt üzerinde” böyledir. Asitane de denilen Osmanlı merkez’ce her an azledilebilir.

Kaldı ki, toprağı-toprak üzerindeki adaleti ve toprakta çalışan-

ların "her türlü hukukunu" korumak da, bu sahibül-arz sipahi'nin görevleri arasındaydı.

Temel üretici sınıf olan, yerleşik adlandırma ile reaya denilen bu kiracı-çiftçide, Batı feodalitesindeki toprak-kölesi (serf) statüsünde gibi düşünülebilir. Ancak, gördüğümüz üzere hak ve hukuğu şer'an ve örf'an "kanun"la belirlenmiştir. Üretici ödevine karşın sipahinin eşyası, toprağa bağlı eşyası değildir. Her idari birimde bulunan Osmanlı yargıcı-kadı önünde "eşit" bir kul-"yurttaş"dır.¹⁷

Timar rejmini "aşırı idealize" eden Hikmet Kıvılcımlı'nın belirttiğine göre ilk Osmanlı "ülkücü-ılb'ler" (gaziler) Dirlik çağında çiftçinin yarattığı ürünün onda dokuzu kendisinin olurken, sadece onda biri devlete öşür adı altında gitmekteydi. Bu ılb'ler (sipahi'ler) derebeyleşmedikleri sürece toprak rantiyelerini ortaya çıkartmayan ve gönençli çiftçi yetiştiren "sosyal-adalet"çi bir düzenin amilleriydiler.

Ve bu miri topraklar düzeni, nice irtikaplara, kitabına uydurmalara ve vakıf hırsızlıklarına rağmen Osmanlı'nın idamesi süresince hep çoğunluk (İmparatorlukta hakim düzen) olarak kalmıştır.¹⁸

Osmanlı-Kürdistan Mirmiranlıkları Kürt Emaretleri-Hükümetleri

Osmanlı Timar rejmini ana hatlarıyla görmüş bulunuyoruz. Nispi hafif sömürüye dayalı bu Asyatik sistem Osmanlı-Mezopotamya'sında, daha dar kategorik adlandırmayla-Kürdistan'ında uygulanıyor muydu?

"Sosyalistê Kurda" araştırmacı S. Çiftyürek, Osmanlı Timar ve İdari sisteminin Kürdistan'da aynen uygulandığını savlıyor. Hatta, kimi yerlerde özerk Kürt hükümetleri, kimi yerlerde Kürt sancakları/Ekrad beylikleri, kimi yerlerde daha küçük Kürt sınır beylikleri/sancaklarının yerel otoriteyi temsil ettiğini belirtmesine rağmen bu savdadır.¹⁹

Bitlis ümerasından Şaraf Han'ın Kürt Tarihinde ise, bu Kürt mirlerinin, örnek olsun Şenbu lakaplı Hakkâri hükümdarlarının

"soylu aileler" olarak Cengiz sultanlarından aldıkları Uygurca yazılı emirname ile eyaletin ömür boyu kendi "mülkiyetlerinde" olduğunu teyid ettirdiklerini, daha sonra Emir Timur'un (Timur-lenk) bu sülaleden İzzettin Şer'e "babalarından ve atalarından miras kalmış" memleketini eski kurallar gereğince ve temlik yoluyla geri verdiğini, yine "aynı soydan mir" Zahid Bey'in miras kalmış eyalet için kendi adına bir emirname çıkaran Şah İsmail Safevi'ye itaat ettiğini okuyoruz.²⁰

Osmanlı Kürt ülmerasından İdris-i Bitlisi'nin de, Eyalet yöneticisi Bıyıklı Mehmet Paşa birlikte gayretleriyle, Yavuz'un Çaldıran zaferinden sonra Diyarbakir merkez olmak üzere Musul, Diyar-ı Rabia (Urfa, Nusaybin vb.) ve Bitlis'i de içine alan gayet geniş bir "vilayet" teşkil ettirerek "Tımar-Zeamet", "Yurtluk-Ocaklık" ve "Hükümet" adları altında, Kürt yerel derebey-sülalelerini yeni imtiyazlarla donatarak, irsiyet temelinde ve azl-nasb (atanma) yapılmak şartıyla 25 kadar Kürt emareti/sancak oluşturdıklarını görüyoruz-ki "Tımar rejimi" örtüsü altında İbn'ül-Erzak'ın Mervanısından beri gördüğümüz bağımlı feodal sistemin tezahürü değilse nedir bu uygulama.

Mehmet Ali Ünal, "XVI. ve XVII. yy'larda Diyarbakir Eyaletine Tabii Sancakların İdari Statüleri" başlıklı bildirisıyla bu konuda bilimsel tipoloji çıkarmamızı sağlayacak kapsamlı bir analiz yapmıştır.²¹

Araştırmacı Amid (Diyarbakır), Harput, Ergani, Siverek, Nusaybin, Hısn-ı Keyfa, Çemişgezek, Siirt, Meyyafarkin (Silvan), Sağman, Atak (Lice), Pertek, Çapakcur (Bingöl), Çermik, Eğil, Kih (Genç), Palu, Cezire, Hozat, Ruha (Urfa), Mazgirt, Van, Erzurum'u kapsayan geniş bir coğrafyadaki uygulama için "Klasik Osmanlı Sancak modeline uymayan ve idari statüde farklılıkları olan" belirlemesini yapmaktadır.

Mezopotamya'da uygulanan bu "Osmanlı modeli"ni a) Klasik Tımar-Zeamet uygulanan, b) Yurtluk-Ocaklık'lar, c) Hükümet sancakları olmak üzere üç bölüm halinde inceliyor.

a) Tımar rejimine tabii Klasik Osmanlı sancaklarının genellikle feodal yapının zayıf olduğu ve aşiret gücüne dayanan aristokrat oluşumların az görüldüğü, az çok bir şehir hayatının yaşadığı

merkezler çevresinde kurulduğunu söylüyor. Ancak yine de beliriyor ki bunlar bile "siyasi konjonktürdeki" değişmelere paralel olarak zaman zaman "imtiyazlı sancaklar" haline gerilmekteydiler. Örnek olsun, İran Şahı Tahmasp'ın kimi Kürt ümerasını kendi tarafına çekmek için "imtiyazlar" vermesi karşısında Osmanlı da Çemizgezek Sancağını 4 ayrı sancak haline getirerek Yurtluk-Ocaklık adı altında yeni imtiyazlar vermiş, keza Harput Sancağı da XVII.yy başlarında aslen İran (Kürt-sb) ümerasından Murad Han Bey'e "kayd-ı hayat şartıyla" tevcih edilmiştir.

b) Yurtluk-Ocaklık adı altındaki ikinci sancak türünde ise, sancak beyliği eski sahip Kürt mirlerinden ilgi sülalenin mülkiyetinde olup, Osmanlı merkez "azl ve nasb" yapamamakta, sancakbeyi ölünceye kadar beylik yapmakta olan irsi sancaklardır. Topraklar şeklen Timar ve zeamete ayrılarak tahrir edilmektedir.

c) Hükümet adı altındaki bu sancaklar ise sahiplerine "mülkiyet üzere" tasarruf etmeleri için tevcih edilmiştir. Yurtluk-Ocaklık olanlardan farkı, bu Ekrad Hükümet sancaklarında toprak tahriri yapılmayıdır. Bu yüzden Timar ve zeamet yoktur.

Ayn-i Ali Efendi defterine göre, XVII. yy başlarında Diyarbakır Eyaletine tabii 11 Klasik Timar, 8 Yurtluk-Ocaklık, 5 de Hükümet olmak üzere 24 Sancak kaydetmektedir.

Bu Kürdistan emaret sancakları, idari (yönetimsel) düzlemde Asyatik değil de yerel feodal tipoloji göstermektedir.

Gerçekten de "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyon (Adem-i merkezîyet) dair Genel Gözlemler" başlıklı değerli makale yazmış, araştırmacı Yaşar Yücel de, yukarıdaki gibi üç türlü Kürt sancaklarını da irdelediği ve bunları "Osmanlı Timar rejimine tabii Beylerbeyilik sınırları içinde ama bölgesel özerkliğe sahip idari bağımsız topraklar" şeklinde tanımlayarak, bunları Osmanlı idari sistemindeki merkezîyetçiliği aşındıran "de-santralizasyon unsurları" arasında saymıştır.²²

M. Ali Ünal, bu sancak listelerini veren Ayn-i Ali Efendi'nin ifadelerinden "Yurtluk-Ocaklık" ve "Hükümet" adı altındaki bu emaretlerin ilk bakışta merkeze karşı muhtariyete sahip gibi zannedildiklerini, teorik olarak bunun yanlış olmadığını belirtmekte, ancak uygulamada "en imtiyazlı" olanlarda bile merkezin (Os-

manlı) mali, adli ve askeri kontrolünün söz konusu olduğunu, her yıl muayyen bir vergi alındığı gibi, seferde de askeri hizmetle yükümlü olduklarını belirtmeden edemiyor.

Bu saptamadan çıkaracağımız iki sonuç olmaktadır. İdari düzlemde, birincisi Merkezi-Süzeren (Osmanlı)'ya bağlı yerel-vasal Emaret feodalitesi varlığı; üretim ilişkileri düzleminde ikincisi ise, "Raiyyet-i Ekrad", Kürt emekdarları, üzerinde çifte (ikili), yani daha ağır sömürünün varlığıdır.

Yaçın Küçük de "Kürtler Üzerine Tezler" de bu konuda üretim ilişkilerinden değil, idari (yönetimsel) yapıdan yola çıkarak hüküm vermektedir:

"Gerçekten de devlet otoritesi bölgelerde parçalara ayrılıyorsa ve otoritenin anlamlı bir bölümü irsiyet temeline göre önemli kişilere devrediliyorsa, feodal düzenden söz edilmelidir."²³

Osmanlı-Kürdistani toplumunu merkezle olan idari (yönetimsel) ilişkiler bağlamında değerlendirmede günümüzün Kürt siyaseti de nispeten farklı sonuçlar üretiyor.

Kürt Sosyalist Hareketi, adına S.Çiftyürek, "Kürt Tarihi Şarafname" başta olmak üzere kimi eserlerde geçen bu Kürt emirlikleri/beyliklerinin "bağımsız hükümet" şeklinde gösterilen ifadelerin "özerk yönetim" diye anlaşılması gereğine dikkat çekmekte, dolayımı sınırlanmış olsa da Osmanlı'nın üst-egemenliğinin tanınmış olması realitesine parmak basmaktadır."²⁴

Yaçın Küçük'ün "Bekaa Notları"ndan alıntılarına göre, bugün geldiği aşama itibariyle "feminist ve ekolojik-demokratik toplumcu" Kürt Siyaseti, Abdullah Öcalan ise, Osmanlı'nın başlangıcından-beri Kürdistan üzerindeki egemenliğinin son derece zayıf olmasından hareketle ve rakip Şii-Safevi devletinin varlığı koşullarında bu Kürt beyliklerinin Osmanlı ile gönüllülük temelinde gevşek bir bağlaşıklık (ittifak) ilişkisine tabii olduklarına ve dolayısıyla bunların bağımsız otoriteye (yönetime) sahip olduklarını belirtmektedir.²⁵

Bir şeyin daha altını çiziyorum. Osmanlı ve İran Merkezi İmparatorluğu tarafından 1639'da Kasrı Şirin antlaşmasıyla iki parçaya bölündüğü yazılan Mezopotamya/Kürdistan, bu Kürt Mir'leri arasında ise ve onların gönüllü iradesiyle 24 parçaya, 48 parça-

ya bölünmüştür-ki nedense bu durum atlanıyor.

Mirler'in Yönetimi: Zor ve İdeoloji ile

Kürt Tarihi-Şerefname'de bu emaretlerin bağımlı-bağımsız yapılarında olup olmadıkları yazılı değildir sadece. Cezire hükümdarlarından Emir Şeref bin Han Ebdal'ın yönetiminden bahsedilirken, onun Rüstem cengaverliğine ve Hatem cömertliğine atıfta bulunmasında görüldüğü gibi mirlerin hem zor ile hem de ideoloji (havuç) ile "devleti" yönettikleri açık.

Hatta, Kürt mirleri halkı, askerleri, ileri gelenleri, eşrafı, aşiret adamlarını, vatandaşları yönetmede zor yönteminden çok havuç yöntemi kullanıyorlar. Şarafname'de bu tarz yönetme zengin tasvirler halinde, tekrarlanarak veriliyor.

Mesela, "Aziziye" namlı Cezire hükümdarları hakkında bu meyanda söylenenlere bakalım.

Emir Seyf b. Abdülaziz: Cezire tahtına çıkınca... vatandaşları, askerleri, kabile ve aşiret adamlarını memnun etmeye çalıştı.

Emir Bedreddin: Yönetim ve hükümet görevlerinde bütün vatandaşlar ve halk tabakaları arasında adalet ve eşitlik bayraklarını dalgalandırdı.

Bedir Bey b. Şah Ali Bey: Ülkede imar ve kalkınma bayraklarını dalgalandırdı. Adalet ve eşitlik bayrağını yükseltti.

Sultan Muhammed b. Mir Muhammed: ... ve adalet ve eşitlik yolunda yürümeyle, reaya ve aşiret adamlarına karşı idare etmekle...

Emir Şeref b. Han Ebdal: Reaya ve askerler onun adaletinden ve iyiliğinden razı... Ayrıca yabancılar da yakınlar da onun üstünlüğüne teşekkür etmekte... ileri gelenlerce, sıradan adamlarca da sevilmekteydi.

Hasankeyf Hükümdarlarından Melik El-Adil: Vatandaşlar arasında adalet ve eşitlik bayrağını dalgalandırdı. Hasankeyf'te imar ve güzellik arttı.

Eğil Hükümdarı Emir İsa b. Emir Muhammed: Halk ve askerler arasında adalet ve iyilik bayrağını dalgalandırdı.

Kasım Bey b. Ş. Muhammed Bey: Cesaretle, bilimde, edebiyat-

ta, güzel ahlakta ve iyi karakterde tekti. Güzel yönetimde, halkı idare etmede ve gönüllerini kazanmada bir bayraktı.

Palu hükümdarlarından Hüseyin Han Bey: ... eyalat halkından, reayadan, küçük-büyük, zengin-fakir herkesi memnun etti... Cömertlik ve iyilikte babasına uydu.

Şerwan beylerinden Zeynel Bey: Yönetim ve hükümdarlık işlerinde reayaya, herkese, komşu beylere ve hükümdarlara karşı lütf ve iyilik yaptı. Fakirler ve çaresizler üzerinde himayesini yaydı.²⁶

Uz atmaya gerek yok. Örnekler yeterince açıklayıcı. Kürdistan toplumunda çeşitli kategorik adlandırmalarla gösterilen "zengin" sınıfı yapılar var. Sınıflar varsa, aralarında çelişki ve çatışma da olacaktır.

Mir'ler birer "despot" değil, hiç ilgisi yok. Aksine her biri kendilerini ve yönetimlerini topluma kabul ettirme, beğendirme uğraşısı içinde. Bu, cengaverlik yani zor kadar-hatta daha çok cömertlik, adalet, iyilik yani güzellik yöntemiyle olmakta.²⁷

Ancak Kürt emaretlerinde emekdarlar üzerindeki katmerli sömürünün varlığını bilmemizden hareketle bu "güzel yönetim" in nasıl hayata geçtiği bir sorunsaldır. Mirlerin yönetimi için hitap ettikleri toplumsal kategorilere bakıyoruz. Bunlar başlıca askerler, ileri gelenler ve zenginler. Yani feodal hakim sınıf tabakaları. Bir de "reaya ve halk" geçiyor. Reaya, Osmanlı'da çoğunlukla hristiyan olan, yönetici kesim dışındaki üreticiye verilen ad. Eşraf da, işletme sahipleri de, ümera sayılmadığından, reaya kategorisi içinde mütalaa edilebilir. Bilindiği üzere "muğlak kavram" olan halk da keza, öyleyse Mir'in adalet, iyilik, eşitlik, cömertlik götürdükleri esasen Emaret toplumdaki egemen-mülkçü sınıflar blokudur.

Gerçekten de böyle olduğuna dair kanıtlar aynı Şarafname'de var. İşte, Sason (Hazzo) hükümdarlarından Saruhan Bey'in yönetimi hangi sınıf blokuyla birlikte yaptığını belirttik kılan ifadeler:

"Hazzo'ya gitti ve oranın ileri gelenleri ve eşrafiyla bağdaşarak adalet ve insafla ülkeyi yönetmeye başladı."

Yine Kilis hükümdarı Canpolat Bey, oğlu Hüseyin Bey'i hükümette emlak, maliye ve vakıfları yönetmekle (vezir-sb) görevlendirirken vaziyet zaptını ümera sınıfından kadılar, ileri gelenler ve

halk! imzalamaktadır.

Yine Cezire emirlerarası çekişmede "Cezire ileri gelenleri ve bütün vilayet ileri gelenleri", huzur ve asayiş hak ve hukuku diğer beylerden daha iyi korumaya muktedir olduğundan Emir Nas'dan yana istem ve özlem dile getirmektedirler.²⁸

Kürt emirleri hudutsuz varidata sahip olup, Şarafname'de bu yapıları da sıklıkla belirtilmektedir. Ancak Sason hükümdarlarından Bahaddin Bey'in çevresindeki yiyici kesime olan cömertliğindeki aşırılığı anlatılırken "değirmenin suyunun" nereden geldiği de ifade ediliyor:

"Cömertliği ise son derece fazlaydı, o kadar ki, kendisine bir karınca getirene bir fil verirdi. Bu yüzden her yönden gelen istismarcılardan ve açgözlülerden başına büyük kalabalık toplanmıştı. O da bunlara 60.000 ya da 70.000 altın filori dolaylarında bulunan Hazzo vilayetinin tüm gelirini harcadı."²⁹

Tamamı Hazzo'nun Kürt, Rum, Ermeni, Arap, Süryani, Türkmen diyebileceğimiz emekdarların yarattığı üretim karşılığı olan 60-70 bin altın filori "artık", istismarcı-açgözlü parazit soylu-blok'a cömertçe kanalize oluyor. Bu sömürü güzellikle süre-gider mi? Mirlerin kitabı olan Şarafname'nin aşağılayıcı ifadelerle "ayaktakımı", "başiboşlar", "işsiz kimseler", "dedikoducular", "bozguncular", "aşırı(!) topluluklar", "dervişler" diye nitelendirdiği bu emaret emekdarları-raiyyat -bu aristokrasiye karşı sınıf kavgası vermekteydi- ki, işlerin "güzellikle" gitmediği belli olmaktadır.

Mezopotamya Mirlik toplumları duragan değil devinim halindedir. Öyle ki, emaret feodalleri kadim Doğu/Asyatik toplumlarda merkezi devletin üzerine oturduğu temel olduğu belirtilen küçük kırsal köylü/cemaat tabanını sağlamlaştırmak için yapmak zorunda olduğu kamusal-bayındır hizmetleri de yaptıkları görülüyor. Ancak bu öyle "kamusallık"tır ki, yağları özel mülkiyet ve para olan vakıf çarkıyla dönmektedir. Örnek olsun, Şaraf Han Bedlis şehrinde cami, medrese, zaviye, kayseriyye (han) gibi bayındır sosyal hizmetler yaptırıyor. Ama bunlara "güzel köyler, büyük tarlalar, bir çok dükkanlar, büyük değirmen gelirleri" vakf-edilmiştir.³⁰ Vakfın yönetimi de şehzade çocuklarıdır. Burada "gelirle-

ri" yaratan emekdarların teri üzerinde kentsoylu sınıfın kristalize durumu yerli topraksoy mülkiyetiyle içiçe geçmiştir. Bir yüzyıl sonra Ehmede Xani'de geçen Bedlis kentinin "gelin gibi süslenmiş çarşı ve pazarlarına şenlik ve törenlerin girmiş" olduğu şeklinde dizelerde görüldüğü gibi bu kentsoylu burjuvazi "ulusal birlik" nidalarını yükseltmektedir. Canlı organizma olan toplumların devinim diyalektiği kağıt üzerindeki kimi şemalarla örtüşmüyor. Bunun neresi toplumsal evrime/ilerlemeye kapalı dingin/duragan/statükocu (Doğusal/Asyatik) yapı-lar?

Osmanlı Kürt Emirlikleri - Sosyo Ekonomik Yapıları

Osmanlı-Mezopotamya'sındaki bu Kürt emaret toplumlarının mülkiyet rejimlerini, konunun yetkin araştırmacıların analizinden görmüştük. a) Tımar ve zeamet, şeklindeki tipik kamucu Osmanlı mülkiyeti, b) Yurtluk-Ocaklık ve c) Hükümet adları altında görülen özel ve irsi topraksoylu mülkiyet söz konusuydu. Ancak, Tımar adı altındaki kamu mülkiyetinde bile "siyasi konjonktürün dayattığı yeni imtiyazlar" şeklinde özel topraksoylu mülkiyeti lehine aşınmalar söz konusuydu.

Bunun yanında, Vakıf, temlik ve iltizam (kesim) sistemli özel mülkiyetin varlığı da Şerefname'de izlenebilmektedir.

Analizi detayı ile verilen Diyarbakir (Amid) eyaleti Ekrad Sancakları'ndaki toplumsal-ekonomik düzen ile ilgili bir iddialı görüş de Zeki Arıkan'a ait. Araştırmacı Ankara, Rum, Karaman, Bozok, Kayseri gibi "Anadolu yakasındaki" ve Sivas, Malatya, Diyarbakir ve Suriye gibi "Mezopotamya yakasındaki" eyaletlerde reaya (emekdarlar-sb) üzerinden iki baş vergi alındığını (çifte sömürü-sb), bir başının yerel mülk-vakıf sahiplerinin "Canib-i Malikane" adla aldıkları kira payı, diğer başının da Divan'ın (Osmanlı hükümetinin) "Canib-i Divani" adı altında aldığı vergi payı şeklinde, biraz da karmaşık yapıyı tasvir ederek, Diyarbakir (Amed) ile birlikte adı geçen eyaletlerde Malikane-Divani sistemi dediği, benim de birinci bölümde Merwani emaretini çözümlerken değindiğim bir tür feodal topraklı sistemin hakim olduğunu ileri sürmektedir.³¹

Mehmet Ali Kılıçbay da, özellikle Ömer Lütfü Barkan'a refe-

ransla, "merkez-kaç" eğiliminin en yoğun olduğu bir bölge saydığı "Doğu Anadolu"da Osmanlı'nın burayı ele geçirmesi sonucu özel mülkiyetçi toprak rejiminden miri toprak rejimine geçmek için "Malikane-Divani" denilen "geçiş sistemi"nin doğmasına yol açtığını savunuyor. Çıkardığı sonuç ise metodik olarak doğru, ancak sonuç itibarıyla yanlıştır:

"Feodalleşme eğiliminin yüksek olduğu bu ("Doğu Anadolu" gibi-sb) yörelerde sistem, hemen Sipahi Tımarına dönüşmeye uygun değildi. Bu nedenle de buralarda toprak rantının bir bölümüne ortak olabilmek (divani payı-sb) başlangıç için yeterli görülmemiştir. Ancak sonradan, tüm mülkler Sipahi tımarına çevrilerek, özel mülkiyet yok edilmiştir."(?-sb)

"Osmanlı merkezi, yerel (Kürt-sb) soy asaletini yok etmek için de sürekli uğraş içinde olmuştur."³²

Oysa, Osmanlı'nın Mezopotamya'da Kürt mirlerinin "devlet içinde devlet"çi soy asaletini takviye etmek gayreti içinde olduğunu görmüş bulunuyoruz. (En azından incelediğimiz dönemler içinde.) Ayrıca, Kürt emaretlerindeki toplumsal evrim süreci, başından beri yerel soy asaleti ile harc-ü merçli malikane kozasından kentsoylu sınıf keleşbeğinin çıkması yönünde işlerken-Osmanlı'da ise aynı süreç kamusal Tımar toprak mülkiyetinin mal-para çarklı iltizamcı-malikaneci sistemleriyle kemirile kemirile Eşraf-Ayan adıyla de-santralize unsur (Yaşar Yücel) kentsoylu'yu çıkaracaktı.

Bu konuyu bağlarken bir parantez açayım. Öne sürdüğüm bu görüşlerimi "insafa" davet edebilecek JönKürd (Cıwanen) ronjber/münewer ve araştırmacılar için bir perspektif öneriyorum. Bu Mezopotamya emaretlerinde Tımar olarak tahrirli toprak mülkiyeti rejiminden hareketle ve özellikle "imtiyazlarla tahkim" in abartıldığını vb. savlayarak Osmanlı-Merkezi Asyatik Üretim tarzının "periferi"de de uygulanıyor olduğunu ileri süren tezler geliştirebilirler. (Böyle yapan var-olabilir, ancak doneleri ikna edici değil.) Ya da Kürdistan emaret toprağının yerel-"kamusal" olduğunu varsayabilir ve bu mirlik ("devlet") toprağında emekdarların/reaya'nın artık-ürün/artık-emek yönünden hak-hukukunun Şerefname'de neredeyse her paragrafta geçtiği şekliyle mirlerce "adilane,

eşitlikle, iyilikle, güzellikle" korunduğu nispi hafif sömürüye dayalı Asyatik düzeni teorize edip, feodalite tezini reddedebilirler. Gerçekten hayran olunacak güzellikte dizeler yazan Ehmede Xani'nin dediği gibi: "Ki, eller demesin ki Kürtler/ Bilgisiz, asılsız ve temelsizdirler/ Çeşitli milletler kitap sahibidirler/ Yalnız Kürtler nasipsizdirler." Dolayısıyla kimse dememeli ki "Kürtler" bilimden, irfandan, eleştiriden, tartışmaktan, yaratıcılıktan uzaktadırlar. Ezbercidir, dogmacıdır, renegat-"yenilikçi"dir onlar.

Bu meyanda Osmanlı-Kürdistanı feodal Mirmiranlık toplum ve "devlet"leri tezim yanlışlanırsa üzüntü duymam.

Osmanlı'dan Günümüze Sosyal Hak Devleti

Şimdi geliyorum, Mezopotamya toplum-devlet dinamiğinin tarihsel analizini yapmanın bugünün siyaset pratiğine ne katkısı olabileceğine.

S. Çiftyürek, bu çalışmamda referans verdiğim kitabında bugün sermayenin dünya çapında dayattığı merkezileşmenin, santralizasyon, beraberinde her ulusal-devlet bünyesinde yetkileri yerel merciler arasında dağıtarak yerinde yönetimi, yani de-santralizasyonu güçlendirdiğini söylüyor ve gidişatın bu yönünü vurguluyor. Ayrıca, Sosyalist Mezopotamya'daki bir makalesinde de "İçinden geçtiğimiz süreçte olduğu gibi ulus-devleti aşma sürecinin esas dinamiği sermaye ise, rota çoktan belirlenmiştir" diyerek ulus-devletin yetkilerini bir yandan ulus-ötesi merkeze, diğer yandan ulusal altı yerele devrettiği aşınma süreci tarihi evreyi işaret ediyor.³³

Ancak, Türkiye sosyalist hareketinde bu teze karşı çıkan görüşler de var. Sermayenin emeğe saldırısı olarak küreselleşmenin hiçbir yerde ulus-devleti zayıflatmadığını, tersine (global) Kapitalizmin "post-fordizm" denilen yeni birikim tarzına geçiş nedeniyle "ulusal" emek piyasalarının disipline edilmesi, emeğin direnişinin kırılması, örgütlü gücünün geriletilmesi, sermayenin tercihlerine göre farklılaştırılmış pazarlara hapsedilmesi zayıflayan ve aşınan devletlerle üzerinden gelinemeyecek yoğunlukta ve süreklilikte olduğundan ulus-devletin sosyal devlet işlevinden sıyrılırken, baskı aygıtı olarak yetkinleştirilmiş sürece girildiği ifade edilmektedir.

Yine bu tezlerde, ek olarak ulus-devletten aşağıya, yerel yönetimlere yetki devrinin de Dünya Bankası tarafından ısrarla özendirilen bir "yerelleşme" yönelimi olduğu, kentlerin dünya piyasasıyla doğrudan bağ kurmalarının, kendilerini pazarlamalarının, kendi başlarına kapitalist üretimin özel işlevlere sahip yeni düğüm noktaları olarak öne çıkmalarının öngörüldüğü belirtiliyor.³⁴

Buradan şöyle bir sonuca varıyorum. İçinden geçmekte olduğumuz süreçte Diyarbakır merkez olacağı da zaman zaman dilendirilen, "globalist" AB yönlendirmeli yerelleşmenin getiriyor olduğu Kürt dil, kültür, kimlik gibi çekinceli ve ürkek de olsa sancılı atılan kimi demokratik açılım noktaları, yerel (Mezopotamya-yi) yönetimler yasa taslağı, kah AB kah Ankara kriterleri denilen "uyum paketleri" birlikte değerlendirildiğinde Osmanlı'daki İdrisi Bitlisi'nin adem-i merkezîyetçi çözümünün, bugün uluslararası sermaye açısından Türkiye-Mezopotamya'da yerel kent "devletçikler"le tahkim edilecek ve adına Tayyibi-Kapitalisti diyebileceğimiz bir çözüm biçimi olduğu anlaşılıyor. Güney'de "üs"lenmiş ABD'nin de metazori komşu olarak varlık koşullarında bu, oligarkapitalin "ulus-devlet"le tümleşiklik öngören optimal ve "merkez-kaç" çözümüdür. BOP'ta "Kürt Sorunu" çözümü böyle görünüyor.

Ancak benim akademik düzlemde zorlandığım, Kürt aydınını da siyaset pratiğinde zorlayacak bir sorun var. Ehmedê Xani'nin dizelerinde, Şaraf Han'ın yazılarında görülen Kürt mirlerinin cömertliği. Örnek olsun araştırmacı H. Mem "Üçüncü Öğretmen-Xani" eserinde buradan ve başka dizelerden hareketle "Sosyal Kürt (emaret) devlet"i tezini ortaya atmıştı. Yukarıda böyle tezlerin tarihi realitesi sorununu tartışmıştık. Ama en azından kağıt üzerinde, idealizasyon düzeyinde böyle durum.

Peki, bugünün yerel Mezopotamya'yı düzleminden bakarak sorarım. Kürt kapitalistleri, Türkiye oligark tekelleriyle tümleşik olarak da, vahşi sömürü çarkına aldıkları ve tam yerel yönetsel "demokratikleşme"ci iktidarlarında terini ve kanını daha da övüterek yapacakları birikim sürecinde Kürt emekdarlarına/hebatkaren/"cömertlik" kavramıyla ifade edilen Mir'ler referanslı "sosyalik" in "S"sini bile sunabilecek takatları olmayacak, öyle değil mi?

Lenin, Maksim Gorki'ye yazdığı bir mektupta Kapitalizm "türleri" arasında ayırım gözeterek "aç gözlü ve zalim" kapitalizm türü yerine "medeni, teknolojikman ileri, gerçekçi, demokratik" kapitalizm türünü proletarya açısından yeğ tutuyor.³⁵

Lenin'den de hareketle Türkiye kapitalizminin "sosyal-devletçi" türünün "özelleştirmeci-yağmacı" türüne yeğlenebileceğini "kamu işletmeleri halkındır, satılamaz" yollu sloganlarıyla sokakları-alanları dolduran Kürt ve Türk emekçilerinin asgari sendikal mücadele pratikleri bile gösteriyor. Kürt proletaryası-Türkiye "sosyal" devleti (sosyal güvenlik-sosyal hizmetler) şeklinde denklemi kurulan bu konuyu, ronjberen sosyalista'nın önüne daha önce de getirmiştik. ("Ronjberen ekolojik-demokrasiya" ise Ülkede Gündem'de yerli emekçinin kanı ve teri üzerinden sömürü ve birikime doymayan "kapitalista Kurdi"yi değil de soyut "devlet" kategorisini "canavarlaştırıp" pusulayı şaşırdı ve böylece işin içinden sıyrıldı!)

Aynı konunun şimdi bir başka "türü" gündeme düştü.

Önce bir alıntı, S. Çiftyürek'ten;

"Türkiye işçi, emekçi halkları ve devrimci hareketleriyle ortak mücadelenin Kuzey Mezopotamya dinamiği olarak mülksüzler hareketinin yaratılması... gibi bir temel hedef önümüzde duruyor" diye yazmış.

İşte, Diyarbakır Bismil ilçesi Sinanlı Yoksulları-mülksüz köylülerinin bugün Türkiye muz kapital-kralı Kürt-Aga'ya karşı harekete geçmeleri. Yalnız, yukarıdakine benzer bir problem var.

Kürt-aga'ya karşı Türkiye ay-yıldızlı bayraklarla yürüyorlar. Türkiye Cumhuriyet devletinin "himmət ve adaletine" sığınyorlar. (Aksine olarak "himmətli ve adaletli mir'ler düşleyen Ehmede Xani'nin kemikleri sızıyordu.)

"Kendiliğinden" gelişen mülksüzler hareketi bundan öte bir şey olmazdı zaten. Görev, bayrakları aynı zamanda yeşil-kırmızı-sarı fonlu zenginleştirmede ve orak-çekici de işlemede. İşçi-emekçi sınıf ve halk kesimlerine dayanan Birleşik (federal) Türkiye-Mezopotamya Sosyalist Cumhuriyet ve devletini bilinçlere kazıyacak örgütlenmeyi de çikartmakta.

KAYNAKÇA

- 1- Marks ve Engels'e ait bu pasajları devlet üzerine teorik genellemeler içeren aşağıdaki mekaleler-de verilmiş, Cengiz Uygur, "Faşizm ve Devlet Üzerine", Gelenek Kitap Dizisi/11, s.15-32; Aydın Giritli, "Teori ve Siyasette Devlet" Gelenek KD/11, s.33-50
- 2- Asyatik Üretim Tarzının Marksist soyutlanması hk. Bkz. S.Çiftiyürek, "Ulusal Soruna Somut ve Tarihi Yaklaşım"-Gün Y, İst. 2004, s.102-117.
- 3- İbn'ül-Erzak, "Mervani Kürtleri Tarihi", Koral Y, İst. 1990. (Çev. M.Emin Bozarslan); Mervani (Kürdistan) Eمارeti için ayrıca bkz, Ali Sevim, "Kuzey Suriye'de Görülen İlk Türk Emiri Han Oğlu Harun" -Belleten/170, s.366; Ali Sevim, "Tarihi Meyyafarkin ve Amid'in Mervanlılar Bölümü Yayını Münasabetiyle" -VI. T.T.Kongresi, T.T.K. Bas, Ank. 1967, s.173-180; İslam Ansiklopedisi/C. VI. "Kürtler" mad. s. 1095-1097; İA/C. VII, "Melikşah" mad. s.668-669 (İ. Kafesoğlu); İA/C. VII, "Mardin" mad. s.318 (V.Minorsky); İA/C. VII, "Mervaniler" mad. s.780-781 (K.V.Zetterstéen); İA/C. III, "Diyarbakir" mad. s.611-612 (Mükremin Y.İnanç); C.Cahen, "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi"-Belleten/201, s.1391, 1395, 1397, 1405, 1408; Faruk Sumer, "Ahlat Şehri ve Ahlatşahlar" -Belleten/197, s.448-453.
- 4- İbn'ül-Erzak, age, s.119
- 5- İbn'ül-Erzak, age, s.141
- 6- İA/C. VIII, s.198.
- 7- İbn'ül-Erzak, age, s.118 (Parantez müdahaleler benim).
- 8- Mehmet Ali Kılıçbay, "Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı" -V/Teori Y, Ank.1985, s.263
- 9- Malikane-Divani sistemi, hk. bkz. Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler" -Belleten/152, s.680, 683 ve 699; Zeki Arıkan, "XVI. Yüzyılda Divriği" -X. T.T.Kongresi -Bildiriler, C. V, T.T.Bas, Ank. 1994, s.2405; M.Ali Kılıçbay, age, s.366-367 ve 381.
- 10- M.Ali Kılıçbay, age, s.285
- 11- Zeki Arıkan, age, s.2405
- 12- M.Ali Kılıçbay, age, s.280-281
- 13- Meyyafarkin'de, emir'in bile "saygın" bir şaşkınlıkla gözlediği gibi, İbn'ül-Behat adlı simsar ve ağ makale. "İleri gelen" bir esnafın kente gelmiş bir kervandan pamuk ipliğini toptan alarak, daha sonra gelen başka bir kervana toptan satarak "tek bir kalemden" 500 Bizans Armanos altını kazandığı düzey göz önüne getirilirse (İbn'ül-Esir, s.157-158) bu yüzde 50 takdirimizin "hafif" bir rakam olduğu, ema-

retteki sömürü oranının yüksek düzeyde olduğu varsayılabilir.

14- F.Sumer, ag makale.

15- S. Çiftyürek, "Ulusal Soruna Somut ve Tarihi Yaklaşım" -Gün Y. İst. 2004, özellikle bkz. s.97-117

16- Pierre Briant, ag makale, "İlk Sınıflı Toplumlar-Asyagil Üretim Tarzı ve Doğu Despotizmi" -Birey Y. Ank. 1985 (içinde) s.215-219; Yevgeni Varga da "Asyagil Üretim Tarzı Üzerine" makalesinde Lenin'in Marx-Engels mektuplaşmaları üzerine yazdığı sayfa kenar notlarında "Doğu rejimlerinin anahtarı, toprak üzerinde özel mülkiyet yokluğudur", "Tüm toprak devlet başkanının mülküdür" dediğini aktarıyor. Notlarda şu saptamaları da var, Lenin'in:

"Kapalı, kendine yeter Asyagil köyler (doğal ekonomi) işte Asyagil düzenin temeli+merkezi hükümetin bayındırlık işleri." age (içinde), s.139-140

17- Osmanlı Tımar rejiminin başından sonuna kadar evrim dinamiği hk. bkz. Yaşar Yücel, "Osmanlı İmpatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler" -Belleten/152; S.Çiftyürek, age, s.120 vdd, Hikmet Kıvılcımlı, "Tarih, Devrim ve Sosyalizm" -Bibliothek Y, İst. s.178,181

18- H.Kıvılcımlı, age, s.178; Ancak Hikmet Kıvılcımlı İlk Osmanlıları "müslüman oldu olalı yeryüzüne şeri şerif yaymaktan başka hiçbir ölkü tanımayan Oğuz İlb'leri" ve "savaşta ve barışta yanlarından ayrılmayan Horasan erleri" diye tanımlayarak "çok-kültürlü" yapısını dışta bırakan abartılı bir mistifikasyon sunuyor. Bir kere bu "ölkücü Oğuz İlb'leri", kolektivist gelenekli Oğuz kabilelerin unsurları iseler, bunların "Heterodoksi" yani dinaykırı "müslümanlıkları" cümle malumumuzdur. Benzer şekilde Fuat Köprülünün de tanımladığı İslam cila altında şamani Oğuz erleri de keza. Ayrıca Osmanlı kuruluşunda Hristiyan Tekür'ü gaziler ile ortaklığı, bağlaşıklığı, hatta bu bağlaşıklıkta "müslüman" Germiyanlı bile oluşu, Aşık Paşazade'nin belirttiği taifelerden Gazıyan-ı Rum yanında dini espiye alan Abdalan-ı Rum adlı dervişler topluluğu, ki örnek olsun I.Orhan'dan Alaiye'deki gazası karşılığında iki yük şarap-iki yük rakı ikram alan Derviş Geyikli Baba, esnaf-zanaatkarlar teşkilatının, Ahıyan-ı Rum, yine "esprisel" müslümanlık Bektâşilik ideolojisiyle harcı-mercü yapısı... Osmanlı'nın kuruluşundaki "saf ölküsel müslümanlık" şeklindeki mono-kültürel bakışı rahatça çürütecek olgulardır. Bkz. özellikle Erdoğan Aydın, "Osmanlı Gerçeği-Nizamı Alem'in Gayriresmi Tarihi" -Su Y., İst. 1999; paralel görüş için bkz. Fikret Başkaya "Yediyüz-Osmanlı Beyliği" -Ank.1999; Osmanlı, tüm tarihinde merkezkaç güçler çatışması ve yeniden harmanlanması arenası olması yanında hoşgörüsül kültürel

mozaik zenginliği yapısına haizdi.

Aynı şekilde Kıvılcımlı, "rekabesi" yani mülkiyeti tanrıya ait "Beyt-ül-mali müslümeyn" in (Müslümanlar Malevi) Miri toprakları üzerinde her müslüman şehit kanının bulunduğu şeklinde belirleme yapması da bu doğrultuda yanıtıcı olduğu gibi, çoğunlukla Hristiyan olan Osmanlı üretici ve çiftçinin (reaya) etnik yapısını da görmezden gelen bir durumdur.

19- S.Çiftyürek, age, s.135 ve 137; 143 ve 144

20- Şeref Han, "Şerefname - Kürt Tarihi" -Hasat Y. İst.1990

21- Mehmet Ali Ünal, ag makale, X.Türk Tarih Kongresi -Bildiriler, T.T.K Yay, Ank. 1994, C.V

22- Yaşar Yücel, ag makale, Belleten/152; özellikle bkz, s.661 ve 669; Değerli araştırmacı bu çalışmasında Osmanlı Tımar'ının Balkanlar'da Han-Voyvodo gibi yerel feodalizm imtiyazlarını gözetken uyarlanışı ile ek olarak tarihi süreçte Osmanlı Tımar'ı aşındıran mültezim, malikane sahibi, ayan-eşraf gibi pre-kapitalistik unsurların ortaya çıkışını da de-santralizasyon unsurları arasında addediyor.

23- Yalçın Küçük, "age", Dönem Y, ist.1990, s.79

24- S.Çiftyürek, age, s.262-263

25- Y.Küçük, age, s.76

26- Şeref Han, age, s.140, 153, 167, 178, 214, 238, 265 vd.

27- Tıpkı Ehmede Xani'nin Mem û Zin'deki şu harikulade dizelerin-
de de görüldüğü gibi:

"Her kim, elini kılıca götürüp gösterdiyse himmeti

Erkekçe ele geçirdi o, kendisi için devleti

Çünkü dünya tıpkı bir gelin gibidir.

Egemenliği de yalın kılıcın elindedir.

Ama söz kesimi, nikah ücreti, çeyiz armağanlar

İyilik, cömertlik, lütuf ve bağıştırlar.

Özetle, dünya kılıçla ve iyilikle

Eline geçer insanın, boyun eğer teslimiyetle."

28- Şeref Han, age, s.159, 225, 253-254

29- " " " s.223-224

30- "Evliya Çelebi Seyahatnamesi"nde de örneğin Divriği Ulu Camii için "7 Rum haraçlı vakıf" olduğu yazılıdır. Yine "Vaktiyle Diyarbekir'in yedi adet ziyafet evi ve imareti varken vakıfları zulümden harab olmuş, şimdi yalnız Camii-Kebir (Ulu Camii-sb) imareti kalmıştır" diye yazılırken, keza Bitlis imaretleri için de "evkafı harab" olduğundan eskiden bütün misafir ve yolculara bol yiyecek verilirken, şimdi sadece aşure (muharrem) ayında ve ramazan gecelerinde sıcak çorba çıktığından bahsederken özel mülkçü-paracı

vakf hortumculuğunun kamusalılığı nasıl tahrip ettiği gösterilebiliyor.
(Üçdal neşriyat, İst, s.859, 1126 ve 1185

31- Zeki Arıkan, "XVI. Yüzyılda Divriği", X. T.T.Kongresi, -bildiriler,
T.T.K.Bas. Ank.1994

32- Mehmet Ali Kılıçbay, "Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üre-
tim Tarzı" -Teori Y. Ank. 1985, s.381-382

33- S.Çiftyürek, age, s.73-74; S.Çiftyürek, "Mülksüzler Hareketi, ME-
SOP ve AB" -Sosyalist Mezopotamya-Sayı/6, Temmuz /04

34- "Bir Çağ Dönümünün Eşiğinde -Sosyalist Emek Hareketi Parti Gi-
rişimi Politik Bildirge Taslağı" - İst. Eylül/03

35- Lenin, "Maksim Gorki'ye Mektup'tan" -A.Benningson- C.L.Quel-
quejay, "Sultan Galiyef" -Sosyalist Y. İst. (içinde) s.222-223

Manisa/25.09.2004

S. CİFTYÜREK

DEVLETİN TARİHTEKİ YERİ VE GELECEĞİ...

Giriş

Devlet, özellikle Marksizmin "devlet olmayan devlet" olarak öngördüğü sosyalist devlet üzerinde daha önce durdum. Sosyalist toplumda devletten devletsizliğe geçişin neden başarılamadığını, devletin adım adım sönümlenmesi yerine neden bürokratikleştiğini "Aydınlanma ve Örgüt" kitabında irdelemiştım.

Bu yazıda esas olarak, tarihte devlet, zor aygıtı olarak devlet, devletin parçalanması ve sosyalist devletin sönümlenmesine Marksizmin yaklaşımı; devlete yaklaşımda Marksizm ile anarşizmin farklı ve ortak yanları; 21.yy başında sermaye ile ulus-devlet bağı ve A. Öcalan'ın genelde devlete ve özelde de Kürt sorununda devlete ilişkin yaklaşımı üzerinde duracağım.

Herhangi bir sorunda tarih bazen arka kapıdan ilerler ve bu ilerlemenin farkında olmayabiliriz. Devlet sorununda, özellikle sermaye ile ulus-devlet ilişkisinde benzer bir gelişme son yıllarda yaşanıyor. Sermaye ile ulus-devletin yol ayrımı giderek derinleşiyor. Fakat sermaye-sömürü ilişkileri ve emek ile sermaye çelişkisi devam ettikçe, sermaye koruyucu bekçi olarak devlete ihtiyaç du-

yacaktır. Yazımın devamında bu sorun üzerinde duracağım.

Devlet kavramı; politika, polis (kent), hükümet ve demokrasi kavramları ile birbirini çağrıştırır. Bir başka açıdan bakıldığında devlet denilince az-çok şunları çağrıştırır: İç ve dış düşmana karşı eylem planı ve gücü; anayasanın varlığı ve yasa koyma yetkisi; yönetim odağı olarak bir hükümetin varlığı; sınırları belirlenmiş toprak parçası ve belirlenmiş bu toprak üzerinde birbiriyle ilişkili nüfusun varlığı; ve nihayet Engels: "Devlet toplumun özetidir."

Devlet bugünün gerçeği olduğu kadar tarihsel bir olgudur da. Her tarihsel olgu gibi devlet de er ya da geç tarihe mal olacak, yani insanlığın yaşamından çıkacaktır. Çıkarılacaktır.

Tarihte sınıflar, özel mülkiyet ve sömürünün oluşmasıyla paralel devlet de şekillenmeye başladı. Önce Mezopotamya, Mısır, ardından Yunan kent devletleri kuruldu. Tarihte ilk olarak devlet, kent (site) devleti olarak kuruldu ve ilginçtir kapitalist toplumda devletin evrimi yine kent devletine doğru bir gelişme gösteriyor. Devrim dinamiği dünya çapında, kapitalizmle birlikte son sınıflı toplumu ve onun ideolojik, politik, askeri baskı aracı olan kapitalist devleti de tarihin çöplüğüne atıncaya kadar, burjuva devlet, bir yandan bölgesel, kıtasal federal devletlere, diğer yandan bunların altında gittikçe büyüyen yaygın kentsel devletlere doğru bir gelişim gösterecektir. Kapitalist küreselleşme trendinin halklar üzerindeki yıkıcı sonuçlarının yanı sıra devlet ve özel olarak da ulus-devlet üzerindeki etkisi bu yöndedir.

Devletin oluşmasının ardından, giderek devletin felsefesi de gelişmeye başladı. Devletin doğuşunu, niteliğini, kapsamını, amaçlarını ve dayanaklarını felsefi açıdan araştıran, bunları temellendiren felsefe dalı da şekillenmeye başladı.

Mezopotamya'da İ.Ö. 3000 yıllarında kent devletleri ile birlikte devlet felsefesinin de ilk temelleri atılır. Birbiriyle çatışma içerisinde olan bu kent devletlerinin savaş, barış, toplumun yönetimi ve özel mülkiyetin korunması vb. konuları içeren devlet felsefesinin ilk filizleri ya da kültürü oluşmaya başlar. Ancak derli toplu olarak devlet felsefesinin ilk temelleri Platon ve ardından Aristoteles tarafından atılır. Platon'un devlet felsefesi daha çok geçiş toplumunu temsil eden ve köleler üzerinde kurulu İsparta komünist

devletini yansıtırken, öğrencisi Aristoteles'in devlet felsefesi ise esas olarak özel mülkiyeti, ezen-ezilen sınıfların varlığını ve ege-men sınıfların erki olarak devleti tarif eder. Örneğin; "Hükümetle-ri birbirinden ayıran şey hakimiyeti elinde tutan sınıfların farkıdır, mesela birinde hakimiyet zenginlerdedir, diğerinde seçkinlerde-dir" der (Aristo, Politika I-III, sy.140). Yani devletin niteliğini belir-leyen, sınıfsal karakteridir.

Felsefenin tarafsız olmadığı, düşünürlerin siyasal tutum alan partizanlar olduğu gerçeği devletin felsefesinde daha netçe kendi-ni ortaya koyar. Bunu ileriki bölümlerde irdeleneceğiz.

Tarihte Devlet

Mezopotamya, yani Dicle ile Fırat nehirlerinin hayat verdiği verimli topraklar, insanlığın uygarlık yürüyüşünün ilk beşiğidir. "Tarih Sümer'le başlar", bu gerçeğin en özlü ifadesidir. İlk komünal toplum ve ardından ilk sınıflı toplum olarak antik çağ köle devletleri de (Kent devletleri) bu coğrafyada doğdular.

Demokrasi, Meclis, Cumhuriyet gibi kavramlar, Batı merkezci-liğinin ürünü olarak "Demokratik Yunanistan" ya da "Cumhuri-yetçi Roma" ile bilinçli olarak özdeşleştirildi. Tarih biliminin kanıtladığı gerçek şudur: "Demokratik Yunanistan"ın tarihe girişi Sü-mer'den (Mezopotamya'dan) 1500 ile 2000 yıl sonradır. Dolayı-sıyla Antik Yunan ve Roma'dan çok önce Antik Sümer (Mezopo-tamya) gerçeği var. Fakat genel olarak Batı merkezciyetliliğinin özel olarak da Batı modernizminin yönlendirmesiyle, antik evre olarak zihin haritamıza Antik Yunan ve Roma yerleştirildi. Yeni bir ideolojik sentezi hedefleyen Kuzey Mezopotamyalı komünist-ler, aydınlar, bilim adamları tersyüz edilen bu gerçeği açığa çıkar-malıdır.

Demokrasi ve meclis başta olmak üzere toplum yaşamının tem-el kurumları, Batı uygarlığının ürünü olarak ilan edildi, dahası adeta Batı uygarlığının tekeline alındı. Elbette son 100 yılda bur-juva parlamenter demokrasininin uygulandığı alanın esasen Doğu değil, Batı olduğu gerçeği var. Fakat bu, demokrasi ve kurumları-

nın ilk anayurdunun Batı değil de Doğu, özelde de Mezopotamya olduğu gerçeğini değiştirmez.

İnsanlığın yazılı tarihi, bundan 5000 yıl önce, yani İ.Ö. 3000 yılında, "iki ev"den oluşan, yani iki kanatlı olan bir meclisin "ciddi bir oturumda bir araya geldiği"ni kanıtlıyor. Söz konusu meclis "iki ev"den, yani biri "senato" ya da "ihtiyarlar meclisi" ve diğeri ise "bir alt ev ya da devletin eli silah tutan yurttaşlarından oluşuyor"du. Kent devletleri arasındaki savaş, barış sorunları başta olmak üzere önemli sorunlarda karar merciiydi.

Çünkü İ.Ö. 3000 yılında "Sümer, ülke üzerinde tam egemenlik kurmak için birbiriyle çatışan kent devletlerinden oluşuyordu," (Samuel Noah Kramer, Tarih Sümerle Başlar, sy.54). O günden günümüze devam eden gelenek; savaş ve barış konularında ihtiyarlardan oluşan senato "neye mal olursa olsun barıştan yanaydı, ancak kararları, sorunu 'alt ev' ile görüşen kral tarafından 'veto edildi'. Bu grup (alt ev-b.n.) savaş ve bağımsızlıktan yanaydı ve kral onlarla hem fikirdi." (age, sy.53)

S.N. Kramer: "İnsanlık tarihinin bilinen bu ilk meclisi dünyanın neresinde toplanmış olabilir? Sizin zannedebileceğiniz gibi Avrupa kıtasında Batı'da bir yerde değil... Saygın meclisimizin, tiranların ve despotların geleneksel yatağı olan, dünyanın, siyasal meclislerin hiç bilinmediği düşünülen bir bölgesinde, Asya'nın Yakın Doğu diye adlandırılan kısmında toplanmış olması şaşırtıcı gelebilir. Bu bilinen eski meclis, Dicle ile Fırat ırmakları arasında, Basra Körfezi'nin kuzeyinde bulunan ve kadim devirlerde Sümer diye adlandırılan yerde toplanmıştı. Peki bu 'meclis'i ne zaman toplandı? İ.Ö. üçüncü binyılda." (age, sy.53)

Mezopotamya'da toplanan ilk meclisin İ.Ö. üçüncü binyıldan çok öncelere dayandığına inanıyorum. Zira burada Kramer'in belirttiği meclis; devletli (demokrasili) ilk meclistir, ama devletin daha oluşmadığı ilkel komünal toplumun meclisi, meclisleri çok daha öncesine dayanır. Çünkü Mezopotamya antik çağ kent devletlerinin olduğu kadar neolitik evrenin de ilk anayurdudur. Kısacası devlet öncesi neolitik uygarlığın yanı sıra devletin de ilk anayurdu Mezopotamya'dır.

Her olgu gibi devlet de değişime uğradı, uğruyor. Antik çağ kö-

leci devletten, günümüz burjuva modern devlete doğru değişim yaşandı, yaşanıyor. Fakat yaşanan tüm değişimlere karşın, ege- men sınıfların devleti olarak sınıfsal özü değişmedi. Tarihte farklı devlet kategorileri, farklı devlet türleri yer aldı. Farklı devlet kate- gorileri ya da türlerinin hem adlandırılması hem de niteliğine iliş- kin yaklaşımlar da farklılıklar taşıdı. Farklı düşünürlerin, farklı fel- sefi disiplinlerin, hem tarih içerisindeki devlete hem de modern burjuva devlete yaklaşımları farklı oldu. Farklı yaklaşımların dev- let üzerindeki tartışması, günümüzde de yoğunlukla devam edi- yor.

Platon'un "organizmacı devlet" anlayışı; Aristotalas'ın "kurum- sal devlet" yaklaşımı; Rousseau'nun "toplumsal sözleşmeci" kav- rayışı; Hegel'in "özel hukuk ve özel mülkiyet, aile ve ekonomik toplum alanlarında siyasal örgütlenmenin en yüksek biçimi" diye tarif ettiği modern burjuva devlet anlayışı ve nihayet 19.yy'da bü- tün bu devlet anlayışlarından temelden farklılığıyla bilinen Mark- sist devlet anlayışı gelişti.

Devletin niteliği ve devlete karşı tutum kadar, devletin tarih sahnesine ilk çıkışının, başka bir ifadeyle ilk devlet örgütlenmesi- nin nedenleri de önemlidir. Temel soru şuydu: Devlete kim, kim- ler, neden ihtiyaç duydu? Bu açıdan önce iki düşünürün görüşle- rine başvuracağız.

Aristo'nun devlete ilişkin görüşlerini okuyucuyla paylaşabil- mek için, birkaç alıntıyı peş peşe buraya alacağım.

"Devlet ne bir günde yerden biter, ne de tesadüfle bir araya gelmiş insanlardan mürekkep bir kalabalıktır." (Politika IV-VII, sy.67)

"İnsanlar, devleti yalnız yaşamak için değil, mesut yaşamak için kurmuşlardır. Eğer yalnız yaşamak gaye olsaydı, kölelerin ve hayvanların kurduğu topluluklara da devlet denmesi gerekirdi. Devlet ne sadece adaletsizliğe karşı muhafaza ve emniyet için ku- rulmuş bir ittifak, ne de mübadele ve ticaret maksadıyla kurulmuş bir birliktir." (Politika I-III, sy.126)

Platon'un "tam birlik" görüşüne karşı çıkan Aristo: "Zaten dev- let, sadece az veya çok sayıda bir araya toplanmış insanlardan de-

ğil, özellikleriyle birbirinden ayrılan insanlardan meydana gelir." (age, sy.43).

"1- Madem ki; devlet ailelerden meydana geliyor, devleti yapan parçaları bilmek için, ilk önce aile idaresinden bahsetmek gerekir... Tam bir aile ise kölelerle hür kişilerden mürekkeptir... Ailenin ilk ve en küçük parçaları ise efendi ile köle, koca ile karı, baba ile çocuklardır," (age, sy.10) der ve efendi ile köle, koca ile karının ilişkilerine ilişkin ise şunları belirtir:

"Çünkü doğdukları andan itibaren bazı kimseler tabi olmak için, bazı kimseler ise hükmetmek için yaratılmışlardır." (age, sy.13)

"Kölelerle ehli hayvanlar aşağı yukarı aynı işe yararlar;" (age, sy.15) dedikten sonra devamla köle ile efendi ayrımını şu çarpıcı sözlerle belirtir:

"Bunlardan biri tabiattan hür olanlara, diğeri tabiattan köle olanlara ait hükmediştir... Halbuki devlet idaresi veya yasa hür ve müsavi insanların idaresidir. Efendilik öğrenilen bir şey değildir, efendiye efendiliği veren tabiattır. Hür kişiler için de, köleler için de bu böyledir." (age, sy.19)

Devletin ailelerden oluştuğunu belirten Aristo, ailenin (evin) idaresini üçe ayırır: "Efendinin kölelere hükmetmesi olan birincisini incelemiş bulunuyoruz. İkincisi, babanın çocuklara hükmetmesidir. Üçüncüsü, kocanın kariya hükmetmesidir. Tabiat düzeninin istisnaları olabilirse de, tabiat erkeği hükmetmekte dışıdan daha ehil yaratmıştır." (age, sy.35)

Aristo'nun devlet tanımında; karşıt sınıfların varlığı, devletin egemen sınıflarca kurulduğu ve erkek egemen niteliği, özel mülkiyetin kutsallığı ve korunması gibi devlete özgü belli başlı çizgilerin hepsi var. Aristo bunları sadece sosyolojik olarak ortaya koymaz, aynı zamanda özel mülkiyeti, egemen sınıfların hakimiyetini ve devleti ellerinde tutmalarını vb. doğru bularak onaylar.

Sınıfsız, sömürsüz komünal toplumdaki, özel mülkiyetli, sınıflı ve sömürüye dayalı topluma geçiş kısa sürede ve kolay olmamıştır. Mülkiyeti özel mülkü haline getiren sömürücü sınıflar şekillendikçe, buna direnç gösteren ve eski komünal toplumun eşitlikçi değerlerini savunan mücadele de güçlenir.

İşte sınıf mücadelesinin geliştiği bu süreçte egemen sınıfların koruyucu güç olarak devlete ihtiyaçları büyür. Engels'in belirlemesiyle; "... yani dış üretim koşullarını sürdürmesi için ve özellikle sömürülen sınıfı mevcut üretim biçiminin (kölelik, toprak köleliği, ücretlilik) doğurduğu baskı koşulları içinde zor kullanarak tutabilmesi için bir sömürücü sınıf örgütüne her durumda gereksinimi vardır."

Devlet, antik çağda köle sahibi yurttaşların, orta çağda feodal soyluların ve çağımızda burjuvazinin örgütü olarak içerik kazanır. Dolayısıyla Aristo "devlet ne bir günde", "ne de tesadüfen bir araya gelmiş insanlardan" oluşmadı derken doğru söyler. Sömürücü egemen sınıfların bilinçli, amaçlı bir araya gelişleri söz konusudur.

Aristo, egemen sınıflar yerine "insanlar" tabirini kullanırken genel olarak tüm insanları değil, köle sahibi "özgür yurttaşlar"ı kasteder. Hatta daha ileri gider, kölelerle hayvanları özdeşleştirerek, köleleri insan olarak bile kabul etmeyecek kadar alçalır. Köle olmanın veya hür yurttaşlığın tabiatın yasası gereği olduğunu söyleyerek, özel mülkiyeti ve egemen sınıfları kutsar. Efendiye efendiliği, köleye köleliği "veren tabiattır" der.

Hür ve egemen olmayı tabiat tarafından egemenlere verilmiş vasıf olarak gören Aristo, egemenlerin köleler üzerindeki baskı ve yönetimini de yine doğanın hükmü olarak sunar ve önünde diz çöker.

Aristo, "devlet sadece az veya çok sayıda bir araya toplanmış insanlardan değil, özellikleriyle birbirinden ayrılan insanlardan" oluşur derken de sınıfların varlığının ve devletin egemen sınıf niteliğinin altını çizer. Fakat bu niteliği eleştirerek değil, tersine "halbuki devlet idaresi veya yasa hür ve müsavi (denk, eşit-b.n.) insanların idaresidir" diyerek onaylar.

Aristo'nun egemen, sömürücü sınıflar önünde diz çöküp onları yüceltmesi ayrı tutulursa; devleti egemen sınıflarla özdeşleştirilmesi, onların kuracağı örgüt (mekanizma) olarak kavrayıp sunması doğrudur. Ezilenlerin, işçilerin kuracakları sosyalist devletin "gerçek manada devlet olmayan devlet" olacağı gerçeği dikkate alındığında, Aristo'nun devlet olgusunu egemen sınıfların işi ola-

rak görüp kutsaması yerindedir.

Aristo'nun, devletin ailelerden oluştuğu, daha doğrusu devletin en küçük birimi olarak aileden hareketle devleti tarif etmesi de doğrudur. Burada sorgulanıp reddedilmesi gereken; ilk komünal toplumdaki özgür ananın (kadının) özel mülkiyet düzenine geçişle birlikte erkek tarafından egemenlik altına alınması ve Aristo'nun bunu onaylamasıdır. Öyle ki kadının erkeğe tabi kılınması, Aristo tarafından doğanın yasası olarak sunulur. İstisnalar dışında "tabiat erkeği hükmetmekte dışıdan daha ehil yaratmıştır" diyerek, kadının erkeğe tabi kılınmasını onaylar.

Devletin yaratılması, niteliği ve amacı konusunda Marksizm de Aristo'nun tespitlerini büyük çoğunlukla veri alır. Yani devletin egemen sınıfların devleti olduğu, ezilen, sömürülen halk yığınlarının direnişine karşı egemenlerin koruyucu kalkanı işlevini üstlendiği vb. Marksizmde de devlet tahlilinin nirengi noktalarını oluşturur. Fakat Marksizm devlete karşı tutumda hem Aristo'dan hem de modern burjuva devlet kuramcılarında kökten ayrılığıyla bilinir.

Devletin icat edilmesine ilişkin Engels'in özlü yaklaşımı şudur: "Sözün kısası, zenginlik en yüksek iyilik olarak övülür ve değerlendirilir; ve zenginlerin zora dayanarak çalmasını haklı göstermek için gentilice kurallar çiğnenir. Artık tek bir şey eksikti; yalnızca özel kişiler tarafından az zamandan beri edinilmiş bulunan zenginlikleri, gentilice düzenin komünist geleneklerine karşı koruyan ve yalnızca eskiden o kadar hor görülen özel mülkiyeti kutsallaştıran ve kutsal şeyi bütün insan topluluğunun en yüce gereği olarak bildiren bir kurum değil, ayrıca mülkiyet edinmenin, başka bir deyişle, zenginlerdeki durmadan daha hızlı bir büyümenin oradan da gelişmiş yeni biçimleri üzerine, genel olarak toplum tarafından yaşayan uygarlık mührünü de basan bir kurum; yalnızca toplumda başlamış bulunan sınıflar halindeki bölünmeyi değil, ayrıca mülk sahibi sınıfın hiçbir şeye sahip olmayan sınıfı sömürme hakkını ve onun üzerindeki egemenliğini de sürdürüp götüren bir kurum ve bu kurum çıkageldi: Devlet icat oldu." (Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, sy.112)

Engels burada sadece, insan icadı olan devletin doğuşunu tarif

etmiyor; her satırda, egemen sınıfların icadı olan devletin reddi ve karşı tutumu da sergiliyor.

Aristo'nun, kendi devlet kuramını şekillendiren ve iki cilt halinde yayınlanan sekiz adet kitabının adını "Politika" koyması bilinçlidir. Politika ile devlet kavramları Aristo'da örtüşen kavramlardır. Çünkü politika (siyaset) genel olarak sınıflı toplumlarda, egemen sınıfların kendi sınıf çıkarlarını devlet aracılığıyla gerçekleştirme çabasıdır ve Latince'de politika "çok yönlü oyun" demektir. Bu gerçekleştirme, devletin sınırları içerisinde iç siyaset, devletler arası ilişkilerde ise dış siyaset olarak içerik kazanır. Siyaset genelde ve günümüzde devlet güvenliğini sağlamak için belirlenen tutumdur; fakat bu genel görünüm perdesinin altında özelde egemen sınıfların güvenliğine ve gelişmesine dönüktür. Lenin bu sorunda tarihi önemdeki belirlemeyi yapar; "Siyaset ekonominin yoğun dile getirilişidir" der. Sınıflı toplumlarda siyaset gibi ideoloji de karşıtlaşır, yani karşıt konumdaki sınıflara göre karşıt bir içeriğe bürünürler.

Siyasetin ekonominin yoğun ifadesi oluşu bütün sınıflı toplumlar için geçerlidir, ama özelde ya da esas olarak kapitalist toplum için geçerlidir. Çünkü kölecilik ve daha belirgin olarak orta çağ feodal düzeni esas olarak 'politika egemen' yapıdadırlar. Buna karşın kapitalist düzen ise esas olarak 'ekonomi egemen' bir toplumdur. Devlet feodalizmde çıplak zoru temsil ederken, kapitalizmde devletin zoru sermayenin sivil toplumu ile örtüşüktür. Kapitalizmde de faşizm, açık askeri rejimler gibi yer yer devletin siyasal zoru çıplak bir biçime bürünür.

Bir başka açıdan sorun irdelendiğinde; kapitalizmde devlet ile sivil toplumun, yani kamusal alan ile özel alanın ilişkisini görürüz. Kapitalist sivil toplum savunucuları devlete karşı sivil toplumu savunurken; şiddetin devlette tekelleştiğini, dolayısıyla şiddeti devlet üstlendiğinden, şiddetten arınmış sivil toplumu tarif ederler. Bu yanlıştır. Modern burjuva devletin şekillendiği 17.yy'dan bu yana kamusal alan ile özel alan, yani devlet ile sivil toplum arasında böyle bir ayırım yer yer görülse de, tam olarak hiç gerçekleşmedi. Özellikle son 20 yıldır hızlandırılmış özelleştirmeler ve belediyelere, yerel idari birimlere merkezden yetki devri gibi

adımların, ekonomik alanın siyasal alandan (devletten) ayrılması olarak sunulması da aslında yanıltıcıdır.

Birincisi; özel (sivil) alan her zaman kamusal alanın (devletin) içeriğini belirlemiştir. Yer yer ve geçici olmak kaydıyla tersi de doğrudur. İkincisi; Lenin'in belirlediği "mali sermayenin bütün öbür sermaye çeşitlerinden üstünlüğü, rantiyenin ve mali oligarşinin egemenliği"nin günümüzde doruğa tırmanmasıdır. Ve tekelci sermaye ile devletin bütünleşmesinin AB'de yaşandığı gibi ulusal sınırları ve ulusal devleti aşma süreciyle yeni bir boyut kazanmasıdır. Üçüncüsü; kamusal alana (devlete) ait olan her şeyin, öyle ki ordu, cezaevi güvenliğinin bile giderek özelleştirilerek, sivil alanın tepeden tırnağa şiddeti içerir hale getirilmesi söz konusudur. Dördüncüsü; örneğin sivil veya özel alanı temsil eden basın, giderek şiddetin almasını içeriyor, literatüre "basın terörü"nü girmeşi boşuna değildir.

Kafa karıştırıcı bir diğer sorun; siyasal alan (devlet) mı özel alanı yani sermayenin sivil toplumunu yarattı, yoksa sivil alan mı siyasal alanı (devleti) yarattı? Ya da devlet mi sivil alan ile siyasal alanı birleştirdi, yoksa özel yani sivil alan mı devlet ile sivil alanı birleştirdi?

Zamana ve yere bağlı olarak ikisi de doğrudur, ama yine ikisi de eksikli doğrudur. Çünkü sivil (özel) alan az-çok varolmadan, devlet eliyle sivil toplum sıfırdan yaratılamaz; tersindende, siyasal alan olarak devlet ya da devletin nüveleri az-çok varolmadan, sivil alan siyasal alanı yaratamaz. Tarihte ilk kez devlet icat edildiğinde besbelli ki önce özel (sivil) alan, yani özel mülkiyet ve bunu sahiplenen sömürücü sınıflar oluştu. Bu sınıflar giderek siyasal alanı (devleti) örgütlemeye giriştiler. Ama devleti oluşturmaya yönelen egemen güçler, temsil ettikleri aileden başlayarak siyasal alanı az-çok içeriyorlardı ki, bunu devlet düzeyinde bir örgütlülüğe dönüştürebildiler. Bu arada, Türkiye gibi devlet (siyasal alan) eliyle özel alanın, yani sivil toplumun yaratıldığı da doğrudur ve tarihte örnekleri az değildir.

Tüm bunlardan hareketle Marks'ın sivil toplumu altyapısal, devleti ise üstyapısal olarak belirlemesi genel anlamda doğrudur ve bugün de geçerliliğini korumaktadır.

Marksizm ve Sosyalist Devlet; ya da Dereyi Geçerken At Değiştirmenin Güçlüğü

Marksist kuramın pratik politikada yüzleştiği en çetin sorun devlet sorunudur. Devletin tanımı, niteliği ve devlete karşı tutum almada Marksizm-Leninizm sorun yaşamaz. Bu alanlarda Marksizmin aşamayacağı engelleri yoktur. Sorunların yaşandığı asıl alan; "gerçek anlamda devlet olmayan devlet" ya da kurulduğu andan itibaren sönmümlenmesi (giderek yok olması) öngörülen geçiş devleti olarak sosyalist devlet alanında yaşandı ve halen de yaşanacak gibi... Sönmümlenmesi öngörülen sosyalist devlet sorununda, Marksizm-Leninizm tam anlamıyla, "dereyi ya da köprüyü geçerken at değiştirme"ye kalkanın zorlu sorunlarıyla yüzleşti. Yirminci yüzyıl devrimlerinin ürünü olan ve dünyanın üçte birinde kurulan sosyalist devletlerin zengin pratik deneyimi bu güçlüğü bir çok açıdan gözler önüne serdi.

Burjuva devleti reddeden ve parçalanarak ortadan kaldırılmasını savunan Marksizm, yerine kurulduğu andan itibaren adım adım sönmümlenmesi gereken sosyalist devleti hedefler. Bir yandan dünya ve tek tek ülkelerin tarihsel ve somut koşulları gereği sosyalist devletin kurulması hedeflenirken, diğer yandan aynı süreçte ve kurulması için çalışılan aynı devletin erimesini, yani kurumlaşmasını değil, sönmümlenmesini öngörmek! Bir devleti süreçte erimesini hedefleyerek, yani yok olacağını peşinen bilerek ve inanarak kurmak, kurmaya kalkmak, tam da "dereyi geçerken at değiştirmek"ten daha zor bir sorundur. Marksizm-Leninizm sosyalist devlet sorununda, kurmak ile erimenin (yok olmanın) aynı süreçte yaşanacağı, başka bir deyimle daha kurarken erimenin (yıkımın) yaşanması gerekeceği çetin bir sorunla yüzyüzeydi. Üstelik bu ikili görevin zorluğu vardı; başta SSCB olmak üzere sosyalist devletler, emperyalist-kapitalist devletlerin kuşatmasının altında yaşadılar. Zaten sosyalist devletler kurulurken aynı süreçte sönmümlenmenin (erimenin) yaşanmamasının temel nedenlerinin başında da emperyalist-kapitalist devletlerin kuşatması geliyordu.

İkinci temel neden: Doğu Almanya hariç, sosyalist ülkelerin (devletlerin) genel olarak burjuva devlet, özelde de ulus-devlet ör-

gütlenmesi evresini yaşamadan (kimi hiç yaşamadan, kimisi ise yarım yamalak yaşayarak) sosyalist devlet kuruluşuna yönelmeleiydi. Ulus-devletin sosyalist devlet olarak kurulduğu çoğu yerde, devletin kurulduğu andan itibaren (diğer nedenlerle birlikte) erime sürecine girmesi beklenemezdi. Beklentiler boşa çıktı.

Üçüncü temel neden: Fosil enerji kaynakları üzerinde kapitalist uygarlık kurulabilirdi, ama kültür egemen komünist uygarlık kurulamazdı. Çünkü devletten devletsizliğe geçişi temsil eden komünist toplumun üst evresinde, sınırsız enerjinin zemin hazırlayacağı sınırsız mülkiyetle, mülkiyetin gereksizleşerek çekiciliğinden arındırılması; mülkiyet hırsızlığının yasaların ötesinde kültürel olarak aşılması; yani kültür egemen komünist uygarlığın ekonomik, sosyal temellerinin hazırlanması öngörülüyordu...

20.yy sosyalist devletleri ne fosil enerji kaynaklarına dayalı enerji düzeneğini, ne de özünde modernist devlet disiplini ni aşımadılar. Sonuçta 20.yy devrimlerinin ürünü olan devletler modern sosyalist devletler olarak şekillenip kurumlaştılar ve süreçte bürokratik mekanizmalara dönüşüp, giderek komünist topluma (uygarlığa) yani devletten devletsizliğe evrilmenin birer engeli haline geldiler ve yıkıldılar. Bu yıkılıştta ya da bu sorunda Marksizmin değil, yukarıda sıraladığım (ve Kapitalizmin Tarihsel Fiziksel Sınırları kitabında ayrıntılı irdelediğim) nedenlerin, koşulların sorgulanması gerekir. Marksizm-Leninizm özetle burjuva devletin yıkılmasını, sosyalist devletin ise süreçte sönümlenmesini öngörmüştü. Burjuva devletin parçalanmasında Marksizmin perspektifi netti ve bir dizi devrimle pratikte sınanarak doğrulandı, fakat sosyalist devletin sönümlenmesinin önünde bir dizi güçlük bulunuyordu. 20.yy sosyalist devrimleriyle burjuva devlet makinesi parçalandı, fakat yerine kurulan sosyalist devlet sönümlenmedi. Yukarıda belirttiğimiz tarihsel, nesnel somut koşullar dikkate alındığında, sönümlenemezdi de. SSCB'nin başında Stalin yerine Lenin uzun süre kalabilseydi, hatta Marx, Engels ya da muhalif Troçky SSCB'nin başında olsaydı bile, aynı tarihsel ve nesnel koşullarda SSCB'nin devlet olarak sönümlenmesi gerçekleşemeyecekti.

Aristo, "Benim Eflatun'dan çıkardığım neticeye göre, Sokrates'in iddiasında dayandığı faraziye şudur: Devlet için en iyi şey

tam birliktir" der. Ve yanıt olarak, "Herkesin 'bu şey hem benimdir hem benim değildir' demesi ile bu birlik ispat edilmiş olmaz; Sokrates bunu devletle tam birliğin bir alameti sayıyordu" diyen Aristo, bunu şöyle eleştirir:

"Halbuki açıkça görülebilir ki, bir devlet böyle tam birliğe vardığı ölçüde devlet olmaktan çıkar. Çünkü devlet için tabii olan çokluktur; halbuki tam bir birlik haline doğru gidildikçe, devlet aile haline gelir, aile halinde de fert haline gelir. Çünkü aile devletten, fert aileden daha çok birlik halindedir." (Politika I-III, sy.42,45).

Aynı soruna bir de Engels'in nasıl yaklaştığına bakalım:

Devlet "sonunda gerçekten tüm toplumun temsilcisi durumuna geldiği zaman, kendi kendini gereksiz kılar. Baskı altında tutulacak hiçbir toplumsal sınıf kalmayınca; sınıf egemenliği ve üretimdeki güncel anarşi üzerine kurulu bireysel yaşama savaşımı ile birlikte, bunlardan doğan çatışma ve aşırılıklar da ortadan kalkınca, artık bir bastırma gücünü, bir devleti zorunlu kılan, bastırılacak hiçbir şey yoktur... Devlet erkliğinin toplumsal ilişkilere karışması, bir alandan sonra kendiliğinden uykuya dalar. Kişilerin hükümeti yerini, şeylerin idaresi ve üretim işlemlerinin yönetimine bırakır. Devlet 'ilga' edilmez, söner." (Anti-Duhring, sy.443-444, Sol Yayınları)

Böylece devlet ile birlikte politika da halkların yaşamından çıkar, bütün zenginliğiyle kültür egemen toplum yeniden ve çağdaş olarak şekillenir.

Yukarıdaki alıntılar dikkatli irdelendiğinde, Aristo ile Engels, devletin devlet olmaktan çıkmasının ya da başka bir ifadeyle devletin gereksizleşmesinin koşulları konusunda hemfikirdirler. Koşulları konusunda hemfikirler, fakat devletin gereksizleşmesi konusunda hemfikir değiller. Aristo, Sokrates ve Eflatun'un tam birlik önerisine karşı çıkarak, devletin varlığını savunur ve devleti gereksizleştirecek koşullara karşı çıkar. Engels ise devletin -elbette sosyalist devletin- hangi koşullarda gereksizleşeceğini belirtir ve bunu savunur. Aristo, Eflatun'un hocası Sokrates'ten hareketle ileri sürdüğü "devlet için en iyi şey tam birliktir" savunusuna karşı çıkar ve "halbuki" der, "bir devlet böyle tam birliğe vardığı ölçü-

de devlet olmaktan çıkar. Çünkü devlet için tabii olan çokluktur." Aristo "çokluk" kavramıyla sınıfları kasteder. Zengin-fakir, ege-men-ezilen ve bu iki temel sınıfın arasında bulunan orta tabakalar olmadan devlet de olmaz derken Aristo haklıdır. Karşıt sınıf çıkarlarına sahip ezen-ezilen, sömüren-sömürülen sınıflar olmazsa devlet kim adına, kimi baskı altında tutacak?

Engels ise "tam birlik" belirlemesiyle örtüşen şu belirlemeyi yapar: "... devlet gerçekten tüm toplumun temsilcisi durumuna geldiği zaman kendi kendini gereksiz kılar." Ve aldığı alıntının devamında Engels uzun uzun devlette "tam birliğin" ya da "tüm toplumun temsilcisi durumuna gelme"sinin koşullarını anlatır. Bu koşulların başında da Aristo'nun "çokluktur" diye ifade ettiği sınıfların, "baskı altında tutulacak hiçbir toplumsal sınıf"ın kalmamasını belirtir. Varlık koşulları ortadan kalkan sosyalist devletin "ilga" edilmeyeceğini, yani ortadan kaldırılmayacağını, daha doğrusu buna gerek kalmadan devletin kendiliğinden uykuya dalarak söneceğini belirtir. Teorik öngörü doğru, fakat belirttiğim tarihsel nesnel koşullar bu öngörünün gerçekleşmesini engeller.

Mihail Bakunin, Markizmin tüm halkın devletinin yıkılması değil, süreçte gereksizleşeceği şeklindeki bu yaklaşımını alaycı bir üslupla şöyle eleştirir:

"Bu yüzden onun geçici ve kısa süreli olacağına dair avutucu düşünceyi öne sürüyorlar. Bu diktatörlüğün tek derdinin ve hedefinin halkı eğitmek, ekonomik ve politik bakımdan her türlü yönetimi gereksizleştirerek bir düzeye yükseltmek olacağını, siyasi yani hükmedici karakterini yitiren devletin kendisini ekonomik çıkarların ve toplulukların bütünüyle özgür örgütlenmesine tahvil edeceğini söylüyorlar. Bariz bir çelişki var ortada; bunların devleti gerçek anlamda bir halk devleti olacaksa niye yıkılması gereksin ki? Öte yandan, yıkılması halkın gerçek kurtuluşunun temeliyse, bu devlete bir halk devleti demeye nasıl cüret ediyorlar?"

Devlet ve Anarşi Öteki Yayınevi sayı 280

gels'in sosyalist devlete yaklaşımını bilinçli çarpıttığı görülür. Marksizm, halkın devletinin (yani sosyalist devletin) yıkılması ya da "ilga" edilmesinden değil, devletin varlığının koşulları ortadan kalktığı için gereksizleşerek sönümleneceğinden söz eder. Ki bu vurgu Marx ve Engels'in bir çok eserinde sıkça belirtildiği halde Bakunin bunu görmezden gelerek, daha doğrusu kavramadığından, "Gerçek anlamda bir halk devleti olacaksa niye yıkılması gereksin ki?" diyerek, kavrayış yetersizliğinin ürünü sorular sorar.

Birincisi, belirttiğimiz gibi, Engels halkın devletinin yıkılmasından değil, sönümlenmesinden söz eder; ikincisi ve önemlisi, tam da "gerçek anlamda bir halk devleti" haline geldiği, gelebildiği için "yıkılması" değil, ama gereksizleşmesi söz konusu olur. Devletin, her türden devletin nihai olarak aşılması Marksizmle Anarşizmin ortak paydasıdır, fakat Anarşizm, geçiş devleti olarak sönümlenecek olan proleter ya da halkın devletini de kabul etmez. Marksizm ile Anarşizm arasındaki temel ayrımlardan biri budur.

Bakunin'in ve genel olarak anarşist teorisyenlerin, Marksist devlet kuramını, özellikle sosyalist devlete ilişkin yaklaşımlarını kavramamaktaki ısrarları karşısında Engels şunları söyleyecekti: "Komünist parti manifestosunda sosyalist toplumsal düzenin kurulmasıyla, devletin kendiliğinden dağıldığı ve yok olduğu açıkça söylenmiş olmasına karşın, anarşistler yeteri kadar halkçı devleti kafamıza çalmış durmuşlardır. Devlet, mücadele, devrimde devrim düşmanlarını bastırmak için yararlanmak zorunda olduğumuz geçici bir kurumdan başka bir şey olmadığına göre, özgür halkçı bir devletten söz etmek saçmadır. Proletaryanın devlete gereksinmesi olduğu sürece, o bunu özgürlük için değil, hasımlarını altetmek için kullanacaktır. Ve özgürlükten söz edilmesi mümkün olduğu gün, devlet, devlet olarak ortadan kalkmış olacaktır." (K.Marx, F.Engels, Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi, sy.55, Sol Yay.)

20.yy devrim dinamiğinin ürünü olan sosyalist devletlerin (proletarya diktatörlüklerinin) süreçte sönümlenmek yerine, tersine devlet olarak güçlenerek birer bürokratik yapıya dönüşmeleri, Marksizme dönük anarşist eleştirileri haklı çıkarmadı. Proudhon gibi anarşist teorisyenlerin ve Bakunin gibi hem kuramcı hem de

eylemci anarşistlerin devlet sorununda Marksizme dönük eleştirileri doğru değildi. Fakat geçen 100-150 yıllık süreden bu yana yaşanan nesnel-tarihsel gelişmelerin Marksizm ile Anarşizmi devlet sorununda geçmişe oranla birbirine yaklaştırdığı görüşümdedir. Çünkü, Marx ile Bakunin'in aktif siyaset yaptıkları yıllarda, Avrupa'da bile ulus-devlet yeni şekilleniyordu; bugün ise kıta olarak Avrupa ulus-devleti AB lehine (yani süreçte Avrupa Federasyonu lehine) aşma sürecinde... 19. ve 20.yy boyunca ekonomik, siyasi ve askeri merkezleşmenin odağı olan ulus-devlet, Avrupa kıtasında hem yeni merkez olarak AB'ye, hem de zengin yeni yerele yetki devrini yaşıyor. AB elbette sermayenin öncülüğünde birleşiyor ve kendine yeni koruyucu güç olarak adım adım Avrupa ordusu ve polisini geliştiriyor. Eğer AB trendi derinleşirse, bunun sonucu olarak Avrupa'da devrim de, karşı devrim de kıtasal olarak gelişecektir, gelişmek zorunda. Adım adım şekillenecek olan AB federasyonu (ya da ilk adım olarak konfederasyonu) ile yeni bir kapitalist devlet şekillenecek. Fakat söz konusu bu devlet kendiliğinden ne yıkılır ne de sönmülmür. Marksizmin, Leninizmin devlet sorunundaki temel yaklaşımı olan burjuva devletin parçalanması geçerliliğini koruyor. Tarihsel gelişmenin komünistler açısından öne çıkardığı fark şu olacaktır: Günümüzde ve özellikle AB'de egemen sınıfların devleti olarak şekillenen mevcut devletin yıkılması ve yerine kurulacak olan sosyalist devlet, 20. yüzyıla oranla daha fazla "devlet olmayan devlet" olarak sönmülenebilmenin koşullarına sahip olacaktır. Bu sorun, sadece ulus-devletin Avrupa federasyonu lehine aşılması gibi biçimsel bir sorun değil; aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmeler, geçmişe oranla zamanın "sosyalist devletten devletsizliğe" geçişte daha fazla olgunlaştığının da kanıtlarıdır. Yoksa sosyalist devlet hedefinde yine Anarşizmle sorunumuz var, fakat AB süreciyle gelişen, gelişecek olan Avrupa federalizmi Marksizm ile Anarşizmi birbirine yaklaştıran bir adım sadece.

Marksizm-Leninizm hem büyük bir devleti daima küçük bir devlete oranla ileri adım olarak görür, hem de federalizm karşısında merkeziyetçidir. Fakat hangi koşullarda? Bu koşulların üzerinde yukarıda kısmen durduk. Ayrıca, kapitalizmde ilk ciddi geldiği

açacak olan sosyalist devletin, emperyalist-kapitalist kuşatma altında hem yaşayabilmesi hem de ardıcıl yeni devrimlerin sağlayacağı destekle devletten devletsizliğe doğru sönmülenebilmesi için, mümkün olduğunca hem merkezi hem de büyük bir coğrafyada kurulmuş olması amaçlanıyordu.

"Marx'ın Komün'ün deneyimleri üzerine aktarılan anlatımlarında federalizmin izi bile yoktur. Marx, Proudhon'la tam da oportünist Bernstein'in farkına bile varmadığı noktada çıkarılır. Ve tam da Bernstein'in onlarda benzerlik gördüğü noktada Proudhon'dan ayrılır.

Marx, Proudhon'la her ikisinin de bugünkü devlet mekanizmasının 'parçalanması'ndan yana olmaları noktasında çıkarılır. Marksizmin Anarşizmle (gerek Proudhon gerekse Bakunin'le) bu çıkarışmasını ne oportünistler ne de Kautskyciler görmek istemezler. Çünkü bu noktada Marksizden uzaklaşmışlardır.

Marx gerek Proudhon'la gerekse Bakunin'le tam da federalizm sorununda ayrılır (hele proletarya diktatörlüğünden hiç söz etmiyoruz). Anarşizmin küçük burjuva görüşlerinden prensip olarak federalizm doğar," diye aktaran Lenin, devamında şunları söyler:

"Ancak Engels, demokratik merkezîyetçiliği asla, anarşistler de dahil olmak üzere burjuva ve küçük burjuva ideologların kullandıkları o bürokratik anlamda kavramıyor. Engels için merkezîyetçilik 'komünler' ve bölgeler tarafından devletin birliğinin gönüllü olarak savunulduğu, her türlü bürokratinin ve her türlü yukarıdan 'buyurma'nın kesinlikle ortadan kaldırıldığı geniş kapsamlı yerel yönetimi asla dışlamaz." (Lenin, Devlet ve Devrim, sy.68-99, İnter Yay.)

Soruna ilişkin ayrıntılı yorum yapabilmemiz için SSCB Başkani Lenin'den 31.12.1922 tarihli bir alıntı daha aktaracağım:

"Bu çalışmaların sonucunda, gelecek Sovyetler Kongresi'nde bir adım geri atmak zorunda kalıp kalmayacağımızı, yani Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni sadece askeri ve diplomatik alanlarda sürdürüp, bütün öteki konularda Halk Komiserleri'ne tam bağımsızlık vermemiz gerekip gerekmeyeceğini şimdiden kestirmek olanaksızdır." (Lenin, Son Yazılar, Son Mektuplar, sy.30 Ekim Yay.)

1- Emperyalist işgal altındaki genç SSCB'nin kurucu devlet başkanı olarak Lenin, bu koşullarda Marx'tan daha fazla merkeziyetçi olmak zorundadır. Ama aynı Lenin, bir başka gerçekle yüzleşir; SSCB'de ulus-devletin aşılması yerine, cumhuriyetlerin çoğunluğu sosyalizmle ulus-devlete ulaşırlar. Ulus ve ulus-devlet sorunu sosyalizm öncesi, yaşanmış değil. Dolayısıyla bir yandan SSCB'nin emperyalist işgal ve kuşatma altında yaşayabilmesi için merkeziyetçi olmak zorunda, diğer yandan hem sosyalizm altında ulusallığın yaşanıyor olması ve hem de bunun 200'e yakın ulus, ulusal azınlık ve etnik grup ile 22 milyon km2 gibi geniş bir coğrafyada gerçekleşmesinin beraberinde ürettiği bir dizi özgün sorun, Lenin'i merkeziyetçi SSCB yerine konfederal bir yapı üzerinde düşünmeye iter ve gelecek Sovyet Kongresi'nde bunun görüşülmesini önerir.

2- Marx'ın, Lenin'in merkeziyetçi ve büyük devleti küçük devlete yeğ tutan yaklaşımlarının temelinde, ulusal sınırların kalkması, sosyalizmin inşası ve bu süreçte devletten devletsizliğe geçişte dışarıdan gelebilecek basıncın zayıflatılması gibi sorunlar bulunur. Paris Komünü'nden çıkarılan derslerin merkeziyetçi sosyalist devlet yönünde olması bu devletin sürgit merkeziyetçi olması anlamında değil, tersine önce ya da ilk adımda yaşayabilmesi için merkeziyetçi olması, ama ikinci adımda yani komünizme evrilme sürecinde devletsizleşme ile birlikte zengin yerelin boy vereceğinin kaçınılmazlığını Marx da, Engels de öngörmüştür. Burada Marksizmle Anarşizm arasındaki fark şudur: Anarşizm devlet sorununda ya burjuva devletin parçalanmasıyla sınırlı algılayışı aşmamıştır ya da Bakunin gibi siyasetin pratik gerekleriyle yüzleştiğinde ise tam tersine "Slav Federasyonu" gibi sınırları içeren öneride bulunur. Marksizm ise devlet sorununda süreci bütünlüklü olarak göğüsler, zor olandan sıyrılmak gibi bir kaçamağı asla düşünmez. Zor ya da bütünlüklü olan şudur: Burjuva devletin parçalanması birinci adımdır, ama bu adımla kopmaz bir bütünlük içeren ikinci adım sosyalist devletin kurulmasıdır. Ve asıl zor olan üçüncü adım ise, kurulan sosyalist devletin "gerçek anlamda devlet olmayan devlet" olarak sönümlenmesidir. Hem devlet kurmak

zorundasın, hem de kurduğun devlet kendi kendine süreçte sö-nümlenerek yok olsun diyorsun. Ve bunu ulus-devletin dünyada tarih sahnesine gözünü daha yeni açtığı bir evrede hedefliyorsun. Bugüne oranla dün bunun daha zor olmasının temelinde bu yatıyor. Burjuva devletin parçalanması bütünlüklü sürecin ilk ve önemli halkasıdır, ama halkalardan biridir. Anarşizm devletin parçalanmasının ötesinde devlet sorununda bir şey önermez, yani zor olanı göğüslemeye yanaşmaz.

3- Sosyalist devletin sö-nümlenmesi kadar (ya da sö-nümlenecek şeyin olabilmesi için de) ilk adımda yaşaması, yaşatılması kaygısı Marksizm-Leninizm'de hep vardır ve bu anlaşılır. Bu kaygıdan dolayı Engels, "geniş kapsamlı yerel öz yönetim" koşulunu "komünler ile bölgelerin gönüllü olarak devletin birliğini savunmaları"na bağlar. Çünkü parçalanmış devlet kapitalist kuşatma altında ayakta duramaz, sö-nümlenmesinin (kendi ölümünün) koşullarını hazırlayamaz.

4- Bakunin'in ve genel olarak anarşistlerin, devlet kuramında devletin parçalanmasının ötesinde bir adım önlerini göremediklerini belirtmiştim.

"Programının başlıca hedefi bir pan-Alman devleti yaratmak olan Alman Sosyal Demokratları'nın aksine, her şeyden önce kendi devletimizi tamamiyle yıkmaya çalışıyoruz" diyen Bakunin, Marx ve Engels'e dönük ağır eleştirilerini şöyle sürdürür:

"Bu nedenle bizim yapacağımız ilk ve esas iş, Slav kardeşlerimizi, arkalarına Bebel'i, Liebnacht'i ve birkaç Yahudiyi alarak diktatörce yetkilerle donanmış olan Marx ve Engels'in Sosyal Demokrat Parti'sinden uzak tutmak olacaktır," der ve hızını almayarak, "bunlar yerel federasyonlarda, hatta gerekirse genel bir Slav Federasyonu'nda birleştirilmelidir" diye ekler. (M. Bakunin, Devlet ve Anarşi, sy.58,111,112)

Bakunin, marksistlere dönük haksız eleştirilerini sürdürür: "Komünistler (marksistler) devletin politik gücünü ele geçirmek için işçi güçlerini örgütlemek gerektiğine inanıyorlar. Devrimci Sosyalistler (anarşistler) devletin yıkımı ya da daha kibar bir sözcük kul-

lanılması isteniyorsa, tasfiye amacıyla örgütleniyorlar." (Tanrı ve Devlet, sy.200, Belge Yay. Aktaran: Teori ve Politika 28-29)

Bakunin başta olmak üzere anarşistlerin, Marksizmin devlet kuramına dönük bu eleştirileri doğru değil. Bu alıntılar Anarşizmin, Marksist devlet kuramını kavramadığını daha net gösterir. Marksizm-Leninizmin büyük devleti küçük devlete yeğ tutmasının ne "pan-Alman" ne de "pan-Rus" daha doğrusu "pan-Slavizm"le bir ilgisi yoktur. Proleter demokrasinin (devletin) neden mümkün olduğunca daha büyük bir coğrafyayı kapsamasını hedeflediklerinin üzerinde durmuştuk. Ve Lenin, aktardığımız alıntıda merkeziyetçi SSCB'den geri adım atıp atmamayı tartışmaya açarken zerre kadar pan-Slavizmin etkisinde kalmadığını pratikte sergiler. Lenin her koşulda hakim ulus olarak Rus şovenizmine karşı tavizsiz mücadeleyi sürdürür. Farklı ulus ve azınlıklardan halkların, büyük bir devlet (SSCB) çatısı altında birliğini, ileri adım olarak savunur, fakat bunun gönüllü birlik olduğunu söyler, gönüllü birliği zedeleyecek ya da zorlayacak hiçbir müdahaleyi kabul etmez. Bunun için, gerekiyorsa SSCB'den geri adım atmayı bile göze alır.

Marx, Engels yaşamları boyunca "bütün ülkelerin işçileri birleşiniz" siyasi hedefi uğruna kavga verdiler. Onları "pan-Alman devleti" yaratma hedefiyle eleştirmek, saçmalığın ötesinde siyasi körlük olur. Zaten devlet kuramındaki siyasi körlüğü nedeniyledir ki, Bakunin güya Slav halklarını, Marx ve Engels'in, "pan-Alman devleti yaratmayı savunan" Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin etkisinden kurtarmak ister. Pan-Almanizme karşı bütün "Slav kardeşleri"ni birliğe çağırır ve çözüm olarak da "yerel federasyonlarda, hatta gerekirse genel bir Slav federasyonunda birleştirilmelidir" diyerek pan-Slavizme düşer.

Bakunin'in, Marksistlerin devlet makinesini parçalamak yerine "devletin politik gücünü ele geçirme"yi hedefledikleri iddiası da diğerleri kadar dayanaksızdır. Marksizm, gerek sınıflı topluma geçişle birlikte şekillenen devletin niteliği ve gerekse bu devletin parçalanması sorununda nettir. Hatta Marx, "Lois Bonaparte'in 18. Brumaire'i" adlı eserinde tam da bu soruna işaret ederek, "Bütün siyasal devrimler bu makineyi kıracakları yerde, yetkinleşmekten başka bir şey yapmadılar. Art arda iktidar uğruna savaşan par-

tiler bu muazzam devlet yapısını ele geçirmeyi kazananın en birinci ganimeti saydılar" (age, sy.136) diyerek, proleter devrimlerin hem geçmiş devrimlerden farkını, hem de devlet gücünü parçalamak yerine onu ele geçirmekle kendini sınırlandıran egemen sınıfın siyaset anlayışını eleştirir.

Bakunin ve diğer anarşist önderlerin Marksizme dönük eleştirilerinin yanı sıra marksist önderlerin de Anarşizme dönük eleştirileri olmuştur; öyle ki Lenin, "Anarşizm, çoğu kez işçi hareketinin oportünist günahlarının bir tür cezası olmuştur. Bu iki ucube birbirini tamamlamaktadır" (Sol Radikalizm Bir Çocukluk Hastalığı, sy.24) diyecek kadar ağır eleştiriler yöneltmiştir. Bu eleştiride Anarşizmin "çoğu kez işçi hareketinin oportünist günahlarının bir tür cezası" olduğu yönündeki tespit ve eleştiri yerindedir, ama Anarşizmle Bernstein oportünizminin birbirini tamamlayan "iki ucube" olarak görülüp aynı kefeye konulmasını doğru bulmuyor ve Lenin adına talihsiz bir vurgu olarak görüyorum. Çünkü aynı Lenin, daha önce "Devlet ve Devrim" adlı eserinden aktardığım alıntılarda, devletin parçalanması sorununda anarşist Proudhon ve Bakunin'i, Bernstein ve Kautskycilerden kalın çizgilerle ayırmıştı.

Burjuva devletin parçalanması sürecinde teorik olduğu kadar pratik eylemde de genel olarak marksistler, özelde Bolşevikler anarşistlerle birlikte aynı saflarda savaştılar, fakat "devletten devletsizliğe geçiş devleti" olarak sosyalist devletin kuruluş aşamasında komünistlerle anarşistlerin sadece yolları ayrıldı, aynı zamanda karşı karşıya geldiler.

SSCB'nin ilk kuruluş yıllarında, bir yandan iç gericilik, diğer yandan dış emperyalist kuşatma koşullarında sosyalist devletin savunulması ve sosyalizmin inşası gibi ağır sorunlarla boğuşan Bolşevikler, aynı süreçte politik iktidarı reddeden anarşistlerle de karşı karşıya geldiler ve anarşist hareketi şiddet de kullanarak tasfiye ettiler. Ancak anarşist hareket salt Bolşevik iktidara karşı tavrı sonucu tasfiye olmadı, esasen SSCB'ye karşı izlediği politikalarla anarşist hareket kendi kendini tasfiye etti, giderek sadece SSCB'de değil, 20.yy boyunca adım adım dünya çapında geriledi. Ekim Devrimi'nin zaferi ve ardından sosyalist devletlerin peş peşe ku-

rulması ve ilk aşamada işçi-emekçi yığınların yaşamsal taleplerine yanıt verilmesi, sosyalist de olsa politik iktidarı reddeden Anarşizmin giderek etkisizleşmesine yol açmıştı.

SSCB'de anarşist hareket başlangıçta ciddi bölünme yaşadı, bir kısmı komünist olup Bolşevikleri desteklediler. Ama çoğunluğu "Bolşevik hükümetini tüm liberter değerlere yabancı bir parti diktatörlüğü olarak değerlendirdi ve ona muhalefet etmeye koyuldu. Genel anarşist tavır Nisan 1919 Nabat Kongresi'nin bir kararında ifade edildi; bu karar 'otoriter, merkezietçi ve devletçi bir temelde örgütlenen, tamamen politik organlara dönüşmüş olan Sovyetlere katılmaya' karşı çıkıyordu." (George Woodcock, Anarşizm, sy.433, Kaos Yay.) Sovyetlere karşı bu tutumu alan anarşistlere ilişkin, Bolşevik iktidar giderek sertleşti. Çift yönlü baskı ve saldırı altındaki SSCB'de, merkezietçiliği, otoriteyi ve önemlisi politik iktidarı reddeden anarşistlerle yollar netçe ayrıldı.

Mart 1921'de anarşist tezlerden etkilenen denizcilerin Kronşad ayaklanmasının bilinen akibeti, derken "... anarşist hareketten geriye kalanlar Petrograd, Moskova, Harkov ve Odessa'da çabucak berteraf edildiler... Fanya Baron ve sekiz yoldaşı 1921 Eylül'ünde Moskova'daki ÇEKA hapishanesinin bodrumunda vuruldu" (age, sy.434) iddiaları!..

Anarşist hareket tasfiye edildi, ama burada özel olarak sözü edilmesi gereken biri var: Nestor Mahno! Güney Ukrayna'da bir efsane haline gelen Mahno, zaman zaman 50.000 kişiye varan bir gerilla ordusunu yönetiyordu; "Ama bir başka etken daha vardı: Devrimci Ayaklanma Ordusu; teorik olarak bu ordu işçiler, köylüler ve Ayaklanmacılar Kongresi'nin denetimi altındaydı, ama pratik olarak Mahno ve komutanları tarafından yönetiliyordu ve tüm ordular gibi yalnızca adı liberterdi. Kendi askeri alma biçimini kullanıyordu ve Mahno'nun amir olduğu ve sık sık anında ve şiddetli cezalar verdiği konusunda kuşkuyla yer bırakmayan kaba ama işe yarar bir disiplinin var olduğu gözlemleniyordu." (age, sy. 436-437) Demek ki anarşistler de pratikte otoriteye, disipline başvurmak zorunda kalırlar.

İspanya'da liberter (özgürlükçü) anarşist uygulamanın otoriter kolektifleştirmeye başvurduğunu ya da başvurmak zorunda kaldı-

ğini yine aynı anarşist yazardan aktaralım: "Yalnız Ievent, Aragon ve Kastilya'da her biri genellikle tam bir köyü kapsayan 1600 tarım kooperatifi olduğu tahmin ediliyordu. Kuşkusuz anarşist etkinin söz konusu olduğu bölgelerde köylerin çoğu kolektifleştirilmiş ve köylülerin çoğu bu eyleme katılmıştı. Katılımın ne ölçüde gönüllü olduğunu söylemek zor. Leval, 'kolektiflerde yer alanların buna zorunlu tutulduklarını söylemek yanlışır' diye ısrar ediyor, bir çok köyde isteksiz köylülerin can korkusuyla ya da belki de daha sık olarak Anarşizmin açık otoritenin yerine geçirdiği kamuoyu iktidarına ilişkin korku nedeniyle katıldıklarına ilişkin kanıtlar var, ayrıca yeni düzeni kabul etmeyenler kolektifleştirme başlamadan kaçmış olmalıydılar." (age, sy.411)

Bu alıntılar, Anarşizmin daha iktidar bile olmadan -ki iktidar olmayı reddeder- nasıl da teorik iddialarının tersine otoriter, merkezietçi ve şiddeti kullandıklarını, kullanmak zorunda kaldıklarını gösteriyor. İspanya'da anarşistler etkili oldukları kırsal bölgelerde kolektifleştirmeye başvururlar, fakat kolektifleştirmeye katılımın gönüllü olmadığını farklı kaynaklar da belirtir. Birakalım zengin toprak sahiplerini, emekçi yoksul veya orta köylülerin bile tümünün kolektifleştirmeyi kabul etmeyecekleri açık iken, anarşist hareket iç savaş koşullarından otoriter ve merkezietçi olmak zorunda kaldı. Diğer tipik örnek SSCB'de Nestor Mahno hareketidir. Yine teorik iddiaların tersine gerilla ordusunu Mahno ve komutanları yönetir. Bu yönetim 'emir-komuta'nın yanı sıra gerillaya dönük şiddetli cezaları da içeriyordu. Sınırlı bir kolektifleştirmede ya da bir gerilla hareketinde bunlara başvurmak zorunda kalan anarşist hareketin, SSCB'ye dönük "otoriterdir, merkezietçidir" eleştirileri dayanaksız kalır.

5- Anti kapitalist anarşistler ile komünistler, burjuva devletin yıkılmasında birliktedirler. Fakat sorun bununla bitmiyor. Birincisi; burjuva devletin yıkılması ile tümüyle dağıtılması farklı şeylerdir. Devletin sadece bir darbeye yıkılmasının çok ötesinde tümüyle dağıtılması zaman alır. "Devlet iktidarı ele geçirilmeden, devletin baskı aygıtı paramparça edilmeden, (...) burjuva devletin ideolojik aygıtlarını parçalamak için uzun süreli bir mücadele veril-

meden, devrim diye bir şey düşünülemez." (Louis Althusser, Devletin İdeolojik Aygıtları, sy.19, Öteki Yay.)

Demek ki burjuva devletin tümüyle dağıtılmasını sağlayacak olan devrimin sonuna kadar götürülmesi bile, iç ve dış düşmana karşı zoru, otoriteyi, merkezizetçiliği içerecek olan bir alternatif örgütlenmeyi gerektirir. Bu alternatif sosyalist devlettir.

İkincisi; Bakunin "devletlerin tümüyle ortadan kalkacağı günler de gelecek," derken doğru tespit yapıyor. Fakat sorun, dünya çapında devletsizleşme aşamasına nasıl, hangi araçla varılacağıdır. Bu araç "gerçek anlamda devlet olmayan devlet" olarak öngörülen sosyalist devlettir. Devletten devletsizliğe sadece dışsal engeller (emperyalist-kapitalist kuşatma) nedeniyle değil, iç faktörler nedeniyle de geçmek kolay değil. Sosyalist devletin, dolayısıyla sosyalist hukuk ve mirasın ve nihayet buna dayalı yasal sosyalist ailenin de ortadan kaldırılması gibi zorlu görevler de bulunuyor. Anarşizmin kavramadığı ve pratikte yani iktidar olup yüzleşmediği sorunlardan biri de budur. Komünistler ise, iktidara geldiler ve 20.yy reel sosyalizminin pratiği, proletarya diktatörlüğünün "devlet olmayan devlet" olarak sönümlenmesi yerine bürokratik devlete dönüştüğünü gördük. Bu zengin pratikten hareketle Marksizmin devlet kuramı yanlış denilemez. Ama sönümlenmesi gereken sosyalist devlet sorununda, yani ikinci aşamada teorik öngörülerin yaşamda vücut bulmadığını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak; komünist hareketin, 20.yy'a oranla 21.yy'da dünya çapında Anarşizmle ortak paydalarının büyüdüğü görüşüneyim. Anti-parlamentarizm; anarşistlerin sosyalist devletin kuruluşuna temelden karşı yaklaşımlarına rağmen, burjuva devlet mekanizmasının parçalanması; komünistlerin nihai hedefi olan devletsizleşme ve evrensel kardeşlik; işçi-emekçi yığınlar üzerindeki baskı ve sömürüye karşı mücadelenin geliştirilmesi, ortak paydaların başında gelmektedir.

Sermaye ve Devlet

1- Sermaye mi devleti yarattı, yoksa devlet mi sermayeyi geliştirdi? İkisi de doğrudur. Sadece zaman ve olgular bu iki doğrudan

birine baskın olma rolünü vermiştir. Çünkü devlet sermayenin basit bir yansıması değil. Tersine devlet de sermayeyi (ekonomiyi) geliştirir. Bu devlet genellemenin yanı sıra özel olarak ulus-devlet için de geçerlidir. Son tahlilde devletin egemen sınıfların (genelde özel mülkiyet sahiplerinin, özelde ise sermaye sahibi sınıfların) baskı ve yönetim aracı olması yukarıdaki tespiti değiştirmez. Bundan çıkarılacak sonuç: Devlet sermayenin aygıtıdır. Ancak özellikle Avrupa'da burjuva ulus-devlet şekillenirken, sadece sermaye sahibi sınıflarca kurulup ona içerik kazandırıldı demekle eksik bir doğruyu dile getirmiş oluruz. Çünkü ulus-devletin kuruluşuna giden süreçte, feodalizme karşı olan bütün sınıflar kendi çıkarlarını devlete yansıtmaya çabaladılar. Fakat son tahlilde sermaye, devleti ele geçirip kendi sınıf çıkarlarının aracı haline getirmeye belirleyici oldu. Ama biçimsel olarak devlet, tüm yurttaşların ortak çıkarlarını tüm toplum adına genelleştirdi ve bunu yasalarla güvenceye aldı. Tüm yurttaşların yasalar karşısında biçimsel olarak eşit olması, kapitalist sivil toplumda devletin sınıflar üstü bir görünümde olması sermayenin çıkarları gereğidir.

Sermayenin devleti şekillendirdiği gibi, devletin de ekonomiyi, özel olarak da sermayeyi geliştirdiği son yıllarda geliştirilen özelleştirme, devletin sermaye birikim sürecindeki rolünün son tipik örneğidir. Kamu mülkiyeti olarak anılan KİT'ler, özelleştirme adı altında sermaye birikim sürecine aktarılmaktadır; bunun adına da devletin ekonomiden çekilmesi deniliyor. Dün KİT'ler dolaylı olarak sermayenin birikim sürecine katkı sunuyorlardı, günümüzde ise doğrudan sermayeye devrediliyorlar. Dolayısıyla kapitalist toplumlarda genel olarak kamu yararı, özel olarak da sosyalist sistemin tam istihdamı (sıfır işsizlik) ile eğitim, sağlık, konut sorunlarında geliştirdiği güvencelerin baskısı altında geliştirilen Keynesçi sosyal devlet politikaları da rafa kaldırılarak, kapitalizmin vahşi karakteri üzerindeki örtü böylece kaldırılmış oldu.

2- Sermaye devlete içerik kazandırdıysa, devlet de sermayenin gelişme, güçlenme koşullarını hazırladı ve halen de hazırlıyorsa, hiçbir zaman ve koşulda "yurtseverlik devletin yüreği" olmadı. Burjuvazi -ulusal olanı da dahil- yurtsever değil, oldum olası mül-

kiyetsever oldu. Burjuva mülkiyetseverliği, burjuva milliyetçiliğinin yüreğidir. Bu niteliğinden dolayı burjuva milliyetçiliği, şöven, gerici ve totaliterdir. Buna karşılık komünist yurtseverliği özünde doğaseverlik olup, yerel değil, evrenselidir.

3- Sermaye ulus-devletle, ağır işleyen bir trendde yollarını ayırıyor, fakat genelde devlet ile yollarının ayrılması düşünülemez. Denilebilir ki sermaye-devlet ilişkisi biçim değiştiriyor.

Sermayenin aşmak istediği ulusal pazar ve onun koruyucu bekçisi olarak ulusal devlettir. Tarım başta olmak üzere ekonomide düzenleyici güç olarak devlete ihtiyacı, sermaye var oldukça sürecektir. Çünkü farklı koşul ve biçim altındaki sermaye birikimlerinin gereksinimlerini ve varlığının korunmasını garanti altına alacak olan politik güç devlettir.

Son yıllarda derinleştirilen küreselleşme trendi, ulusal pazar ile ulusal devleti yeni bir merkezileşme ve yine yeni bir yerelleşme kışkacına alıyor. Ulus üstü merkezleşmenin yanı sıra yerelin güçlenmesi -buna yerelde yeni bir merkezileşme de denilebilir- bir süreç olarak işliyor. Çünkü büyüyen kentler yeni bir site (kent) devletine doğru gelişim gösteriyorsa, bu başka biçimleriyle birlikte yerelde de yeni bir merkezileşme demektir.

Sermayenin ulusal devleti aşma trendine rağmen ulus-devlet halen ve daha uzun süre dünyanın gerçeği olmaya devam edecektir. Ulus-devletin aşıldığının ilk ciddi adımları Avrupa kıtasında AB süreci ile geliştiriliyor. Fransa-Almanya merkezli Avrupa Birliği süreci, tartışmaya açılan AB Anayasası ile yeni bir ivme kazanacaktır. Bir süreden beri ulusal egemenliğin simgeleri olan ulusal para, sınır, ordu, bayrak giderek AB parası, AB ordusu, bayrağı, sınırları lehine adım adım aşılmak isteniyor. Bu simgeler AB patentli olarak büyütülüp şekillendirildiği oranda ulusal simgeler zayıflayacak ve giderek belirsizleşecektir. Eğer sermayenin AB'si derinleşirse, bu Avrupa Birleşik Devletleri yönünde olacaktır. Avrupa kıtasında diğer kıtalara oranla birkaç adım önde ulus-devletin aşılması sürecine girilmiştir. Ama burada iki şeyin altını çizmemiz gerekiyor. Birincisi; Avrupa'da ulus-devletin aşılması Avrupa Birleşik Devletleri lehine olacaktır, yoksa devletsizleşme veya im-

paratorluğa doğru gelişme ile ulus-devlet aşılmıyor. İkincisi; Avrupa kıtası demek dünya demek değildir, Avrupa'da ulus-devletin aşılması ayrı, 230 devleti içeren dünyada ulus-devletin aşılması ayrı şeylerdir. Bir de Asya ve Afrika'dakiler başta olmak üzere ulus-devletlerin büyük çoğunluğu Avrupa'yı 50 hatta 100 yıl geriden takip ediyorsa, yani halen dünyanın büyük kesiminde doyuma ulaşmamış milliyetçi arzular gerçeği varsa, ulus-devlet haydi deyince aşılamaz. Avrupa kıtasında, Fransa'da 1789'da başlayan ve gelişen ulusal devlet çatısı altındaki Jakoben merkezîyetçiliği aşıyor, merkez ile yerel yeniden şekilleniyor, şekillenecek. Elbette Jakoben merkezîyetçiliğinin aşılması dünya çapında da bir trend olarak işliyor, ama Avrupa'yı birkaç adım geriden takiple işliyor.

4- "Tarihin hiçbir döneminde, kapitalizm, bugün olduğu kadar politik iktidarın denetiminden kurtulmayı asla başaramamıştı. Ancak kapitalizmin böylesine alaşağı etmeyi başardığı devlet biçiminin de sadece ulusal devletler olduğunu eklemek gerek. Kapitalizm, ulus devletleri egemenliği altına almayı ulus üstü (supranational) ve hemen hemen her yerde mevcut kendi kurumlarına, aygıtlarına ve etki ağlarına (herkesin bildiği gibi bu kurumlar, OMC- eski GATT-, IMF, Dünya Bankası ve OECD'dir) sahip bir devlet kurarak başardı.

Sermayenin ulus üstü devletiyle birlikte, tarihte ilk defa ülkellikten (territorialite) tamamiyle kurtulmuş olan, iktidarını ülkesel devletlere dışarıdan dayatmaya rağmen, bu devletlerin dışında başka bir politik kurumu yeniden yaratamayan bir devlet ortaya çıkıyor. Tam tersine, bu devlet her toplumdaki bağımsız ve ayrılmış durumdadır; toplumların kendi ulusal mekanları üstünde tasarrufla bulunma hakkını sınırlayabildiği ve düzenleyebildiği bir olmayan yerde bulunmaktadır. Ne toplumsal bir tabanı olan, ne de siyasal bir oluşuma sahip bu devlet, küreselleşmiş sermayenin hakkını dile getiren saf bir aygıttır. Toplumsuz iktidar olarak, iktidarsız toplumlar yaratmaya çalışıyor, devletleri krize sokuyor..." (Andre Gorz, Yaşadığımız Sefalet, sy.26, Ayrıntı Yay.)

Gorz, devamla, "Artık devletlerin üretici yatırımları teşvik et-

mesi söz konusu değil; devletten sadece ülkesiz sermayelerin göçünü önlemeye ya da frenlemeye veya Belçika ve Hollanda'nın 'yönetim merkezleri' sayesinde yaptığı gibi uluslararası şirketlerin genel merkezlerini vergi dopingiyle, toplumsal dampingle, ücret dampingiyle kendi ülkesine çekmeye çalışıyorlar" diyor. (age, sy.33)

Benzer bir yaklaşımı Radikal Gazetesi yazarı Ayşe Kadioğlu şöyle ifade ediyor:

"Moderniteye özgü sahiplenmeler, mal-mülk sahibi olmalar giderek biçim değiştiriyor. Artık iktidar sahibi olmak yerleşik bir düzenle mal-mülk, bilinen deyimle yat-kat sahibi olmakla değil, 'hareketlilik' ile ölçülür. İktidarın yeni raconu hop orada hop burada olmak, bavulda yaşamak. Hatta top tüfek devri bitti. Şimdi artık hareketli silahlar devri... Yersiz yurtsuz demokrasi. Ama ABD yönetimi hala yüksek, sert ve dik iktidar görüntüsü arz ediyor." (Radikal İki, 18.04.2004)

M. Hardt ile A. Negri'nin ise benzer yaklaşımları daha genişçe "İmparatorluk" adlı eserlerinde ele aldıklarını biliyoruz. İki yazar kitaplarında görüşlerini şöyle ifade ediyorlar:

"Bir zamanlar tanık olduğumuz birkaç emperyalist güç arasında çatışma ya da rekabetin yerini (bütün bunları üst-belirleyen, bir-örnek yapılandıran ve tartışmasız post-kolonyal ve post-emperyalist olan tek bir ortak nosyonu altında toplayan) tek bir iktidar fikri almıştır. Bu bizim 'imparatorluk' çalışmamızın kalkış noktasıdır".

"Postmodern üretim ilişkilerinin bu yok-yerinde gerçekleşiyor. İmparatorluk dünya üretiminin yok-yeridir, emek bu yok-yerde sömürülüyor." (age, sy.33-223, Ayrıntı Yay.)

Üç ayrı yazardan benzer noktalara vurgu yapan uzun alıntılar aktardım. Kimi ağırlıklı olarak fütürist (gelecekçi), kimi postmodernist görüşlere sahip bu yazarların iddia ve tespitlerinin üzerinde daha önceki çalışmalarımda durmuştum, burada belirli noktaları vurgulamakla yetineceğim.

Son yıllarda, dünya çapında uluslar üstü tek bir devlet, "tek bir iktidar fikri olarak imparatorluk", "topraksız devlet" ya da "olmayan yerde iktidar", "ülkesiz sermaye", "yersiz, yurtsuz demokra-

si" ... vb. bir dizi görüş, iddia ileri sürülüyor.

a) Ulus ve ulusal devlet tarihsel birer olgudurlar, dolayısıyla geçicidirler, er geç aşılacaklardır. Tartışma konusu olan, sermayenin, başka bir ifadeyle kapitalist toplumun ulus ve ulus-devleti aşip aşamadığı sorunudur.

Tarihte, köleci üretim ilişkileri ve köleci toplum, köleci devletleri; feodal üretim ve feodal toplum da ortaçağ devletini aşmadı, daha doğrusu aşmaya yönelmedi. Bu toplumların bünyesinde gelişen yeni üretim güçleri ve ilişkilerinin şekillendirdiği yeni toplum dinamiği tarafından eski devlet aşıldı ve yeni devlet biçimi kuruldu. Ulus-devlet Batı Avrupa'da kapitalizmin şafağıyla tarih sahnesinde giderek yerini aldı, kurumlaştı. Tarihsel gelişmenin mantığı gereği, genel olarak kapitalist devlet, özelde de burjuva ulus-devlet, süreçte sönmünecek olan sosyalist devlet ile aşılabacaktır. Dünyanın üçte birinde kurulan sosyalist toplumların (devletlerin), devletten devletsizliğe geçişte yarı yolda kalarak, tıkanıp yıkılması, beraberinde yukarıdaki gelişmeleri ve tartışmaları gündeme getirdi. En genel anlamıyla geç kalmış kapitalizmin sorunlarıyla yüzyüzeyiz. İnsanlığın ve uygarlığın krizinin derinleşmesinin temelinde bu yatıyor. Kısacası, kapitalizm olması gereken sürede tarih olmadı, daha doğrusu insanlık tarafından tarihin çöplüğüne atılmadı. Bu görev, genel olarak insanlığı, özel olarak da uluslararası emek hareketini 21. yüzyılda bekliyor.

Eğer reel sosyalizm yıkılmasaydı ve sosyalist toplum devletten devletsizliğe evrilerek kapitalizme dünya çapında alan daraltabilseydi, sermaye küreselleşme trendinin gaz pedaline basacak mıydı? AB, sermayenin Avrupası olarak ulus üstü şekillenmeyi geliştirebilecek miydi? Kapitalist Avrupa'nın var olup olmaması ayrı, var olması durumunda bile, güçlü bir dünya sosyalist hareketi ve toplumu karşısında Almanya, Fransa devletleri büzüşerek varlıklarının devamında mı ısrar edeceklerdi, yoksa AB adımını mı geliştireceklerdi?

Emperyalist kapitalizm ulus, pazar ve ulus-devleti aşmak yolunda adımlar geliştiriyor. Bu adımlar, en net Avrupa kıtasında atılıyor. Bir yanıyla bu doğaldır, ulus-devlet ilk olarak bu coğrafyada tarihteki yerini aldı. Fakat şu notu düşmemiz gerekir: Avru-

pa'da da ulus-devletin aşılması haydi deyince olmayacak. Ve ulus-devleti sermaye aştığı için, ulus-devletten devletsizliğe değil, Avrupa Birleşik Devletleri lehine ulus-devlet aşılacaktır. Ayrıca, Asya ve Afrika başta olmak üzere dünyanın diğer coğrafyalarının Avrupa ile aynı yolu izleyeceğini iddia etmek doğru olmaz.

b) Gorz, "Tarihin hiçbir döneminde, kapitalizm, bugün olduğu kadar politik iktidarın denetiminden kurtulmayı asla başaramamıştı" derken, doğru ama eksik bir doğruyu dile getiriyor. Politika egemen olan feodalizme karşın, kapitalizm zaten ekonomi egemen bir toplumdur.

Son yıllarda olup biten şudur: Reel sosyalizmin yıkılmasıyla önemli bir dış ve iç basınçtan -geçici de olsa- kurtulmayı başaran kapitalizm, politik iktidarın sınırlarını geçmişe oranla daha fazla aştı, aşıyor. Fakat AB adımından hareketle "kapitalizm ulusal devletleri alaşağı etmeyi başardı" genellemesini yapmak yanlıştır. Avrupa'da ulusal pazar ve ulus-devletin aşılması sürecine girilmesi ve dünya çapında sermayenin ulusal pazar ve ulusal devletle yollarının giderek ayrılmasından hareketle "kapitalizm ulusal devletleri alaşağı etti" demek, tam da fütüristlere özgü bir yaklaşım olsa gerek. Uluslar üstü kurumlar olarak OMC, IMF, D.B., OECD gibi kurumlara sahip bir "dünya devleti" de yok. Kapitalizmin ulus-devletleri, bu ulus üstü kurumlara sahip "bir devlet kurarak" aşmayı başardığı iddiası ve bu iddiaya dayanarak "bir olmayan yerde bulunan" devlet, yani topraksız devlet iddiaları da bir çok açıdan yanlıştır. Hardt ve Negri ise, benzer yanlış saptamalarını farklı kavramlarla sürdürüyorlar; emperyalist güçler "arasındaki çatışma ya da rekabetin yerini tek bir iktidar fikri", yani topraksız dünya devleti olarak "İmparatorluk" aldı diyorlar. Hardt ve Negri'ye göre iktidar, devlet topraksız, düşman belli değil, sömürü alanı da "yok-yerde", yani topraksız... Kısacası kaos ve belirsizlik!

c) Gorz, "ülkesiz sermaye" derken, Hardt ile Negri ise "post-modern üretim ilişkileri yok-yerde gerçekleşiyor" ve devamında emeğe ilişkin de "bu yok-yerde sömürülüyor" diyorlar. Bu iddiaları burada ayrıntılı irdelemem mümkün değil, eğer bitirebilsem ayrı bir çalışmada ele alacağım. Şu kadarını söyleyeyim; emperyalizm ve emperyalist güç merkezleri arasındaki çelişki ve çatış-

malar varlığını koruyor. Sermaye, özellikle de finans sermayesinin, moda deyimle yüzer-gezer "sıcak paranın" ulusal pazar sınırlarını aştığı, hop oraya hop buraya sıçradığı doğrudur. Fakat bundan sermayenin tümüyle "topraksız"laştığı sonucunu çıkarmak yanlıştır. Dönüp dolaşan sermayenin, sonunda çıkış kaynağına döndüğü gerçeği de var. Ayrıca, sermayenin önündeki vize engeli büyük oranda kalkmış olmasına karşılık, emek halen vize engeliyle uluslararası pazarda serbest dolaşamıyor. Yani "yok-yerde sömürülme", başka bir ifadeyle toprak ve ülke dışı sömürülme iddiasının gerçeğe ilgisi yoktur. Bugün bir "yok-yerde sömürü" nün nesnesi olan ücretli emek, toplam emek ordusu içerisinde %1'in bile çok altındadır.

5- Son yıllarda hızlandırılan kapitalist küreselleşmenin ürünü olarak yeni merkezileşme ve yeni yerelleşme geliyor. Güçlü bir emperyalist odak olarak Avrupa Birleşik Devletleri (yeni merkez) şekillendikçe Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya vb. eski merkezler de giderek yereli temsil edeceklerdir. Avrupa'da yaşanan gelişme, hemen hemen her coğrafya'da farklı biçimlerde de olsa geliyor. En genel anlamıyla her ülkede (devlette) büyüyen kentler yeni yerelin odağı haline gelmektedirler. Bu sürecin kapitalizm altında derinleşmesinin son konağı kent devletleri olacaktır. Devlet, antik kent (site) devletleri ile tarihte ilk yerini almıştı, kapitalizmle birlikte devlet tarih sahnesinden silinmezse, gelişme yaygın kent devletlerine doğru olacaktır. Kapitalizm, ulus-devleti aşabilir ama devleti aşamaz demıştik. Ulusal devlet, ulusal pazarı açacak olan kapitalizm, yeni sınırları ve koruyucu gücü olarak devleti yeniden şekillendirecektir. Bu ulus-devletin üstünde yeni merkezileşme olarak bölgesel, kıtasal, federal devletler ve ulus-devletin altında yani yerelleşme olarak da kent devletlerine yol açacaktır. Ulus-devlet uzun vadede -ve elbette kapitalizm bu sürede dünya çapında yıkılmazsa- bu ikili görev ve yetki devri ile ortadan kalkabilir, en azından iyice etkisizleşebilir. Daha şimdiden Amerika'da Newyork, Washington; Avrupa'da Berlin, Hamburg, Paris, Roma, Londra başta olmak üzere büyüyen kentler, giderek kent devleti-ne dönüşme yolundadırlar. Fakat kapitalizm altında modern ötesi

kent devletleri tam anlamıyla birer polis devleti olacaktır. Dolayısıyla ideolojik ve baskı aygıtlarıyla zaten içimizde olan devlet, kent devletleri ile daha fazla içimize yerleşecektir. Caddeleri, sokakları ve giderek evleri 24 saat gözetleyecek olan polis kameralarıyla, DNA bankalarıyla devlet insanın dokusuna yerleşecektir!

A. Öcalan, Devleti mi, Devletsizliği mi Savunuyor?

Kürt Solu'nda, devlet ve devlet kuramının irdelendiği bir yazıda Abdullah Öcalan'ın devlet hakkındaki görüş ve önerilerinin de ele alınması gerekir. Öcalan son yıllarda hem genelde devlet üzerine, hem de Kürtler ve devlet üzerine çok şey yazdı. Savunma ya da ideolojik çalışma olarak yayınlanan kitapları irdelendiğinde, birbirini temelden dışlayan görüş ve önermelerin sıkça ileri sürüldüğü görülür. Bunu sadece farklı kitaplarında değil, aynı kitapta, hatta aynı makalede bile yaptığını görmek mümkün. A.Öcalan'ın çalışmaları irdelendiğinde, devlet sorununda tümüyle Anarşizme yaklaşarak devletsizlik savunulduğu gibi, "demokratik cumhuriyet" vb. adlar altında ise özellikle Avrupa devletleri kastedilerek devlet övülür, hatta insanlığın varması gereken uygarlık hedefi olarak gösterilip savunulur. ABD ve Avrupa'daki parlamenter demokrasiyi genel olarak övüp savunur, ama sorun Kürtlerin devletleşmesine gelince eleştirir. Otuz yıl Kürtlere devlet için mücadele ettikten sonra, "Kürtlerden devlet olmaz" vurgusunu her fırsatta öne çıkarır, ama Güney Kürdistan misali mızrak çuvala sığmayınca bu kez Kürtlerin Güney'de AB ve ABD desteğiyle devlet kurduğunu, fakat bunun Türkiye için tehlikeli olacağını neredeyse her avukat görüşünde tekrarlar. Öcalan, belirttiğim konuların yanı sıra bütün sorunlarda hep iki zıt uç arasında gider-gelir. Öcalan'ın bu düşünce ve davranış yapısının nedenlerinin başında, O'nun iyi bir pragmatist olması gelir. Her pragmatist gibi Öcalan da ideolojik doğrultu yerine pragmatik yararları öne alan bir çizgide yürümeyi hep tercih etmiştir. İkinci temel neden; A.Öcalan'ın İmralı sürecinde başta Kürt sorunu olmak üzere, bölgedeki politik sorunlara Türkiye devletinin penceresinden bakıyor olmasıdır. Üçüncüsü; arkasındaki halk desteğini canlı tutma çabasının gereği olarak

girdiği arayışlardır. Batı Avrupa'nın, Türkiye devletinin ve Kürt halkının çıkarlarının örtüştüğü bir çizgiyi geliştirmek ister, fakat bu mümkün değil. Bu nedenle Öcalan, bazen TC savunucusu, bazen AB ve ABD sistemlerinin savunucusu olarak görülür ve bunlar içerisinde Kürtlere yer arar, bazen de Kürtlere ilişkin bağımsız arayışları öne çıkarır.

En belirgin özelliği olan pragmatizme, son yıllarda cezaevinde okuduğu Kuantum fizik ve felsefesinin yanlış-eksik yorumunun etkisiyle "Marksizmi aştım" iddiaları da eklenince, Öcalan'ın neyi, ne zaman, ne için savunduğu, anlaşılması mümkün olmayan bir kaosa dönüşür. Özellikle birlikte yürüdüğü kadrolar ve etkilediği halk kitleleri, "Sümer Rahip Devleti" gibi binlerce yıllık bir geçmiş ile "ekolojik toplum" gibi belirsiz bir gelecek aralığında zaman ve mekanın aşıldığı, söylemlerin reel siyaset açısından anlamsızlaştığı bir ortamda, kendi tabirleriyle "Öcalan'ı anlamaya" çalışırlar. Fakat Öcalan'ı anlamayan kadrolar, kitleler her defasında "Başkanı kavrayamadık" diye kendilerini sorgularlar.

A.Öcalan, Marksizmi eleştirirken şunları söylüyor: "Aydınlanma sürecinin 'ilerlemeye' güçlü imanıyla, Marksizmin 'komünizme zorunlu gidiş' inancının kökeni de aslında bu dogmatik düşünce tarzına dayanır. Atom altı, yani Kuantum fiziğinin kanıtlandığı olgular bu düşünce tarzının gücünü kırmıştır. Doğasal ve toplumsal gelişmenin düz, kesintisiz bir çizgi halinde değil, kaos aralığında, atom altı dünyasında özgürlük seçeneği olan çoklu tercihlerle açık bir gelişmenin yaşandığı gerçeği en büyük düşünce devrimlerinden biri olarak karşımıza çıkıyor." (A.Öcalan, Bir Halkı Savunmak, sy.52)

A.Öcalan'ın Marksizm-Leninizme dönük eleştirilerini ve Kuantum fiziği ile ilgili görüş ve değerlendirmelerini de burada ayrıntılı olarak ele alamam. Bu sorun bütünlüklü ele olarak ayrı bir yazı konusudur. Burada sadece birkaç noktaya işaret edip, devlet sorunundaki yaklaşımlarını ele alacağım.

Birincisi; Marksizmi ve temel felsefesi olan diyalektik materyalizmi "dogmatik düşünce tarzına dayanır" diyerek eleştirmesi ve buna gerekçe olarak da Marksizmin "komünizme zorunlu gidiş inancı" gibi uyduruk nedenlere dayandırması yanlıştır. Marksizm,

insanlığın komünist topluma gideceğini öngörür, fakat bu öngörü-
yü, ne tanrısal ya da Öcalan tarzı "peygambersel" bir inanca, ne
de determinist kendiliğindencilige dayandırmaz. Marksizm deter-
minizmi ne reddeder, ne de ona teslim olur. Marx, Engels ve Le-
nin, kapitalizmden komünizme geçişin, art arda gerçekleştirilecek
olan bir dizi sıçramalı devrimle olabileceğini belirtirler. Burjuva
"aydınlanma sürecinin 'ilerlemeye' güçlü imanı"yla Marksizmin
bir ilişkisi kurulamaz; tersine Marksizm başta felsefi dokusu olmak
üzere her açıdan aydınlanma sürecinin köklü eleştirisi üzerinde
şekillenir. Tanrısal inanç ile bilimsel öngörü -ve elbette olasılıkla-
rı, olasılıkçı bakışları içeren bilimsel öngörü- temelden farklı şey-
lerdir. Doğmatik, tanrısal inanç açısından Marx ve Marksizmi de-
ğil, Kürtlere Ortadoğu'da "peygamber rolü" biçen ve kendini de
"Kürt halk önderi" olarak ilan eden A.Öcalan kendini sorgulama-
lı, eleştirmelidir. Ayrıca Öcalan "ekolojik toplum", "demokratik
cumhuriyet" vb. geleceğe dönük projeleri savunurken, kendince
bilimsel verilerin ışığında bir öngöründe bulunmuyor mu? Öcalan
madem Kuantum fiziğinin ışığında "çoklu tercihlere açık bir geli-
şmenin yaşandığı"nı belirtiyor, o halde neden ısrarla Kürt halkını
sadece "demokratik cumhuriyet" seçeneği ile yüzyüze bırakıyor
ve dünya için de "demokratik uygarlık" dediği (ki bu savununun
özü emperyalist-kapitalist sanayi uygarlığıdır) tek bir seçeneği öne
çıkartıyor?!

İkincisi; A.Öcalan genel olarak fizik, felsefe, özel olarak da Ku-
antum fiziği ve felsefe üzerinde yoğunlaşıyorsa, bu olumlu bir ge-
lişmedir. Fakat bunu yaparken Öcalan, öncelikle, başından beri
kendine yüklediği, yazı ve röportajlarında işlediği "peygamberlik"
misyonu gibi garipliklerden hızla kendini sıyrımalıdır. Dava arka-
daşları, kadroları, taraftarları da kendisini anarken, müslümanların
peygamberlerin adını anarken illaki art takı olarak (S.A.V) demek
zorunda oldukları gibi, "başkan", "önder", "sayın" gibi ön takılar-
la anılma zorunluluğunu aşmalıdır. Üstelik son yıllarda bol bol
"demokrat", "özgür kişilik" ve "batı medeniyeti" gibi kavramları
da kullanıyorsa, peygamber imajlı lider ve önder kültürüne karşı
en başta A.Öcalan'ın kendisinin mücadelesini gerektiriyor. Çün-
kü ne Marksist felsefede ne de özel olarak da Kuantum fiziğinde,

evrenin oluşumunda ve hareketinde ne tanrıların ne de elçilerinin rolü yoktur. Öcalan'ın bolca övdüğü modernist Batı Avrupa medeniyeti de lider kültürünü, peygambersel tavırları dışlar.

Üçüncüsü; yüz yıldan beri giderek gelişen Kuantum fiziği ve buna dayanılarak geliştirilen felsefi yorum, Marksist bilimsel bakışa, diyalektik materyalizme güç katmış, gelişimini sağlamış, yani taş üstüne taş konulmasına hizmet etmiştir. Elbette Kuantum fiziği ve bunun ilk öncüleri olan Max Planck, Lous De Broglie, W.Heisenberg'ler kavranıp doğru yorumlanırsa, diyalektik materyalist bakışın gelişimine katkı sundukları anlaşılır. Yoksa Kuantum fiziğinden belirsizlik ve kaos sonucu çıkarılırsa, bu, idealizme ve her şeye önceden kadiri-mutlak Tanrı'ya vardırılır. Ki Kuantum'un olasılıkçı bakışında, kaosun, bilinemezliğin yeri yoktur. Özetin özeti; "kesinlikle öngörülmesi" yerini "olasılıkçı öngörü"ye bırakır. Ergün Adaklı'nın ifadesiyle, W.Heisenberg "belirsizliği değil, olasılıklar içinde belirliliği ifade eder."

Öcalan, Hızla Karanlıklar Uyarlığına Dönüşen Kapitalist Uyarlığı 'Demokratik Uyarlık' Olarak Sunuyor

A.Öcalan, sosyalist sistemin çöküşünün ardından ve özellikle cezaevi süreciyle birlikte giderek felsefi, ideolojik gerekçelerle, kapitalist Batı uygarlığını savunmaya başladı. Bunu yaptığı ilk savunmada olduğu gibi, son savunmalarında da ısrarla sürdürerek şöyle diyor:

"Batı uygarlığı 19. ve 20. yüzyıldaki çatışmalardan çıkardığı derslerle, demokratik toplumu ileri düzeyde yaratmış ve üstünlüğünü dünyaya kabul ettirmiştir. Eksiklikleri vardır. NATO'nun aşılması ve AB savunma ordusunun kurulması 'meşru savunma aracı' olarak daha da yetkinleşmesini sağlayacaktır." (Abdullah Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Cumhuriyete, cilt II, sy.117)

"9 Ekim 1998 ve sonrası, özünde modernist paradigmanın bakış açısının şahsımda yaşanan iflasıydı. Çok sığ ve kuşkulu zihniyet yapımı, tüm dönüştürme çabalarımın rağmen ülke içi başarılı bir özgürlük gücüne tam ulaştıramamanın ve bu yönde önümde-

ki engellerin bir anlamda beni zorunlu olarak uygarlığın yetkin temsil gücü olan Avrupa'ya çıkış yapmaya zorladığı açıktır" (A.Öcalan, Özgür İnsan Savunması, sy.11) derken, Öcalan kendine dönük bir özeleştiri de sergiler.

Mahkemede yaptığı ilk savunması da özü itibariyle aynı şeylerin farklı ifadelerle dile getirilmesidir. Şöyle ki: "Demokrasinin yüzyılın sonunda tam zaferi ilan etmesi... demokratik sistemin mekanizmalarıyla yakından bağlantılıdır" der ve bu konudaki görüşünü AB'nin de ötesine taşıyıp dünya çapında genelleştirerek şöyle ifade eder:

"Günümüz demokrasileri, ... 20. yüzyılda ise, faşizmin total amansız diktatörlükleriyle, zıt yöndeki reel-sosyalizmin totaliter rejimlerine karşı direnerek yüzyılın sonunda kesin zaferini ilan etmiştir."

Nasıl bir devlet ve demokrasiyi savunduğunu daha da netleştiren Öcalan, görüşünü, "Bir çok Avrupa devletinde yapıldığı gibi demokrasiyi yaygınlaştırarak Cumhuriyet devrimciliğini demokratik evrimlerle ilerletmek, demokratik cumhuriyete götürmektir" şeklinde belirtir. (A.Öcalan, Kürt Sorununda Demokratik Çözüm Bildirgesi, sy. 20-21-44)

Öncelikle şunu belirtmek gerekiyor; bu görüş ve savunularıyla, Kürt sorunundaki siyasal hedefler dışında, Kürt milliyetçi, liberal parti, dinamik ve bireylerle A.Öcalan arasında fark kalmamıştır. Kürdistanlı Komünistler dışında, tüm Kürt liberal ve ulusal demokratik çevreler tıpkı Öcalan gibi Batı Avrupa'yı "çağdaş demokrasi"nin adresi olarak görür ve o değerlere varmayı temel hedefleri olarak belirler. Kürt sorununun çözümündeki farklılık dışında A.Öcalan da dahil hepsi Batıcı, burjuva modernist, kapitalist piyasa ve parlamenter düzenini ve değerlerini baş tacı olarak görüp savunurlar. Öcalan hem "modernist paradigmanın bakış açısının şahsımda yaşanan iflasydı" diyerek, modernizmi eleştirmenin ötesinde iflas ettiğini yazar, hem de aynı paragrafta ve diğer alıntılarda görüldüğü gibi modernizmin dün de bugün de en yetkin temsilcisi olan Avrupa uygarlığına övgüler yağdırır.

İkincisi; Mustafa Kemal, Türk kurtuluş savaşı sırasında, SSCB'den aktif destek alarak Batı emperyalizmine karşı savaşı, fa-

kat işgalci konumdaki emperyalist Fransa ve İngiltere'nin de temsil ettiği Batı modernizmini, Batı felsefesini ekonomide ve siyasette esas alarak, "muassır medeniyet" hedefi olarak Batı'yı gösterdi. A.Öcalan, Suriye çıkışı sonrasında tek ciddi desteği, komünist partinin hükümet ortağı olduğu İtalya'dan aldığı ve kendisinin gerek İtalya'dan çıkarılmasında gerekse de Türkiye'ye teslim edilmesinde ABD öncülüğündeki emperyalist Batı belirleyici rol oynadığı halde, tüm savunmalarında genel olarak komünist hareketi ve sosyalist dinamiği eleştirdi; dahası Hitler, Mussolini faşizmi ile aynı kefeye koyarken, alternatif olarak da, kendisine yer vermeyen ve teslim eden emperyalist Batı'nın temsil ettiği yozlaşmış parlamenter demokrasinin "zaferini" ilan etti. Bununla da yetinmedi, Batı emperyalist-kapitalist uygarlığını 21. yüzyılda "demokratik uygarlık" olarak görüp, Kürt ve diğer halkların ulaşması gereken stratejik hedefi haline getirdi.

Üçüncüsü; A.Öcalan, net ifadelerle emperyalist-kapitalist sistemi savunarak, "Batı uygarlığı" günümüzde "demokratik toplumu ileri düzeyde yaratmış ve üstünlüğünü dünyaya kabul ettirmiştir" diyor. "Eksiklikleri" olarak NATO'nun aşılmasını savunurken, yeni bir NATO olmaya aday AB ordusunu ise savunuyor, hatta "meşru savunma aracı olarak daha yetkinleşmesini" öneriyor. AB ordusu, Avrupa kıtasında birleşen sermayenin bekçiliğini üstlenecek ve ek olarak ABD'nin etkinliğinde olan NATO'ya alternatif güç olması planlanıyor. Çünkü Almanya-Fransa etkinliğindeki AB, dünya çapında başta ABD olmak üzere diğer emperyalist odaklara alternatif ekonomik, siyasi ve askeri güç olma yarışında. İşte Öcalan'ın "demokratik toplumu ileri düzeyde yaratmış" deyip savunduğu AB budur. Birazdan üzerinde daha geniş duracağım, fakat burada yeri gelmişken belirteyim: A.Öcalan yukarıdaki alıntılarda görüldüğü gibi, devlet sorununda hem Marksizmden hem de Anarşizmden kökten ayrılarak, modern burjuva devleti net çizgilerle savunuyor. Marksizmin "gerçek anlamda devlet olmayan devlet" olarak gördüğü sosyalist devleti (ya da proleter geçiş devleti) savunmadığı gibi, Anarşizmin daha ilk adımda savunduğu devletsizliği de savunmuyor. Ordusuyla, parlamentosuyla AB devletini ve onun bir parçası olmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti devletini savunuyor. Avrupa devletlerinin ve devletler ötesi oluşa-

çak olan AB devletinin zaten demokratik toplumu temsil ettiğini belirtiyor ve Türkiye devletinin de bunlar gibi "demokratikleştirilmesi"ni öngörüyor. Kısacası Öcalan, genel olarak dünyada ve bölgemizde devleti, dahası burjuva modernist devleti savunuyor, Kürtlere gelince devletin gereksiz olduğunu iddia ediyor.

Dördüncüsü; A.Öcalan kitaplarında dile getirdiği "çağdaş neolitik toplum"u, yani devletsiz, sınıfsız, sömürsüz çağdaş komünist toplumu gerçekte savunmaz ve temsil ettiği hareketi bu hedefe doğru ilk adım olarak sosyalist bir toplum ve onu temsil edecek "devletten devletsizliğe geçişi sağlayacak olan sosyalist devlet" uğruna mücadeleye yönlendirmez. Daha somutla A.Öcalan'ın, temsil ettiği hareketi, Türkiye ve Kürdistan burjuvazisine, yani egemen sömürücü sınıflara karşı mücadeleye çağırdığı görülmemiştir. Savunduklarının ne sınıf mücadelesiyle ne de sosyalizmle, hele de çağdaş neolitik toplumla ilgisi yoktur. Zaman zaman dile getirdiği "biz sosyalizmi savunuyoruz" ya da kitaplarında ileri sürdüğü "çağdaş neolitik toplum" savunuları, sadece etkilediği kitlenin sosyalist damarını oyalama çabasından ibaretir ve bu konuda kabul etmeliyiz ki Öcalan iyi bir taktiksyen ve pragmatist olarak başarılıdır. Kendi adıma, A.Öcalan'ın ve temsil ettiği hareketin sosyalizm mücadelesini savunan ve geliştiren bir çizgiye yeniden dönmelerini, halkımızın ve bölge halklarının yararına bir gelişme olarak görür, desteklerim. Yok eğer A.Öcalan, insanlığın kendiliğinden ve yavaş yavaş evrimci bir gelişmeyle kapitalist uygarlıktan giderek komünist (çağdaş neolitik) uygarlığa dönüşeceğini ileriye sürüyorsa ve AB'yi de bunun ilk demokratik evresi olarak görüyorsa, dönüp Kuantum fiziğini yeniden okumalıdır. Çünkü Öcalan, hem kesin ve tek seçenek olarak, hızla karanlığa ve çöküşe koşan emperyalist-kapitalist uygarlığı "demokratik uygarlık" diye öne çıkarıyor, yani Kuantum'un olasılıkçı bakışını reddediyor, hem de önemlisi, yine Kuantum fiziğinin ciddi sorguladığı "fiziksel belirlenimcilik"e ya da başka bir deyimle determinist sınırlılığa, kendiliğindencilige işi tümüyle havale ediyor.

A. Öcalan, Kürtler ve Devlet

Yazının başında anarşizm ve devlet, anarşizm ve marksizm üzerine epeyce durmuştuk, burada tekrar bunlara dönmeyeceğiz. Sadece Öcalan'ın genel olarak devlet, özel olarak da Kürtlerin devlet sorununa nasıl yaklaştığını ele alırken, tezlerinin Anarşizmle yakınlığının olup

olmadığını irdeleyeceğiz.

Uzun yıllar, bağımsız, hatta bağımsız birleşik bir Kürdistan devletini savunan ve bunun için mücadele eden A.Öcalan, cezaevi süreciyle birlikte bundan vazgeçti. Öcalan, kendisini Türkiye'ye teslim eden ve Güneyli Kürtlere stratejisinde yer veren ABD'nin 'Avrasya Stratejisi'nin Kuzey Kürdistan'a yansımalarını kavradığı andan itibaren "Kürtler devlet değil, demokrasi istiyor" tezini işlemeye başladı. Daha da ileri giderek, "Bu toplumsal yapıdan devlet doğmaz. Ne fikri düzey ne coğrafik ne de ekonomik düzey buna imkan verir," noktasına geldi. (Kürt Sorununda Demokratik Çözüm Bildirgesi, sy.109)

Bağımsız Kürdistan'dan, 'Kürtler için zaten devlet gereksiz' söylemine gelen ve "Bu toplumsal yapıdan devlet (de) doğmaz" diyen aynı Öcalan; "Belki de koşullar zorlayınca devlet kurmak halklar açısından hiç de tercih edilmeyecek son bir yol olarak düşünülmelidir" de diyebiliyor. (Sümer Rahip Devletinden Demokratik Cumhuriyete, cilt II, sy.28)

Koşulların hangi halk için zorlayıcı olacağı açık; bu Kürt halkıdır. Fars, Türk, Arap, Ermeni halklarının kendi devletleri zaten var. Devlet-siz halk olarak kendi kaderini tayin edemeyen tek halk Kürtlerdir. Ve A.Öcalan, Kuzeyli Kürtler için devlet kurma yönünde zorlayıcı koşulları belirterek Türkiye devletini adım atması yönünde şöyle uyarıyor:

"... medyada çok işlendiği gibi, 'kırmızı çizginin' aşılması, yani savaş sebebi anlamına gelecekti. Kuzey Irak'ta ortaya çıkan Kürt Federe yapısı bu politikayı her gün her saat zorlamaktadır.

Kuzey Irak'ta gelinen nokta artık böyle yürüyemeyeceğini çok açıkça ortaya koymaktadır. Tam demokrasili Türkiye ancak Kürt reformu ile mümkündür." (A.Öcalan, Özgür İnsan Savunması, sy.115-120)

A.Öcalan, bir yandan Güneylilere milliyetçiliği bile ileri bir sıfat görerek, kendi icadı olan "ilkel milliyetçi" der ve hemen hemen her avukat görüşmesinin ardından yayınlanan açıklamalarında "Türkiye'ye tehlike Güneyli Kürtlerden geliyor" diye beyanda bulunur. Aynı Öcalan diğer yandan Güney'deki Kürt Federe devletini örnek göstererek, Türk devletinin kırmızı çizgilerinin aşıldığını ve Kürt sorununda adım atması yönünde uyarır, baskı unsuru olarak değerlendirir. Kürtlerin yani Kuzeyli Kürtlerin devlet kurmasında "koşullar"ı zorlayan faktör olarak Güney'deki Kürt Federe Devleti gerçeğini görür, görmek zorunda kalır. Güney'deki Kürt Federe Devleti'nin A.Öcalan tarafından böylesine bir baskı unsuru olarak değerlendirilme konumuna gelmesi,

hem Öcalan için hem de halkımız için olumlu bir gelişmedir. Öcalan için de olumludur. Çünkü kendisi, ortak ulus oluşturulması perdesi altında "Kürtlerin Türkleşmesi"ni savunacak kadar, Kürtler, özellikle Kuzeyli Kürtler adına umutsuzluğa düşer. (Sümer Rahip Devletinden Demokratik Cumhuriyete, cilt II, sy.26)

Yine "Sümer Rahip Devletinden Demokratik Cumhuriyete" adlı kitabın II. cildinde farklı parçalardaki Kürtler için çözüm önerilerini belirtirken, Türkiye Kürtleri için "yurttaşlık hakkı" (age, sy.145); İran'da "Kürdistan eyalet yönetimi bir gerçekliktir" (age, sy.150-151); Güneyli ulusal hareket için "Kürtler arasında da demokratik federe yönetim ısrarla yükseltilmelidir" (age, sy.156) ve Suriye Kürtleri için "Kürtler kendi kültürel kimliklerini koruyup geliştirme, ana dilde eğitim ... çözümlenir" (age, sy.157) görüşündedir. Dikkat edilirse, Öcalan dört parçadaki az-çok mevcut realiteyi politika haline getirir, diğer parçalar için de Güney benzeri federe ya da otonomi talebinin siyasal olarak öne çıkarılmasını önermez. Tek olumluluk, Güneyli Kürtlerin federe yönetimini olumlayıp -nasıl olduysa burada olumluyor- kendi içlerinde de geliştirmelerini önemesidir.

Aşağıda aktaracağım alıntıları okuyucu dikkatli okuduğunda, Öcalan'ın devlet konusunda bir yerde Engels'e yakın durduğunu; bir diğer yerde anarşist M.Bakunin gibi yaklaştığını, başka bir yerde ise tam bir liberal ya da İskandinavya modelini öne çıkararak liberal Kürt aydınları gibi devleti tarif ettiğini görecektir.

"Çünkü halkların çözümü ayrı devlet olamaz. Ayrı devlet sürekli üst tabaka ve burjuvazinin talebidir. Kaldı ki halklar devletçi de olamaz. Devletçilik teorik olarak da halk çıkarını karşılamaz. Devlet daha çok eşitsizlik ve özgürlüksüzlük demektir." (A.Öcalan, Özgür İnsan Savunması, sy.133)

Bu alıntıda, 'halkların çözümü ayrı devlet olamaz' ve devletin -yani sosyalist devlet de olsa- gerçek özgürlüğü getiremeyeceği vurgularıyla hem Marksizme hem de Anarşizme yaklaşır. Fakat aynı Öcalan'ın, gerek aynı eserinde gerekse son kitabında asıl anarşist devlet-sizliği nasıl öne çıkardığına bakalım.

"Devrimle devlet yıkma faraziyelerimiz bile yine kendi devletimizi kurmaktan öteye gidemiyordu. Tuzak buradaydı."

"Kapitalist, sosyalist, ulusal üniter ve federatif demokratik sınıf devletleri; hiyerarşik toplumun din, cins, etnisite, çevre ve sınıf sorunlarını çözmek şurada dursun, bu sorunların bizzat kaynağı durumunda-

dir.”

“Yeni devrim, devleti ve sınıflı toplum uygarlığını hedeflemeyen, tersine onun alternatifi olarak kendini hazırlayan ve geliştiren bir devrim olarak devletsizleşmeyi, sınıfsızlaşmayı ve bunlarla iç içe bilimle sıkı işbirliği içinde... hayvanları ve bitkileriyle kendi ekolojik toplumunu yaratmayı hedeflemektedir.” (A.Öcalan, Özgür İnsan Savunması, sy.16-20)

“Marksist kuramın siyasal devrim ve sonrasına ilişkin tezleri ise daha vahim olarak hiyerarşik ve devletçi karakter taşır. Savaş, proletarya diktatörlüğü, devletçilik kuramı olarak neredeyse kutsallaştırır. Halbuki devlet, iktidar, savaş-ordu sınıfsal toplum uygarlığının ürünü olup, mutlak anlamda egemen sömürücü kesimin vazgeçilmez yaşam aygıtlarıdır.” (A.Öcalan, Bir Halkı Savunmak, sy.109)

Peş peşe aktardığım dört alıntı dikkatli irdelendiğinde görülecektir ki; A.Öcalan Anarşizmin, özellikle de bu yazının başında üzerinde durduğum M.Bakunin’in sosyalist devlet de dahil devlet olgusunu reddeden görüş ve yaklaşımlarının aynısını dile getiriyor. Yani Öcalan, devleti, her türden devleti reddediyor. Öcalan sadece devletsizleşmeyi değil, devletsizleşmeyle birlikte doğal olarak sınıfsızlaşmayı, yani sömürünün tümüyle ortadan kaldırılmasını da savunuyor. Kısacası, Anarşizmin devlet kuramında Marksizme yönelik eleştirilerini savunuyor.

Devleti, iktidarı, savaş ve orduyu “sınıfsal toplum uygarlığının ürünü olarak” görüyor ve bunları “egemen sömürücü kesimin vazgeçilmez” araçları olarak değerlendiriyor. Ki bu değerlendirme genel çizgileriyle doğrudur.

Fakat aynı Öcalan, daha önce aktardığım alıntıda görüldüğü gibi, hem sınıflı, sömürücü kapitalist AB’yi “demokratik toplumu ileri düzeyde yaratmış” olarak tarif ediyor, hem de savaş aracı olan AB ordusunun “daha da yetkinleşmesini” öneriyor. Ancak bu açıdan daha da ilginç olanı Öcalan’ın şu söyledikleridir:

“Demokrasinin sınıf, grup iradelerinden oluşmakla yetinemeyeceği, ezilen ve hegemonik güçler dengesini yönetmek ve dönüştürmek gibi görevlerini kavramanın ve pratikte temsilinin ayırım kabul etmez bir militanlık tarzına ihtiyaç gösterir.” (A.Öcalan, Özgür İnsan Savunması, sy.105)

Kısa bir süre önce Diyarbakır’da dar bir tartışmalı toplantıda İbrahim Güçlü dostumuz da hararetle ezen ile ezilen sınıfların var olduğu

"demokratik toplumlardaki güçler dengesine dayalı yönetim tarzı"ndan söz etmişti. Sadece İbrahim Güçlü değil, özellikle İsveç başta olmak üzere Avrupa'da uzun süre yaşamış Kürt siyaset ve aydınlardan büyük çoğunluğunun benzer görüşleri savunduğunu biliyoruz. Asıl konumuza dönersek, A.Öcalan bu son alıntıda da, yukarıdaki alıntılarının tam tersine devleti ve dolayısıyla ezen ile ezilen sınıfları ve sömürüyü kabul ediyor, varlığını savunuyor, fakat bu karşıt sınıfları bir arada uyumlu yönetecek "güçler dengesi"nin oluşturulmasını öneriyor. Tıpkı İ.Walkrstein gibi. İşte pragmatik Öcalan'a bir de Kuantum fiziğinin olasılıkçı bakışı eklenince, bir kitapta devlet sorununda birden fazla tez, yaklaşım ya da öneriyi dile getirebiliyor.

Son olarak: "Mücadele biçimleri olarak klasik sol dönemde olduğu gibi, devletle çarpışmamak kadar devlete koşmamak da ilkesel bir değere sahiptir. Ne devletle çarpışarak hatta onu yıkarak ne de devletle sorunlar çözülür. Tersine ne kadar devlet o kadar sorun", "o halde devlet amaçlı parti, hareket inşa etmenin amaçlarımıza uygunluğu şurada kalsın, tersliği söz konusudur." (A.Öcalan, Özgür İnsan Savunması, sy.99-104)

Öcalan yine Anarşizme özgü yaklaşımla, devletin varlığını "ne kadar devlet o kadar sorun" diyerek ana sorun görüyor. Sorunların kaynağı olarak devleti gören Anarşizm, onu yıkmayı hedefler. Öcalan burada Anarşizmden ayrılır, bu kez de sivil toplumcu olur ve "devletle çarpışmayın" der. Hem tüm sorunların kaynağı olarak devleti görür ve devletsizleşmeyi savunur, hem de devletle çarpışmamayı, onu yıkmayı tavsiye eder. İşte düşüncede ya da devlete ilişkin politikada kaos buna denir! Öcalan devlete ilişkin neyi savunur? Sorunun yanıtı: Her şeyi!

Öcalan hem liberal modernist Batı cumhuriyet biçimini, hem sınıfsız, sömürsüz, devletsiz anarşist tezi, hem de yaşamda karşılığı olmayan ve son yıllarda İ.Wallerstein, A.Toffler, P.Drucker'lerin ürettiği ve Batı'da yaşayan Kürt liberal aydınların da hararetle savunduğu ezilen ile ezenin "güçler dengesini yönetmek" fikri gibi, birbirinden oldukça farklı görüş ve hedefleri aynı anda ve süreçte savunur. Bir nevi "seç, beğen, istediğini al, uygula" der. Öcalan bilerek ya da bilmeyerek bu farklı görüş ve önerileri öne sürerken, aslında herkesle alay eder!

Şu ana kadar Öcalan'ın hemen hemen bütün kitap ve makalelerini okudum. Çıkardığım sonuç: Siyasetin gereği olmasa, Öcalan'ı okumamak okumaktan, eleştirmemek eleştirmekten daha iyi...

DEVLET VE DEMOKRASİ (Mİ?)

“Geçmişte çağdışı, güncelliğini yitirmiş diye reddedilen şey, bugünkü bunalımlarla birlikte güncelleşmişe benzemektedir.”

“**D**evlet sorunsalı”; sınıf mücadelesinin başat bir meselesi olarak devrimci Marksizmin temel gündem maddesiydi; ve hâlâ da öyle...

Yaşamsal önemiyle doğrudan ilintili olarak², sürekli bir tartışma odağını oluşturan “devlet sorunsalı”; Simon Clarke’a göre, “Sürekli bir tartışmanın odağında yer aldı. Tartışmaya katkıda bulunanların büyük çoğunluğunun temel amacı devleti sermayenin bir aracı olarak kavramsallaştıran ‘kaba’ yaklaşımlarla, onu sınıf mücadelesinin dışında ve üzerinde duran bir kurum olarak gören ‘reformist’ anlayışlar arasında orta bir yol bulmaya çalışmak oldu...”³

Clarke’ın “reformist orta yol arayışları” belirlemesi, müthiş bir önem arzederken; “devleti sermayenin bir aracı olarak kavramsallaştıran ‘kaba’ yaklaşımlar” saptaması da, yaygın bir yanlışı ortaya koyuyor...

Devletin, “sermayenin bir aracı” olması yanında; “bir sınıfın

diğer bir sınıf üzerindeki baskı aygıtı" olduğunu da "kaba" bulan yanılığların; ya da "Ulus devlet tek bir toplumsal sınıfın değil, bütün ulusun devletidir,"⁴ toptancı söyleminin bir hayli revaçta olduğu koordinatlarda -kimilerine "gereksiz" gelse de!- aktararak ilerleyelim...⁵

Devlet (mi?)!

"Devlet" sözcüğünün Çince'de anlamı, "Irmakların düzene sokulması"dır. Eski Yunanca'da devlet sözcüğü, özgür kişilerin kale-si anlamına gelen "polis" (kent/site) sözcüğünden türetilmiş. "Polites" ise tüm haklara sahip yurttaş anlamına geliyor. Platon, yaklaşık 2500 yıl önce, devleti "ideal bir site" olarak tanımlıyor. Devletin görevi, Platon'a göre, "erdemli insan yetiştirmek"tir; ve birey ise yine Platon'a göre, "devletin ögesi"dir.

Platon'un "Devlet"inden 50 yıl sonra "Politika" başlıklı yapıtında Aristoteles de, "Her devlet bir çeşit topluluktur, her topluluk ise bir yıllık için kurulur," diyerek devletin amacını "en yüksek iyiliğe ulaşmak," sözleriyle tanımlıyordu...

XVI. yüzyılda Thomas More, "Ütopya"da, ideal yönetim sistemi, ideal devleti ararken; yurttaş Thomas Hobbes da, yüzyıl sonra "Leviathan"da "İnsan insanın kurdudur," diyerek devleti, birbirinin kurdu olan tek tek kişilerin, iradelerini (bireysel, doğal haklarını) zorunlu olarak devrettikleri bir güç (hükümdar) kavramıyla tanımlıyordu.

Yine XVIII. yüzyıl düşünürü Rousseau'ya göre devlet, yaşaması üyelerinin birliğine bağlı, amacı onların korunması ve refahı olan tüzelkişiydi...

XIX. yüzyılda Hegel, devleti, siyasal örgütlenmenin, "nesnel ruh"un en yüksek biçimi olarak tanımlar ve "genel yararın temsilcisi" olduğunu düşünürken; 1840'ta yayınlanan "Mülkiyet Nedir?" adlı yapıtında Proudhon, sorusunu "Hırsızlıktır" sözcüğüyle yanıtlıyor ve devleti "mülkiyetin güvencesi olan tüzelkişi", "toplumsal gelişmeler sonucunda aşamalı olarak yıkılacak bir güç" olarak tanımlıyordu...

Marx'a göre devlet, "egemen sınıfın hizmetindeki denetim ve baskı organı"yken; Engels de devleti, "baskı gücü" olarak tanımlıyordu.

ladığı proletaryanın onu ortadan kaldıracağını öngörüyor ve proleter devletin ya da "yarı devlet" in de devrimle sonra sönmüneceğinin altını çiziyordu...

F. Engels'in, "Devlet, topluma dışarıdan dayatılmış bir güç değildir; Hegel'in ileri sürdüğü gibi, ahlâk fikrinin gerçekliği, ahlâk imgesi ve gerçekliği de değildir.

Devlet daha çok toplumun, gelişmesinin belirli bir aşamasındaki ürünüdür; bu, toplumun önlemekte yetersiz bulunduğu uzlaşmaz karşıtlıklar biçiminde bölündüğünden, kendi kendisiyle çözülmez bir çelişki içine girdiğinin itirafıdır. Ama karşıtların, karşıt iktisadi çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu kısır bir savaşım içinde eritip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun üstünde yer alan, çatışmayı hafifletmesi, 'düzen' sınırları içinde tutması gereken bir güç gereksinmesi kendini kabul ettirir; işte toplumdan doğan, ama onun üstünde yer alan ve git gide ona yabancılaşan güç, devlettir. (...)

Devlet sınıf karşıtlıklarını frenleme gereksinmesinden doğduğuna, ama aynı zamanda, bu sınıfların çatışmasının ortasında doğduğuna göre, kural olarak en güçlü sınıfın, iktisadi bakımdan egemen olan ve bunun sayesinde siyasal bakımdan da egemen sınıf durumuna gelen ve böylece ezilen sınıfı boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için yeni araçlar kazanan sınıfın devletidir."⁶

Marx ve Engels'e göre, siyasal üstyapı toplumsal bir temelin üzerinde şekillenir. Toplumsal temeli, Marksistler ekonomik yapı olarak görmeye yatkındırlar. Halbuki, toplumsal temel, bütün bir üretim ilişkilerini anlatır. Devlet de, toplumsal temelin üzerinde şekillenen siyasal ve ideolojik bir toplumsal yapıdır. Burada dikkat çekmek gerekir ki; "İktidar ilişkileri basit bir etkisel bütünlük oluşturmayıp, son kertede ekonomik iktidar tarafından belirlenen, kompleks ve yerinden çıkmış ilişkiler oluştururlar; politik ya da ideolojik iktidarlar ekonomik iktidarın basit birer etkinliği değildir."⁷

"Marksist devlet kuramını geliştirirken can alıcı soru, hangi soyutlama düzeyinin devlet üzerinde düşünmeye uygun düşeceği sorusudur. Söylemesi bile fazla; devlet, sermayeyle aynı soyutlama düzeyinde çözümlenemez. Devlet, toplumsal üretim ilişkileri-

ni oluşturmaz; o, esas itibariyle, düzenleyici bir organdır; dolayısıyla devletin çözümlenmesi toplumsal ilişkilerin (devletin düzenleyici bir rolde olduğu ilişkilerdir bunlar) çözümlenmesini önvarsayar. Kapitalist devletin çözümlenmesi, gerçekte, tabii ki devletin kendisi yeniden üretim sürecinin bir uğrağı olsa da, sermayenin çözümlenmesini ve kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin çözümlenmesini kavramsal olarak önvarsayar.”⁸

Ve nihayet Ataol Behramoğlu’nun, “...‘Devlet’ kavramını irdeleyenlerken anarşist ya da şematik Marksist görüşlerden arınabilmeli, sınıfsal olanla kalıcı ve sürekli olan arasındaki farkı görebilmelidir... Devletin ortadan kalkacağını düşünmek gibi devleti yok sayarak solculuk yapılabileceğini sanmak da tıpkı XIX. yüzyıl öncesi düşünürlerinin ‘iyi devlet’i gibi, sadece bir ütopyadır... Yapılması gereken, devletin demokratikleştirilmesine çalışmaktır,”⁹ türünden “ucuz bilgiçlikleri”ni bir kenara bırakıp; unutulmamalıdır: “İktidar hiç de öyle soyut bir kavram değil. Bir öznenin kendisini bir başkası üstünde şu ya da bu yoldan etkinleştirmesi iktidarın en basit ama galiba gerçek/çi tanımı. Hâl böyle olunca da insan eylemi ‘yararlı’ ve ‘zararlı’ diye ikiye ayrılıyor, sınıflandırılıyor. İktidara yakın ve yatkın olanlar yararlı, uzak olanlar zararlı diye nitelendiriliyor. Ardından ayrımcılık ve dışlama geliyor...”¹⁰

Ya Demokrasi (mi!)?..

“Kapitalizmde ezilen sınıfların kendi demokratik haklarını ‘kullanmalarını’ olanaksız hale getiren koşullar istisna değildir, sistemin tipik özelliğidir.”¹¹

“İstisnai olmayan, sistemin tipik özelliği”, demokrasiyi bir yanılsamaya eşitler ki, bu da finans sermayenin siyasal gericiliğiyle tanımlıdır. Bir bataklığa benzeyen tekelci dönemde görünmeyen derin devlet, özel olanı (kural tanımazlığıyla!) ortadan kaldırıp sistemin tüm hücrelerine enjekte ederek, “rasyonel hukukunun sonunu” ilan eder.

Roger Caillois’ın betimleyişiyle, “Hükümdar ve cellat, biri ışık ve büyüklük içinde, diğeri karanlık ve utanç içinde önemli ve simetrik görevleri yerine getirir. Biri diğerrinin dışında bırakıldığı or-

duya komuta eder. Her ikisi de eşit bir biçimde dokunulmazdır. (...) Cellat ve hükümdar bir çift oluştururlar. Birlikte toplumun kaynaşmasını sağlarlar..."¹²

Celladın hükümdarlaştığı, hükümdarın cellatlaştığı sınıflı-sömürücü dizaynda; -unutulmasın!- "Faşist devlet, yalnızca kendi özüne indirgenmiş liberal devlettir..."¹³

İyi de bu tabloda; ya "sivil toplum"cu Murat Belge'nin, "Demokrasi derken, önüne 'bize özgü' gibi sıfatlar koymuyorum. Konmasına karşıyım. Demokrasinin evrensel bir modeli pekâlâ var"¹⁴ dediği "demokrasi" mi?¹⁵

"Sonuçta demokrasi dediğiniz şey önünde sonunda bir hâkimiyet şekli"dir!¹⁶

Ve "Evrensel demokrasi" saptamasına Nail Satlıgan'ın da verdiği yanıt çok nettir: "Kapitalizm, nihai olarak 'gerçek demokrasi' ile bağdaşmaz ve o yüzdendir ki, demokrasiyi gerçekten, demokrasiyi bugün ulaşamadığı alanlara yaygınlaştıracak olursak, bunun anlamı kapitalizmin sonu olur. Evrensel demokrasi diye bir şey yoktur. Kapitalist demokrasi, demokratik hak ve özgürlüklerin önüne sistemli ve yapısal engeller çıkarır. Bir emekçi demokrasisi, sosyalizme yöneldiği ölçüde demokratik hak ve özgürlükleri de bu yapısal engellerden kurtarır. Ya bu gerçeği açıkça ve uygun bir siyasal dile tercüme ederek telaffuz edeceğiz... Ya da siyaset sahnesinin silik bir ögesi haline gelmeye, sahte 'demokrasi cephesi'nin (...) yedeğine girmeye razı olacağız..."¹⁷

Gerçekten de "V. İ. Lenin'in, 'Burjuvazi bir yöntemden ötekine bireylerin kötü niyeti yüzünden ve arızî olarak değil, temel olarak kendi durumunun çelişkili karakteri nedeniyle geçer,' çözümlemesi bugün de doğruluğunu korumaktadır.

Devlet iktidarının kullanılmasında burjuvazi tarafından hangi yöntemlere başvurulduğunu belirleyen yasa şudur: Burjuvazi ne kadar güçsüz, diktatörlüğünün toplumsal temeli ne kadar dar olursa, doğrudan kuvvete ve gerici hükümet biçimlerine o kadar çok başvurur. (...)

Lenin'in çok zaman vurguladığı gibi, diktatörlük devlet iktidarından başka bir şey değildir; demokrasi ise, yalnızca hükümet biçimlerinden biri, bu iktidarı kullanma yöntemlerinden biridir. De-

mokrazi şu anlamda diktatörlükten ayrılmaz, devlet iktidarı olmadan tek başına demokrasi varolamaz. Öte taraftan, devlet iktidarı, demokrasiyle ortak hiçbir yanı olmayan yöntemlerle kullanılabilir. (...)

Demokrasi her zaman için sınıfsal bir kavramdır, çünkü demokrasi bir sınıfın elinde sınıfsal karşıtlarını baskı altında tutma aracıdır.¹⁸

Bu bağlamda Alan Badiou'nun, "Batı kapitalizmi rezaletlerini yeni evrensel gerçek diye dayatıyor. Sözde 'insan hakları', yeni özgür düşünce biçimleri yaratmaya yönelik girişimleri her alanda yok etmeye çalışıyor...

Bugün 'demokratik' totalitarizmimiz daha da sağlam bir biçimde yerleşiklik kazanmış durumda. Bu kölece düşünme tarzına karşı, uğruna dünyanın egemen hâlini ve mutlak adaletsizliğini kabul etmeye mecbur edildiğimiz bu sefil ahlâkçılığa karşı, özgür düşünen herkesin ayaklanması bugün her zamankinden daha fazla gereklidir,"¹⁹ diye betimlediği, "burjuva demokrasisi" denilen, gündelik totalitarizmin (dışlayıcı otoriter rejimin) açmazlarına gelinece...

'Burjuva Demokrasi'sinin Açmazı

Bilindiği gibi, Macpherson, Batılı liberal demokrasilerin bunalmını sorgularken;²⁰ piyasa toplumunun ve rekabetçi parti sisteminin siyasal özgürlüklerini vurgulayan liberal demokrasi anlayışının temelli çelişmesine, yani mülkiyet konusuna dikkat çeker. Piyasa toplumunun özgürlüğü, maddi mülkiyet edinme özgürlüğünü de kapsamaktadır. Hatta piyasa, toplumsal faaliyetin yürütülmesini sağlamak için edinim özgürlüğüne dayanmaktadır. Ancak edinim özgürlüğü eşitsizliğe yol açmaktadır. Güç ve beceride doğal eşitsizlik veri olduğundan bazı insanlar diğerleri için iş araçları durumunda olan sermaye ve kaynakların mülkiyetini elde edecekler, diğerleri için edinim özgürlüğü olanaksız hale gelecektir. İş araçlarını kullanabilmek için kendi güçlerinin bir bölümünü yitirerek bir ödeme yapacaklardır. Çelişki Batılı piyasa toplumlarının sınırsız istekler karşısında kıt kaynaklar varsayımına dayanmaktadır.

Doğal olarak eşitsiz bireylere özgürlük tanındığında güçlüler ve becerikliler dışında kalanlara eşit özgürlük ve insanlığı yadsımak anlamına gelmektedir. Girişim ve edinim özgürlüğünü kabul etmek iş araçlarına, yani insani bir yaşamın araçlarına sahip olabilmeye eşitliği yadsımak olmuştur. Seçim yalnızca güçlüler ve daha becerikliler için tümüyle insani olmayı özgürlükle birlikte kabul etmek ile insanlığın daha eşit olabilmesi için özgürlüğü yadsımak arasında yapılmış ve liberal kapitalist toplum özgürlüğü seçerek tümüyle insani olmayı yadsımıştır.²¹

Aynı şekilde Agnes Heller, modern demokrasinin biçimsel karakterine dikkat çeker. Çünkü, çoğulculuk değişik iktidar grupları arasında mücadele olanağını, denge ve uzlaşmayı kapsamakta, ama bu grupların nasıl oluşturulduğunu açıklamamaktadır. İnsan hakları ifade, dernek kurma, örgütlenme, inanç ve mülkiyet özgürlüğünü sağlamakta, ama kullanım etkinliklerini garanti edememekte, çatışan yurttaş özgürlükleri karşısında bir karara varamamaktadır. Sözleşme ilkesi taraflara sözleşmeyi değiştirme, kendi sözleşmesini imzalama imkânı vermekte, ama zayıf tarafa destek çıkacağı güvencesini vermemektedir. Böylece bir tarafın diğerini yeni bir sözleşme yapmaya zorladığı süreç, yani şiddet, demokratik devletin yapısal öğelerinden biri olmaktadır. Son olarak temsil ilkesi, tüm yurttaşların katılımıyla hükümetlerin meşrulaştırılmasını sağlamakta ve temsili organlara atanmışları denetim altında tutma hakkını vermekte, ancak temsil organlarının seçimi öncesi ve sonrasında neler olabileceğine dair bilgi vermemektedir.²²

Heller, biçimsel demokrasinin aynı zamanda kırılğan olduğunu vurgular. Bir demokrasi olduğu için kurumsal sistemi, aynı demokratik sistem içerisinde anti-demokratik kurumların, yani seçimle işbaşına gelmiş organların denetiminden kaçabilen kurumların; gizli örgütlerin ve bir devletin sınırlarını aşan her türlü örgütlenmeler ve teşebbüslerin ortaya çıkmalarına ve büyümelerine imkân vermektedir.²³

Giderek sanallaşan "burjuva demokrasi"sinin açmazı, "Yeni Dünya Düzen(sizliği)" ("YDD") ile daha da katmerlenerek, temellerini sarsan meşruiyet krizi ile sarsılmaya başlamıştır. Bu kaçınıl-

mazdı. Çünkü 1789'da Fransız Devrimi, modern dünyanın değerler sistemini en iyi özetleyen ilkeyi, "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" formülünü ortaya koydu. Burjuvazi, kapitalist fetihçi ruhun bütün toplumlara Avrupa modeline göre homojenleştireceğine inanıyor ve model olarak "demokrasi" sini dayatıyordu. Oysa tam tersi oldu. Kapitalizm yayıldıkça toplumlar arasındaki eşitsizlik giderek büyüdü. Sonunda küresel çapta, kapatılması mümkün olmayan uçurum, ezen/ezilen eksenli keskin kutuplaşma doğdu. Uçurumu meşrulaştırmak için Batılılar'ın uydurduğu Avrupamerkezcilik ideolojisi kotarıldı. Kapitalizmin doğasındaki adaletsizliği, eşitsizliği gizleyen Avrupamerkezciliğe karşı büyüyen hoşnutsuzluk; ezilen uluslar coğrafyasında (yani Güney'de) milliyetçiliğe, İslâmî köktencilikçe, gelenekçi tutucu hareketlere, elverişli zemin sundu.²⁴

Özetle "burjuva demokrasi" sine karşı "devletin toplumsallaştırılmasıyla birlikte toplumun devletsizleştirilmesi"ni hedefleyen eşitlikçi-özgürlükçü ya da devrimci Marksist yönelime gelince...

Marksizm ve Demokrasi

Öncelikle altını çizerek nakledeyim: "Demokrasi, kapitalist gelişime içsel bir olgu değildir."²⁵ Bu bir...

İkincisine gelince: Marksizmin demokrasi sorununa yaklaşımı, onun devlet kuramının mahiyetinde gizlidir...

Ve de V. İ. Lenin'e göre demokrasi, hangi ideolojik bütün içinde anlam kazandığı belirlenmeden, önsel olarak olumlu ya da olumsuz bir siyasal anlama işaret etmez...

Bu üç saptamayla bağıntılı olarak Marx'tan naklederek hatırlatalım: "[Gotha Programı-yn.], bütün demokratik lafazanlığına rağmen, bir uçtan bir uca Lassallecılar mezhebinin devlete kölece inanma mikrobuna bulaşmıştır, ya da, bundan daha iyi bir şey olmayan, demokrasi mucizesine inançla doludur; daha doğrusu program, ikisi de eşit olarak sosyalizmden uzak olan bu iki cins mucizeye inanma arasında bir uzlaşma teşkil etmektedir."²⁶

Marx'ın uzun zaman önce eleştirdiği bu sapma, bugün de yaygın bir saplantıdır...

Ve onlar; bugünde de "Devletin ortadan kalkmasının, demokrasinin de ortadan kalkması anlamına geldiği, devletin sönüp gitmesinin demokrasinin de sönüp gitmesi olduğu sürekli unutuluyor"ları²⁷ (F. Engels'in vurgusuyla, "devlet ilga edilmez, sönümlenir"!)

Ve 'Sonuç Yerine' Ara (Saptamalar) Anımsatmalar...

Şimdi burada durup, "devlet-demokrasi-sosyalizm" konusunda üzerinde düşünülmesi gereken saptamaları nakledeyim...

Gustav Landauer: "Devlet bir ilişkidir, insanlar arasında bir ilintidir, insanların birbirlerine davranışlarının bir tarzıdır...", "Bir masayı devirebilir, bir camı tuzla buz edebilirsiniz, ama devleti böyle tuzla buz edilebilecek bir nesne ya da fetiş gibi görenler; düşünmeden, boş konuşmaktadırlar..."²⁸

John Henry Mackay: "Devlet, şiddet değilse neye dayanmaktadır?"

Edward Sapir: "Mutlakların kölece kabulü akli zincire vurur ve ruhu köreltir..."

Ivan Illich: "Yozlaşmış, bütünlüğü parçalanmış günümüz toplumu, bu yüzden bizde bir veba tiyatrosu duygusu yaratıyor... Ancak kurumların mantığını tersine çevirirsek, bu harekete başka bir yön vermek mümkün olacaktır..."

Albert Camus: "İnsan ne ise o olmayı reddeden tek yaratıktır..."

J. J. Rousseau: "Eşitlik, çünkü o olmazsa özgürlük olmaz..."

Franz Kafka: "Her devrim buharlaşır ve ardında yalnızca yeni bir bürokrasinin yapışkan isini bırakır..."

Emma Goldman: "Dans edemeyeceksem, devriminiz sizin olsun!"

Kadir Cangızbay: "Özyönetim, somut insanı toplumsal varoluşu içinde özgür kılmaya yönelik bir yapılaştırma yolu[dur.] (...)

Özyönetim, dıştan belirlemenin olumsuzlanmasıdır; bir anda ve bir yerde, yasa ya da kararnamelerle kurulamaz. Bu, hem kendi niteliğiyle çelişir, hem de pratik olarak olanaksızdır. (...)

Özyönetim toplumun, kendisinden bağımsız verileri dönüştürme yani doğal toplumsallaştırma, zamanı tarihselleştirme gücünü öngörür..."²⁹

V. İ. Lenin: "Sosyalizm³⁰, bir azınlık tarafından, Parti tarafından uygulanamaz. (...)

Sovyet iktidarı, bürokrasisiz, polissiz ve düzenli ordusuz yeni tipte bir devlettir. (...)

Sovyet tipi, Paris Komünü tipi devlettir..."³¹

"Demokrasi, yukarıdan 'denetim' olmaksızın, bürokrasisiz, kitlelerin kendi girişkenlikleri ile, devlet faaliyetlerinin her alanına etkin bir biçimde katılmalarıyla, aşağıdan ve bir defada inşa edil-melidir. (...)

Ekonomik yaşamın örgütlenmesi için dört dörtlük kesin bir plan yoktur ve olamaz. Hiç kimse böyle bir planla ortaya çıkamaz. Ancak bu, aşağıdan, kitleler ve onların deneyimleri aracılığıyla yapılabilir. Yönlendiricilik hiç kuşkusuz yapılacak, yine hiç kuşkusuz yol gösterilecektir. Ama yukarıdan ve aşağıdan aynı anda yola çıkıp başlamak gerekir..."³²

F. Engels: "Komünist devrim yalnızca ulusal bir devrim olmayacak..."³³ Bu, dünya çapında bir devrimdir ve bu nedenle alanı da dünya çapında olacaktır..."³⁴

Ve nihayet: Devlet (ve demokrasisi) bir iktidar (ve baskı) cihazıdır...

Kaynakça

1- Rolf Cäntzen, Daha Az Devlet Daha Çok Toplum: Özgürlük/ Ekoloji/ Anarşizm, çev: Veysel Atayman, Ayrıntı Yay., 2000, s.57.

2- "Ne aradığını bilmeyen bulduğunu da anlamaz." (Mevlana.)

3- Simon Clarke, "Devlet, Sınıf Mücadelesi ve Sermayenin Yeniden Üretimi", Devlet Tartışmaları-Marksist Bir Devlet Kuramına Doğru, Editör: Simon Clarke, çev: İbrahim Yıldız, Ütopya Yay., 2004, s.225.

4- Atal Behramoğlu, "Ulus Devlet-Derin Devlet", Cumhuriyet, 1 Şubat 2003, s.6.

5- Bkz: 11 Tez Kitap Dizisi-Demokrasi, Devlet ve Sınıflar, No:6, Haziran 1987; Ralph Miliband, "Kapitalist Devlet Üzerine Görüşme", s.10-51; Gülnur Savran, "Marx'ın Düşüncesinde Demokrasi: Siyasetin Eleştirisi", s.52-66; Levent Köker, "Liberal Demokrasi ve Eleştirileri", s.67-88; Necip Çakır, "Piyasa ve Demokrasi",

s.89-131; Sungur Savran, "Sol Liberalizm: Maddeci Bir Eleştiriyeye Doğru", 11 Tez Kitap Dizisi, Sağda ve Solda Liberalizm, No:2, Şubat 1986, s.10-40; Alain Rouquié, Latin Amerika'da Askeri Devlet, Baskıya hazırlayan: Şirin Tekeli, Alan Yay., 1982; Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, çev: Cem Eroğul-Fazıl Saydam, Doğan Yay., 1977; Barrington Moore Jr., Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, çev: Şirin Tekeli-Alâeddin Şenel, V. Yay., 1989; Herbert Marcuse-Robert Paul Wolf-Uwe Bergmann-Bern Rabehl, Görünmeyen Diktatör, çev: Fatma Akerson-Tanju Akerson, Ararat Yay., 1969; Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, çev: Yusuf Alp-Mahmut Özışık, İletişim Yay., 2'inci baskı, 1989; Ralph Miliband-Nicos Poulantzas-Ernesto Laclau, Kapitalist Devlet Sorunu, çev: Yasemin Berkman, İletişim Yay., 2'inci baskı, 1990; Ralph Miliband, Kapitalist Devlet, çev: Osman Akınhay, Belge Yay., 1989; Stanley W. Moore, Marx, Engels, Lenin'de Devlet Kuramı (Kapitalist Demokrasinin Eleştirisine Giriş), çev: Ahmet Cumhur Aytulun, Simge Yay., 2'inci baskı, 1989; Harold J. Laski, Devlet, çev: Esin Örucü, Köprü Yay., 1966; Devlet Kuramı, derleyen: Cemal Bali Akal, Dost Yay., 2000; Sadun Emrealp, Azgelişmişlik ve Siyasal Yapılar: Türkiye-Mısır-Peru (Devletin Görece Özerkliği), Birey ve Toplum Yay., 1984; Simon Clarke, "Devlet Tartışmaları (2)", Praksis Dergisi, No:10, Yaz-Güz 2003, s.301-338; E. Ahmet Tonak, "Kapital'in Planı ve Kapitalist Devlet Üzerine Bir Not", 11 Tez Kitap Dizisi, Sağda ve Solda Liberalizm, No:2, Şubat 1986, s.123-128; Orhan Dilber, Devlet Siyaset Devrim, Özgür Üniversite Defteri:3, Maki Yay., 2000; Wright Mills, İktisat Seçkinleri, çev: Ünsal Oskay, Bilgi Yay., 1974; Selim Yılmaz, "Yeniden Yapılanan Devlet", Kızılıcak Dergisi, No:20, Mart-Nisan 2004, s.34-37; Mustafa Ağcakaya, "Aklın Durduğu Yer: Devlet", Ülkede Özgür Gündem, 1 Nisan 2004, s.8; Sinan Şeyhun, "Devlet Oluşumunda Birey", Sosyologos Dergisi, No:3, Mart 2004, s.10-11; D. Sena, "Obez Devlet mi? Asalak Oligarşi mi?", Barikat Dergisi, No:17, Kasım 2003, s.23-29; Sırrı B. Kalan, "İktidar ve Diyalektik", Gelenek, No:80, Mart 2004, s.135-142; Ahmet İnel, "Milli Güvenlik Devleti Yasası", Radikal İki, 20 Ağustos 2000, s.4.

6- F. Engels, Ailenin, Devletin, Özel Mülkiyetin Kökeni, Sol Yay., 1979, s.221-222-223.

7- Nicos Poulantzas, Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, 1992, s.114.

8- Simon Clarke, "Devlet, Sınıf Mücadelesi ve Sermayenin Yeniden Üretimi", Devlet Tartışmaları-Marksist Bir Devlet Kuramına

- Doğru, Editör: Simon Clarke, çev: İbrahim Yıldız, Ütopya Yay., 2004, s.232.
- 9- Ataoğ Behramoğlu, "Devlet Üzerine", Cumhuriyet, 1 Mayıs 1999, s.7.
- 10- Hasan Bülent Kahraman, "Haklı Olmak ya da Olmamak", Radikal, 12 Aralık 2003, s.9.
- 11- V. İ. Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm, Sol Ya., 1997, s.89.
- 12- Roger Caillois, Cogito Dergisi, No:9, Güz 1996, s.270-275.
- 13- François Châtelet, "Liberal Denen Devletle Faşist Devlet Arasındaki İlişkiler Üstüne Varsayımlar", s.88, Faşizmin Analizi, Derleyen: Maria-A. Macciocchi, çev: Cemal Süreya, Payel Yay., 1977.
- 14- Murat Belge, Radikal, 21 Temmuz 1998, s.9.
- 15- Bkz: Gören Therbor, Sermaye Egemenliği ve Demokrasinin Doğuşu, çev: Şirin Tekeli, V. Yay., 1989; Joseph A. Schumpeter, Kapitalizm, Sosyalizm, Demokrasi-Marksizm 1 (Marksizm Açıklaması ile), çev: Tunay Akoğlu, Varlık Yay, 4'üncü baskı, 1981; Joseph A. Schumpeter, Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi- Sosyalizm ve Demokrasi II, çev: Rasin Tınaz, Varlık Yay, 3'üncü baskı, 1977; Immanuel Wallerstein, Liberalizmden Sonra, çev:Erol Öz, Metis Yay., 1998; C. B. Macpherson, Demokrasinin Gerçek Dünyası, çev: Levent Köker, Birey ve Toplum Yay., 1984; Nicos Poulantzas, Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da Geçiş Süreci, çev: B. Yılmaz, Belge Yay., 1981; Mehmet Akad, Çoğulcu Demokraside Siyasal İktidar ve Baskı Grupları, Z Yay., 1979; Jacques Duclos, Demokrasi ve Kişisel İktidar, çev:Kerem Kurtgözü, Başak Yay., 1987; Derviş Okan, "Devlet ve Demokrasi Arasında Sol", Sorun Polemik Dergisi, No:11, Yaz 2004, s.61-69; "Devlet ve Demokratikleşme", Ülkede Özgür Gündem, 6 Mayıs 2004, s.3.
- 16- Ertuğrul Kürkçü, Demokrasi Krizi-Öneriler Olanaklar (17 Aralık 1997), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yay., 1998, s.42.
- 17- Nail Satlığan, Ülkede Gündem, 26 Temmuz 1998, s.6.
- 18- A. Mishin, Teoride ve Pratikte Burjuva Demokrasisi, çev: E. Aköz, Bilim Yay., 1976, s.11-12-13.
- 19- Alan Badiou, Etik, Metis Yay.
- 20- C. B. Macpherson, Demokrasinin Gerçek Dünyası, Birey ve Toplum Yay., 1984, s.80.
- 21- C. B. Macpherson, Demokrasinin Gerçek Dünyası, Birey ve Toplum Yay., 1984, s.82-84.
- 22- Agnes Heller, "Biçimsel Demokrasi Üstüne", Sivil Toplum ve

Devlet. Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar, Der: John Keane, Ayrıntı Yay., 1993, s.148-149.

23- Agnes Heller, "Biçimsel Demokrasi Üstüne", Sivil Toplum ve Devlet. Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar, Der: John Keane, Ayrıntı Yay., 1993, s.153.

24- Samir Amin, Avrupamerkezcilik, Ayrıntı Yay.

25- Metin Çulhaoğlu-Can Soyer, Solda "Sivil Toplum" Söylemi: Gerçekler ve Yanılsamalar, Özgür Üniversite Defterleri:6, Maki Yay., 2000, s.27-28.

26- K. Marx-F. Engels, Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi, çev: M. Kabagil, Sol Yay, 1969, s.48.

27- V. İ. Lenin, Devlet ve Devrim, çev: S. Kaya-İ. Yarkin, İnter Yay., 1995, s.99.

28- Ve de "Sosyalizm geri dönüştür; sosyalizm yeni başlangıçtır; sosyalizm yeniden doğayla irtibatlanmaktadır... Hakiki sosyalizm, devletin ve kapitalist iktidarın karşıtıdır... Sosyalizm... ayrılmış olanın birleştirilmesidir..." (Gustav Landauer.)

29- Kadir Cangızbay, Siyaset Ötesi Toplum, V. Yay., 1987, s.129-130-131... Ayrıca bkz: Kadir Cangızbay, Sosyalizm ve Özyönetim: Reel Sosyalizmden Sosyalist Realiteye, ("Bölüm III: Toplumsal-Tarihsel Gerçeklik Düzeyinde Özyönetim", s.218-297.), Ütopya Yay., 2003.

30- "Rus devrimi kendi gayretiyle zafer kazanabilir. Fakat kazanımlarını kendi gücüyle koruması ve pekiştirmesi mümkün değildir. Batıda bir sosyalist devrim olmadan bunu yapamaz." (V. İ. Lenin, Toplu Yapıtlar, C.10, s.280.)

"Biz girişimimize dünya devrimi umudu ile başladık. Biz soruna enternasyonalist açıdan baktığımızı ve sosyalist devrim gibi bir girişimin tek ülkede tamamlanamayacağını vurguladık." (V. İ. Lenin, Toplu Yapıtlar, C.25, s.90.)

"Tek bir ülkede sosyalist bir devrimin tam zaferi düşünülemez bile. Bunun için en azından bir çok ileri ülkenin etkin işbirliği zorunludur ki Rusya bu ülkeler arasında sayılamaz." (V. İ. Lenin, Toplu Yapıtlar, C.28, s.151.)

"Biz, Rus işçileri ve sömürülen sınıflar, uluslararası sosyalist devrimin öncüsü olma onurunu taşıyoruz. (...) Bunu Ruslar başlatmıştır. Almanlar, Fransızlar ve İngilizler tamamlayacak ve sosyalizm zafere ulaşacaktır" (V. İ. Lenin, Toplu Yapıtlar, C.26, s.472.)

"Biz dünya devrimi'nin kaçınılmazlığına inanıyoruz. Ama bu demek değildir ki bizler sırtını erken ve kesin bir tarihte gelecek olan devrime dayayan budalalarız. (...) Dünya devrimi patlak vermeden önce, bir kaç ayrı devrim hareketinin yenilgiye uğrayabilece-

ğinin de farkındayız. (...) Şimdi kuşatılmış bir kaledeyiz ve dünya sosyalist devriminin öteki kesimlerinin yardımını bekliyoruz" (V. İ. Lenin, Toplu Yapıtlar, C.28, s.74-75.) Ayrıca bkz: Rıza Yürükoğlu, Sosyalizm Nedir?, ("Dünya Devriminin Marksist Anlayışı", s.336-363.), Alev Yay., 1999; Ernest Mandel-Daniel Singer-Carlos M. Vilas-Oliver Mc Donald, Sosyalizmin Geleceği, der-çev: Fikret Başkaya, İmge Yay., 1991; A. Gunder Frank-Paul Sweezy-Harry Magdoff-Göran Therborn-Elmar Altvater-Ernest Mandel-Ivan Frolov-Colette Audry-Samir Amin-Su Shaozhi-T. Dos Santos-Adolfo Sanchez Vazquez-Oscar Negt-Pablo G. Casanova-Pedro Vuskoviç-Pietro Ingrao-Aleksander Grlickov-Michael Harrington-Luciana Castellina-Wolfgang F. Haug, XXI. Yüzyılın Eşiğinde Sosyalizm (Uluslararası Dünyada Sosyalizm Konferansı), çev: Kudret Emiroğlu-Yılmaz Öner, Belge Yay., 1989; Galvano della Volpe, Sosyalizm ve Özgürlük, çev: Hasan Ataol, Belge Yay., 1991; Richard Sennett, Kamusal İnsanın Çöküşü, çev:Serpil Durak-Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., 1996; Rolf Cantzen, Daha Az Devlet Daha Çok Toplum: Özgürlük/ Ekoloji/ Anarşizm, çev: Veysel Atayman, Ayrıntı Yay., 2000; Rosa Luxemburg, Spartakistler Ne İstiyor?, çev:N. Sariali, Belge Yay., 1979; Rosa Luxemburg, Siyasal Yazılar (1917-1918), çev:Zafer Üskül, V Yay., 1989; Türker Alkan, "Çöken Devrimlerin Arkasından", Radikal, 12 Mayıs 2004, s.5; Roni Alasor, "Vietnam, Bağımsızlığının 50. Yıldönümünü Kutluyor", Ülkede Özgür Gündem, 8 Mayıs 2004, s.9; "Vietnam Devrimi", Proleter Devrimci Duruş, No:14, Şubat 2004, s.13; Cüneyt Akalın, "Vietnam'da Sömürgeciye İlk Darbe", Cumhuriyet, 12 Mayıs 2004, s.7.

31- V. İ. Lenin, Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine, çev: Cumhur Düzgün, Işık Yay., 1980, s.93-91-94.

32- V. İ. Lenin, Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine, çev: Cumhur Düzgün, Işık Yay., 1980, s.13-68.

33- "Soru 2: Komünistlerin amacı nedir? Yanıt: Toplumu, onun her üyesinin, kendi geliştirebileceği, tüm yeteneklerini ve güçlerini tam bir özgürlük içinde ve böylece toplumun temel koşullarını engellemeden kullanabileceği biçimde örgütlemektir." (F. Engels, Komünist İnanca İkrar Taslağı, 1847.)

34- F. Engels, Komünizmin İlkeleri.

Mansur HİKMET

DEVİRİMCİ DÖNEMLERDE DEVLET*

Çeviri: Siyaveş Azeri

Bu tartışmanın konusu "devrimci dönemlerde devlet"tir. Bu başlık altında genelde klişeleşmiş yargılar yoluyla dile getirilen ve unutulmuş Marksist devlet kuramının yönlerinden birini, bir başka deyişle devlete yaklaşımda Marksist yöntembilimi ele alacağız. Sorunu genel biçimde ele aldıktan sonra bu yöntembilimin uygulanma örneklerinden biri olarak aşağıdaki alt başlıklar daha ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. Birincisi: İran Komünist Partisi Programı'nda İslam Cumhuriyeti sorunu. İkincisi: İslam Cumhuriyeti'nin ele alınış biçimi; burada daha önce "Burjuva-emperyalist karşı-devriminde iki kanat" makalesinde tartışılan bazı noktalar bugünkü tartışmanın ışığında yeniden vurgulanacaktır. Son ve üçüncü olarak da proleter devrimde devlet ve proletarya diktatörlüğü [sorunu ele alınacaktır].

Marksist devlet kuramı ve 'geçiş dönemleri'

Devletin Marksist bakışa göre ekonomik açıdan egemen olan sınıfın sınıfsal egemenlik ve baskı aracı olduğu herkesin bildiği bir konudur. Devlet, baskı altında olan ve sömürülen sınıfları tutsak etme, varolan mülkiyet ve üretim ilişkilerini alt sınıfların saldırılarına karşı korumanın aygıtıdır. *Devlet ve Devrim* kitabında Lenin temel olarak Marx ve Engels'in yapıtlarından yaptığı doğrudan ve uzun alıntılarla, burjuvazinin yaydığı kuruntulara karşı devletin sınıfsal ilişkileri sözümona "düzenleyen" veya "genelin çıkarını" temsil eden sınıflar ve toplum üstü bir görüngü olmadığını açıklar. Devlet, burjuva toplumunda yaygın geçerliliği olan görüşlere karşı, belirli sınıfların, ekonomik açıdan egemen olan sınıfların temsilcisi ve koruyucusudur. Devletin ortaya çıkışı temelde sömürünün ortaya çıkması, toplumun sınıflara bölünmesi ve sınıf savaşımlarıyla birlikte olmuştur.

Söylediğim gibi bu noktalar günümüzde apaçıktırlar, ben burada bunları daha fazla açıklamaya girişmeyeceğim. Benim buradaki tartışmam bu tanımların toplumun evrim sürecinin bütün uğraklarına, özellikle de "devrimci dönemlere" mekanist ve klişeler biçiminde genişletilmesine karşı bir eleştiri niteliğindedir.

Daha ilk bakışta yukarıda sözü edilen devletin Marksist tanımlarının gerçekte toplumun *olağan* işleyişini göz önünde bulundukları görülüyor. Bu, toplumun "olağan" durumunda bir devlet tanımı ve çözümlemesidir, bu dönemde toplum devrimci dönüşüm yaşamamaktadır. Tarihsel materyalizmin "olağan" beş üretim biçiminin (ilkel komünal toplum, kölecilik, feodalizm, kapitalizm ve komünizm) durağan beş görünümünün sayısal toplamı olmadığını altını çizmem gerek. Gerçekte bu, tarihsel materyalizmin revizyonistlerce başkalaştırılmasıdır. Marx'ın tarihsel materyalizmi yalnızca farklı üretim biçimlerinin açıklanması ve tarihsel bir ardışıklık içinde birbirlerinin yerine geçmesi değildir, [Marx'ın materyalizmi] bu gelişme sürecinin *dinamizmini* ve *dönüşüm döneminin* özelliklerini de içerir ve açıklar. Bu üretim biçimleri nasıl ve hangi süreçler sonunda birbirlerinin yerine geçerler? Bu dinamizmi göz önünde bulundurduğumuzda, tarihin materyalist yo-

rumlanışında önemli bir bölümün, her biri uzun bir dönem için ekonomik etkinliğin ve toplumsal yaşayışın olağan ve yeniden üretilen biçimi olan üretim biçimleri ve ilişkileri arasındaki dönüşüm ve *geçiş dönemlerinin* özelliklerinin kavranması olduğunu anlarız. Bir başka deyişle üretim biçimleri ansızın birbirlerinin yerine geçiyor değildirler. Ne kapitalizm birden bire feodalizmin yerine geçti ne de komünizm ansızın kapitalizmin yerine geçecektir. Geçiş dönemi ve toplumun devrimci dönüşümünün çözümlenmesi en az toplumsal üretim ve yeniden üretimin olağan biçimlerinin çözümlenmesi kadar tarihe materyalist bakışın bir parçasıdır. Marx *Politik Ekonominin Eleştirisi*'nin önsözünde bu konuyu açıkça ortaya koyar:

Gelişmelerinin belirli bir dönemde toplumun üretici güçleri varolan üretim ilişkileriyle, eş deyişle (yalnızca bu ilişkilerin hukuksal açıklaması olan) bu güçlerin içinde etkinlik gösterdikleri mülkiyet ilişkileriyle çelişirler. [Varolan bu ilişkiler] üretici güçlerin gelişmesine yarayan bir çerçeveden bunların gelişmesini engelleyen engellere dönüşürler. *O zaman toplumsal devrim dönemi başlar.*

Daha aşağıda bu tartışma boyunca "devrimci dönemler" kavramını Marx'ın imlediği geçiş dönemi olan toplumun devrimci dönüşüm döneminin bütününden daha sınırlı bir anlamda kullandığımı belirteceğim. Ancak şimdilik terimin bu daha geniş anlamını göz önünde bulundurup yukarıdaki devlet tanımının formülasyonuna dönelim. Acaba bu tanım bu biçimiyle bu geçiş dönemi boyunca (bütün) devletlerin özelliklerini ve niteliğini açıklamak için yeterli mi? Bir başka deyişle "devlet ekonomik açıdan egemen olan sınıfın tahakkümünün aygıtıdır" formülü devrimci geçiş dönemlerinin özellikleri ve özgüllükleriyle örtüşür mü? Zorunlu olarak değil. Anarşistlerin proletarya diktatörlüğüne ve Komünist Birlik (Vahdat-e Komonisti) gibilerinin devrimci cumhuriyet kavramına yaklaşımları, Marksist devlet anlayışından yalnızca bu formülü öğrenmiş olanların ve her koşulda bunu yineleyenlerin kuramsal çıkmazlarını gösterir.

Proletarya diktatörlüğü, örneğin, bir geçiş dönemi devletidir. Ancak proletarya diktatörlüğü ekonomik açıdan egemen olan sı-

nının devleti mi? Böyle olmadığı açıkça ortadadır. Bu, üretime egemen olan sömürücü sınıfın devletine karşı ayaklanmış olan sınıfın devletidir. Proletarya diktatörlüğü başlangıçta toplumun mevcut ekonomisine dayanmıyor, ekonomik açıdan öteki sınıflara egemen olan sınıfın temsilcisi değildir. Tersine, varolan ekonomiye karşı bir devlettir. Bir başka deyişle bu devlet asla, geleceğinde bile, sınıfsal ekonomik ilişkilerde bir sınıfın üstünlüğünün aygıtı olamaz. Sosyalist devrim toplumun sınıfsal varoluşuna ve üretim araçlarının özel mülkiyetine karşı ve sınıfsal sömürünün yadsınmasına yönelik bir devrimdir. Bu devrimin sonucunda ortaya çıkacak olan ekonomi bütün olarak *devletin* varlık nedeninin ortadan kalkmasıyla eş anlamıdır. Sosyalist devrim, toplumun sınıfsal bölünmüşlüğü'nün yanı sıra devleti de sönümlendiren bir devrimdir.

Ancak proletarya diktatörlüğü fiilen varolan sınıfsal üretim ilişkilerini koruma aracı değilse, bu diktatörlük bir *sınıfın* üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmasına uygun bir siyasal üstyapı olmayacaksa varlık nedeni nedir? Bir başka deyişle Marksist "devlet çözümü" proletarya diktatörlüğünü nasıl açıklar?

Lenin'in *Devlet ve Devrim* adlı kitabının önemli bir bölümü, toplumun tarihsel hareketini mekanik ve metafizik biçimde değerlendiren ve devlet tanımlarını "olağan devlet" tanımının ötesine derinleştirmekten aciz olan ve bu yüzden proletarya diktatörlüğüne karşı konumlanan anarşist görüşlere ilişkindir. Sosyalist devrim sınıfların dolayısıyla da devletin sönümlenmesi ile eş anlamlıysa proletarya diktatörlüğü neyin nesi oluyor? Burada Lenin Marksist devlet kuramının "bir başka yönünü" açıklığa kavuşturuyor. Proletarya diktatörlüğü devleti özünde "ekonomi"den değil siyasetten ve sınıf mücadelesinden çıkarırsanız; *devrimci geçiş dönemlerinde* Marksist devlet çözümü'nün ana eksenidir budur:

Komünist Manifesto'da insanı devlete sınıfsal egemenlik aracı gibi bakmaya iten tarihin genel bir özeti sunulur; bu da zorunlu olarak bizi, proletarya ilkin siyasal erki ele geçirmeden, siyasal üstünlük elde etmeden ve devleti "egemen sınıf olarak birleşik proletarya"ya dönüştürmeden burjuvaziyi devremeyeceği sonucuna ulaştırır; bu proletarya devleti zaferin hemen ardından sönümlen-

meye başlayacak, çünkü sınıfsal çatışmaların olmadığı bir toplumda devlete gereksinim duyulmaz, devlet var olamaz. *Tarihsel gelişme açısından proletarya devletinin burjuva devletinin yerine geçmesinin nasıl gerçekleştirileceği sorunu bu uğrakta ortaya atılmış değil (Devlet ve Devrim, Toplu Yapıtlar, İngilizce çeviri, Cilt 25, sayfa 411).*

Burada Lenin "genel özet"inde tarihin bir "nokta", iki düzenin buluşma yeri, iki devletin birbirlerinin yerine geçtiği insan toplumunun tarihindeki uğrağı göz önünde bulundurmaktadır. Bu geçiş dönemidir. Bu tarihsel gelişmede oldukça önemli bir uğraktır. Bu dönemde, bir başka deyişle iki düzenin yer değiştirdiği, birinin dönüştüğü ötekinin daha oluşmadığı aşağı yukarı uzun sürecinde, devlet nasıl bir görüngüdür? Bu, mekanik revizyonist sistemlerde, bundan dolayı da İran Solu'nun büyük çoğunluğunda unutilan Marksist devlet kuramının yönüdür:

[...] *bir sınıfın diktatörlüğünün yalnızca genel olarak bütün sınıfsal toplumlar için değil... kapitalizmi "sınıfsız toplumdaki", bir başka deyişle komünizmden ayıran bütünsel tarihsel dönem için de zorunlu olduğunu anlayan kişi Marx'ın devlet öğretisinin özünü anlamıştır. Burjuva devletlerinin biçimleri farklıdır, ancak özerleri aynıdır. Bu devletlerin biçimi ne olursa olsun, son çözümlemede burjuva diktatörlüğüdürler. Kapitalizmden komünizme geçiş dönemi kesinlikle çok sayıda çeşitli siyasal biçimler ortaya çıkaracaktır, ancak bunların özü aynı olacaktır: Proletarya diktatörlüğü (agy, sayfa 418).*

Proletarya diktatörlüğü bu belirli "tarihsel dönem"e, devrimci geçiş dönemine uygun bir devlettir. Proletarya diktatörlüğü kapitalist ekonomiye karşı bir devlettir, ancak aynı zamanda komünist ekonomiye örtüşüyor değildir, zira bu yeni ekonomi sınıfsal bölünmeye dayanmamaktadır, bundan dolayı kolluk kuvveti olarak devleti gereksinmez. Bu devlet bu iki "ekonomi" arasındaki tarihsel aranın dönemidir, bundan dolayı varoluş nedeni ve varlıkbilimi dolayimsız olarak ekonomiye ve ekonomik altyapıya değil başka bir yere dayanmaktadır: *Devrim*, devrimci dönüşüm süreci boyunca toplumsal sınıfların karşılıklı ilişkilerinin ana ve belirleyici yatağına dönüşen sınıf *mücadelesine*. Proletarya diktatörlü-

ğü bir diktatörlüktür, ancak belirli ve mevcut üretim ve sınıfsal ilişkileri korumak için değil, bu ilişkilerin *devrimci dönüşümüne karşı direnişi* kırmak için:

Devlet "bastırmaya yarayan özel güç"tür... Ancak bu tanım gereği proletaryanın burjuvazi tarafından, milyonlarca emekçinin birkaç zengin tarafından "bastırılmasının özel güç"ü burjuvazinin proletarya tarafından "bastırılmasının özel güç"üyle (proletarya diktatörlüğüyle) yer değiştirmelidir. "Devlet olarak devletin yok olması"nın anlamı da buradadır. Toplum adına üretim araçlarının mülkiyetini ele geçirme "girişimi" de bu anlama gelir, "özel bir gücün" (burjuvazinin) "özel bir başka güçle" (proletaryayla) *bu biçimde yer değiştirmesinin kesinlikle "devletin sönmülmesi biçiminde"* gerçekleştirilemeyeceği kendiliğinden ortadadır (agy, sayfa 402).

Devlet özel bir şiddet örgütüdür: Devlet belirli bir sınıfı bastırmak için şiddet kullanma örgütüdür. Ancak proletarya hangi sınıfı bastıracaktır. Bunun yalnızca sömürücü sınıf, bir başka deyişle burjuvazi olduğu açıktır. Emekçiler devleti *yalnızca sömürücülerin direnişini bastırmak için* gereksinirler, yalnızca proletarya bu bastırmayı yönlendirip gerçekleştirebilir (agy, sayfa 407).

Burada daha genel bir devlet kavramıyla karşı karşıyayız, aynı zamanda daha basit ve daha kapsamlı olan bir kavramla. Devlet sınıfsal baskıya yarayan "özel bir baskı gücü"dür. Bu, ister olağan devlet olsun, ister geçiş dönemi devleti, bütün devletlerin ortak özelliğidir. Toplumsal varoluşun üretim ve yeniden-üretim belirlenmiş üretim ilişkileri çerçevesinde [örgütlendiği], bir başka deyişle toplumsal sınıfların karşılıklı etkileşimlerinde "ekonomi"nin belirleyici eksen olduğu dönemlerde devlet bu baskı görevini temelde ekonomik olarak egemen sınıfın hizmetindeki üretim ilişkilerini korumaya yönelik yerine getirir. Ancak geçiş dönemi devletin çözülmesinde bu artık belirleyici bir öge değildir, çünkü varolan ekonominin çelişkileri her şeyi etkisi altına alan sınıflar arasındaki ilişkilerde yeni bir etmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur, *bu devrim* ve devrimle karşı devrimin savaşıdır. Bu uğrakta devlet *bu sorunun* çözümünü belirleme aygıtıdır. Geçiş döneminde devlet, bir devlet bu sorunun, devrimin yazgısının

belirlenmesinde bir aygıt görevi gördüğü ölçüde devlet işlevine sahiptir. Burada devlet dolayimsız biçimde ekonomik egemenliği korumak için siyasal bir araç değil, *siyasal* egemenliğin korunması ve berkeleştirilmesine yarayan siyasal bir aygıttır. Tarihsel olarak devlet üretim artışı ve sömürünün ortaya çıkmasıyla oluşsa da, olağan toplumda, "üretim yapan" toplumda devlet ekonomik egemenliğin korunmasının güvencesi olsa bile, geçiş döneminde devletin ta kendisi bir devrim ölçüsünde yaygınlaşmış sınıf savaşımına doğrudan ilişkilendirir. Lenin profetarya diktatörlüğünün zorunluluğu konusunda bu noktayı açıkça dile getirir:

Sınıf savaşımı kuramı, Marx tarafından devlet ve sosyalist devrim konusunda uygulandığında, zorunlu olarak proletaryanın siyasal egemenliğinin kabulüne, [bu sınıfın] diktatörlüğünün kabulüne yol açar... Burjuvazinin devrilmesi ancak proletaryanın *burjuvazinin kaçınılmaz ölümüne direncini* kırabilecek *egemen sınıfa* dönüşmesi ve bütün emekçi ve sömürülen yığınları yeni ekonomik düzenin kurulması için örgütlemesi yoluyla gerçekleşebilir (agy, sayfa 409).

Oportünistlerle anarşistlerin her ikisi proleter devrimle diktatörlük devletin kuruluşunu çelişkili görüyorlardı. Biri için proleter devrim "demokrasi"nin kuruluşu ve her türden diktatörlüğün sonu demekti, ötekisi için proleter devrim devletin yok olmasıyla eş anlamlıydı. Bu hareketlerin her ikisi de devrimci dönemlerin özelliklerini ve bu dönemde devletin özgüllüklerini kavrayamıyorlardı. Lenin açıkça geçici devrimci dönemi doğrudan *devrimin* ta kendisine, insanları rutin ekonomik konumları ve toplumsal üretimde karşılıklı rutin ilişkilerinden "geçici" olarak soyutlayıp açık ve düşmanca bir karşılaşmaya sürükleyen olaya bağlar. Devrimci dönemlerde devlet *devrimin* ilerletilmesi veya durdurulması aracıdır. Proletarya diktatörlüğü zorunludur, [bu], yeni üretim ilişkileri ortaya çıktığından ve bu yeni ilişkilerin kendine uygun bir siyasal üstyapı dolayısıyla uygun bir devlet gerektirdiğinden değil, *burjuvazinin ölümüne direnişinden* dolayı [böyledir]. Bu durumda devlet parti gibi, devrimci ordu ve milis kuvvetleri gibi, devrimci savaşımında ilerleme ve siyasal güç dengesini değiştirme aracıdır. "Olağan devlet" özellikleri geçiş dönemi devletin özelliklerini

betimlemek için artık uygun değildir. Bu yargı hem devrimci sınıfların devletleri için hem de gerici burjuva devletleri için geçerlidir.

İran Solu'nun çeşitli kesimleri, gerek 79 Devrimi boyunca, gerek bugün egemen burjuva devletini çözümlemedeki beceriksizliklerini açıkça göstermişlerdir. Bunlar, İslam Cumhuriyeti konusunda "Marksist" bir tavır takınmak için [rejimin] "özel ekonomik dayanaklarını" betimlemeleri gerektiğini sanıyorlardı, bu yarım yamalak akademik "Marksizm"ün "ticaret burjuvazisi", "geleneksel küçük burjuvazi", "feodalizm kalıntıları" vb. gibi toplumsal katmanlardan birini İslam Cumhuriyeti'ni anlayabilmek için nasıl ölçüp biçtiğine tanık olduk. İslam Cumhuriyeti devleti *burjuvazinin* "devrimci dönem" devleti olarak, bir başka deyişle *karşı devrim olarak örgütlenen burjuvazinin* devleti olarak devrimin işini bitirmek için ortaya çıkmıştı, İran Solu'ysa devletin bu açık burjuva niteliğine gözlerini kapıyor ve toplumun "tali" sınıflarının ekonomisinde devletin sınıfsal karakterinin ve siyasal edimlerinin açıklamasını bulmaya çabalıyordu. Biz bu devleti 79 Devrimi döneminde burjuvazinin bütünü için oynadığı yaşamsal işlevsel rolünden dolayı burjuva ve burjuva-emperyalist bir devlet olarak nitelidik. Bizim bu "sol sapkınlığımız" İran Solu'nun hoşuna gitmedi, yine de birkaç yıl sonra katliam ve baskının çapı ötekilerin de İslam Cumhuriyeti'ni burjuva olarak nitelendirmelerini sağlayacak kadar genişlediğinde, bizi İslam Cumhuriyeti'nin burjuva özgüllüğünü niçin yalnızca "siyaset"ten çıkarsadığımızı, onu "tekelci sermayenin" siyasal örgütü olarak deşifre etmediğimiz için eleştirdiler! Her iki durumda da İran Solu'nun düşünce eksenini devletin "ekonomik" değerlendirilmesi oluşturuyordu. Oysa devrimci dönemlerde devlet burjuvazinin elinde *karşı devrimin* örgütleyicisi, proletaryanın elindeyse *devrimin* örgütlenmesi ve ilerletilmesinin yaşamsal araçlarından biridir. "Ekonomi" devrimin yazgısının belirlenmesini beklemek durumundadır. "Marksist devlet kuramının özünü" yakalamış olan kişi, açık sınıf savaşımıyla devletin doğrudan ilişkisini kavramak durumundadır. Bu dönemlerde "ekonomi"ye yapışmak, açıkça kişiyi Marksizm'den uzaklaştırır.

Böylesi mekanik ve ekonomist anlayışın bir başka örneği Ko-

münist Birlik'in (gerek bizim bakışımızda gerek Lenin'in 1905'teki konumunda) devrimci demokratik devlete yaklaşım biçimidir; bunlara göre "devlet ekonomik olarak egemen olan sınıfın aygıtı olduğundan" devrimci demokratik devlet bir ütopyadır, çünkü ekonomi kapitalistse bu devlet kaçınılmaz olarak ekonomik açıdan "egemen" sınıfın aygıtı olacaktır, ekonomi kapitalist olmayacaksa sosyalist bir devrim gerekecektir, böylece de devrimci demokratik devlet sorunu ortadan kalkacaktır. Demokratik devrime ve devrimci devlete bu konumdan saldırıyorlar, ekonomi kapitalist olduğu sürece muhalefette kalmayı seçiyor, işçilerin ve çiftçilerin demokratik diktatörlük düşüncesini ortaya attığı için Lenin'i eleştiriyorlar. İki sınıfın diktatörlüğü olanaklı değildir, çünkü ne olursa olsun devletin karakterini *tek bir sınıfın "ekonomisi"* belirleyecektir! Bu, devrimci dönemlerde devletin karakterini anlama beceriksizliğinden başka bir şey değildir.

Bu noktalara aşağıda daha yakından bakacağım. Bu girişte birinci olarak tarihsel materyalizmin yalnızca üretim biçimlerinin çokluğunu, onların çalışma yasalarını ve tarihsel ardışıklıklarını bilmek olmadığını altını çizmek istedim. Tarihsel materyalizmin önemli bir bölümü, özellikle devrimci öge için daha belirleyici pratik ağırlığı olan bölüm, bu üretim biçimleri arasındaki geçiş dönemlerinin, bir başka deyişle bu temelden dönüşümler için gerekli olan devrimci dönemlerin çözümlenmesidir. Bu dönemde, özellikle, insanlar kendi yazgılarını belirlemek üzere daha sağlam bir konumdan olaylara katılırlar. Marx'ın, Engels'in ve Lenin'in *siyasal* yazılarının büyük bölümünü açıklamaya ayırdıkları tarihsel materyalizmin bu yönü genelde "toplum bilimi"nin revizyonist tablolarını oluşturma çabaları arasında yitip gidiyor. Tarihsel materyalizm bunların elinde üretim biçimlerinin metafizik bir kronolojisine dönüşüyor.

İkinci olarak, devlet sorununu ilgilendirdiği ölçüde, devrimci geçiş dönemlerinin belirleyici bir önemi bulunmaktadır. Burada devlet, dolayimsız bir erek olarak siyasal erki koruma veya ele geçirmenin doğrudan aracına dönüşür. Bu dönemde devleti çözümlemek için artık ekonomi alanına değil, temelde devrimin ve karşı devrimin mücadele alanına başvurmak gerek. Devlet varlık ne-

denini bu alanda bulmaktadır, sınıfsal karakteri bu ölçüye göre değerlendirilir.

Üçüncü olarak, geçiş dönemi devletiyle "olağan devlet" genel ortak bir tanıma sahipler. Devlet sınıfsal bastırmaya yarayan özel bir baskı gücüdür. "Olağan" devlet, bir başka deyişle "olağan" ve bunalımsız işleyişini sürdüren toplumun devleti ekonomik ege-men sınıfın aracıdır, bu yüzden belirli özelliklerin bir kümesine sahiptir. Devrimci dönemde devlet devrim sorusuna yanıt verir. Burjuvazinin elinde karşı devrimci baskı gücünü örgütleme aygıtıdır, proletarya veya devrimci kesimlerin elindeyse devrimci baskı gücünü örgütleme aracı. Her ne olursa olsun devlet bu dönemde yeni özellikler edinir, aynı zamanda olağan yönlerinden bazı-larını, bir başka deyişle bunalımsız dönemlerdeki işleyişini ve va-rolma biçimlerini yitirir.

Dördüncü olarak, Marksist devlet kuramı yalnızca olağan ko-şulları göz önünde bulundurmamaktadır. Tersine geçiş dönemi devletini, en geniş anlamıyla devrimci dönemde devleti açıkça kavramamıza yol açar. Bunun yanı sıra Marksist devlet kuramı olağan devletin devrimci dönem devletine *dönüşme* ve tersine sü-recini de çözümlene yetisine sahiptir, bu sürecin özelliklerini kavrar. Marksist devlet kuramının bu yönünü genelde Marksist önderlerin siyasal yazılarında, bir başka deyişle devrimci koşullar içinde yazılmış yazılarda aramak gerek.

Sözcüğün Dar Anlamında Devrimci Dönemler ve Devlet Sorunu

Ancak burada iki üretim biçimi arasındaki dönemin bütünün-den daha *dar* bir "devrimci dönem" kavramını göz önünde bulun-duruyoruz. Anlatılmak istenen, sözcüğün dar anlamında devrim-ci dönemdir. Bu dönemde fiili mücadele devrimci bir alt-üst oluş biçiminde siyasal erk üzerinde sürmektedir, "alttakilerin istemedi-ği ve üsttekilerin yapamadığı" dönemdir, bu dönemde geniş kitle-ler devrimci eylemin içine çekiliyor. Geçiş döneminin bütünü böyle değildir. Sözcüğün dar anlamında devrimci dönemde siya-

sal erkin yazgısı daha belirlenmiş değildir. Ya eski iktidar devrimin darbeleri sonucu dağılmak üzeredir veya yeni iktidar devrimmiş güçler vs. tarafından iktidarın iadesi için saldırıya uğramıştır. Geçiş döneminin bütününde hem devrimci dönemler bulunuyor hem de görece barışçıl dönemler. Rusya Devrimi'nde kuşkusuz 1917-1922 yılları arasını sözcüğün dar anlamında devrimci dönem olarak niteleyebiliriz, oysa 1923-28 yılları arası dönem, belirli ekonomik çıkarlara dayalı, belirli yönetim yolları biçimlenen *olağan* ve istikrarlı bir devlet kurulmaksızın, yeni devletin tehlikeyi aşağı yukarı atlattığı görece barışçıl bir dönemdir. Bir başka deyişle ben dar anlamında devrimci dönemi toplumun devrimci bunalımdan çıkıp *olağan* bir biçime kavuştuğu, toplumsal üretim ve yeniden üretimin (istikrarlı herhangi bir ekonomik ilişki çerçevesinde) toplumun sınıflarının karşılıklı ilişkilerinin temel taşıyıcısına dönüştüğü dönemin bütününden ayırıyorum. Bu sınırlı anlamda devrimci dönem bu sürecin bütününe yalnızca bir parçası olabilir. Bu dar anlamda devrimci dönemlerde devlet hangi özelliklere sahiptir ve hangi etmenlere bağlıdır?

1) Daha önce değinildiği gibi *olağan* burjuva devlet (bu tartışmada genel olarak günümüzde kapitalist dünyada devrimci dönemler göz önünde tutulmaktadır) sınıflar ötesi ve toplum üstü bir biçime bürünen ve kamunun yararını temsil edip toplum adına konuşuyor görünen bir güçtür. Yasallık ve yasalar burjuva toplumunda buna hizmet edecektir. Yasalar ve yasalara uymak, görünürde, "insanın özünde" köklenmiştir, sınıfsal ve kesimsel çıkarların üzerinde soyut "ilkelerden" kaynaklanmıştır. *Olağan* devlet, yasal devlet, her durumda sınıfsal devlettir, ancak bunalımsız dönemlerde devletin bu özelliği gizlenmektedir. Devletlerin bu özelliğini her durumda tanıyan ve deşifre eden Marksistlerdir, ancak toplumun sıradan yurttaşları için devletin bunalımsız dönemlerde sınıflar ötesi özelliği görünürde kabul edilmiştir. "Kötü devlet" "ulusuyla" ilgilenmeyen devlettir. Ulusun "devletten" belirli hukuksal, ekonomik ve kültürel beklentileri vardır, bu beklentilere karşılık vermeyen devlet görünürde yalnızca "devlet" olarak görevini yerine getirmemektedir, ancak devlet kavramının kendisi sor-

gulanmamaktadır. Ben ve sizler için Şah devletinin belirli bir sınıfın devleti olduğu açıktır, Amerika, İngiltere ve Hindistan devletlerinin olduğu gibi. Ancak ülke yurttaşlarının geniş kitleleri için Şah devleti 78-79 devrimci yükselişi öncesine kadar belirli sınıfsal çıkarlar ölçütüyle değil, bir "ulusun" "devletten" beklentileri ölçütüyle değerlendiriliyordu. Ancak devrimci dönemlerde bu kuruntular hızla dağılır. Bu kuruntuları milyonlar ölçeğinde dağıtan komünist propaganda değil, nesnel gerçekliktir. 78 yılı başlarından Şubat 79 ayaklanmasına kadar monarşi rejiminin sınıfsal özelliği geniş kitleler için açığa çıktı. Toplumun en geri kesimleri bile devleti betimlemek için "Amerikan emperyalizmi" ve "kapitalist" kesim üzerinde duruyorlardı. [Bu dönemde] devletin egemen sınıfların özel baskı aygıtı olduğu artık ne sorgulanır ne de kanıtlanmayı gerektirir, tartışma "egemen sınıfların devleti"nin *devrilmesi* çevresinde odaklanır.

Gerçekte sürekli devrime karşı yasallığını çiğneyen ve yasalar üstü eylemlere başvuran, bununla birlikte zorunlu olarak toplumun sınıflarının ve çelişkili çıkarlarının ötesinde bir görüngü olarak görüntüsünü parçalayan devletin kendisidir. Devrimci dönemde yasallığın değersizleşmesi, gerek mevcut devletin yıkılmasından önce gerek devrilmesinden sonra, devletin özel sınıfsal niteliğinin, bu baskı aygıtının arkasında yatan özel çıkarların ve onu özel bir baskı aygıtına, toplumun belirli kesimlerinin baskı aygıtına dönüştüren özelliklerin ortaya çıkmasından kaynaklanır. Devrimci dönemde baskı aygıtı zorunlu olarak özel sınıfsal yandaşlığını açığa vurur, egemen sınıfların gözünde devrimi bastırmak için bundan başka yol bulunmamaktadır. Devrim ürünü devlet de (otantik olsun veya olmasın) uzun devrimci dönemde varlığını sürdürebilmek için yasalar üstü eylemlere yönelmek ve toplumun belirli kesimleri ve sınıfları adına (bu, toplumun çoğunluğu da olabilir) konuşmak zorundadır. Yeni devlet için yasalar değil devrim güç kaynağıdır, eski devlet için kitlelerin ayaklanmasıyla artık yasaların değil huzurun güç uygulama kaynağı olması gibi. Gerçekte devrimcilikten yasacılığa geçiş, "devrimci devlet"ten "olağan devlet"e geçişin uzun yolunun belirleyici özelliklerinden biridir.

Devletin özel sınıfsal yandaşlığının ortaya çıkması ve yasalar üstü eylemlerinin yayılmasıyla devletin güç uygulamasının olağan ve "yasal" kurum ve ilişkileri yasalar üstü ve olağandışı kurum ve ilişkiler lehine önemlerini yitirirler. Burjuva devlet devrimci dönemde her zamankinden daha fazla özsel temelleri olan "silahlı baskı güçlerinin toplamı, tutukevleri ve mahkemelere" indirgenir. Bütün incelikler ve süslemeler budanır, kabine, parlamento, adalet vs. yerini burjuva devletin temel işlevlerini her türlü fazlalık ve uzatmadan uzak yerine getiren olağanüstü merkezlere, komitelere ve başkomutanlıklara bırakır. "Olağan" kurumlar artık işlemede, zira tanım gereği toplum bu kurumlara karşı *devrim* durumunda ve onlara boyun eğmemektedir. Öte yandan devrim ürünü devlet (ne olursa olsun "devrim adına" kurulan devlet) de zorunlu olarak varlığını sürdürmeyi ivedilikle bunalımsız dönemin ürünü olan organlar ve kurumlara değil, devrim sürecinde biçimlenen materyale dayandırır. Olağan iktidar kurumlarının canlandırılması, yeniden yapılanması veya tamamlanması süreci "geçiş dönemi devleti"nden "olağan devlet"e geçişin önemli belirleyici özelliklerinden ve göstergelerinden biridir.

Bütün bunlar, gerek burjuvazinin gerek devrim yapan kitlenin devrimci dönemde devlete toplum üstü bir kurum değil, belirli bir dönemde "devrimci dönemde devlet"in *gerçekten olabileceği* biricik şey olan siyasal ve askeri başarıya yarayan bir aygıt olarak bakmasını beraberinde getirir. Devlet her zamandan fazla belirli *sınıfların örgütlü siyasal eylemini* örgütleme biçimlerinden birine dönüşür ve "işleri yürütmek" işlevi bir yana itilir. Bu noktanın önemine, genelde akademik ekonomistleri şaşkına çeviren Lenin'in 1905 ve 1917'de devrimci devlete yaklaşım biçimini ve programımızdaki devrimci cumhuriyetin konumunu değerlendiren değineceğim.

2) Ancak devrim döneminde devlet yalnızca toplumu dönüştürme ve ya toplumun dönüştürülmesine direnme *aygıtı* değil, kendisi de toplumda bir *dönüşüm konusudur*. Bir başka deyişle devlet yalnızca belirli sınıfların örgütlü siyasal eyleminin aygıtı değil, kendisi de doğrudan siyasal eylemin konusudur. Ücret artışı konulu bir grevde burjuva devleti baskıcı rolüyle ortaya çıkar.

Grevin başarıya ulaşması, ne denli öfke dolu olursa olsun, ücret artışı elde etmek anlamına gelir. Devletin temeli saldırıya uğramamıştır, devletin dokusunda, yöntemlerinde vs. ciddi bir değişiklik ile ilgili bir istek zorunlu biçimde bulunmamaktadır. Bir devrimde varolan devlet direnilen bir görüngüdür ve alternatif bir devletin belirli bir türü *istenilir*. Devrimin sorunu siyasal erkettir, bu yüzden devrimci kesimlerin isteklerinin büyük bölümü doğrudan devletin biçimi ve işleyişiyle ilgilidir. Hangi devletin, hangi yapı ve özelliklerle iş başında olması gerektiği devrimin istekleri ve ereklerinden biridir. Bu gerçek, burjuva devletin çözümlenmesine toplumun "olağan" işleyişi döneminde daha az bir öneme sahip bir etmeni sokar: Devrimci dönem süresince burjuva devletin işleyişlerinin reformu *devrimin baskısı* sonucudur ve burjuvazinin *devrimci* duruma tepkisinden kaynaklanır. Bu, devrimi söndürmek için burjuvazinin *siyasal geri çekilişi*dir. Bu yüzden burjuva iktidarının biçimlerinin devrimci dönemlerdeki "reform"u ile bunalımsız dönemlerdeki reform farklıdır. Bunalımsız dönemde burjuva toplumunda siyasal reformlar sermaye birikiminin gereksinimleriyle zorunlu olarak çelişmez, hatta belirli durumlarda sermaye birikimi sürecini daha ileriye taşıma koşuludur. Siyasal reformlar, motoru toplumun yoksul kesimleri olsa bile, genelde burjuvazinin yeni ekonomik ve toplumsal gereksinimleriyle örtüşmektedir. Ancak devrimci dönemlerde siyasal reformlar burjuvazinin isteğinin ve sermayenin nesnel olağan ekonomik ve toplumsal gereksinimlerine karşı burjuva devletin siyasal *geri çekilişinin* göstergesidir. Göreceli oldukça uzun tarihsel bir dönemde Avrupa'da gerçekleşen (ve günümüzde sönmölenmek ve geri alınmak üzere olan) parlamentarizmin büyümesi, işçi sendikalarının etkinlik alanının genişlemesi, oy hakkının ve burjuva-demokratik özgürlüklerin artması ile baskıcı burjuva devletlerinin bağımlı ölkelerde devrimci dönemlerde boyun eğdikleri "açık siyasal atmosfer" arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. İkincisi için "ekonomi"de, birikim sürecinin gereksinimlerinde, burjuvazinin farklı kanatlarının çekişmesi ve farklı çıkarlarında neden aramamalı veya burjuvazinin bu veya şu kesiminin çıkarlarıyla bağdaşık olduğunu göstermeye

çalışmamalı. Burada, devrimci dönemlerde, burjuvazi devletle ilgili devrimci istekler karşısında, devrim dalgasının hızını kesmek ereğiyle, geçici olarak *geri çekilir*. Bu, burjuva devletini burjuva toplumunun ekonomik ve sınıfsal altyapısının yeni çıkarlarına uygun olarak reforme etmek değil, *devrimin* burjuvaziye dayatmasıdır. Bu geri çekilme sonucunda bir dönem için liberaller, reformcular, parlamentaristler ve benzerlerinin sahnenin önüne çıkıp sermayenin iktidardaki temsilcilerine dönüşmeleri, liberal-parlamentarist iktidar biçimlerinin burjuvazinin toplumsal sisteminde başarıya ulaşması ve bu biçimlerin “kendinde” burjuvazinin istenilir iktidar biçimlerine dönüşmeleri anlamına değil, burjuvazinin *istenilmeyen* liberalizm veya parlamentarizm konumlarına geri çekilmesi anlamına gelir. Bu reformların yaşam süresi burjuvazinin belirli bir kesiminin ekonomik çıkarlarının veya burjuva toplumunun evriminin yeni bir aşamasının baskısına değil, devrimin baskısına bağlıdır.

Ancak bundan çıkan daha önemli bir sonuç devrimci devlete ilişkindir. Devrimin belli türden bir devlet istemeyi gerektirdiğini söyledim. Ancak herhangi bir ayaklanmanın başarıya ulaşmasının ürününün bu belirli devlet biçiminin derhal kurulması olacağını düşünmek yanlıştır. Devletle ilgili devrimci istekler iktidarın özel *olağan* bir yöntemini tasarlar: Belirli türden bir demokrasiyi, belirli türden bir otorite sıradüzeni, siyasal ve ekonomik karar verme süreçlerine halkın katılımın belirli biçimlerini, belirli bir yasa, toplumsal ve kişisel haklar ve görevleri. Ancak devrimci devlet *devrimci dönemde* bu “istenilen devlet”in kendisi değil, *gerçekleşme aygıtıdır*. Devrimci devlet devrimci dönemde, ayrıksı durumlar dışında, ivedilikle bu devlet olamaz. Başarıya ulaşmış bir ayaklanmanın ürünü, karşı devrimin *direnişini* bastırmaya yarayan bir aygıt işlevi gören *geçici devrimci devlettir*. Bu devlet “aşağıdan” devrimci eylemin “hem yukarıdan hem aşağıdan” istem uygulanmasının bir toplamına evrilmesinin göstergesidir. Bu, istenilen siyasal rejimin kendisi değil, bu rejimi *kurmak* için *devrimin* yeni bir evresidir. Bir başka deyişle devrimci dönemdeki devrimci devlet, ayaklanmanın ürünü ve devrimin kesin siyasal, askeri zaferinin devleti, devrimden kaynaklanan istenilen siyasal rejim olan

“olağan devlet” ile farklıdır. Bu farklılık yalnızca yöntemler ve önceliklerde değil, devletin dokusu, organları, onu oluşturan güçler ve temsil ettiği sınıflarla pratikteki ilişkilerinde de bulunur. Bu farklılığın nedenlerini kavramak güç değildir. Yeni siyasal rejimin kurulması, eski rejimin bastırılıp yeniden dönme tehlikesinin yok edilmesine bağlıdır. Ancak bu bastırma *şu anda veya ivedilikle* elde bulunan mücadele gücüne dayanılarak gerçekleştirilmelidir. Devrimin organları, yukarıdan aşağıya kadar, “istenilen siyasal rejim”in toplumunu yönetme organlarıyla zorunlu olarak aynı değildir. İkincisi daha tam biçimlenmemiş veya biçimlenişinin ilk evrelerinde olabilir. Devrimci sınıfın devirmek için büründüğü örgütsel biçimleniş zorunlu olarak, büyük olasılıkla kesinlikle, bu sınıfın istenilen siyasal rejimde bürüneceği biçimlenişle aynı değildir. Devrimin ertesinde ayaklanan sınıfın elinde bulunan güçler, karşı devrimin bastırılması sürecinde ve devrimin askeri, siyasal zaferinin günden güne daha açıklık kazanmasıyla etkinleşen, ortaya çıkan güçlerle tam olarak aynı değildir. Kısacası devrim sürecinin kaçınılmaz sonucu olan geçici devrimci devlet, devrimci mücadele eski sürecinin, bu mücadelenin güçlerinin, geleneklerinin ve gereksinimlerinin damgasını taşımaktadır. Oysa bütünsel biçimde yalnızca devrimci dönemin başarıyla katedilmesinin sonucu, devrimin istenilen siyasal rejim biçimleri ve ilişkilerini artık yalnızca devrim sürecinden değil, devrimci sınıfın ülküleri, istekleri, programı ve toplumsal varoluşundan almaktadır.

Geçici devrimci devletin istenilen siyasal rejime ne kadar benzeceği bir çok etkene bağlıdır. Ancak devrimci dönemde devrimci devlet ile devrimin göz önünde bulundurduğu “olağan rejim” arasında tam bir benzerliğin olmaması ve ciddi farklılıklar olmasının *istisna değil, kural olduğu* kesindir. Devrimin siyasal açıdan kesin zaferinin yalnızca burjuva devletin devrilmesi ve geçici devrimci devletin kurulmasıyla sınırlı olmadığı, devrimin ereği olan ve siyasal kurtuluşu gerektiren siyasal rejimin örgütlenişi ve biçimlenişi anlamına geldiği de açıktır. Bu anlamda geçici devrimci devletin temel devrimci eylemlerinden biri de kesinlikle istenilen siyasal rejimin olanaklı en kısa sürede üzerlerinde kurulaçağı ilişkiler ve kurumların biçimlenişine yardım etmesidir.

Böylece devrim eski devletin yıkılması ve geçici devletin kurulmasından sonra bile belirli türden bir devletin kurulmasını isteyecektir. Devrimci dönemde devrimci devlet bu temel siyasal ereğin gerçekleşmesinin *aygıtıdır*, aynı zamanda kaçınılmaz olarak bir devlet olduğundan devrimin ileri doğru hareketine bağlı olacaktır, bu hareket sonucunda değişime uğrayacaktır.

Daha sonra Ekim Devrimi deneyimi ve sol adına Bolşevik devrime yöneltilen 'demokratik' eleştirilere değinince devrimin ürünü bu iki devlet biçiminin ayrılmasının önemini dile getireceğim.

3) Devrimci dönemlerde toplumsal sınıfların kutuplaşması ve sınıfların pratikte karşılaşmaları, toplumun devrimci olmayan dönemlerinde kıyıda olan veya daha ciddi biçimde ortaya çıkmamış olan sorunlar çerçevesinde gerçekleşir. Toplumsal sınıflar devrimci hareketin gidişi ve gereksinimlerinden kaynaklanan sorunlar çerçevesinde saflaşırlar. Devletler, farklı sınıfların siyasetçileri ve partilerinin bunalımsız dönemlerde sınıfsal kimlik ve bağlılıklarının ayırte dilme ölçütlerini oluşturan aynı etmen ve özgüllükler, devrimci dönemde artık zorunlu olarak yararlı ölçütler ve belirleyici özellikler olamazlar. Başka özgüllükler, daha somut bir düzeyde, önem kazanır. Hepimiz İran'da devrimin gelişmesiyle "mesleki" isteklerin yerlerini nasıl "siyasal" isteklere bıraktığına tanık olduk; "monarşi, evet mi hayır mı?", "siyasal tutsakların bırakılması", "işçi denetimi" vb. sorunların kitlelerin ilgi odağına dolayısıyla toplumun karşıt sınıflarının çıkarlarının kesişip karşılaştığı yere dönüştüğünü gördük. Devrimci dönemlerde devletin sınıfsal özelliklerinin çözümlenmesi de sınıf mücadelesinin ivedi sorunlarıyla, somut olarak *devrimin* ilerleme veya gerilemesinin ana düğüm noktalarını oluşturan sorunlarla ilişkilendirilmelidir. Devlet ve siyasal partiler ile "özel mülkiyet" ve "mevcut üretim ilişkilerinin korunması" arasında ilişki kurmak artık yeterli değildir. Devrimci dönemlerde partiler ve devletin sınıfsal özelliğini ayırmsamak için her şeyden önce devrimde *sınıfların sorunlarına* ve bu sorunlar konusunda siyasal partiler ve devletin edimlerine bakmak gerek.

1917 Rusya Devrimi'nde Devrimci Sosyalistler (DS) ve Menşevikler artık devrim öncesi yılların DS'si ve Menşevikleri değiller,

programları, sloganları ve isteklerinde devrimden önce istedikleri aynı mülkiyet ve aynı ekonomik ilişkileri savunsalar dahi. Lenin, geçici devleti, DS ve Menşevikler'in katılımıyla oluşturulan devleti, burjuva ve emperyalist diye nitelemektedir; bu, geçici devlet bütünüyle büyük burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinin örgütsel güçleri ve siyasetçilerinden oluştuğundan veya onların ekonomik platformlarının hararetle destekçisi olduğundan değil, bu devletin barış, sovyetlerin gücü, 8 saatlik iş günü, toprak isteği, genel olarak sürmekte olan devrimin ereklere ve sloganları karşısında durduğu, bu yüzden gerçekte devrimci dönemde Rusya burjuvazisi ve toprak sahiplerinin devleti olarak eylemde bulunduğu dolaydır. Bu sloganlar, bu sorunlar ve düşünme noktaları 1917 Rusya'sında devrim ve karşı devrimin karşılaştığı noktadır, bu yüzden herhangi bir hareketin varolan üretim ilişkileriyle ilişkisi konusunda her türden genel değerlendirmeden önce bu etmenler proleter olmayan partilerin ve koalisyon devletlerinin sınıfsal bağlılığının göstergesidir. Sınıflar *devrim* konusunda saflaşmaya itildiklerinde ayırteci sorunları da *devrimin* gelişmesi veya durmasının onlara bağlı olduğu sorunlara dönüşecektir. Burjuva devleti devrimci dönemde yalnızca (veya zorunlulukla) burjuva toplumunun üretim, yeniden üretim ve üretim rejiminin gereksinimleri ve temel, genel ilkelerine değil, burjuva sınıfın *böyle bir dönemdeki* gereksinimlerine karşılık verebilmelidir. Son çözümlemede bu hala burjuva ekonomik varoluş ve özel mülkiyeti savunmaktır, çünkü *devrimci dönemde* özel mülkiyeti ve burjuvazinin ekonomik ve toplumsal egemenliğini savunmanın biricik *gerçek* yolu devrime karşı gelmektir. Bir hareket özünde burjuva ekonomik ilişkilerin ve özel mülkiyetin en işlerli ve en açık savunucusu ve gerekçelendirebileni, olağan burjuva toplumunun işlerinin en becerikli yöneticisi olsun veya olmasın, burjuva devletini oluşturan güç devrime karşıtlığı ve burjuvazinin sınıfsal direnişini en etkin ve etkili biçimde örgütleyip yönlendirebilen güç olacaktır. Devrimci dönemde burjuva devleti *burjuva karşı devrimci devleti* biçiminde iş görür, bu yüzden devrim dalgasını yavaşlatmak veya bastırmak için geçici olarak burjuvazinin ivedi ekonomik çıkarları ve özel mülkiyetin yararına karşı bazı eylemlerde bulunabilir. İslam Cumhuriyeti

ti'ni değerlendirmede bu noktayı ayırtetmekte İran Sol'unun zaafi acınası kafa karışıklıkları ve oportünist konumlarla sonuçlandı. Bu noktaya daha sonra döneceğim.

4) Her ne olursa olsun devrimci dönemin de başı ve sonu vardır, sonunda yerini istikrarlı "olağan" bir siyasal rejime bırakır. Gerek burjuvaziye karşı devrimin kesin zaferi, gerek devrimin burjuvazi tarafından yenilgiye uğratılması, toplumu olağan ve bunalımsız işleyiş dönemine sokar. Toplumun bir parçası olan devlet de bu dönüşümü yaşamak zorunda. Devrimci dönemde üstün olan ilişkiler, kurumlar ve güçler dönüşerek veya çözülerek, yerlerini belirli üretim ilişkileri altında toplumsal varoluşun üretimi ve yeniden üretimiyle örtüşen ilişkiler ve kurumlara bırakırlar. Ancak devrimci dönem devletinden olağan dönem devletine geçiş anlık değildir. Bu süreç maddi dünyada, nesnel temelleri ve pratikteki materyalinin oluşumuyla katedilmelidir. Marksistler devrimci dönemlerden toplumun olağan işleyişine kadar devletin dönüşüm biçimlerine dikkat etmelidir. Belirli bir sınıfın eliyle siyasal erkin korunması, siyasal güç dengesini rutin biçimde egemen sınıf (veya egemenliği ele geçirmiş sınıf) lehine korumak için hukusal, yasal, kültürel ve ideolojik biçimlerin oluşturulup istikrara kavuşturulması, *geçici olmayan* siyasal ve yönetsel kurum ve yapıların oluşturulması devrimci dönemde başlayan bir süreçtir. Ne burjuvazi daha uzun süreli egemenliğini devrime karşı biçimlendirdiği devlete dayandırabilir, ne de proletarya erki ele geçirmesi durumunda burjuvazinin devrilmesine yol açan ve baştaki direnişini kıran aynı yöntem, güçler ve kurumlara dayanarak toplumdaki siyasal üstünlüğünü ve zaferini koruyabilir. Bu yüzden devrimci dönemlerde devletin işleyişini değerlendirmede çözümlememizin yaşamsal bir yönü de varolan geçici devletin sınıfının daha uzun süreli egemenliğinin temellerini oluşturduğu süreçlere yönelik olmalıdır. Devrimci dönemde bir devletin sınıfsal özelliği ve bağlılığı konusunda çözümlemenin önemli özelliklerinden biri devletin ilerdeki istikrarlı bir rejimin temellerini oluşturmak üzere eylemleri ve siyasetleridir. Bu noktaya burjuva bir devlet olarak İslam Cumhuriyeti ve proleter bir devlet olarak Bolşevik devletin değerlendirmesinde döneceğim.

Bu bölümü özetlersek: Devrimci dönemlerde devletle canlı, klişeleşmiş değerlendirmeler ve tanımlardan uzak biçimde karşılaşmak gerek. Gerçekte devletin bu koşullarda varoluş nedeni ve özellikleri belirli tarihsel bir dönemde toplum hareketinin sorunları ve yasallığına dayanan canlı ve dönüşen bir görüngüdür. Bu, toplumun siyasal-devrimsel açılımının toplumun ekonomik-üretimsel hareketi ve tarihsel gelişiminin taşıyıcısına dönüştüğü devrimci dönemlerin belirleyici özelliğidir. Devlet de bu tarihsel dönemin özgüllüklerinden etkileniyor. Bu dönemlerde devleti, eylemlerini ve sınıfıyla özel ilişkisini kavramanın ekseni devrimci dönemlerin özgüllüklerini kavramakla aynıdır. *Devrim* bu dönemlerde toplumun hareketini belirleyen etmendir, bu yüzden devrimci dönemde devlet, toplumun bunalımsız işleyiş dönemi devletinden farklı olarak, temelde devrim sorunu ekseninde çözümlenmelidir. Bu dönemlerde ekonomik altyapıyla devletin ilişkisini doğru anlayabilmek için öncelikle bu altyapının devrimle ilişkisi çözümlenmeli, daha sonra *devrim dolayımıyla* devlet kavramına varılmalı. Burjuva devleti devrimci dönemde görünürde bu sınıfın olmazsa olmaz ekonomik gereksinimlerinden, daha temel bir düzeyde *devrimi bastırmaya* çabalayarak bu altyapıyı korumak üzere görevini yerine getirmek için, ayrılıyor. Öte yandan proletaryanın devrimci devleti bu dönemlerde devrimci mücadeleyi sürdürmek için siyasal bir aygıttır. Bu devlet, yeni ekonomik gereksinimlere uygun devlet ve siyasal rejim olmaksızın varolan ekonomik ilişkilerle çelişki içindedir. Devrimci dönemin proleter devleti de *geçici* devrimci bir devlettir ve devrimin ürünü "olağan devlet"le (istikrara kavuşmuş proletarya diktatörlüğünü bu terimle nitelemek ilkesel olarak doğru olursa) bir çok açıdan farklıdır.

Demokrasi İçin Devrim Sürecinde Leninist Devlet Anlayışı, Devrimci Cumhuriyet ve Bizim Programımız

Söylediklerimiz, Marksizm önderlerinin, özellikle de Lenin'in siyasal yazılarının genişletilmiş çıkarsamalarından başka bir şey değil. Önceki bölümde *Devlet ve Devrim* kitabının Marksizm'in temel öğretileri doğrultusunda kapitalizmle komünizm arasında *geçiş döneminin* özelliklerini betimleme çabası olduğunu gördük.

Bir başka deyişle toplumun sözcüğün geniş anlamında devrimci dönüşümü döneminde devleti ele alış biçimi Marksizm'de kuramsallaştırılmış durumdadır. *Sözcüğün dar anlamında* devrimci dönemlere ilişkin de Marksist edebiyatta özellikle Lenin'in Menşevikler'e karşı polemiklerinde, bu dönemlerde devlete ilişkin sistematik bir görüş çıkarsamaya yetecek ölçüde söz edilmiştir. Lenin'in 1905'teki tartışmaları, özellikle *İki Taktik* kitabında ve 1917 Devrimi süresince siyasal erkin yazgısı ve proleter devletin görevleri konusundaki makaleleri, devrimci dönemlerde devleti kavramak ve doğru, Marksist bir kavrayış için zengin bir kaynaktır.

1905'te, "devlet ekonomik olarak egemen olan sınıfın siyasal tahakkümünün aygıtıdır" veya "devlet toplumun varolan ekonomik ilişkilerinin fonksiyonu ve koruyucusudur" yargısı, siyasal erki değerlendirmede Menşevikler'in reformizmi ve liberalizminin ağırlık merkeziydi. Menşevikler, günümüz İran'ında Komünist Birlik benzerleri gibi, işçi sınıfının ve bu sınıfın siyasal temsilcisi Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin devrim ürünü olası demokratik devlete katılmamaları gerektiğini düşünüyorlardı. Nedeni daha önce dile getirdiğim konuydu: Demokratik devlet demokratik devrimin görevlerini yerine getirmelidir. Bu görevler aslında burjuva görevlerdir (burjuva ilişkilerinin temellerinin, sınırlarının dışına çıkmıyor), dolayısıyla devlet kaçınılmaz olarak burjuva ekonomi ve toplumsal ilişkilere tabi olacaktır ve burjuvazinin hizmetinde bir araca dönüşecektir. Komünistler ellerini bu devlete katılmakla kirlenmemelidirler. Lenin, tarihsel materyalizmin bu başkalaşmış anlayışına ve bu kör, cansız akademizme, devrimci dönemde devlet kavramının açık bir kavrayışıyla karşılık verir:

Burada bizim Konfransçılarımızın proletaryanın siyasal önderlerinin önlerinde duran belirli sorundan habersiz olmalarının sonucunun ne olacağı hemencecik ortaya çıkıyor. *Geçici devrimci bir devletin sorunu, burjuva devriminin genel ereklerini gerçekleştirecek ilerdeki bir dizi devlet konusu sonucunda bizim Konfransçılarımızın görüş alanının dışına çıkarılmıştır.* Soruna "tarihsel" açıdan bakmak istiyorsanız, tek tek Avrupa ülkelerinin örnekleri burjuva devriminin tarihsel ereklerinin hiç de "geçici" olmayan bir dizi devletin eliyle gerçekleştirildiği noktasını gösterir, devrim-

leri yenilgiye uğratan devletler bile yenilen devrimin tarihsel görevlerini yerine getirmek durumunda kaldılar. Ancak "geçici devrimci devlet" kesinlikle sizin sözünü ettiğiniz devlet değildir: *Bu devrimci bir dönemin devletinin adıdır, devrilmiş devletin hemen yerine geçen, halktan kaynaklanan falanca türden seçilmiş bir kurumun değil, halk ayaklanmasına dayanan devlettir. Geçici devrimci bir devlet burjuva devriminin genel tarihsel ereklerinin gerçekleştirilmesinin organı değil, devrimin ivedi zaferinin mücadelesi ve karşı devrimci çabaların ivedilikle geri püskürtülmesi organıdır.* Bizlerin, sizlerin veya falanca devletin burjuva devriminin hangi görevlerini yerine getirdiğine ilişkin yargıyı gelin de gelecekteki bir *Ruskaya Starina*'daki gelecekteki bir tarihçiye bırakalım. Bunu 30 yıl sonra da yapabilirler. Ancak şu an biz Cumhuriyet için mücadele ve mücadeleye proletaryanın en ciddi biçimde katılımı için pratik sloganlar ve yönergeler tasarlamalıyız (*İki Taktik, Bütün Yapıtlar*, İngilizce çeviri, cilt 9, sayfa 42-43, italikler eklenmiştir).

Burada Lenin açıkça "tarihsel" açıdan devletle devrimci dönemlerde devlet arasındaki farklılıkların altını çizmektedir. Devrimci devlet devrimci mücadelenin (aşağıdan mücadelenin yanı sıra) yukarıdan sürdürülmesinin aygıtıdır. Bu devlet şu veya bu seçilmiş temsili kuruma değil, ayaklanmaya ve ayaklanmış güce dayanmaktadır. Bu, karşı devrim saflarının bastırılması ve devrimin kesin yargısını kürsüye oturtmanın devletidir. Devrimci dönem "devrimin zaferi" sorununu işçi sınıfının odağında bir soruna dönüştürmüştür. "Devrimin ertesi" Lenin için kuramsal bir güçlük, sosyoloji biliminin bir konusu değil, özgüllükleri olan gerçek bir durumdur. Menşevikler devrimci dönemlerin zorunlulukları ve özgüllükleri konusunda maddi bir imgeye sahip değiller, kendi özgüllükleri ve kendine özgü hareket yasaları olan nesnel tarihsel bir durumu durağan, kalıplaşmış ve "tarihsel" yargılarla değerlendirmeye girişiyorlar. Menşevikler'in devletle ilgili akademizmi ve klişeleşmiş düşünce biçimleri gerçekte sonuna kadar devrimci mücadeleden yan çizme gerekçesidir:

Menşevikler'in bildirisi şu anda proletarya "devrimci gidişi nasıl ilerletmeli" noktasını aydınlatmak yerine, burjuvazi devrimin

kazanımlarına karşı boy gösterdiğinde burjuvaziye karşı belirli bir mücadele hazırlığının tavsiyesinde bulunacağına bir sürecin genel betimlemesini yapmaktadır. Bu betimleme *bizim* etkinliğimizin belirli ereklere konusunda hiçbir şey söylememektedir. *Yeni İskra'nın* görüşlerini aktarma yöntemi insana Marx'ın (*Feuerbach Üzerine Tezler*'de) diyalektik düşüncesine yabancı eski materyalizmle ilgili görüşlerini anımsatıyor. Marx, filozofların dünyayı yalnızca farklı biçimlerde yorumladıklarını, oysa sorunun onu değiştirmek olduğunu söylüyordu. *Yeni İskra* grubu da tam aynı biçimde gözlerinin önünde sürmekte olan mücadele sürecine ilişkin dayanılabilir bir yorum ve çözümleme sunabilmektedir, ancak genel olarak bu mücadele için doğru bir slogan tasarlamaktan acizdir. İyi uygun adım gidiyorlar, ama kötü önderlik yapıyorlar. Onlar etkin önderlik rolünü ve devrimin maddi koşullarını kavrayıp öncü sınıfların önünde yerlerini almış partilerin tarihte oynayabilecekleri ve oynamaları gereken yönlendirici rolü unutarak, tarihin materyalist kavrayışını soysuzlaştırıyorlar (agy, sayfa 43-44).

Gerçekte bu "yorumcular" devrimcilerin "pragmatizmi" karşısında "Marx kuramının" savunucuları değil, Marx'ın kuramlarını başkalaştıranlardır. Lenin'in Menşevikler'le 1905 Devrimi'nde devlet ve siyasal erk sorunuyla ilgili tartışması "yeşil gerçek" ile "gri kuram" arasında bir tartışma değildir, çünkü toplumun dönüşümünün ve devrimci dönemlerde devletin canlı dinamizmini tanıyan, bu yüzden bu gerçekliğin kendisi kadar canlı, hareketli ve "yeşil" olan Marksizm kuramının ta kendisidir. Lenin'in 1905 geçici devrimci devletini savunması Marksist devlet yorumunun kuramsal bir savunusudur da. Bu savunmanın ana çekirdeği devrimci dönemlerin özelliklerini tanımlar:

Tarihi "atlama" olmaksızın imgelemek, sürekli ve yavaş yavaş yukarı doğru hareket eden bir çizgi gibi düşünmek için insanın tarih anlayışı bir ilkökul çocuğu düzeyinde olmalı; şöyle ki önce sıra büyük liberal burjuvazide olacaktır: İstibdattan küçük ödümler koparmak; sonra sıra devrimci küçük burjuvaziye gelir: Demokratik Cumhuriyet; sonunda da sıra proletaryada: Sosyalist devrim. Bu betimleme belli bir noktaya kadar doğrudur; Fransızların dediği gibi doğru, uzun erimde, bir yüzyıl boyunca veya öyle bir süre

için... Ancak kişinin bunu devrimci eyleminin bir dönemine yerleştirmesi için beceriksizlik dehası olmalı. Rusya'nın istibdat sistemi bu aşamada bile kupkuru bir meşrutiyetle canını kurtaramazsa, yalnızca sallanmakla kalmayıp gerçekte *devrilsese*, bu kazanımları savunmak üzere büyük devrimci bir gücün uygulanmasının zorunluluğu ortadadır. Bu "savunma" ancak proletarya ve çiftçilerin devrimci demokratik diktatörlüğünden başka bir şey değildir. Bugünkü kazanımlar ne denli daha büyük, bizim bu kazanımları savunmamız ne denli daha güçlüyse, ilerideki kaçınılmaz gericiliğin bunları geri alması daha güç, gericilik evreleri daha kısa ve bizden sonraki proletarya savaşılarının görevleri daha kolay olacaktır (*Proletarya ve Çiftçilerin Devrimci Demokratik Diktatörlüğü*, cilt 8, sayfa 299).

Tarihsel materyalizm konusunda bu "ilkokul çocuğu" kavrayışa karşı devrimci dönemlerin apaçıklıklarının altı tabii ki çizilmelidir:

Demokratik devrimci diktatörlük olmaksızın (cumhuriyet için) bu mücadelenin başarıya ulaşmasının en ufak umudunun olmadığı açık değil mi? (Menşevikler'in) tartıştığı uslamamanın en büyük yetersizliklerinden biri cansızlığı, ölümlüğü, klişe özelliği ve *devrimci dönemi değerlendirmede beceriksizliğidir*. Devrimci-demokratik diktatörlükten vazgeçerek cumhuriyet için mücadele etmek, (Japon mareşal) Kar Oyama'nın (Rus generali) Kropotkin'le Makden kentinde savaşmaya karar vermesine, ancak başından Makden'i işgal düşüncesini bütünüyle bırakmasına benziyor. Biz devrimci halk, proletarya ve çiftçiler, istibdata karşı "omuz omuza mücadele edeceğiz" sonuna kadar ona karşı omuz omuza savaşmalıyız, birlikte onu yok edip, istibdatı geri getirmek üzere kesin çabalara karşı omuz omuza durmalıyız (agy, sayfa 298, italikler eklenmiştir).

Bu, Lenin'in devrimci döneme ve devlet sorununa yaklaşım yöntemidir. Devrimci devlet devrimin devamıdır, *kaçınılmaz karşı devrimci direnişi* bastırmak üzere devrimi "yukarıdan" mücadeleye yükseltmektir. Son çözümlemede, uzun bir sürede toplumun ekonomik evrimi sürecinin devletin başına neler getireceği sorunu, devrimci dönemlerde bu devletin zorunluluğu ve etki alanı

konusunda hiçbir şey söylemez. Devrimci devleti “devlet ekonomik açıdan egemen sınıfın çıkarlarının savunucusudur” bahanesiyle yadsımak gerçekte ayaklanma ve devrime karşı “kuramsal” bir iddianamedir. Ayaklanılacaksa ayaklanmanın zaferinin siyasal anlamını ve devrimci dönemde siyasal erkin özelliklerini tanımak gerek. Devrimci bir devletin oluşturulmasının zorunluluğu kavranmaksızın ayaklanma propagandası, üstelik devlet ile ekonomik altyapının ilişkisi konusunda klişeleşmiş derin formüller bahanesiyle, liberal bir kandırmaca ve aydınca bir yenilgi tapınmacılığıdır.

1917’de Lenin devlete aynı yaklaşım biçimini uyguluyor. Lenin’in 1917 Devrimi’nin özellikleri ve proleter devletin oluşturulmasının zorunluluğu konusunda konumunu işçiler ve çiftçilerin devrimci-demokrat diktatörlüğü formülünün gözden geçirilmesi olarak değerlendirenlerin sayısı epeyce fazladır. Troçkistler, 1917’de Lenin’in Troçki’nin 1905’teki formülüne yaklaştığını söylüyorlar. Başkaları 1905’te Lenin’in “aşamalı devrim” Menşevik düşünceleri taşıdığını, ancak 1917’de *Nisan Tezleri*’yle bundan vazgeçtiğini savunuyorlar. Bütün bunların görmezden geldiği şey, devrimci dönemlerde devletin özgüllükleriyle ilgili Lenin’in açık kavrayışıdır. Bu, Lenin’in klişeci eleştirmenlerinin düşüncelerinde Marksizm kuramının halen kayıp olan yönüdür. “İki sınıfın” diktatörlüğü düşüncesi gerek kendi döneminde gerek bugün (Troçkistler ve İran Solu’nda Komünist Birlik tarafından) doğal olarak “devlet ve ekonomi” ilişkisi üzerine sindirilmemiş aynı formül temelinde eleştiriliyor. Ancak Lenin bu düşüncüyü (dolayısıyla sonraki konumunun değişimini) Rusya üretim ilişkilerinin evrim tarihinin evresel hiçbir yorumundan çıkarsamamıştı. Daha önce de belirtildiği gibi 1905’te devrimci devlet, toplumun demokrat sınıfları ve kesimlerinin devlet koalisyonu ve bu sınıfların devrim sürecinde canlı güçlerinin güç dengesinin sözcüsü olmalıydı. İşçiler ve çiftçiler devrimci hareketin ateşleyici gücüydüler, dolayısıyla devrimin devamında burjuvazinin *kaçınılmaz direnişini* bastırma görevini üstlenebilen devletin oluşturucu gücü olabilirlerdi. Bu güçlerin ortak mücadelesinin sonucu, bu gerçek güç dengeleriyle, proletarya diktatörlüğü olamazdı. İki sınıfın diktatörlüğü bir çe-

lişkiyse, ki öyledir, bu çelişki kendini gerçek maddi tarihte zaman içinde açmalı ve sona erdirmeli. Bu süreci yorumlamak için, Lenin'in dediği gibi, yeterli sayıda tarihçi bulunacaktır. "iki sınıfın" devrimci devleti "iki sınıfın" devriminin sonucudur. Ayaklanma ve devrim süreci genel olarak aşağıdan toplumsal sınıflar ve kesimlerin heterojen birliğinin gerçekleştirebileceği bir şeyse (1905'te öyleydi) "devrimin ertesinde" de devrimin devamı, devrim fiilen ve canlı bir görüngü olduğundan, bu sınıflar tarafından bir devlet biçiminde sürdürülebilir. Devrimci "birkaç sınıftan" oluşan devrimci devlet "kuramsal" bir çelişki değil, genel devrim gerçeğinin ve 1905'te devrimci dönemin taktik bir evresi olarak özelliklerinin kavranışından kaynaklanan kuramsal bir zorunluluktur.

1917 Devrimi'nde bu güç dengesi ve toplumun farklı kesimlerinin katılım biçimleri, sınıfların saflaşmasıyla ilgili temel sorunlar gibi, 1905 Devrimi'ne göre değişime uğramıştır. Bu farklılığın bir kısmının Rusya toplumunun 12 yıldaki evrimine, bir kısmının da kapitalizmin global bunalımının yıkıcı bir dünya savaşı düzeyine dek derinleşmesine bağlı olduğu açıktır. Ancak ne olursa olsun proletaryanın siyasal erkle ilgili pratik olanaklarını değiştiren bu gelişmelerin sınıflar arası mücadeledeki pratik sonuçları ve bunların devrimi gerçekleştiren güçler arası gerçek dengeyi etkilemesidir. Lenin'e bu kez yoksul çiftçilerin "desteğini alarak" işçi iktidarını oluşturma siyasetini gündeme almasına izin veren bu gerçektir. Devrimci devlet *işçilerin* devleti olabilir. Lenin bakış açısını ve yöntembilimini gözden geçirmiş değil, pratik gerçeklik bir işçi yönetimini oluşturmanın ve *karşı devrimin* bir devrimci *işçi* devleti tarafından *bastırılmasının* olanaklarını sağlamıştır. Bugün yıllardan sonra Ekim Devrimi deneyimine baktığımızda bu "tek bir sınıfın" devletinin de "iki sınıfın" devletinin karşılaşacağı çelişkilerle karşılaştığını kolayca görebiliyoruz. Siyasal ve ekonomik ağırlıkları ve Rus veya Rus olmayan silahlı burjuva karşı devrimini köşeye sıkıştırıp dağıtmada oynamaları gereken rolden kaynaklanan çiftçilerin desteğini kazanma yaşamsal zorunluluğu devrimci devleti temel güçlüklerle karşı karşıya getirdi ve damgasını bu devletin oluşum sürecine vurdu. Ancak hiç kimse bu çelişkilerden, iş-

çilerin güç uygulamadaki yetersizlikleri ve bundan kaynaklanan proleter olmayan sınıfların siyasal ve ekonomik baskısından -Rusya'nın ekonomik altyapısı göz önünde bulundurulduğunda- devrimci işçi devleti kurmanın erken olduğu sonucuna ulaşamaz, çünkü yalnızca bir tek bu devlet Rusya'da burjuva karşı devriminin kaçınılmaz direnişini bütün mücadelelerde bastırmak üzere devrimin (aşağıdan mücadelesinin yanında) yukarıdan sürdürülmesini güvenceye alabilirdi.

Devrimci dönemlerin ve devletin bu dönemlerde devrim sürecinde araçsal rolünün Leninist kavrayışı, etkin siyasal müdahaleciliğin Marksizm'in ilkeleriyle çelişmediğine, Marksist çözümler özellikle tarihsel materyalizm ve devlet kuramının tanımlarının gözden geçirilmelerini gerektirmediği gibi bu kuramdan ve bu materyalizmden kaynaklandığı gerçeğine tanıklık etmektedir. Menşevizm ve sol liberalizm geleneksel olarak komünist eylemi kuramsal "arılık"la karşıtlık içinde görmüştür. Kuşkusuz komünist eylem mekanik materyalizmin klişeleri ve ekonomik deterministlerin başkalaştırılmış Marksist yorumlarıyla çelişmektedir. Ancak toplumun hareket yasalarını, devlet dahil toplumsal görüngülerin özelliklerini tanıyabilen bir Marksizm kuramı müdahalecilik ve "siyasal erke yönelmekle" çelişki içinde görmediği gibi onda topluma en etkin devrimci müdahale yönergelerinin zengin bir kaynağını bulur.

Biz de devrimci cumhuriyet ve istenilirliği sonucuna herhangi türden aşamalı devrim kuramıyla değil, bu yöntemle vardık. Biz, Komünist Parti programında sosyalist devrimin zorunluluğu ve olanaklılığının açık ve öz bir açıklamasını yaptıktan ve bu devrimi varoluş nedenimiz ve örgütlenmemizin temeli olarak tanıladıktan sonra, varolan koşullarda İran işçi sınıfının ivedi iktidarını kurma gücünde olmadığı noktasına varıyoruz. Bunun hazırlığını yapmak bizim görevimizdir. Ancak toplumun sınıfsal güçlerinin bir bileşimi "başka bir devrimi" gerçekleştirebilme gücüne sahip. Bu devrim demokrasi için devrimdir ve işçi devrimi sürecinin bir uğrağı ve bir parçasıdır. Böyle bir devrimin zaferi işçilerin devrimine katkıda bulunur. Bu devrimin zaferi devrimci demokrasi isteyen sınıfların gerçek ve halen mevcut güçleriyle olanaklıdır. Bu

devrim kesinlikle mevcut devleti ve mevcut siyasal rejimi devirmek durumundadır. Bunun yerine ivedilikle ne oturabilir ve ne oturmalıdır? Bizim Menşevikler "tarihsel" açıdan sırasının geldiği bir devlet iş başına gelmeli diyorlar. Proletarya diktatörlüğü sırası gelmediyse veya "başka devrim" in ürünü devlet derhal proletarya diktatörlüğü olamıyorsa, bunlara göre devrimci devlet dahil her şey tepeden tırnağa "mavi" ve burjuva olacaktır. Zamanından önce siyasal erk sorununa müdahale etmek ve devrimci bir devlet kurmanın sonucu "ekonomik açıdan egemen sınıf" burjuvazinin aracına dönüşmekten başka bir şey olamaz! Peki ya Marksizm ne diyor? Lenin'in devrimci sürece canlı ve yaratıcı yaklaşımı deneyimine sahip biz Marksistler için sorun şöyle görülmekte: Demokrasi için devrimin derinlemesine sürmesi ve burjuvazinin siyasal güçlerinin iktidarda basit bir yer değiştirmesine dönüşmemesi için burjuvazinin devrilmiş devletinin yerini ne almalıdır? Bu devrime karşı burjuvazinin kaçınılmaz direnişi nasıl kırılmalıdır? Leninizm devrimci dönemde "ekonomi"ye başvürmazdan önce yüzünü devrime ve devrimci erekler için şiddetli mücadelenin sürdürülmesinin zorunluluğuna döner. Devrimci devlet bu mücadelenin yukarıdan sürdürülmesinin biçimi ve aynı zamanda aşağıdan mücadelenin genişletilmesinin etkili aygıtıdır. Devrimci dönem örgütlü şiddet uygulama dönemidir:

Son çözümlemede siyasal özgürlük ve sınıf savaşımının önemli sorunlarını sonuca bağlayan yalnızca şiddet gücüdür. Bu şiddet gücünü hazırlayıp örgütlemek bizim görevimizdir. Bunu yalnızca savunmak için değil, doğru yöntemle saldırı için de kullanmalıyız. Avrupa'da siyasal gericiliğin uzun süreden beri, hemen hemen Paris Komünü'nden günümüze kadar sürekli egemenliği bizi bu eylemin yalnızca "aşağıdan" ilerleyebileceği düşüncesine fazlasıyla alıştırmıştır. Bu düşünce bizi fazlasıyla yalnızca direniş mücadelelerini görmeye alıştırmıştır, biz artık yeni bir döneme girmiş bulunuyoruz. Ayaklanmalar ve devrimler dönemi başlamış durumda. Rusya'nın bugünlerde başından geçen dönemler gibi evrelerde eski klişeleşmiş formüllerle sınırlı kalmak kabul edilemez. Biz "yukarıdan eylem" düşüncesinin propagandasını yapmalıyız, en etkin saldırı eylemi için hazırlık yapmalıyız. Böyle bir eylemin

koşulları ve biçimlerini değerlendirmeliyiz (*İki Taktik*, cilt 9, sayfa 31).

Devrimci cumhuriyet bizim için devrimin ertesinde geçici devrimci devlet yoluyla devrimci şiddetin sürdürülmesidir. Bu devrimci devlet yaşamsaldır. Sosyalist mücadelenin kolaylaşması için siyasal demokrasiyi önemseyen, demokrasi için devrim yapmak isteyen veya iki gözü olan ve kendisi devrim yapmazsa bile belirli toplumsal kesimler ve sınıfların *demokrasi için devrim yaptıklarını* gören kişi, bu devrimin siyasal erkle ilgili sonucunun ne olması gerektiğinin karşılığını vermelidir. Devrim güçleri devrimin ertesinde ve burjuvazinin kaçınılmaz direnişi sürecinde ne yapmalıdır? Biz, devrimci kesimlerin iradelerinin “yukarıdan” uygulanmasının temsilcisi olan bir devlet kesinlikle oluşturulabilir, oluşturulmalıdır diyoruz. Siyasal gücü ele geçirip, devrilmiş ancak halen canlı ve etkin karşı devrimcilere karşı kullanmak gerek. Bu yargıyla Marksist devlet kuramı -ekonominin belirleyiciliği vs.- arasında çelişki gören kişi gerçekten bunların hiçbirinden bir şey anlamamıştır. Devrimci dönemde devlet geçici, geçmekte ve dönüşmekte olan bir görüngüdür. Devrimden kaynaklanır ve fiilen sürmekte olan devrimin sorunlarına yanıt verir. Bu devletin içsel çelişkileri, geleceği, sönmürlenme veya çözülme süreci, devrimci bunalımın sürmesi vs.nin hiçbir devrimci devletin sınıf mücadelesinin belirli bir evresinde oynayabileceği gerçek ve maddi rolden hiçbir şey eksiltmez.

İran’da kapitalizmle demokrasinin çelişkisi düşüncesini bütünüyle sistematik biçimde ve komünist harekete egemen popülizm eleştirinin bir parçası olarak ilk ortaya atan hareketlerden biri bizim hareketti. Bu konuda İran Solu’nun kuruntularının dağılmasında önemli bir rol üstlenebildi. Ancak biz aynı zamanda devrimci demokratik bir devlete programımızda yer veriyoruz. Bunun nedeni şimdi açıkça ortada, çünkü biz devrimci cumhuriyete “İran ekonomisinin siyasal üstyapısı” olarak bakmıyoruz, [bu devleti] *demokrasi için emekçilerin devrimci şiddet uygulamasını yukarıdan örgütlemesi* gereken “devrimci dönemde bir devlet” olarak görüyoruz. Demokrasi için devrim olanaklıysa devrimci demokratik devlet de yalnızca olanaklı değil, yaşamsaldır da. Tarih-

sel sürecin bu devrimle devrimci devleti hangi zamansal sürede "eskiteceği" ve proletarya diktatörlüğünü "gündem başına" yerleştireceği konusu başka bir sorundur. Kuşkusuz biz şimdiden proletarya diktatörlüğü ve sosyalizmi gündemimize almış olduğumuz gibi (bizim sloganımız işçi yönetimidir), günü geldiğinde Bolşevikler gibi, eski devrim ve devrimci erekların "eskidiğini" duyuran ilk kişiler olacağız.

Devrimci dönemlerde devletin özgülüklerini kavramak siyasal erk sorununa etkin ve müdahaleci yaklaşımın gerekli koşuludur. İran Solu günümüze kadar devlet ve ekonomiyle ilişkisi konusunda metafizik ve determinist anlayışıyla, en azından kuramsal açıdan, böyle etkin bir müdahale yetisinden yoksun kalmıştır.

Devrimci Dönemde Burjuva Devleti; İslam Cumhuriyeti Örneği

Olağan koşullarda burjuva devletin özelliğiyle işleyişini açıklamak güç bir iş değildir. Sorunun güçlüğü burjuva devletin görünürde devrimci bir süreç sonunda ve devrim adına iş başına geldiğinde ortaya çıkar. İslam Cumhuriyeti de başlangıçta böyleydi. İslam Cumhuriyeti görüngüsü uzun süre sol güçlerin geniş bölümünü kuramsal kafa karışıklığına sürükledi. Popülistlerin "ulusal burjuvazi ve anti emperyalist küçük burjuvazi" ile ilgili köklü nasyonalist kuruntuları, dolayısıyla da küçük burjuva sosyalizminin belirli kesimlerinin İslam Cumhuriyeti'ni "şartlı" veya şartsız desteklemeye gösterdikleri ilgi bir yana, bu rejimin devrimin ilk yıllarındaki konumu ve eyleminin özü ve bu devletin kuruluşuyla sonuçlanan pratikteki süreç bu kafa karışıklığını artırıyordu. Burjuvazinin özellikle "Tasua gösterisi"nden sonra İslami yönetim sloganını geniş halk kitlelerinin sloganına dönüştürmeyi başarması, yeni rejimin önderlerinden bazılarının önceki dönemlerde monarşinin hızlı muhalifleri arasında yer almaları gerçeği, İslamcı hareketin Ulusal Cephe liberal-meşrutiyetçi kesime saldırısı, rejimin Amerika karşıtı sloganları ve devrimin ilk aylarında yönetimin kitlesel seferberlik gücü, devrimden önce İslamcı hareketin gerici erekları ve istekleri konusunda varolan bütün olgular ve gözlem-

lere ve Şubat 79'un hemen ertesinde rejimin başlattığı bütün karşı devrimci eylemlere karşı popülist solu İslam Cumhuriyeti'nin burjuva ve karşı devrimci özelliğini uzun süre boyunca kavramaktan aciz bırakan etmenlerdi. İslam Cumhuriyeti'ni *burjuva* rejimi olarak nitelemek popülist solun gözünde uzun süre "sol sapma" olarak görülüyordu (İşçi Yolu bugün hala aynı şeyi savunuyor). Halkçı sosyalizmin kuramcıları kaçınılmaz olarak kuramsal "öğrenemedikleri"nin ışığıyla toplumun ekonomisinde ve proleter olmayan kesimlerin ekonomik çıkarlarında bu devletin "sınıfsal" kökenlerini aramaya koyuldular. Bu devletin sınıfsal konumu ve bağlılığı konusundaki keşifleri doğrusu görmeye değerdi. Bu keşiflerin temeli devletin eksik ve ekonomist kavranışı ve burjuva devletin devrimci dönemlerde işleyiş ilkelerini ayırmsamama beceksizliğiydi.

Biz başından beri İslam Cumhuriyeti devletini burjuvazi ve emperyalizmin aygıtı olarak niteledik. Nisan 79 tarihli *İşçilerin Çalışma Bakanlığı'nda Grevi* adlı broşüre yazdığımız önsözde şunları söylüyorduk:

Devrimin ve sınıf savaşımının günlük gerçekleri gün geçtikçe şu anki yönetime karşı küçük burjuva kuruntuların ve emekçilerin bulanık güveninin bırakılmasının zeminini daha da hazırlamaktadır. Bu bulanık güven kapitalistlerin İran Devrimi'ni yenilgiye uğratabilmelerinin temel kaynağıdır. Her gün işçiler ve emekçiler kendi kendilerine, işçi hareketinin yükselmesine ve emekçi kitlelerin işçi sınıfı önderliğinde seferber edilmesine karşı duran bir yönetimin ulusal ve devrimci bir yönetim olup olmadığını sormaktalar. Özgürlüğü gasp eden, ifadeyi boğan, toplantıları dağıtan, işçi sınıfının çıkarları doğrultusunda faaliyet eden siyasal parti ve örgütleri "komplocu", "bozguncu", "kraldan çok kralcı" olarak niteleyen bir yönetim devrimci bir yönetim mi? Acaba İsfahanlı işsiz işçilerin gösteri safına ateş açıp sonra da oralı olmayan bir yönetim devrimci bir yönetim mi? Bilinçli işçileri tutuklayan, işçiler arasında etnik, dinsel, cinsel, kuşak vs. ayrımı yaratarak birleşmelerini önleyen bir yönetim devrimci bir yönetim mi? *Hayır, şu anki yönetim kesinlikle emekçilerin devrim ve ayaklanma organı değildir. Emperyalizmin İran'daki uzun erimli çıkarları açısından*

gerçekten "geçici" olan şu anki yönetimin tarihsel görevi sermaye ve emperyalizmi İran emekçi ve mücadeleci kitlelerinin devrimi fırtınasından kurtarmaktır (sayfa 3-4).

Ancak bilinçli işçilerin ve işçi sınıfının devrimci öncülerinin yukarıdaki gerçekler karşısında görevleri nelerdir? Şu anki yönetim sermaye ve kapitalistlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmekteyse, şu anki yönetim emperyalist gericiliğin geri dönmesini sağlayacak geçici bir hülleyle, devrimci işçilerin görevi işçilerin bağımsız egemenliğinin organını örgütlemek yönünde hareket etmektir, böylece -er geç kapitalistlerin önderliği, küçük burjuvazinin tutucu ve gericici kesimlerinin yardımı ve milyonluk katliamlar yapmaktan çekinmeyen askeri, siyasi danışmanlarının çabasıyla başlayacak olan- karşı devrimin son saldırısında geniş emekçi kitleleri devrimin kazanımlarını korumak ve karşı devrimi kesin yenilgiye uğratmak üzere seferber edebilmelidir (sayfa 5).

Be Suy-e Sosyalizm'in yayınlanmaya başlamasıyla biz, İslam Cumhuriyeti'ni, bu değerlendirmemizin kuramsal temellerini "Burjuva-emperyalist karşı devriminin iki kanadı" adlı makaleler dizisinde açıkladık. Bu makalelerde devrimci dönemlerde burjuva devletin işleyişinin ana özelliklerinin altını çizerek, İslam Cumhuriyeti'nin burjuvazi ve emperyalizm için faydalarını bir bir sayarak, İslami rejimin burjuva bir rejim olduğunu, emperyalist burjuva siyaseti dolayısıyla İran Devrimi'ne ilişkin İran burjuvazisinin tümünün siyasetini güttüğünü söyledik. Bizim usamlama eksenimiz şuydu: Devrimci dönemde burjuvazinin sorunu *ekonomi* değil, *devrim*dir. Gerek tarihsel gerekse çözümsel açıdan "karşı devrimci düzen" in kurulması burjuvazi için önceliklidir. Burjuvazinin "istenilir" devleti, bu dönemde özellikle olağan baskı ve denetim kurumlarının işlevsizleşmeleri göz önünde tutulduğunda, devrimci dönemde varolan siyasal materyal ve malzemeden yararlanarak devrimin işini bitirebilen devlettir. 78-79 yıllarında monarşik-burjuva İran devleti çözülmek üzereydi. Devrim hortlağı burjuvazinin tepesinde dolaşıyordu. Bu dönemde liberal Ulusal Cephe ve Kurtuluş Hareketi devrimi önlemenin en etkin yandaşları ve olağan devletin baskı kurumları olan ordu ve bürokrasinin korunmasının en büyük savunucusuydular. Liberallerin bu konu-

mu ve devrim kampını yarım yamalak isteklerle işbirliğine sürüklemekdeki olası becerileri, devrim dalgası karşısında taktik bir geri çekiliş içinde olan İran büyük burjuvazisinin çıkarlarıyla örtüşmekteydi. Bir dönem için liberaller varolan siyasal durumu ve kendi siyasal erkini korumak için burjuvazinin en ciddi ve en "hesaplı" alternatifiydi. Bahtiyar hükümeti, liberal monarşi konuma geri çekilmek yoluyla durumu denetim altına almak için burjuvazinin son çabasıydı. Bu, devrim dalgasını atlatmak ve devrim sonrası durum için hazırlık yapmak amacıyla burjuvazinin taktik bir geri çekilişiydi.

Ancak devrim bu hesapları alt üst etti. Sorun artık silahlı ayaklanma aşamasına varan, orduyu etkisizleştiren ve geniş devrimci halk kitlelerini silahlandırarak devrimin bastırılmasıydı. Liberal hareketin siyasal platformu, yöntemleri ve olanakları artık toplum gerçeğinin gerisindeydi. Burjuva devleti artık devrimle, yalnızca devrim adıyla savaşılabildi. İslamcı hareket böyle bir devletin oluşturulması için uygun bir malzemeydi: Burjuva karşı devrimini o kesitte örgütleyebilen burjuva devleti. Biz, İslam Cumhuriyeti'nin olağan burjuva üretim düzeninin siyasal koşulu olan karşı devrim düzenini kurma aracı olduğunu söyledik. İslami rejimin tepeden tırnağa burjuva niteliği, ideolojisinin, yöntemlerinin ve örgütleniş dokusunun toplumun hangi kesimlerine dayandığından bağımsız, bu devletin burjuva-emperyalist karşı devriminin örgütlenmesinin *olanaklı biricik biçimi*, dolayısıyla da 1979 yılından sonra burjuvazi için bu örgütlenmenin *istenilir biçimi* olmasına dayanmaktadır.

Bazıları, biz o zaman İslam Cumhuriyeti'nin büyük, tekelci burjuvazinin temsilcisi olduğunu ilan etmediğimiz için bizi eleştirebilirler (eleştiriyorlar da). Aslında bu, devletle ilgili aynı sınırlı ekonomik anlayıştır, şu farkla ki bu kez İslam Cumhuriyeti'nin burjuvalığını kabul etmiş, elinden geleni ardına koymamaya çalışıyor. Gerçek, bizim de çözemediğimiz gibi, İslam Cumhuriyeti'nin İran büyük burjuvazisinin *siyasal örgütü* ve örgütsel temsilcisi olmadığıdır. O uğrakta bu rejim, bu sınıfın siyasetçilerinin siyasal varlıklarını duyurdukları ve görüşlerinin birleştirilip temsil edildiği odak ve kapitalistlerin örgütlenme aygıtı değil, bu sınıfın

devrimci dönemdeki "siyasal" devletiydi. Bunun kendisi İslam Cumhuriyeti'nin hareketinde çelişkilere neden olmuştur. İslam Cumhuriyeti'nin olağan burjuva bir siyasal rejime, burjuvazinin üretim ilişkilerini korumak için büründüğü olağan biçime dönüşmesi pratik açıdan karmaşık ve güç bir süreçtir. İslam Cumhuriyeti'nin bu süreci katetmedeki yetersizliği günümüz İran'ında yönetim bunalımının yönlerinden biridir. İran toplumu devrimci bunalımdan uzaklaştığı, dolayısıyla devletin olağan konuma yerleşip olağan yöntemlerle işlemesi gerektiği ölçüde İslam Cumhuriyeti devrim süresince büründüğü pratik biçimlerden uzaklaşıyor, bu da rejimin siyasal bunalımını artırıyor. Aynı biçimde İran'da devrimci bunalım varlığını sürdürdüğü ölçüde İslam Cumhuriyeti kapitalist devlet ile bu sınıfın olağan beklentileri arasında ayrılığa neden olan "olağan dışı" yöntemlerle iş görmek zorunda kalıyor. Böyle koşullarda biz doğru biçimde "devrimci dönemde burjuva devleti" olarak İslam Cumhuriyeti'nin hareketinin diyalektiğini açıklayıp, bu rejimin sınıfsal özelliği ve bağlılığını burjuva bir rejim olarak çözümledik. İslam Cumhuriyeti *İran'da burjuvazinin devleti* ve temsilcisi olmuştur, çünkü 79 Devrimi'nde ve sonraki yılların alt üst oluşlarında bu burjuvazinin olanaklı tek devlet biçimiydi, hala da öyledir. Ancak bu devrimci bunalım bitecekse, kitlelerin yeni bir mücadele dalgası İran'da yeniden devrimci koşullar oluşturmazsa İslam Cumhuriyeti varolan biçimiyle bu iç çelişkilerine kurban gidecektir. İslam Cumhuriyeti ya yeni bir devrim tarafından devrilecektir veya devrimci bunalımın kesin biçimde sona ermesi sonucunda tanınmayacak ölçüde değişime uğrayacaktır. İslam rejiminin asgari değişim ve dönüşümle İran'da burjuvazinin olağan devletine dönüşmeyi ve burjuvaziyi kendisiyle örgütsel ve siyasal açıdan tam birlik içine girmesi için ikna etmek istediği açıktır. Ancak rejim karşıtı pozisyonda çeşitli burjuva partilerinin bulunması, rejimin özel sermayenin desteğini almadaki güçlükleri ve sermayenin bu kesimiyle inişli-çıkışlı ilişkisi İran burjuvazisinin safları içinde halen bu söz birliğinin ve böylesi bütünsel ve gerçek birliğin bulunmadığını göstermektedir. Devrim ve komünizm korkusu burjuvazinin bütün kesimlerini rejimi desteklemeye itiyor, ancak rejimin olağan burjuva bir devletin rolü-

nü üstlenmedeki başarısızlığı İran burjuvazisinin siyasal temsilcileri arasındaki sert karşıtlıklara neden oluyor.

İslam rejimi olağan bir devlete dönüşün veya devrim tarafından devrilsin, devrim dönemi toplumunun olağan bir topluma dönüşme süreci uzun süreden beri başlamış durumda. Biz "iki kanat..." makalelerinin son bölümünde İran toplumunun siyasal durumundaki bu gidişe değindik. İslam Cumhuriyeti'nin inisiyatifi ve burjuvazinin bütün kesimlerinin desteğiyle İran'da devrimci durumu sona erdirmek ve olağan burjuva bir devletin oluşturulmasının zeminini hazırlamak için gerçekleştirilen dönüşümleri sıraladık. İslam Cumhuriyeti'nin burjuvalığı konusunda belge ve kanıt ara-yanlar aşağıdakilerden biriyle yetinebilirler.

1) Devrimde kapitalist mülkiyet ve sömürünün kutsanması ve meşruiyeti sorgulanmaya başlamıştı. Mülkiyet meşrulaştırılmı-ydı, bunun için önce mülkiyeti görünürde devrimden kaynaklanan devlet mülkiyetine dönüştürmek yoluyla meşrulaştırmaktan daha doğal bir yöntem olabilir miydi?

2) Devrimin demokratik kazanımlarının geri alınması ve siya-sal haklardan yoksun kesimlere boyun eğdirmek. Kitlelerin dinsel korkutma ve aptallaştırılmasına dayanarak demokratik ereklarını "Batılı" ve "emperyalist" diye bastırdılar. Rejimin devrimin de-mokratik kazanımlarına saldırısı sürecinde burjuvazi bir sınıf ola-rak birliğini ve siyasal iktidarını yeniden kazandı.

3) Bastırmanın olağan ve sürekli kurumlarının yeniden yapı-landırılması, silahlı asker, polis kuvvetlerinin ve devlet bürokrasi-sinin kutsanması ve yeniden yapılanması.

4) Kitleleri düşük kazanç düzeyi ve ekonomik bunalımın kor-kunç sonuçlarına boyun eğmeye zorlamak. Bu bunalım önceki evrede devrimci bunalımın maddi temellerini oluşturuyordu, İsl-am Cumhuriyeti'nin çeşitli kanatları gerçekte devrim adıyla bun-dan kaynaklanan güçlüklerin yükünü işçiler ve emekçilerin omu-zuna yıktılar.

5) Emperyalizm ve emperyalistlerin kutsanması, anti emperya-list mücadelenin anlamının ve içinin boşaltılması, emperyalist devletlerle egemen gerici burjuvazi ve uluslararası gericilikle dip-lomatik, ekonomik ve askeri ilişkilerin gerekçelendirilmesi.

6) Komünist hareketin geniş çaplı bastırılması ve proleter olmayan kesimlerin direnişlerinin uslu liberal pozisyonun bayrağının altına itilmesi. Devrim boyunca aleni ve geniş çaplı mücadeleye girmiş olan komünistler, eski durumun canlandırılması için en korkunç biçimde bastırılmalıydılar. Aynı zamanda devrimci dönemde liberalizm bayrağının altından çıkmış olan proleter olmayan kesimlerin liberal bir pozisyonun sloganları düzeyine kadar geriletilmeleri gerekiyordu.

Burjuva bir devlet olarak İslam Cumhuriyeti devrimci dönemde bu koşullar bütünüünün gerçekleşmesi için ciddi biçimde çalıştı. Bunlar burjuvazinin topluma olağan ve bunalımsız egemenliğinin koşullarını sağlıyordu. Bu koşullar gerçekleştiği ölçüde toplum devrimci durumdan uzaklaşıyor, burjuva devleti de bu koşulların bir parçası olarak olağan biçim ve görüntüsüne dönmek durumundadır. Bu sürecin katedilmesinin güçlüğü İslam Cumhuriyeti'nin bunalımının kaynaklarından biridir. Ya yeni bir devrimci mücadele dalgası İslam Cumhuriyeti'ni devirmek yoluyla toplumu siyasal evriminin yeni bir dönemine sokacak veya İslam Cumhuriyeti biçim değiştirerek veya yerine başka bir şey geçirilerek, bunalımsız burjuva bir toplumun yönetimine uygun özelliklere bürünecektir. Burjuvaziyle İslam Cumhuriyeti şu an olası bu iki gidişin mengenesi arasında sıkışmış durumundalar. İslami rejim, burjuvazinin mevcut rejimi ağır ağır dönüştürerek olağan bir rejimle barışçıl biçimde değiştirmesi baskısına direnmektedir. Öte yandan burjuvazinin bu yönetimi şiddetle ve birden bire her türden değiştirme çabası siyasal bunalımın şiddetlenmesine ve bu rejimin devrilmesini isteyen geniş kitlelerin meydana inmesine neden olacaktır. Devrimci bunalım, burjuvazinin gözünde istenilirliliğini karşı devrimin örgütlenmesi zorunluluğundan alan, bu rejimin yerine kolayca başka bir yönetimin oturtulması biçiminde sönmüş değil; öte yandan devrim tehdidi, burjuvazinin İslam Cumhuriyeti'ne sınırlı siyasal görevleri olan "karşı devrimi örgütleyen bir devlet" olarak bütünüyle rıza gösterip onu desteklemek için birleşeceği kadar ivedi ve fiili değildir. Burjuvaziyle İslami yönetim arasındaki ikircikli ilişkinin temellerini burada aramak gerek.

Sözün kısası, bu bölümde vurgulanmak istenen şey; İslam Cumhuriyeti'nin sınıfsal bağılılığı, eylemleri ve hareket ufkunun burjuva devletin *devrimci dönem*de özelliklerinin kavranılması temelinde çözümlenmesi gerektiğiydi. Devrimci dönemde burjuva devleti *böyle bir dönemde* burjuvazinin çıkarlarını ve önceliklerini karşılayabilen devlettir. Daha uzun erimli ve "ekonomiyle örtüşen" burjuva devleti, devrimci bir dönemde burjuvazinin çıkarlarını koruma görevini üstlenen devletle zorunlu olarak aynı olması gerekmemektedir.

Devrimci Dönem ve Proletarya Diktatörlüğü

Komünist toplumun kapitalist üretim ilişkileri ve toplumsal düzeni yerine geçeceği genel ve doğru bir yargıdır. Bu, insan toplumunun evrimi konusunda genel bir ifadedir. Ancak Lenin'in nasıl *Devlet ve Devrim*'de tartışmasını bütünüyle bu iki toplumsal düzen arasındaki tarihsel dönem üzerinde yoğunlaştırdığı, *geçiş döneminin* varlığı ve bu dönemin siyasal rejimi olarak proletarya diktatörlüğünün altını çizdiğini gördük. Geleneksel olarak Marksistler burjuva düzeninin işçi devrimi yoluyla devrilmesinden sonraki dönemi iki ana evreye ayırıyorlar. Komünist toplumun alt evresi veya sosyalizm, üst evre veya komünizm. Komünizmin bu iki evresi arasındaki ayrımı Marx *Gotha Programı Eleştirisi*'nde ve Lenin *Devlet ve Devrim*'de açıklamıştır. Proletarya diktatörlüğü kapitalizm ile komünizm arasında geçiş döneminin, başka bir deyişle komünist toplumun alt evresi sosyalizmin siyasal rejimidir. Bu doğru bir ifadedir, bu kadarıyla da bütün ciddi Marksistlerin onayladığı bir yargıdır.

Ancak sözcüğün dar anlamında "devrimci dönemleri" ve bunun daha geniş anlamda geçiş dönemiyle farkları konusunda söylediklerimiz göz önünde tutulduğunda yukarıdaki bölümlenin ve "geçiş dönemi" kavramının yeterince somut olmadıklarını söylememiz gerekir. Bir başka soru halen söz konusu olabilir: Acaba toplum burjuvazinin devlet makinasının dağıtılmasıyla ivedilikle sosyalist toplumun "alt evresine" girer mi? Geçiş süreci ve geçiş dönemi devleti olarak proletarya diktatörlüğünde daha somut bir

bölümlenme yok mu?

Kanımca burada başka bir aşamalandırmayı işin içine sokmamız gerek. Proletarya diktatörlüğü (veya genel olarak geçiş dönemi) iki önemli ve aşağı yukarı ayrı evreyi kapsar. İlk proletarya diktatörlüğünün siyasal yerleşme evresi, ikincisi "istikrarlı" proletarya diktatörlüğü altındaki toplumsal geçiş evresi.

İlk evre proletarya diktatörlüğü devletinin kurulmasıyla derhal başlayan dönemdir. Bu, işçi devletinin "devrimci dönemde" işçilerin geçici devrimci devleti biçiminde çalıştığı bir dönemdir. Bu devletin temel görev ve önceliği, bütün devrim ürünü devletler gibi, *siyasal iktidarını* yeniden kazanmak için çabalayan, yenilgiye uğramış gericilik olan burjuvazinin kesin ve ölümüne direnişini bastırmaktır. Bu dönemin temel özelliği devrimci bunalımın sürmesi, devrime karşı şiddetli mücadeleye girişen örgütlü burjuva karşı devrimin varlığı, siyasal ve askeri yollardan burjuvazinin erki yeniden ele geçirebilme olasılığı, siyasal istikrarsızlık ve proletaryanın siyasal gücünün yerleşmesi konusundaki güvensizliğidir. Proletarya diktatörlüğü devletinin burjuvazinin direnişini kırıp işçi sınıfının siyasal zaferini tescil ettiği ölçüde bu dönemin sonuna yaklaşılır. Bir başka deyişle bu dönemdeki proletarya diktatörlüğü, özelliklerini daha önce açıkladığım, geçici bir devletin özelliklerine sahip proletarya diktatörlüğü "geçici devleti"dir. Bu devletin özgüllükleri ve yöntemleri doğal olarak devrim ve ayaklanma sürecinin özgüllükleri ve yöntemlerinin devamıdır. Bu devletin organları, devlette otoritenin örgütlenmesi, bu devletin sınıfıyla hukusal ve pratik ilişkisi, devleti oluşturan güçler ve önderliği doğal olarak devrim sürecinin devamında biçimlenir ve devrim kampının önderliği, ilişkileri ve güçlerinin damgasını taşır.

İkinci evre: Bu dönem proleter iktidarın siyasal istikrar dönemidir. Bu dönemde proletarya diktatörlüğü "geçici olmayan" anlamda bir devlet gibi çalışır. Burada Marksizm'in proletarya diktatörlüğüyle ilgili, *egemen sınıf olarak işçi sınıfının bütününün doğrudan örgütü ve en kapsamlı biçimiyle proletarya demokrasisinin kuruluşu* gibi oldukça tanıdık tanımları gerçekte maddileşiyor. Bu, "değnekleri" artık atmış olan "devlet"tir, biçimlenme ve doğumunun izlerini üzerinden atmış, sözcüğün gerçek anlamında bir sını-

fın siyasal üstünlüğünü ve bu sınıfın üyelerinin karar verme ve yönetimde doğrudan varlığını açıkça gösteriyor. Burada artık bu diktatörlükte devletin genel sönümlenme süreci dışında hiçbir "geçici" öge bulunmamaktadır. Bu artık "geçici devrimci devlet" değildir, belirli ekonomik ve toplumsal ilişkilerle örtüşmektedir, gelişmekte olan bu ilişkilerin siyasal yansıması olmalı ve bu ilişkilerin gelişmesini güvenceye almalıdır.

Bir başka deyişle, burada sözünü ettiğimiz aşamalandırma, proletarya diktatörlüğünün yaşamının iki dönemine uymaktadır. Birincisi, proleter yönetimin varlığını sürdürmesinin siyasal ve askeri açıdan tehlikede olduğu, burjuvazinin siyasal ve askeri direnişinin bastırılması ve devrimin siyasal zaferinin istikrara kavuşturulmasının öncelikli olduğu devrimci dönemdir; ikincisi, proletarya diktatörlüğünün toplumun ekonomik temellerini dönüştürme görevini yerine getirebileceği istikrar dönemidir. Birinci evrede "devrimci dönem devleti" olarak proletarya diktatörlüğüyle, ikinci dönemdeyse sözcüğün bütünsel ve klasik anlamında, kapitalizmle komünizm arasında geçiş döneminin tümünün siyasal üst yapısı olarak proletarya diktatörlüğüyle karşı karşıyayız. Bu iki evrenin matematik kesinlikle birbirlerinden ayrılmadığı ortadadır, bu iki dönem proletarya diktatörlüğünün öncelikli görevleri itibarıyla ayrılırlar. Bu öncelikleri seçilebilir değildir, nesnel koşullar ve toplumsal güç dengelerinden kaynaklanır. Bu ayrım özünde Marksizm için yeni bir şey değildir (tartışmamızda yeni olabilecek şey, çıkarımlarımız ve bu aşamalandırmaya atfettiğimiz önemdir). Ekim Devrimi boyunca Lenin'in yaptığı çeşitli göndermeler, proletarya diktatörlüğünün özellikleri ve görevleri konusunda böyle bir bölümlmeyi *göz önünde bulundurduğunu* göstermektedir:

Yüzünü geleceğe dönmüş herhangi bir partinin ilk görevi halkı programının ve taktiklerinin doğru olduğuna ikna etmesidir. Bu görev gerek Çarlık döneminde, gerekse Çreteliler ve Çernievler'in Krenskiler ve Kışkinler'le işbirliği döneminde görevlerin başında yer alıyordu. Bu görev bugün genel olarak yerine getirilmiştir, çünkü sovyetler kongresinin Moskova'da kesinlikle kanıtladığı gibi Rusya işçileri ve çiftçilerinin çoğu Bolşevikler'in tarafını tutmaktalar. Ancak bu görevin bütünüyle yerine getirilmesine daha

uzun bir yol var.

Partimizin karşısına çıkan ikinci görev *siyasal iktidarın ele geçirilmesi ve sömürücülerin direnişinin bastırılması*ydı. Bu görev tam olarak yerine getirilmiş değil, gözden kaçmamalı, çünkü bir yandan monarşistlerle demokrat-meşrutiyetçiler, bir yandan da Menşevikler ile Sağ DS olan dostlarıyla yandaşları sovyetlerin iktidarını devirmek üzere birleşme çabalarını sürdürmekte. Yine de sömürücülerin bastırılması görevi 25 Ekim 1917 ile Bugayevski'nin teslim tarihi (hemen hemen) Şubat 1918 arasında başarılı.

Üçüncü görev şu an ivedilikle başa geçen ve varolan dönemin özelliğini belirleyen Rusya'nın *yönetim işlerini* örgütleme görevidir. Gerçi daha 25 Ekim tarihinden bu görevi gerçekleştirmek doğrultusunda adımlar attık. Ancak bugüne kadar, sömürücülerin direnişi açıkça bir iç savaş görünümüne büründüğünden, yönetim işleri görevi *asal, eksendeki* göreve *dönüşmezdi* ("Sovyet Devletin'in İvedi Görevleri, Nisan 1918, cilt 27, sayfa 141-142, italikler eklenmiştir).

Gerçek, Sovyet devletinin devrilme tehlikesinin yok edilmesi, gerek iç gerekse uluslararası burjuvazinin askeri komploları ve eylemlerinin etkisizleştirilmesinin Ekim 1917 ile Şubat 1918 tarihleri arasındaki süreden çok daha uzun sürdüğüdür. "İkinci" (iktidarın ele geçirilmesinden sonra ilk) görevin yerine getirilmesinden sonra proletarya diktatörlüğünün Rusya "yönetim işleri"nden daha fazlasını gündeme alması gerektiği noktası açıkça ortadadır, öyle de oldu. Ancak bu formülasyon, sırayla ve işçi sınıfının öncü partisinin istemi dışında gündeme oturan görevlerin bölümlenmesi, "sömürücülerin direnişinin bastırılması" ve "yönetim işleri", gerçekte bizim aşamalandırmamızda sunduğumuz betimlemeyle örtüşmektedir. Birinci dönem proleter iktidarın kendini bütünüyle yerleştirip burjuvaziye şiddetle bastırması gerektiği dönemdir ve ikinci dönem, "yönetim" evresi veya sözcüğün daha geniş anlamında proletaryanın siyasal egemenliğiyle örtüşen toplumun örgütlenmesi veya sözcüğün geniş ekonomik, toplumsal ve kültürel anlamlarında geçiş dönemidir. Görevlerin "önceliği"nin Parti'nin istemsel seçiminden kaynaklanmadığına, burjuvazinin direnişi, bu direnişin şiddeti, türü ve biçiminin yol açtığı bir durum oldu-

ğuna dikkat etmek gerek.

Lenin aynı makalede proletarya diktatörlüğünün bu aşamalandırmasının daha yoğun ve daha açık bir formülasyonunu sunar:

Bütün sosyalist devrimlerde proletarya siyasal iktidarı ele geçirme sorununu çözdükten, yoksunlaştırıcıları uzaklaştırıp direnişlerini bastırdıktan sonra kapitalizmden daha üstün toplumsal bir düzen kurma görevi başa geçer: İş verimliliğinin artırılması görevi, bu doğrultuda (ve bundan dolayı) çalışmanın daha iyi örgütlenmesi. Sovyet devletimiz Krenski'den Kornilev'e kadar sömürücüleri yenilgiye uğratma sayesinde doğrudan ve ciddiyetle bu görevi yerine getirmeye girişebilecek konumdadır. Burada bir nokta hemen açığa çıkar: Merkezi devletin ele geçirilmesi birkaç günde gerçekleşebilse, geniş bir ülkenin en uzak yerlerinde bile sömürücülerin askeri (ve yıkıcı) direnişleri birkaç hafta içinde bastırılabilse bile iş verimliliğini artırma temel sorununun çözümü, her durumda... birkaç yıl gereksinir (agy, sayfa 257).

Şu an Nisan 1918'de, Sovyet devletinin ilk görevi olan sömürücülerin bastırılmasını gerçekten bitirip bitirmediği sorusunu bir yana bırakıyoruz; ayrıca "iş verimliliğinin artırılması" ve yalnızca "bu doğrultuda" "toplumsal çalışmanın daha iyi örgütlenmesi"nin proletarya diktatörlüğünün "olağan" görevlerini tanımlamak için uygun ifadeler olup olmadıkları sorularını da şu an için bir yana bırakıyoruz. Şimdilik bizim için önemli olan nokta Lenin'in proletarya diktatörlüğünün öncelikleri ve pratikteki görevlerini aşamalandırması ve tarihsel ardışıklığına gösterdiği ilgidir. Bu bölümler, bizce, kuramsal açıdan Bolşevikler'in Ekim Devrimi'nin görevleri ve ufku konusunda görüşlerinin yorumlanmasında daha büyük bir rol oynamalıdır.

Proletarya diktatörlüğü döneminde böyle bir bölümlenmenin altını çizmekle elde ettiğimiz ilk çıkarım, gerçekte Lenin dönemi Sovyetler yönetimini bu devletin "demokratik" eleştirilenleri karşısında savunmaktır. İkincisi, bu bölümlenme Lenin'in Ekim Devrimi sonrası görüşleri ve formülasyonlarını gerçek tarihsel bağlamına oturtmamızı, dolayısıyla bu süreç boyunca Lenin'in bakışını ve pratik yöntemliliğini daha ayrıntılı değerlendirmemizi sağlamaktadır. Üçüncüsü, bu bölümlenme bize, son çözümlemede Ekim

Devrim'in gidişinde oldukça istenmeyen sonuçlara yol açan Bolşevikler'in hareketinde bazı belirleyici zaafı daha iyi ayırıştırıp çözümlene olanağı vermektedir. Son ve dördüncüsü, bu bölümleme *erkin ele geçirilmesinden sonra* proletaryanın pratik stratejileri konusunda daha açık bir görüntü elde etmemizi sağlamaktadır. Bu, daha önceki proleter devrimlerinin başarısızlıklarına uğramamak için yaşamsaldır. Bu tartışmada bu noktalara ayrıntılarıyla değinmeyeceğim, yalnızca kısaca başlıklara değinmekle yetineceğim, daha geniş açıklamaları bir başka fırsata bırakıyorum.

Lenin'in yapıtlarına daha yakından baktığımızda proletarya diktatörlüğü konusunda iki ayrı yaklaşımla, bir başka deyişle bu devletle ilgili iki ayrı formülasyonla karşılaşırız. Sözü edilen bölümlemeyi göz önünde bulundurmazsak bu formülasyonlar çelişkili dahi görünebilir. Ancak bu dönemleri ayrımsayarak bu çelişki de giderilmiş olur.

Bir yandan proletarya diktatörlüğü doğrudan ve örgütlenmiş kitlesel ve proleter demokrasidir diyor (Lenin de bu görüşü kuramsallaştıran asıl kişilerden biridir). İşçi sınıfı üyeleri kitlesel iktidar organlarında doğrudan yasa koyucu, uygulayıcı ve yargıç rolünde ortaya çıkıyorlar. Devlet özel bir baskı aygıtı olarak özelliğini yitirir, egemen sınıf olarak işçi sınıfının örgütüne, toplumun yönetiminin genel örgütüne dönüşür. Bizim de Komünist Parti programında açık ve öz olarak proletarya diktatörlüğüyle ilgili dile getirdiğimiz tanım bu.

Öte yandan Bolşevikler'in gerek edebiyatında gerek eylemlerinde ilk bakışta proletarya diktatörlüğünün bu tanımına uymayan yorumlar ve yöntemlere tanık oluyoruz. Örneğin üretim birimlerinin yönetimi ve fabrika komiteleriyle sendikaların işçi denetimi konusundaki polemiklerde Lenin'in kendisi, proletarya diktatörlüğü [kendini] "parti diktatörlüğü" hatta "bir kişinin diktatörlüğü" biçiminde gösterebilir diyor. Pratikte de üstün proleter bir demokrasi olarak proletarya diktatörlüğünün Marksist yandaşları ve kuramcıları Lenin ile Bolşevikler'in bir çok durumda kitlelerin doğrudan denetimiyle iradelerinin uygulandığı, kitlelerin doğrudan seçimi olan sovyet gibi kurumlara karşı toplumun ekonomisi ve siyasetine Parti, Halk Komiserlikleri Sovyeti ve genel olarak devle-

tin denetimini artıran eylemler lehine konumda yer aldıkları görü-
lür. Tarihçiler genelde bu ikinci yaklaşımın "Rusya'nın geriliği" ve
"Bolşevikler'in pragmatizminden" kaynaklandığını savunurlar,
Bolşevikler'in "demokratik" eleştirilenleriyse bunda "bürokratiz-
min başlangıcını" ve "Marksist ilkelerin çığnemesini" görürler.
Bu ikinci türden yaklaşımlar ve Lenin'in yaşadığı dönemde bile az
çok işçi kitlelerinin doğrudan eyleminin ötesinde merkezi bir dev-
let gücü oluşturmak doğrultusunda pratikte gerçekleştirilenler
Ekim sosyalist Devrimi'ni "demokratik" bir açıdan eleştiren çeşit-
li eleştirel yaklaşımların beslenme kaynağı olmuştur. (Sovyet-
ler'de) konseyci komünistler, işçi pozisyonu ve demokratik-san-
tralist fraksiyon, yeni sol, Troçkizm, Avrupa komünizmi ve diğer-
leri Rusya deneyiminin bu "demokratik eleştirisi"ni paylaşmakta-
lar.

Yukarıda sözü edilen proleter devriminin iki dönemi arasında-
ki ayrım Bolşevikler'in bu "ikili" ve görünürde "pragmatist" yo-
rumlarının nedenlerini büyük ölçüde açıklıyor. Gerçek şu ki dev-
rimin ilk yıllarında proleter devletin "santralist" edimlerinin büyük
bölümü ve yanlışlıkla "savaş komünizmi" diye adlandırılan ey-
lemler (ve bunun ardından NEP) sözcüğün geniş ve bütünsel an-
lamında proletarya diktatörlüğüyle değil, Rusya'da proletarya dik-
tatörlüğü "gecici devleti" olan proleter iktidarın istikrara kavuştur-
rulup berkleştirilmesinin zorunluluklarıyla örtüşmekteydi. Bugün,
70 yıllık gözden geçirme sayesinde, bu çerçevede bile Bolşevik-
ler için "daha iyi" eylemler tasarlanabilir, ancak gerçekleşen şey
sözcüğün geniş anlamında proletarya diktatörlüğünün önceden
tanımlanıp vaad edilen görev ve ereklerine uygun eylemler değil,
burjuvazinin direnişi ve komploları karşısında işçi sınıfının siyasal
iktidarının istikrarını savunmak üzere devrimci bir dönemde pro-
letarya diktatörlüğü olan proletaryanın geçici devrimci devletinin
siyasal, yönetsel ve ekonomik eylemleriydi. Devrimi örgütleyip
sovyetleri "emri vaki"yi kabul etme konumuna sokan, işçi sınıfı-
nın öncü kesiminin önderliğini üstlenen ve ona dayanan, Menşev-
vikler'in etkisinde olan işçi sınıfının başka kesimleri ve Devrimci
Sosyalistler'i destekleyen çiftçilerin muhalefetine karşın gücün
sovyetlere verilmesi düşüncesini ortaya atıp burjuva devletinin

devrilmesi ve gücün gerçekten el değiştirmesi için şiddetli eylemi örgütleyen *aynı güç* kaçınılmaz olarak ve nesnel siyasal koşulların dayatmasıyla ister istemez kendini devrimin "yukarıdan" sürdürülmesi süreci ve burjuvazinin silahlı direnişini bastırmanın önderliği konumunda buluyor ve aynı kararlılıkla bu görevi de üstlenmek durumunda kalıyor. Bu, devrimci sınıfların en etkin kesimi olan fiilen ayaklananların örgütü, bütün gerçek geçici devrimci devletlerin özelliğidir. 8 Kasım 1917'de proletarya diktatörlüğünün, Marx ve Lenin'in tanımladıkları gibi, seçime dayalı demokratik bir yapısı ve egemen sınıf olarak işçi sınıfının "demokratik" örgütü olmasını beklemek yanlış bir beklentidir. Bu, devrimci dönemle devrim ürünü devrimci devletin özelliklerinin görmezden geldiği yanlış bir değerlendirmedir. Bu "eleştiri" biçiminde devrimin hemen ertesindeki devrimci dönemlerde proletarya diktatörlüğü ile işçi iktidarının istikrarından sonraki proletarya diktatörlüğünün özelliklerinin arasındaki fark unutuluyor. İkincinin yerleşmesinin koşulu, birincinin işçi sınıfının en öncü kesiminin gücü ve yetisi temelinde ve devrim öncesi ile sonrası devrim safının sürekliliğini korumak yoluyla kurulmasıdır. "İki başkentte ayaklanma", üstelik daha yeni Bolşevik konumlara dönmüş sovyetlerin yardımıyla, doğal olarak "iki başkent" in proletaryasıyla Bolşevik ayaklanmacıları geçici devrimci devletin ana malzeme ve güç kaynağına ve temellerine dönüştürdü. Bu devletin işleyiş biçimleri, doğal olarak, ayaklanan güçlerin şimdiye kadarki mücadele gelenekleri ve yöntemlerinin dolaylımsız devamından başka bir şey olamazdı.

Yukarıdaki bölümlmeyi çözümlenemize soktuğumuzda, proletarya diktatörlüğüyle ilgili Lenin'in yorumlarındaki ikililiğin nedenini daha iyi kavrarız. Parti, merkezîyetçilik, demokratik kurumların "üzerinden" eylemin kaçınılmazlığı vb.ni gösteren bütün yorumlar bütünüyle bu "geçici devlet" i, devrimci dönemin koşullarını, özellikle de burjuvazinin iktidarı yeniden ele geçirebilme tehlikesini göz önünde bulundurmaktadır. Proletarya diktatörlüğünü geniş işçi demokrasisi ögesiyle tanımlayan daha geniş ve daha temel yorumlar proletaryanın siyasal iktidarının tescili ve yer-

leşmesinden sonraki bu diktatörlüğün daha geniş ve daha uzun erimli anlamlarını göz önünde tutmaktadır.

Proletarya diktatörlüğünün ekonomik görevleri veya proletarya diktatörlüğüne dayanan ekonomik durum konusunda da aynı ikililik gözlemlenebilir. Bir yanda *Gotha Programının Eleştirisi* ve komünizmin alt evresi (sosyalizm) ile ilgili genel görüntünün yanı sıra Lenin'in "kapitalizmden daha üstün bir ekonomik düzen" in kuruluşu konusunda sayısız benzer sözü bulunuyor, öte yanda "geçiş dönemi" ekonomisinin "tekelci devlet kapitalizmi" bile olabileceğine ilişkin bazı yorumlar söz konusu. Buradaki bulanıklıklar da proletarya diktatörlüğündeki iki evrenin ayırt edilmesiyle büyük ölçüde gideriliyor. Birinci evrede, nesnel siyasal koşulların dayatmasıyla ekonomi gerçekte yalnızca siyasetin cephe arkası ve burjuvazinin bastırılması sürecinde işçi devletinin korunmasında bir etmen görevindeyken, tekelci devlet kapitalizmi, işçi pozisyonu alternatifi dahil çeşitli biçimleri sona erdirilmiş burjuva mülkiyeti yerine bir ekonomik yöntem olarak geçici bir süre için kabul edilebilir. Ancak ikinci evrede "egemen sınıf olarak işçi sınıfı örgütü", doğrudan demokrasi ve işçilerin sovyetler yoluyla ekonomik ve siyasal yazgıları konusunda karar verebilecekleri, gereksinimler vs. ye uygun olarak programlanabilen bir ekonomiyi örgütlemeye girişmek gerek. Kuşkusuz savaş komünizmi, NEP veya tekelci devlet kapitalizmi Marx'ın *Gotha Programı Eleştirisi*'nde komünist toplumun ilk evresi diye ana hatlarını açıkladığı veya Lenin'in "kapitalizmden üstün ekonomik düzen" diye nitelediği şey değildir.

Ne yazık ki proletarya diktatörlüğünün bu şekilde bölümlenmesi Bolşevikler'in tartışmalarında gerektiği kadar vurgulanmadı, kuramsallaştırılıp yaygınlaştırılmadı. Lenin'in yaşadığı sürenin büyük bölümünde proletarya diktatörlüğü gerçekte burjuvazinin siyasal ve askeri tehlikesi altındaydı, proletarya kendine özgü yöntemlerle ekonomik ve siyasal "örgütlenme" dönemini başlatamadığı gibi, üretim ve tüketimin gerçek düzeyini 1913 Rusya'sından daha da aşağıya çeken 1. Dünya Savaşı ve iç savaşın ekonomik güçlükleriyle karşı karşıyaydı. Buna karşın gerek Lenin gerekse öteki Bolşevik önderler işçi devletinin ilk yıllarında gerçekleştirenler

ve siyasal, yönetsel ve ekonomik alanlarda bu devlete dayatılan yöntemler konusunda yanlışlıkla *bütünsel* olarak proletarya diktatörlüğünün özellikleri diye anlaşılan kimi yorumlarda bulundular. Kanımca Lenin'in bu eylemlerle ilgili yapıtlarının büyük bölümünü devrimci bir döneme uygun ivedi önlemleri ve yönetsel ilişkileri açıkladığı varsayımıyla okumak gerek. Lenin'in "geçici devrimci devlet" ile "devrimin genel görevlerini yerine getirecek devlet" arasındaki ayrımla ilgili 1905'teki görüşlerini daha ciddi ve daha belirgin biçimde çözümlemeye sokmaması, daha önce ondan aktardığımız ayırım noktalarını oldukça önemli kuramsal bir kaynak olarak Rusya'da proleter devletin oluşum süreci için daha güçlü örgüsü olan bir strateji geliştirmek için kullanmaması, içinde bulunduğu tarihsel konumdan kaynaklanmaktadır. Birincisi, Bolşevik düşüncede "proletarya diktatörlüğünün ikinci evresi" gerçekte bir dünya devrimi bağlamında düşünülüyordu, bu yüzden hiçbir zaman gerçekten, somut biçimde ciddi bir ilgi görmedi ve somut bir çözümlemenin konusu olmadı (24-26 yıllarındaysa gerçekten burjuva bir yanıt aldı). Dünya devrimi umudu Bolşevikler'in gerçekte ufuklarının "erki korumak" ve yakın gelecekte dünya devriminin gerçekleşmesine kadar "olanaklı azamiyi" gerçekleştirmekle sınırlı kalmasına ve Rusya sınırları içinde toplumsal, yönetsel ve ekonomik geçişin karşılaşılabilecek güçlüklerle ciddi kuramsal bir ilgi gösterilmemesine neden oldu. (Bunun kendisi Lenin'in, özellikle konuyu daha sınırlı formülasyonlarla açıkladığı yerlerde, proletarya diktatörlüğünün ekonomik ve yönetsel içeriği konusunda görüş bildirdiğinde gerçekte "birinci evre"yi göz önünde bulundurduğunu gösteriyor). İkincisi, devrimci dönemde "kuramsallaştırmak" yerine *eylemde* bulunmak devrimcilerin özelliklerindedir. Lenin'in bu dönem görüşleri değerlendirilirken siyasal bir önder olarak sürekli istenilir süreçleri ilerletmek ve istenilmeyen eğilimleri geriletmeyle uğraştığına, dolayısıyla yazıları ve konuşmalarının her zaman kuramsal pozitif denemeler değil, çoklukla belirli pratik siyasetler ve konumları konusunda siyasal savunmalar olduğuna dikkat etmek gerek. Bütün bu açıklamaların temelinde ilkesel kuramsal Marksist bir değerlendirme bulunmaktadır. Bu, kuşku götürmez. Ancak bu konuşmalar ve makaleler kendi kendilerine bu kuramın açıklayıcı (diskriptif) ve pozitif bir

yorumunu vermezler. Örneğin "sosyalizm elektrifikasyon artı sovyet iktidarındır" yargısı sosyalizmin yeni kuramsal bir tanımı veya formülasyonu değil, yeni ekonomik yapının siyasal ve propagandif mücadelesidir. Sosyalizm için pratik bir mücadeledir. Bu çalkantılı dönemde Lenin'in kuramsal bakışını kavramak için açıklamaları ve eylemlerini gerçek tarihsel koşulların bağlamında değerlendirmek gerek. Bu noktada Lenin'in yapıtlarının ayrıntılı biçimde okunmasının hiçbir bulanıklığa yer bırakmaksızın, burada yalnızca bazı örneklerini dile getirdiğim, devrimci dönemlerde proleter devletle ilgili sıkı kuramsal konumunu açıkça gösterdiğini ve kanıtladığını söyleyebilirim.

Proletarya diktatörlüğünün gelişme süreci ve bu diktatörlüğün çeşitli aşamalardan geçtiğine ilişkin açık bir görüşün yokluğu, proleter devriminin ilerideki sorunlarıyla karşılaşmada Bolşevikler'in ciddi kuramsal zaaflarından birine dönüştü. Bu noktalara daha sonra değineceğim. Ancak burada, bazı bulanıklıkları ve yanlışları önlemek için birkaç noktanın altını çizmem gerek:

Birincisi: Söylediklerim kesinlikle proletarya diktatörlüğünün ilk evrede "egemen sınıf olarak işçi sınıfının örgütü" olmadığı anlamına gelmez. Tam tersine bütün bu tartışma egemen sınıf olarak proletarya örgütünün ayrı biçimlerinin bu dönemde ayırmsanmasıyla ilgilidir. Rusya'da Bolşevik devlet, işçi sınıfının *burjuva karşı devrimin direnişini ve komplolarını bastırmak üzere örgütlendiği proletarya diktatörlüğü* veya egemen sınıf olarak işçi sınıfı örgütüydü. Bu, tarihsel açıdan olanaklı ve yaşamsal olan sınıfın örgütlenme biçimidir. Bu devletin sınıfla ilişkisi kesinlikle hiçbir seçim veya temsiliyet kurumuna dayanmamaktadır; bütün sovyetler gerçekte bu devlete oy verdiyse bile bu iktidarın gerçek otoritesi ve işçi sınıfına gerçekten bağlı olması işçi kitlelerinin bu devleti desteklemek ve önderliği altında burjuvaziyi kesin biçimde dağıtmak üzere seferber olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu, devrimci partinin sınıfın geniş kitleleriyle kurduğu ilişki türündendir. Proletarya diktatörlüğünün ilk evresinde proletaryanın devletine oyu, temsili kurumlar dolayısıyla değil, bütün sınıfın bu devlet çevresinde seferberliği ve örgütlenmesiyle ifade edilir.

İkincisi: Devrimci dönemde proleter devletin sınırlamalarını

ve (ayrıntılarda değil) "kaçınılmaz" özelliklerini vurgulamak kesinlikle Ekim Devrimi'nin ilk yıllarında gerçekleştirilenlerin hepsinin gerekçelendirilebilir olduğu anlamına gelmemektedir. Bu, aynı zamanda, bu dönemlerde kitlesel iktidar organları yoluyla işçilerin doğrudan eyleminin zorunluluğu ve öneminin azımsanması anlamına gelmemektedir. Yine tersine bu evreleri ayırmak kitlelerin doğrudan eylemi ve proleter demokratizminin her iki dönemde tanınıp vurgulanmasına izin vermektedir. Bizim ereğimiz ilkin Ekim Devrimi'nin hemen ertesinde Bolşevik Parti'nin Rusya'da devlet ve işçi iktidarının uygulanma organlarında edindiği rolün doğruluğunu vurgulamaktı. Lenin'in devleti *proletarya diktatörlüğü* devletiydi. Bizim tartışmamız Ekim Devrimi'nin ilk yıllarında Bolşevikler'in eylemlerine yöneltilen *sosyalist* değil "demokratik" konumdan öznel, eklektik ve idealist eleştirilerin yadsınmasının bir parçasıdır. Bu iki aşamayı ayırmak, bu "demokratik" eleştiriyi le sınırlamayı çizmimizi ve Sovyetler deneyiminin *sosyalist* bir eleştirisinin belirleyici yönlerinden birini elde etmemizi sağlamaktadır. Birinci aşamada demokrasi ve proletaryanın demokratik güç kurumlarının önemine tartışmanın sonunda değineceğiz.

Üçüncüsü: Bu tartışmada "tek ülkede" proleter devrim tartışmasına ilişkin konuştuk. Sorun bir ülkede proleter devrim anlamına gelen siyasal erkin ele geçirilmesinin devamında sermayeye karşı dünya devrimiyle ilişkilmesi gerekliliğidir. Acaba bu proletarya diktatörlüğünün "bölümlenmesinde" bir değişikliğe yol açmaz mı? Bir başka deyişle ikinci evrenin "tek ülkede" başlamasını tasarlamak enternasyonalizm düşüncesiyle çelişmiyor mu? Acaba proletarya diktatörlüğünün ilk aşaması devamını "devrimci dönemin" uluslararası ölçekte gerçekleşmesi biçiminde gerçekleştirmemeli mi? Umarım gerçek tarih bu kez böyle sürer, ancak kuramsal açıdan bir ülkede proletaryanın siyasal zaferinin zorunlulukla veya ilgili proleter devletin istemiyle dünya devrimiyle örtüşüğünü kanıtlamak olanaksızdır. 1917'de böyle olmadı: Proletarya, iktidarının gelişme sürecini bir ülkede tanımak zorundadır. Bizim tartışmamız bu soruna ilişkindir. Dünya devrimini ilgilendirdiği kadarıyla şu noktayı anımsatmakta yarar var: Kanımca en kısa zamanda "ikinci aşamayı" başlatabilen proletarya, bir başka deyişle egemen bir sınıf olarak geniş proleter demokrasisi temelinde

örgütlenip "kapitalizmden daha üstün bir ekonomiyi örgütleme"yi başlatabilen proletarya, burjuvaziyle uluslararası mücadele alanında burjuvazinin kısılcında ekonomik ve yönetsel olağanüstü önlemlerle iktidarını sorunlar ve güçlülere dayanarak ayakta tutup "dünya devrimini bekleyen" bir işçi sınıfından daha etkin, etkili ve kararlı bir öge olacaktır. Rusya'da, son çözümlemede, "ulusal ekonominin örgütlenmesi"nin geçiş döneminde proletaryanın ekonomik görevlerinin yerine geçmesi hiçbir ciddi Marksist'i devrimden sonra toplumun ekonomik ve yönetsel boyutlarda devrimci örgütlenmesinin enternasyonalizmle çeliştiği sonucuna götürmemeli. Burjuva pratiği proletaryanın hesabına yazmamak gerek. Proletarya diktatörlüğü bir ülkede siyasal ve ekonomik görevlerini yerine getirmek için daha kararlı ve daha bütünsel davrandığı ölçüde bu siyasal ve *ekonomik gücün* uluslararası devrimin kaynağına dönüşmesi gerçek olasılığı artacaktır. Bu sorun devrimci dönemde proleter devlete ilişkin bu belirli tartışmamızın konusu dışında kalıyor.

Tartışmanın sonunda Rusya deneyiminde kuramsal zaafın pratik önemine değinmem gerek. Proletarya diktatörlüğünün oluşum ve gelişiminin çeşitli aşamalarına ilişkin açık bir formülasyonun, Ekim Devrimi'nde, gerek Bolşevikler'in programında, gerekse Rusya öncü ve devrimci işçilerinin genel eğitiminde bulunmayışı bu devrimin sonal başarısızlığında payı olan kuramsal hazırlıksızlığın önemli yönlerinden biriydi. Birincisi, "geçici" devrimci devletin yöntemleri çeşitli durumlarda genel olarak devrimci proletarya diktatörlüğünün yöntemleri diye kuramsallaştırıldı. Ekim Devrimi'nden sonra ilk yılların özel koşullarındaki devletin özelliği ve eylemlerinin "geçici" yönüyle daha az ilgilenildi. Bu, parti içinde oportünist ve anarşist yorumların büyümesine yol açtı. Oportünizm ve bürokratizm, anarko-sendikalist eğilimler ve eleştirilere karşılık verme yaygın biçimine dönüştü, buna karşı anarko-sendikalizm ve liberalizm de bürokratizm ve reformizmi eleştirme yaygın biçimi oluverdi. Proletarya diktatörlüğünün ivedi gereksinimlerinin açık kavranışına dayanan ilkesel Leninist konum bu iki kutba karşı yeterli açıklık ve güçle ifade edilmedi. Örneğin Parti'de santralizmin güçlendirilmesinin zorunluluğu, parti ile devletin işlevlerinin görece örtüşmesinin kaçınılmazlığı, *geçici belirli bir dönemde* karar vermede merkezîyet ve hız gereksinim, ilkesel bir yolla ve daha geniş devrim ufku göz önünde tutularak savunulmadı. Bu yöntemler, ilkesel yöntemlerle bu önlemlerin geçici özelliğini

Rusya toplumunun siyasal evriminin çeşitli aşamalarına ve proletarya diktatörlüğünün devrimci dönemden siyasal istikrar dönemine geçiş sürecine dayandıracak çözümlerinin yokluğunda kendiliğinden genelleştirildi ve değişmeyen ilkelere dönüştürüldü. Örneğin işçi denetimi ve üretim birimlerinin yönetimiyle ilgili tartışmalarda aşağıdan, işçi denetimi isteğini 1917-21 bunalımlı yıllarında işçi devletinin bütünlüğü, eylem alanı ve iktidarının artırılması ilkesine bağlayan Bolşevikler'in (ana hatları) ilkesel konuları, eklektik usullerle ifade edildi, bu da gerçekte Rusya endüstriyel proletaryasının en iyi unsurlarının arasında yer alan fabrika komitelerindeki en öncü ve en etkin pratikteki işçi önderlerinin büyük bölümünün Parti'ye yabancılaşmalarına ve Parti'den soğumalarına neden oldu. İkincisi, *devrimci dönemde* proletarya diktatörlüğü devleti olarak Bolşevik devlet, *bütün iktidarın* sovyetlere ve kitlesel iktidar organlarına gerçekten *geçişinin* maddi ve pratik koşullarını belirlemedi. Devrimci dönemler ile istikrar dönemi arasındaki ayrımların ve işçi devletinin bu dönemlerdeki özelliklerinin belirginleştirilmesi durumunda kitlesel organların yaygın örgütlenmesi süreci, daha da önemlisi bunların karar vermedeki rollerinin günden güne artan biçimde güçlendirilmesi (gerçekte ortaya çıkan gidişin tersine) proletarya diktatörlüğünün bu ilk evresinde ciddiyetle ilerletilebilirdi, ilerletilmeliydi. Proletarya devleti iç ve uluslararası burjuvazinin gücünü dağıttığında ve 1923-28 yıllarında yeni dönemde proletarya diktatörlüğünün ekonomik ve yönetsel temel tartışmalarına yüzünü döndüğünde, bir başka deyişle proletarya devleti sözcüğün dar anlamında devrimci dönemin sonuna vardığında, proletarya diktatörlüğünün sürekli organları olan sovyetler ve öncü, devrimci geniş işçi kitleleri toplumun siyasal ve ekonomik yazgısına karar verme sürecine etkin ve doğrudan müdahale etme olanağından gerçekte uzak düşmüşlerdi. Bolşevikler, sözcüğün bütünsel ve genel anlamında proletarya diktatörlüğünü oluşturmakla ilgili görevlerinin geçişsel özelliğinin yeterince açık ve formüle edilmiş bir kavrayışın yokluğunda, gerçekte bu devletin yapıları ve kurumlarını bilinçli ve sürekli biçimde oluşturmakta ve geçici devletten istikrarlı proletarya devletine geçişin temellerini oluşturmakta başarısızlığa uğradılar. Rusya proletaryası, önceki yüzyılda Fransız proletaryasının tersine, eksik biçimde olsa dahi diktatörlüğünün ilk evresini sonuca ulaştırdı, burjuvazinin açık direnişini yenilgiye uğrattı, ancak bu aşamadan sonraki döneme ha-

zırlık yapmadı, bu yüzden ideolojik, ekonomik, yönetsel ve kültürel alanlarda burjuvazinin yeni saldırısı karşısında dize geldi. Üçüncüsü (kuramsal açıdan bu, sorunun en önemli yönü olabilir), devrimci dönemin ekonomisini genel olarak geçiş dönemi ekonomisiyle karıştırmak, geçiş dönemi devleti olarak proletarya diktatörlüğünün ekonomik görevlerine ilişkin açık bir ufuk ve doğru bir çözümlemesinin yokluğuna yol açtı. Gerek varolan durumu ve yeni ekonomik politikaları (NEP) sosyalizmin kuruluşu doğrultusunda bir durum ve politika sayanlar (Stalin, Buharin), gerekse bu önlemlerin geçici değil kapitalist özelliklerini vurgulayanlar (Zinovyev, Krupskaya ve başkaları) gerçekte geçiş döneminde *proletarya diktatörlüğünün* özel devrimci ekonomik görevlerini tanımlamakta başarısızlığa uğradılar. Gerek tek ülkede sosyalizm adı altında Stalin eğiliminin önderliğindeki Parti çoğunluğunca Rusya'da kapitalizmin endüstrileşme sürecini sözcüğün gerçek anlamında başlatıp sonuca ulaştıran burjuva ekonomik ve endüstriyelci nasyonalizm, gerekse aynı ekonomik konumdan hareket eden ve bu alandaki alternatifsizliğini dünya devrimi sloganı arkasında gizleyen birleşik pozisyon eğilimi (Troçki-Zinovyev), proletarya diktatörlüğünün uzun erimli ekonomik görevleriyle ilgili açık ve ilişkin Leninist bir kuramın yokluğunun yol açtığı kuramsal boşlukta ortaya çıktılar. Böyle bir kuramın olmaması veya maddi bir güce dönüşmemesi, Leninizm'in 1924-28 ekonomi tartışmalarında temsil edilmemesi, ekonominin siyasetin türevi olduğu *devrimci dönemde* proletarya diktatörlüğünden görevi "kapitalizmden daha üstün bir ekonomi" yaratma olan sözcüğün geniş anlamında proletarya diktatörlüğü devletine *geçiş* ufku ve perspektifinin ciddi biçimde Rusya işçi sınıfının bilinçli öncülerinin önüne konulmamasından kaynaklandı. Daha önce de değinildiği gibi Lenin bu farklı evreler arasındaki ayrımları tanıyordu, Ekim Devrimi sırasında başka tartışmaların kıyısında çok defa bunlara değinmişti. Ancak 1924-28 yıllarındaki belirleyici tartışmalarda proletarya bu yüzyılın en becerikli kuramsal otoritesinin varlığından yoksun kaldı. Lenin olsaydı, kesine yakın olasılıkla, bugün proletarya diktatörlüğünün ekonomik görevleri konusunda daha açık bir betimlemeye sahip olurduk. Çünkü 1924-28 tartışmaları tam olarak proletarya diktatörlüğünün devrimci dönemden istikrar ve "olağan" işleyiş dönemine *geçiş* uğrağında gerçekleşmekteydi.

Son olarak bir soruyu yanıtlamak gerek: Devrimci dönemde proletarya diktatörlüğünün görev, özgüllük ve özelliklerinin sonraki dö-

nemden farklılığı kaçınılmaz, doğal ve kabul edilebilir bir durumsa, özel yöntemleri ve özgül sınırlamalarıyla bu geçici proleter devletin yerini, sözcüğün bütünsel anlamında, proletarya diktatörlüğüne vermesini ne güvence altına alabilir? Bu sorunun yanıtı şudur: Bu sürecin gerçekte güvencesi, bütün devrimci dönüşümlerin güvencesi gibi, bütünüyle işçi sınıfının öncü ve bilinçli kesiminin devrimci pratiğidir. Burada şu görüş ortaya atıldı: Proleter devrimin kaçınılmaz olarak, farklı biçimler ve farklı güçlük ve kolaylıklarla olsa bile, geçirdiği nesnel aşamalar ve devrimin gelişme mekanizmalarıyla ilgili açık siyasal bir görüş ve doğru kavrayışa sahip olmak doğru ve "güvenceye alabilen" pratiğin temel koşullarından biridir. Proletarya diktatörlüğünün cisimleşme ve maddileşmesinin bu ayrı iki biçiminin kavranışı bu evreleri başarılı biçimde geçirme konusunda hiçbir şeyi güvence altına almazsa bile -hiçbir şeyi güvence altına almıyor zaten- kavranmayı kesinlikle başarısızlığı güvenceye alır. Rusya'da 1924-28 yıllarında burjuva nasyonalizmi karşısında silahsızlaşan ve 30'lu yıllarda bütünüyle diz çöken proletaryanın çeşitli kuramsal ve pratik yetersizlikleri bulunuyordu. Bu yetersizliklerden biri *burjuvazinin açık direnişini bastırmaktan sonra* proletarya diktatörlüğünün ekonomik, yönetsel ve siyasal kavrayışının yokluğuuydu. Bu kavrayış, ancak ve ancak proletarya o zamana kadar sınıfsal diktatörlüğünün cisimleşmesi olan iktidarın *geçici* özelliğini açıkça tanıdığında ve önceden yeni döneme *uygun* alternatifini hazırladığında oluşabilirdi. Devrimci dönemlerde devlet sorunu, önceki yenilgilere uğramamak için değerlendirilmesi gereken geniş alanın küçük bir köşesidir. Bu konudaki tartışmamızın ereği yalnızca önemli kuramsal bir güçlük olarak bu sorunu tasarlayıp tanıtmaktır.

* Bu makale yazarın parti içi (İKP) seminerlerden birinde sunduğu tartışmanın düzeltilmiş, bazı konularda eklemeler yapılmış versiyonudur. Bu yazı ilk kez İran Komünist Partisi kuramsal yayını *Be Suy-e Sosyalizm* (Sosyalizme Doğru), ikinci dönem, Kasım 1985 tarihli 2. sayısında Farsça yayınlandı.

Ali KENDAV

KÜRTLER VE DEVLET

I Tarihsel Gelişim Sürecinin Dayattığı Bir Zorunluluk: Devletleşme

İnsanlık tarihinin en uzun süren dönemi İkel Komünal dönem idi. Günümüzden yaklaşık altı milyon yıl öncesi Australopithecus yapısal özelliğine ulaşan insan, gelişim-değişimini sürdürerek (Australopithecus anamensis, Australopithecus afarensis, Australopithecus africanus, Paranthropus boisei, Homo rudolfensis, Homo habilis, Homo erectus, Homo sapiens neanderthalensis, Homo sapiens) bugünkü yapısal özelliğine ulaştı.

İnsan toplulukları yaklaşık on dört bin yıl öncesine kadar (Paleolitik Çağ), toplayıcılık-avcılık faaliyetleri ile zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştılar. Üretici güçler ve belirlediği sosyal ilişkiler bu dönemde yavaş bir gelişim seyri izledi. On bin yıl öncesine gelindiğinde artık avcılıkta uzmanlaşmış, kaynakların bol olduğu yerlerde toplanılmıştı (Mezolitik Çağ).

Bütün bu dönem boyunca yaşam komünal idi. Geçim kaynakları birlikte temin edilir, birlikte tüketilirdi. kolektif mülkiyet esastı.

Hayvanın evcilleştirilmesi, tarıma başlama; yerleşik yaşama geçiş (Neolitik Çağ-MÖ. 9,400-5000) toplum yaşamında da büyük değişiklikler yarattı. İnsanlık, ilk kez sömürüyle tanıştı; toplum sınıflara bölündü. Özel mülkiyet, aile, miras; kölelik, devlet, hukuk kurumları doğdu.

İşte, insanlık tarihinde böylesine önemli değişikliklere yol açan bu gelişmeler ilk defa, bugünkü Kürt halkının ve atalarının da yaşadığı Kürdistan topraklarında gerçekleşti. Kürt halkının ataları olan topluluklar ve komşuları böylece insanlık tarihinin en büyük devrimlerine öncülük ettiler: Hayvanı ilk evcilleştiren onlardır, tarıma ilk başlayan onlardır, ...

Mısır, Çin, Hindistan gibi diğer uygarlık merkezleri Zagros-Kuzey Mezopotamya uygarlığını binlerce yıl geriden izlemişlerdi.

Bu dönemde Kürtler'in ataları, Guti, Kassi, Subari, Mittani, Khaldi, Muski, Nayri ve Med devletlerini kurdular (Kürtler'in Devletli Dönemi).

Med İmparatorluğu'nun yıkılmasından günümüze, Kürtler, Kürdistan'ı kapsayan, kalıcı bir devlet kuramadılar (Kürtler'in Devletsiz Dönemi). Bu süreç, aynı zamanda Kürdistan / Kürtler'in sömürgeleştirilmesinin / geri kalmışlığının da tarihidir.

Büyük İskender (MÖ. 330), Ermeniler (MÖ. 1. yy başları), Araplar, Selçuklular, Tatarlar, Moğollar'ın işgal ve yağmaları; Roma-Pers, Osmanlı-İran devletlerinin bitmek tükenmek bilmeyen sömürge elde etme savaşları, Kürdistan ve Kürtler'i takattan düşürdü, büyük kayıplara yol açtı. Kürtler, bütün bu işgalci, yabancı güçlere karşı sürekli direndi. Bu dönemin tarihi, bir yönüyle de 'Kürtler'in Direniş Tarihi'dir ki, Kürt halkının "kolektif hafızası"nı oluşturan zemini teşkil eder.

Uğranılan işgal, yağma, savaş, sömürü, katliam, inkar, asimilasyon gibi dış etkenlerin, 'aşiret' şeklindeki sosyal örgütleniş tarzı ve 'aşiret'in kapalı ekonomik-sosyal yaşamı, din ve mezhep farklılıklarının oluşturduğu olumsuz etkiler gibi iç etkenlerle birleşmesi Kürdistan / Kürtler'in geri kalmışlığı sonucunu doğurdu.

Kürt tarihinin bu dönemine denk gelen süreçte, Batı coğrafyasında yaşayan toplumlar ekonomik-sosyal, teknik gelişimlerini sürdürerek nihayetinde kapitalist toplum aşamasına ulaştılar. Ka-

pitalizmin emperyalist aşamaya ulaştığı ve dünyada belirleyici güç olduğu günümüzde, Kürdistan/Kürtler hala feodal kurumlar ve değer yargılarının etkilerini kırma uğraşında.

İnsanlığın gelişimine devrim niteliğinde büyük katkılar sunan Kürtler, günümüzde uluslararası toplumda herhangi bir statüye sahip değiller. Bu acı, acı olduğu kadar da 'vefasız' olgu, ister istemez uluslaşma, devlet kavramlarına yönelmemizi gerektiriyor.

Devlet, her ne kadar 'ulus'un zorunlu öğelerinden biri değil ise de Kürtler'in içinde bulunduğu, kökleri geçmişe uzanan şartları karşısında zorunluluk arz ediyor. -Burada 'devletin türü' konusu tartışılabilir. Aktüel "federalizm" tartışma ve önerileri bağlamında, uluslararası ve bölgesel güç dengelerinin zorunlu kıldığı hallerde "federal devlet" de bir çözüm olabilir. Ancak bu modelin ne kadar anlamsal içeriğine uygun işleyebileceği, 'çözüm'ün de derecesini belirleyecektir. Günümüzde kırk milyonluk nüfusları ve mevcut statüsüzlükleri karşısında dört parçanın birliği anlamında 'federal Kürdistan'ın en ideal çözüm olduğunu belirtmeye dahi gerek yok.- Aynı zamanda uluslaşma sürecindeki Kürtler açısından önemli bir aşamayı ifade ediyor.

Ulusal yapı ve kurumları bir bütün olarak oluşturulup işlevsel hale getirilmedikçe sürecin tamamlanması mümkün değil. Ulusal kurumlar içinde ise devlet ve hukuk kurumlarının ayrı bir önemi var. Onlar her ne kadar diğer kurumların doğumu ve bir ölçüye kadar gelişimleri için zorunlu değillerse de, gelişimlerini sürdürme ve hatta yer yer varlıklarını koruyabilmek için gereklidir ve Kürtler özgülünde zorunludur.

Devlet ve hukuk kurumları, bu özelliklerine ek olarak ayrıca, uluslararası alanda ulusun varlığının-iradesinin temsilcisi olarak, dünya uluslar ailesi içinde Kürtler'in 'statü' sahipliğini ifade edecektir. Yani uluslararası hukukun bir subjesi olacaktır.

Ulus-devletler üstü örgütlenmelerin aktüel olduğu zamanımızda, gelişmelerin değerlendirilmesi Kürtler açısından ancak bu haliyle anlam ifade edecektir. Tersisi durum ve gelişmelerin Kürtler için 'gerileme'yi ifade edeceği açıktır.

Uluslararası ve bölgesel güç dengelerinin gelişim seyrinde Güney Kürdistan'daki Kürt Federe Devleti hedefinin öneminin bu noktadan da iyi kavranması gerekiyor.

İki bin yıldan fazladır süren 'Devletsiz Dönem'in acı deneyimleri ve sonuçları ışığında 'Devlet'in zorunlu hale geldiğini ve Güney Kürdistan özgülünde kazanılacak Kürt Federe Devleti statüsünün Kürt Tarihi'nde yeni bir dönemi başlatma potansiyeline sahip olduğunu söyleyebiliriz.

II

Güney Kürdistan ve Kürt Federe Devleti

I- Kısa tarihçe

1- Halife Ömer zamanında (Hicri 17 - Miladi 638) Araplarca işgal edilen Güney Kürdistan, 16. yüzyılın ilk çeyreğinde, Şeyh İdris-i Bitlisi'nin "üstün gayretleri" sonucu Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girdi. Bu tarihler arasında ayrıca, Oğuz (1029), Moğol (1257-59) istilaları gibi büyük istila ve yağmalara uğradı.

2- Osmanlı Devleti egemenliği süresince, Kürdistan'ın diğer bölgeleri gibi Güney Kürdistan da yoğun bir sömürü ve baskı yaşadı. Sömürgeci büyük devletlerin sömürge elde etme savaşlarına sahne oldu. Ayrıca egemen-sömürgeci devlete karşı başkaldırıları eksik olmadı.

2-1. "Osmanlı Devleti idaresine girdiği 1500'lerin başından bu yana hep kendine özgü bir statü içinde kalan bu bölge, 1800'lerin başlarından itibaren Osmanlı'nın başlattığı merkezileşme ve reform sürecinin sonucu olarak çeşitli değişimler geçirdi...

18. yüzyılla birlikte merkezi otorite imparatorluğun her yerinde zayıflamış, ortaya çıkan boşluklar ayanlar ve yerel iktidar odakları tarafından doldurulmuştu. Bu durum Kuzey Irak (Güney Kürdistan-A.K.) için de geçerliydi. Celililer 1726'dan itibaren Musul'u yönetirken, Süleymaniye ve civarının kontrolü Kürt Baban ailesinin elindeydi. Bu süre zarfında diğer Kürt bölgelerinde de kontrol yerel emirlerin ve beylerin eline geçti...1830'lardan başlayarak Kürt emirlikleri ve beylikleri ordu yardımıyla birer birer zaptedilip, merkezden atanan valilerin idaresine girmeye başladılar. Bu kolay bir süreç değildi. Musul, 1834'te merkeze bağlandıği halde, Diyarbakır ve Revanduz civarındaki Kürt emirliklerini bastırmak uzun yıllar aldı. Süreç, en son Süleymaniye'deki Baban hakimiyetine son verilmesiyle 1850'de tamamlandı."³

2-2. Ancak, bölgedeki karışıklıklar artarak sürüp gitti. Atanmış valilere karşı halk sürekli direndi, isyanlar yaşandı...

2-3. Bölge, Osmanlı idari yapısında Musul, Şehrezor (Kerkük) ve Süleymaniye olmak üzere üç sancaktan oluşan bir vilayetti: Musul Vilayeti.

Musul vilayeti hakkında, Şemseddin Sami 1889-1898 tarihleri arasında İstanbul'da yayınlanan Kamus'ul A'lâm adlı ansiklopedik eserinde şu bilgileri verir: "Cezire'nin kuzeydoğu bölümü ile Kürdistan'ın güneydoğu bölümünden oluşan ve Dicle'nin iki yanında yer alan bir il olup, merkezinin adıyla adlandırılmıştır. Kuzeyden Wan ve Diyarbekir illeriyle, batıdan Zor bağımsız mutasarrıflığıyla, güneyden Bağdad iliyle, doğudan da İran sınırıyla sınırlı olup, 34'15 ile 37'15 kuzey enlemleri ve 39'3 ile 44' doğu boylamları arasında uzanır. Yüzölçümü 75.700 kilometrekare, nüfusu ise ancak 300.280'dir... Musul ili madenler bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nun en zengin yerlerinden sayılır. Bir çok yerinde kömür madeni bulunduğu gibi, zift, taşıyağı yani gaz dediğimiz petrol, kükürt, bakır, simli kurşun ve hatta altın madeni dahi bulunur... Nüfus, sancaklara göre şöyle ayrılır:

Musul: 159,680, ... (Musul şehri) il merkezi bir kent olup, 61,000 nüfusu ... nüfusunun 48,000'i Müslüman, 10,000'i hemen hemen eşit olarak Keldani, Süryani ve Yakubi topluluklarına ayrılan Hıristiyan, 3,000'i Yahudidir.

Şehrezor (Kerkük): 89,000, ...Şehrezor sancağının merkezi Kerkük...halkının dörtte üçü Kürd, geriye kalanları da Türk, Arap ve sairidir. 760 İsraili ve 460 Keldani de vardır.

Süleymaniye: 51,600,... Nüfusu 51,600 kadar olup, 2,100'ü Yahudi, 900'ü Keldani, geriye kalanları da tümüyle Müslümandır. Müslüman halkın büyük bölümü Kürd olup, bir miktarı da Araptır.

İl toplamı: 300,280. Soy ve mezhep yönünden şöyle ayrılır:

Yerleşik Arap	: 80,000
Göçebe Arap	: 93,000
Kürd	: 59,380
Türkmen	: 16,000

Toplam Müslüman nüfus	:248,380
Keldani	: 18,000
Süryani-Katol.	: 7,000
Yakubi	: 5,380
Toplam Hıristiyan nüfusu	: 30,380
İsraili	: 6,000
Yezidi	: 14,900
Değişik mezhepler	: 1,000

Yezidi ve diğer mezheplere bağlı olanlar Müslüman adlarını taşırlar, soy olarak da Kürddürler. Bunlarla birlikte Kürdlerin sayısı 75,280'e ulaşır... Kürdlerin çoğu ise yerleşiktir."⁴

"1890 yılına ait Musul Vilayet Salnamesi'nde; Musul Vilayeti ahalisi 3 kümeye ayrılır. Büyük bölümü Kürtler'den oluşan birinci kümenin Musul, Şehrizar, Süleymaniye, Akra, Duhok, Zaho, Sincar, Erbil, Selahiye (Kifri), Revanduz, Gulanber, Köysancak, Ziybar gibi yarı-medeni denebilecek köy ve kasabalarda yaşadıkları belirtilir. İkinci kümede değerlendirilen Kürtler'in diğer bölümünün ise aşiret ve kabile halinde yarı-göçer olarak yaşadıkları ve daha çok hayvancılıkla geçindikleri bildirilir. Üçüncü kümeninse tamamen bedevi olan aşiretlerden oluştuğu; ilk iki kümeye girenlerin yazımının yapıldığı, ancak bu son kümenin genelde yazım dışı kaldığı vurgulanır."⁵

3) Güney Kürdistan'ın coğrafi konumu, zengin maden kaynakları -özellikle petrol-, etnik ve dinsel çeşitliliği emperyalist güçlerin dikkat ve ilgilerini çekmekte gecikmez. Bu ilgi İngilizler'in bölgeyi işgali ile en üst düzeye çıkar. Nitekim, Birinci Dünya-Paylaşım Savaşı'nın (1914-1918) ilk yıllarında Fransızlar ile çeşitli görüşme ve anlaşmalar sonucu bölge işgal edilir.

İngilizler'in askeri gücü ve o meşhur siyasi yöntemleri karşısında Şeyh Mahmut Berzenci önderliğindeki Kürt hareketi başarılı olamaz.

Savaştan yenilgi ile çıkan Osmanlı Devleti artık son nefeslerini vermektedir. Gelişmeler yeni devletlerin doğmasına yol açar.

İngilizler, kendi çıkarlarına en uygun olduğuna inandıklarını yaparlar: Irak Devleti'ni kurarak Faysal'ı kral olarak atarlar (1921).

Temmuz 1923 Lozan Konferansı'nda 'Musul Sorunu' çözülemez ve atıya bırakılır. Gelişmeler sonucu Uluslar Kurumu'nun (Milletler Cemiyeti) kararıyla Güney Kürdistan Irak'a bağlanır (16 Aralık 1925). 5 Aralık 1926 tarihli Ankara Andlaşması ile bu karar perçinlenir. -Böylece, 1689 tarihli Kasrı Şirin Andlaşması ile ikiye bölünmüş olan Kürdistan'ın dört parçaya bölünme süreci tamamlanmış oluyordu.-

4) 4-1. Ne var ki emperyalist iradenin ürünü olan bu devlet, kendine çizilen sınırlar içinde bir türlü rahat yüzü göremez. İktidar darbeleri birbirini izler. Bu süreçte Kürt Ulusal Hareketi, deyim yerindeyse 'düşe kalka' büyür, gelişir. 1970 yılına geldiğinde Irak Hükümeti'ne özerklik/otonomi'yi kabul ettirecek güce ulaşır (11 Mart 1970 Anlaşması). 1970 Anlaşması ile, Irak Kürdistan'ının sınırları belirlenerek, bu bölgede Kürt Ulusal Hakları ve otonomi güvence altına alınıyordu. Ancak, sürecin işleyişi Irak Hükümeti'nin anlaşmaya uymayacağını gösteriyordu. 11 Mart 1974'te çıkarılan Özerklik Yasası ile 1970 Anlaşması'nın içeriği uygulanamaz hale getirildi. Çatışmalar yeniden alevlendi.

Baas rejiminin içte ve dışta izlediği saldırgan politikalar yüz binlerce insanın ölümüne yol açtı. Sadece Halepçe'de binlerce insan kimyasal bombalarla katledildi (1988).

4-2. Ağustos 1990'da Kuveyt, Irak tarafından işgal edildi. Önemli petrol rezervlerine sahip olan Kuveyt'in işgaline emperyalist güçlerin sessiz kalması beklenemezdi. Nitekim müdahale gecikmedi ve Irak, Kuveyt'ten çekilmek zorunda kaldı.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 5 Nisan 1991 tarihinde 688 sayılı kararı ile 36. paralelin kuzeyini Irak uçuşlarına yasakladı. Bölge 'Çekiç Güç' tarafından korunmaya başladı.

Bu dış gelişmeleri iç gelişmeler izledi. 19 Mayıs 1992'de 'Parlamento Seçimleri' yapıldı ve 'Kürt Hükümeti' kuruldu.

Bu tarihten ABD ve müttefiklerinin Irak'a müdahale edip Saddam yönetimini devirdiği 2003 yılına kadar 12 yıl boyunca Kürt Halkı kendi toprakları üzerinde fiili yönetimini oluşturarak kendi kendini yönetti. Önemli gelişmeler sağladı.

4-3. Kürt tarihinin 'Devletsiz Dönemi'nin olumsuz ibresi, Güney Kürdistan ve halkı açısından, 5 Nisan 1991 tarihinden itiba-

ren tersi yönde dönmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bu tarihte aldığı karar ve uygulanması, bölgeyi uluslararası koruma altına almıştır. Özellikle Saddam rejiminin saldırganlığının önlenmesi, bölge halkına 'nefes alma' imkanı sağlamıştır.

Bölge devletleri ve diğer dış güçlerin uzantısı yapıların bölgedeki etkinlikleri ve yarattığı olumsuzluklara rağmen, oluşan yeni fiili durumun tarihsel önemi vardır.

Bu zemin üzerinde Güney Kürdistan halkı kendi siyasi örgütlenmesini fiilen gerçekleştirmiş, sosyo-ekonomik gelişimler sağlamıştır...

19 Mayıs 1992 yılında yapılan seçimlerle 'Güney Kürdistan Parlamentosu' oluşturulmuş ve 'Kürt Hükümeti' kurulmuştur.

- KDP ve KYB arasında yaşanan olumsuzluklar üzerine 1996 tarihinde ikiye bölünen Parlamento, 2002 yılında tekrar birleşti.-

08.11.2002 tarihine gelindiğinde, parlamento, 'Irak Kürdistan Bölgesi Anayasası'nı kabul ederek 'Federal Irak Cumhuriyeti'nin bir bölgesi olarak, cumhuriyetçi ve parlamenter siyasi sistem tercihini (Madde1) ortaya koymuştur.

Kabul edilen bu Anayasa ve öncesinde hazırlanan 'Irak Federal Cumhuriyeti Anayasası Taslağı' ile 'Irak Kürdistan Bölgesi Anayasası Taslağı' birlikte ele alındığında, bu gelişmeler Kürt Hukuk Tarihi açısından da yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilebilecek önemli gelişmelerdir.

Bu Anayasa'dan önce de federasyon modelinin çözüm olabileceğini ileri süren bazı Kürt politikacılar ve partiler var idi ise de Anayasa metninde federasyon tercihinin yer alması ayrı bir önem arzeder. Çünkü, günün şartlarında bölge halkının kolektif iradesinin dış yansımalarından biridir. Bu özelliği onun bölgede yaşanacak gelişmelere önemli etkilerde bulunacağını da göstermektedir ki gelişmeler bunu doğrulamaktadır:

Daha 2002 yılında ABD ve 'Iraklı Taraflar'ın' hazırlayıp Birleşmiş Milletler Kurumu'na sundukları 'Plan ve Takvim', Kurum'ca kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. Bu kapsamda öngörülen federal devlet modeli konusunda tarafların iradelerinin birbirine uygun düşmesi dikkat çekicidir ve öncül olguların sonucudur.

Söz konusu 'Plan ve Takvim' çerçevesinde hazırlanarak 8 Mart 2004 tarihinde imzalanan 'Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu' (Law of Administration For The State of Iraq) önemli bir aşama ve belgedir.

II- Federasyon Kavramı, Tercihi ve Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu

1-Federasyon Kavramı: Toplumun siyasi örgütlenişi, devlet yapısı iki ana bölüme ayrılır: Basit Yapı-Basit Devlet ve Birleşik Devlet.

Basit Devlet, tek birimlik bir bütündür. Egemenlik unsuru da aynı. Ancak, "basit devlet yapısı içinde, birlikler, halk gurupları, vilayetler ve bölgesel otonomi tanınmış olabilir."⁶ Müdahale öncesi Irak Devleti gibi.

Birleşik Devlet yapısı ise farklılıklar arzeder.

a- Konfederasyon türünde, bir andlaşma ile bir araya gelmiş devletler, kendi egemenliklerini ve bağımsızlıklarını korurlar. Konfederasyona ait bir hükümet yoktur. Andlaşma ile kendine verilen yetkilerle sınırlı 'Kongre' türü bir organ vardır. Bu yapısı nedeniyle de "Konfederasyon, güçsüz ve dayanaksız bir devlet şeklidir."⁷

b- "Konfederasyonun daha ileri, daha merkezileşmiş bir tipini federasyon teşkil eder."⁸ Her federasyon yapısı, doğuşunun gerekli kıldığı şartlarla biçimlenmiştir. Dolayısıyla yeknesaklık arz etmez. Ancak, federasyon türü yapılarda ortak olan karakter egemenliğin paylaşımıdır. Paylaşımın muradı ise çoğunluk baskısının önlenmesidir. Böylece, aynı topraklar üstünde yaşayan farklı ulus ve/veya inançların korunması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Federasyon yapısı 'anayasa' ile kurulur. Federal devlet ve federe devletler anayasa karşısında eşit olup yetkilerini anayasadan alırlar. Yetki bölüşümünü de anayasa düzenler. Kural olarak savunma ve dış ilişkiler federal devletin yetki alanındadır. Diğer yetkiler ise niteliklerine göre bölüşülür. Uluslararası alanda sadece federal devletin tüzel kişiliği vardır.

Federasyon modelinin bu ortak yönlerinin yanı sıra farklılıklar

arz eden yönleri de var. Örneğin, federe devletlerin ayrılma hakkı konusunda farklı görüş ve uygulamalar olmuştur. Kanımca, ayrılma hakkı, federal tarzda devlet örgütlenmelerinde federalizmin felsefi özüne uygun işlevini layıkıyla yerine getirip getiremediği ve bünyesindeki ulusların self determinasyon haklarının özgünlüğü gibi unsurlar üzerinde yaşanacak gelişmeler karşısında başvurulabilecek bir haktır. Adaleti gerçekleştirme hedefine yönelmiş olan Hukuk Kurumu'nda yer alması da doğaldır. Ancak bu anlam ve kapsamıyla federalizmin burjuva demokrasilerinde ileri bir aşamayı ifade ettiğini söyleyebiliriz.

2- Federasyon Tercihi:

2-1. ABD ve Iraklı taraflar -Kürt, Şii Arap-, eski Irak Devleti sınırları dahilinde yapılandırmaya karar verdikleri devletin federal tarzda olacağı hususunda anlaşıldılar. Bu anlaşma ve kapsamındaki federasyon tercihi dikkat çekicidir.

Belirleyici gücün ABD olduğu açık. Diğer tarafların anlaşma ve tercihten beklentileri önemli.

Ulaşılan anlaşma ve bu kapsamdaki federasyon tercihi, temel olarak üç etkenin sentezinin ürünü:

A- ABD ve müttefiklerinin çıkar politikaları, B- Irak'ın çok ulus ve inançlı toplumsal yapısı, C- Bölgesel güç dengeleri.

A- ABD ve Müttefiklerinin Çıkar Politikaları: ABD, İkinci Dünya-Paylaşım Savaşı (1939-45) sonrasında dünyanın en büyük gücü ünvanını Britanya Krallığı'ndan devraldı. Gerek ABD, gerekse gelişmiş diğer kapitalist ülkeler (Batı Avrupa ülkeleri, Japonya vd.) küresel bazda 'enerji, hammadde ve pazar' savaşı içindeler. Onların bu olmazsa olmaz gereksinimleri (kesintisiz) karşılama işlevleri, karmaşık yapısı içinde yer yer direkt askeri müdahaleleri de içeriyor.

Günümüzde hala ciddi bir alternatifi yaratılamamış başlıca enerji kaynağı olan 'petrol'ün önemli yataklarına sahip Ortadoğu bölgesi ve özelinde Irak'a yönelik politika ve müdahaleleri bu genel kapsamda değerlendirmek gerekir.

Nitekim Irak'ın kuruluşu gibi Saddam rejiminin doğuşu ve yıkılışı da bu politikaların ürünüydü. Büyük Ortadoğu Projesi ve bu

kapsamda Irak'ın yeniden yapılandırılması da aynı politikaların ürünü.

B- Irak'ın Çok Uluslu, Çok İnançlı Sosyal Yapısı: Irak çok uluslu ve çok inançlı bir toplumsal yapıya sahip.

Bilindiği üzere Güney Kürdistan'da (Kuzey Irak) Kürt nüfusu çoğunlukta. Orta ve güney bölgelerinde ise Arap nüfusu.

Ayrıca özellikle Güney Kürdistan'da Asuri, Süryani, Türkmen vd. ulusal azınlıklar da mevcut.

Arap halkı içinde İslam dini ve başlıca iki kolu olan Sunnilik ve Şiiilik egemen.

Kürt halkı içinde İslamiyet, Ezidilik, Hıristiyanlık gibi birden fazla din ve mezhepler var. Yine ulusal azınlıklar içinde de birden fazla din ve mezhepler mevcut.

Bu çok uluslu, çok kültürlü sosyal yapı, içinde tarihsel sorunlar barındırıyor...

Sunni Araplar, yıkılan Saddam rejiminin toplumsal dayanağını oluşturuyordu. Devlet olanaklarından yararlanmaları itibariyle aynı zamanda ekonomik anlamda da imtiyazlı sınıftı. Arap olmayan halklar ile Şii Araplar ise merkezi iktidarın baskı ve katliamlarına maruzdu. Bu bağlamda farklı politik tercihlere yönelmeleri kaçınılmazdı. Tarihin bu döneminde, ABD ve Güney Kürdistan halkının ve kısmen de Şii Araplar'ın çıkarlarının örtüşmüş olduğunu söyleyebiliriz.

Burada bir açıklama yapmakta fayda var. Yukarıdaki belirlemelerde olguların mutlaklığından söz etmek olanaksızdır. Bu bütün sosyal olgularda da böyledir. Örneğin, Sunni Araplar büyük çoğunlukla Saddam rejiminin toplumsal dayanağını oluşturmalarına ve devlet olanaklarından yararlanmalarına rağmen, az da olsa muhalif olanlar da olmuştur. Bunun gibi Kürtler ve diğer uluslardan rejimle işbirliği yapan işbirlikçi bir sınıf her zaman var olmuştur.

C- Bölgesel Güç Dengeleri: Zamanımızda ABD ve diğer emperyalist güç merkezlerinin belirleyici olduğu uluslararası güç dengelerinde kısa, orta ve uzun erimli planların yeri önemlidir. Buna göre geliştirilen politikalar ve uygulamaları, 'bölgesel ölçekler'de oluşmuş statülerin muhafazası ya da değişimini -kısmen de

olsa- gerektirebiliyor. Bu gerektirmede şüphesiz ki bölgesel güçlerin 'güç durumları, oranları' da önemli bir etken olarak hesaba katılmak zorunda. Kuveyt, Afganistan ve Irak örneklerinde olduğu gibi birbirleriyle bağlantılı olarak uluslararası ve bölgesel 'iç dengeler' de şüphesiz ki hesap ediliyor.

Uluslararası iç dengelerin hesabında çıkar örtüşmeleri belirleyici bir etken. Çıkar farklılaşmalarında en büyük güç veya güçlerin dediği oluyor. ABD'nin Kuveyt ve Afganistan savaşları ilkinde, Irak müdahalesi ise ikincisine örnek verilebilir. ABD ve Fransa, Almanya arasındaki tartışmaları hatırlayınız.

Bu noktada yeri gelmişken önemli bir olguyu vurgulamak istiyorum. Burjuva demokrasilerinin çok önem verdikleri Hukukun Üstünlüğü, Hukuk Devleti gibi ilke ve kurumların, çıkarlar söz konusu olduğu zaman gözardı edilmesi, 'hukuk'un sınıfsal özünü de açıkça ortaya koyuyor. Uluslararası açık-gizli müdahalelerde emperyal güçler hukuku hiçe saydıkları gibi Kuveyt, Afganistan ve Irak askeri müdahalelerinde açıkça görüldüğü üzere Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurumları meşruluk dayanağı olarak kullanıyorlar. Bu uygulamalar da, hukukun sınıfsal özüne uygun olarak egemenlerin hizmetinde olduğunu açıkça gösteriyor.

Uluslararası güç dengeleri kapsamında, onunla bağlantılı olarak bölgesel iç güç dengeleri de şüphesiz ki önemlidir. ABD'nin Suriye ve İran'ı hedef aldığı biliniyor. Türkiye ise en yakın müttefiklerinden biri. Ayrıca her üç devlet de 'Kürt sorunu'na sahip. Irak da öyle. Bu devletlerin Kürt sorunu karşısında ittifak halinde oldukları da biliniyor. Bölgede -Kürdistan'da- kırk milyonluk Kürt nüfusu ve ulusal kurtuluş hareketleri de bir gerçek.

İç dengeler, bölge ölçeği içinde statükoyu zorluyor. Yakın gelecekte önemli gelişmeler gebe. Emperyal güçlerin yaklaşımları da bu gerçekler ve çıkarları doğrultusunda olacaktır.

2-2. Federasyon tercihi ile birlikte nasıl bir federasyon sorusunun yanıtı da önemli. Burada vurgulamak istediğim ana husus; farklı zaman, mekan ve toplum şartlarının şekillendirdiği federasyon türlerinin (örneğin ABD, Kanada) Irak özelinde uygulanmaya çalışılmasının Irak'ta federasyonu zorlayan dinamiklerin nitelikleri ile kolay kolay örtüşemeyeceğidir. Doğru olan, Irak şartlarına uygun türün oluşturulmasıdır.

3- Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu (Law of Administration For The State of Iraq)

ABD ve Iraklı taraflarca hazırlanıp Birleşmiş Milletler tarafından onaylanan 'Plan ve Takvim' çerçevesinde, Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu (bundan sonra kanun olarak anılacaktır) 8 Mart 2004 tarihinde Bağdat'ta imzalanarak yürürlüğe konmuştur.

Genel hatlarıyla ele alacak olursak kanun:

a- Kendisini 'ülkenin en üst kanunu' olarak nitelemekte (m.3/A). Bundan kendisine Anayasa misyonu biçtiği anlaşılıyor.

b- Yeni Irak Devleti'nin federal yapıda olacağını öngörüyor. - 62 maddelik kanunun 4,15,22,24,39,43,44,46,51,52,54,55,56. maddelerinde direkt federal sözcüğü geçmekte.-

c- Yönetim sisteminin cumhuriyetçi, federal, demokratik ve çoğulcu olacağını ve iktidarın federal yönetim ile bölgesel yönetimler, valilikler, belediyeler ve yerel yönetimler arasında paylaşılacağını; federal sistemde köken, ırk, etnisite, ulus ya da dine değil, coğrafi ve tarihsel realitelere dayanılarak iktidarın paylaşılacağını öngörüyor.

d- Arapça ve Kürtçe'nin Irak'ın iki resmi dili olduğu hüküm altına alınıyor (m.9).

e- Kürdistan ve Kürdistan Bölgesi Yönetimi resmileştiriliyor (m.53,54).

f- Devletin resmi dininin İslam olduğu belirtiliyor.

g- Bir geçiş dönemi öngörüyor: Bu dönem 30 Haziran 2004 tarihinde başlayıp, kural olarak 31 Aralık 2005 tarihinde sona erecek. Geçiş döneminin ana hatlarını kronolojik olarak verelim;

- 30 Mayıs 2004: Kurucu Ulusal Meclis seçimleri ve meclisin oluşturulması. Bu meclis geçici anayasayı hazırlayacak.

- 30 Haziran 2004: ABD ve müttefikleri, yönetimi Iraklılar'dan oluşan geçici yönetime devredecek.

- 30 Aralık 2004: Kurulacak, Kurucular Meclisi yeni Irak anayasasını hazırlayıp bu tarihe kadar referanduma sunacak.

- 31 Ocak 2005: Seçimlerin 30 Mayıs 2004 tarihine kadar yapılmaması halinde esas anayasayı hazırlayacak meclisin oluşumu için en geç bu tarihe kadar seçimler yapılacak.

- 15 Ağustos 2005: Seçimle gelecek Kurucu Ulusal Meclis esas anayasayı hazırlıyacak.

- 15 Ekim 2005: Yeni esas anayasa genel referanduma sunulacak.

- 2005 yılı sonu: Anayasanın kabulü halinde kalıcı meclis ve yeni hükümet seçilecek.

Böylece, geçici ve nihai statü ayrımı da belirginleşmiş oluyor.

4- Kanunun Kürtler Açısından Değerlendirilmesi:

A- Olumlu Yanları:

- Kürdistan, Kürdistan Bölge Yönetimi ve Kürt Dili, hem Araplar hem de ABD ve Birleşmiş Milletler'in devrede olması itibariyle uluslararası alanda resmiyet kazanıyor. Bu, STATÜ SAHİBİ olmayı ifade ediyor ve tarihi bir kazanım...

- Federal tarzda örgütlenme ve yönetim sisteminin cumhuriyetçi, demokratik ve çoğulcu olması, iktidarın bölüşümü ilkeleri kural olarak Güney Kürdistan halkının talepleriyle örtüşüyor.

- Geçici statüde Kürtler'e, nihai statünün tayininde önemli hak ve yetkiler tanınıyor. Yeni esas anayasanın genel referandumda kabul şartı; bunun en az üç idari bölgenin vetosuna uğramaması şartı, halihazırda tanınmış üç vilayetlerinin (Duhok, Erbil, Süleymaniye) varlığı bağlamında Kürtler için hayati öneme haiz bir düzenleme. Zira Güney Kürdistan, Kerkük'ün asıl statüleri ve federal işleyişin ayrıntıları nihai statüde belirlenecek.

B- Olumsuz Yanları:

- Geçici statüde, iktidarın federal yönetim ile bölgesel yönetimler vd. arasında paylaşılacağı hükmü, mevcut Federe Kürt Devleti'ni 'bölgesel yönetim' olarak nitelmesi bakımından olumsuz. Federal yönetim, siyasi ve hukuki tanımlamalarda federe yönetimlerle birlikte anılır. Başka bir ifade tarzı ile federal devlet, federe devletler varsa vardır. Özerklik ve federal-federe yapı tamamen farklı kavramlardır. Kanunda, 'federe devlet' deyiminden kaçış amaçlı, federalizmin felsefi ve hukuki özünü pek de uyuşmayan, farklı tarzlarda yorumlanmaya açık isim ve kavramların kullanılması bir olumsuzluk...

- Güney Kürdistan sınırları ile kanunda belirtilen sınırlar aleyhine olmak üzere örtüşmüyor. Kerkük açısından konu atıya bırakılmış. Güney Kürdistan sınırlarının en azından Kürdistan Bölge Anayasası'nda belirtilen sınırlar esas alınarak belirtilmesi gerekirdi. (Kürdistan Parlamentosu'nca 8.11.2002 kabul tarihli Irak Kürdistanı Bölge Anayasası m.2: Kürdistan Bölgesi, Duhok Vilayeti, 1968 yılı öncesi idari sınırlarıyla Kerkük, Süleymaniye ve Erbil vilayetlerinden, Aqre, Şe-

xan, Sincar, Telefer, Tilkef kazalarıyla, Ninova'ya bağlı Zimar, Beş-
çe, Eski Kelek bölgelerinden, Diyala Vilayeti'ne bağlı Xeniqin ve
Mendeli kazalarıyla, Wasit Vilayeti'ndeki Badra Kazası ve Cesan
bölgesi ve çoğunluğunu Kürtler'in oluşturduğu öteki bölgelerden
oluşur.)

- Devletin resmi dininin İslam olarak tayin edilmesi Güney Kür-
distan'ın çok inançlı toplumsal yapısıyla ve Kürtler'in laiklik taleple-
riyle örtüşmüyor.

C- Olumlu ve Olumsuz Yanların Birlikte Değerlendirilmesi: Ka-
nun, Kürt ve Şii Arap taleplerinin dengelenmesi gayretleri üzerine şe-
killenmiş. Bu kapsamda, Kürt Halkı için olumsuzluk arz eden -özel-
likle hayati- konularda, nihai statüde olumsuzlukların giderilebilme-
si olanakları da sağlanmış durumda.

Sonuç olarak 'her şeye rağmen' bu kanunun Kürt Halkı için bir
kazanım olduğunu söyleyebiliriz.

5- Kanunun Öngördüğü Sürecin Gerçekleşebilirliği:

ABD ve müttefiklerinin uluslararası güç dengelerinde belirleyici
olduğu bu süreçte, çıkarlarının örtüştüğü Güneyli Kürtler'in süreci
leyhe kullanabildiği ölçüde, karşılıklı etkileşimin yaratacağı olumlu
temel üzerinde geçici ve nihai statüye yönelik sürecin beklenen doğ-
rultuda işleyeceği söylenebilir.

Şüphesiz ki sürecin sancısız işleyeceği söylenemez. Yeni oluşu-
mun çıkarlarını sarstığı ve yok ettiği kesimlerin direneceği kesin.

Diğer yandan ABD kendi açısından başarmak zorunda. Aksini
düşünmek bile istemez. Kürt Halkı ise binlerce yıllık baskı, sömürü
ve katliamlardan -en azından Güney açısından- kurtuluş olanağını
yakalamış ve bu tarihi olanağı kaçırmaması düşünülemez...

Sonuç olarak, olağanüstü olumsuz gelişmeler dışında, sancılı da
olsa kanunun öngördüğü sürecin işleyeceğini ve öngördüğü geçici
ve nihai statünün gerçekleşeceğini söyleyebiliriz. Bugüne kadar ki iş-
leyiş de bunu gösteriyor.

6- Kanunun Doğurduğu ve Doğuracağı Sonuçlar (Özellikle Kürt Halkı Açısından):

Yukarıda (II-4) kanunun Kürt Halkı açısından değerlendirmesini
genel hatlarıyla yapmıştık. Şimdi bu kapsamda doğurduğu ve doğu-

racağı, doğurabileceği sonuçları kısaca ele alacağız.

Kürdistan, Kürdistan Bölge Yönetimi ve Kürt Dili'nin resmiyet=statü kazandığını, federasyon modeli benimsendiği halde Kürt Federe Devleti'nden söz edilmeyerek bölgesel yönetimlerden söz edildiğini, nihai statüde bölgenin statüsünün de belirleneceğini ve Kürtlerin önemli olanaklara kavuştuğunu belirtmiştik.

Kanunun bu haliyle dahi Kürdistan ve Kürt kimliğinin tanınmış olması tarihi önemde bir gelişmedir. Nitekim, binlerce yıllık statü-süzlük bu parça vasıtasıyla son bulmuştur. 21.yüzyıl şartları bu gelişmenin anlamını daha da artırmaktadır.

Her şeyden önce Güney Kürdistan ve halkı egemen ulusun baskı, sömürü ve katliamlarından kurtulmuştur. Tüm alanlarda (ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel v.s.) gelişiminin önü açılmıştır.

Gerek Arap halkı, gerekse uluslararası alanda resmiyete kavuşmuş, statü sahibi olmuştur. Nihai statüde 'federe devlet' statüsünü aldığı takdirde bu statüsünü daha da güçlendirmiş olacaktır.

Statü sahipliğinin siyasi ve hukuki boyutları da önemlidir:

Her şeyden önce, Kürt varlığını inkar eden diğer parçalardaki egemen devletler kendilerini ve politikalarını ister istemez gözden geçirmek zorunda kalacaklardır. İç ve dış siyasetlerinde oturdukları statükoları zorlanacaktır...

Siyasi alandaki gelişme ve sonuçları hukuki alandaki gelişmeler destekleyici niteliktedir. Federal Devlet'in kurucu birimlerinden (bölgesel yönetim ya da federe yönetim, devlet) olması itibarıyla, yer yer dolaylı -sadece federal yönetime verilen yetkiler bazında- yer yer de direkt uluslararası hukukun bir unsuru olunmuştur:

"Devletler hukukunun devletler hususi hukukuna bir sınır çizip çizmediği konusunda fikir birliği yoktur... Hususi hukuk nizamlarının yürürlük alanlarının sınırları her zaman ülke sınırları ile aynı olmaz. Aynı devlet içerisinde de bölgesel esasa dayanan birden çok hukuk nizamı yürürlükte olabilir.

Aynı devletin belirli bölgelerinde yürürlükte bulunan hukuk nizamlarına kısmi hukuk nizamları adı verilir. Ve birden çok kısmi hukuk nizamı ile temas halinde bulunan bir hayat ilişkisi söz konusu olduğunda, aynı ülkenin sınırları içerisinde de kanunlar ihtilafı hukukuna ait bir problem ortaya çıkmış olur. Böylece, bir devletin birden çok kısmi hukuk nizamlarından hangisinin yetkili bulunduğunu

tayin eden kanunlar ihtilafı kaideleri bölgelerarası (interlocal/interregional) hususi hukuk adını alır. Burada yabancı bir devletin maddi hukuk kaidelerine değil, fakat aynı devletin kısmi hukuk nizamlarından birine yetki veren kanunlar ihtilafı kaideleri söz konusudur. Şu halde bölgelerarası hususi hukuk, birden fazla devlet arasındaki ilişkilerde devletler hususi hukukuna düşen görevi, aynı devlet içerisinde aynen yapar. -Bu bakımdan bölgelerarası hususi hukuk ile devletler hususi hukuku aynı hukuki niteliğe sahiptir, bkz. KEGEL IPR 14-

...
Birden çok hukuk nizamı basit devlet tiplerine nisbetle, federal devletlerde daha çok görülür...

Çok hukuklu devletlerde kısmi hukuk nizamlarının yan yana ve bir arada bulunması yabancı devletleri de ilgilendirir. Şöyle ki, mesela bir Türk hakimî devletler hususi hukuku kaidesi gereği mesela bir İspanyol'un veya Amerikalı'nın menkul terekesi hakkında İspanyol hukukunu veya Amerikan hukukunu tatbik mecburiyetinde ise, İspanyol veya Amerikan kısmi hukuklarından hangisinin nazara alınacağı problemi ortaya çıkar. Şu halde ilk bağlanmada, yani İspanyol veya Amerikan hukukunun tatbiki tespit edildikten sonra ikinci bir bağlanmaya, yani tatbiki gerekli kısmi hukuk nizamına ulaşmaya ihtiyaç vardır...⁹⁹ (A.K.: Örnekteki İspanyol veya Amerikalı'nın yerine Güney Kürdistanlı Bir Kürd'ün olduğunu düşünün.)

Bu konuda, Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu'nun altıncı kısımda federal yargıyı düzenlediğini ve 52. maddesinde Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin, Kürdistan Ulusal Meclisi, Kürdistan Hükümeti ve Kürdistan bölgesi yargısından oluşacağını, düzenlediğini de hatırlatalım.

III Sonuç

21.yüzyılın kapitalist toplumlarında 'gelişimin yarası' hızlı işliyor. Zaten gelişimin (özellikle de sosyo-ekonomik; uluslaşma bazında) gerisine düşmüş bir halk olarak Kürtler, farkı kapatabilmeli. Aksi takdirde gelişimin hızı karşısında çok daha gerilerde kalınacaktır. Mevcut durumda egemen devletlerce önleri kesilmiş durumda. Varolma mücadelesi veriyorlar. Bu durumdan kurtuluş/özgürleşme

gerek, gelişim çağını yakalamak için. Bunları tetikleyecek olan da devlet olgusudur. 2 bin yıldan fazladır süren devletsiz dönemin tarihi ve acı tecrübeleri göstermiştir ki başka devletler, onlara kendi devletlerinin verdiği olanakları veremez. Bu köleci devletler döneminde de böyleydi, feodal devletler döneminde de. Hele hele kapitalist-emperyalist çağda...

Güney Kürdistan örneğinde olduğu gibi süreç parça başı kurtuluşu dayatıyor. Diğer parçaların bunu izlemesi ve bütünleşmesi zorunlu.

Son söz yerine, sözü CEGERXWİN'e bırakıyorum:

*Eger nexi dest tu dar u devlet
Dı nav cıhan de tu nabi millet!
Dijmın gıhaye, bı top û leşker
Eriş dibi me wek dêwê sêser*

Kaynakça:

- 1- GEO, 10 Oktober 2001, Geschichten Vom Aufbruch Des Menschen.
- 2- Server Tanilli, Yaratıcı Aklın Sentezi-Felsefeye Giriş, 4.Basım, Şubat 1998, Adam Yayınları.
- 3- Gökhan Çetinkaya'dan aktaran Mehmet Bayrak, 'Musul-Kerkük Kimin Yurdu?', Deng, sayı 73, Mayıs 2004, s. 37 v.d.
- 4- 'Tarihteki İlk Türkçe Ansiklopedide Kürdistan ve Kürdler', Yazan: Şemseddin Sami, Osmanlıca'dan Çeviren: M.Emin Bozarslan, Deng Yayınları, Mart 2001, İstanbul, s.151,180,181,216.
- 5- Mehmet Bayrak, age, s.33,34.
- 6- Prof. Dr. E. Schunck, Dr. H. De Clerk, Prof. Dr. H. Guthardt, Allgemeines Staatsrecht und Staatrecht des Bundes und Lander, 14. Auflage, 1993, Siegburg, s.25.
- 7- Prof. Dr. T. Z. Tunaya, 'Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku', Beşinci Basım 1982, A. E. Ekin Yay., İstanbul.
- 8- Prof. Dr. Necip Bilge, Hukuk Başlangıcı-Hukukun Temel İlkeleri, 4.Basım, Turhan Kitabevi, s.157.
- 9- Prof. Dr. Ergin Nomer, Devletler Hususi Hukuku, 4.Basım 1986, İstanbul, s.25,26,29,30,47,49.

Süleyman ŞAŞMAZ

DEVLET İLE İNSANIN ('KİŞİ'NİN) CANALICI DİYALEKTİĞİ

Giriş

Sabredebilirse burada devlet gibi önemli bir konuda, devletten önce devleti ele alış metodumuz üzerinde durarak, devlet ile insanın diyalektiğine özet olarak da olsa değinsek daha yararlı bir adım atmış olabiliriz. Çünkü çağımızda birinci problemimiz teorik devrimdir. Yeni Teorik Temeller olmadıkça bırakın devleti, çağımızı bile gerektiği gibi açıklayamayız. Çağımızı gereği gibi aydınlatamayan bir teori ise devletin önümüzdeki devrimlerde alabileceği yeni öz ve biçimleri asla aydınlatamaz; onun altında kalır. Teori ise laf değil, doğrudan pratiğe yararlı bilim kılavuzudur; geçen yüz yıl devrim yenilgilerinin dersleri toplamıdır. Bunun içinde antik (derebeyi)-kapitalist ve sosyalist devlet deneyimleri de yer alır. Ama bu deneyimleri, emekçiler içinde, hatta en yoksul ama en özgür kişilikli emekçi genç elemanlarının içinde (aşağının aşağısında) her an, insan malzemesinin bin bir çeşit psi-

kolojileri içinde sınıyıp gelmek ve teoriyle her adımda taçlanarak ilerlemek sanılandan büyük kazanımlar içerir. Bunun içine devlete karşı bağışıklı olmak ya da onu kaldıracak gücün en ilk öncülüğünü kazanmak zenginliği de girer. Sadece mülkiyet zehrini değil, mülkiyet zehrinden daha zehirli olan bastırılmış açıklarımızı aşmak ve onları kolektif yararlılık içine sokmak; temel zembereğimizi kontrole almak gerekir. Bu insanlaşmak ile atbaşı gider. Devlet insan özellikleriyle diyalektik akar. İnsan devletten çok daha eskidir ama devlet insandan daha zehirlidir. Çünkü insan zehirlerle karşı zaafli olarak; açıkları bastırılarak ve açıkları zehirlere doğru akar; doğal yani bilimsel bilinçsiz gelişir.

"Devlet"i her açıdan ele alabilirsiniz; ama asıl devlet ile insan (+sosyal sınıf) arasındaki ve önümüzdeki devrimlerle devlet arasındaki yakıcı diyalektiği ele alamadığımız zaman görevimizi yapmamış, sadece görevimizi yapmış gibi kendimizi ve başkalarını kandırıp görevi başımızdan savmış oluruz. Tıpkı aşağıdaki soruların yanıtlarında yaptığımız gibi... Zaten yenilgilerimizin başı da bu en köklü sorularda bile, yaratıcı bir atılım gösteremediğimiz halde, tersi bir poz ve çalım içine girmemizden başlıyor. Bu büyüme (yücelme) hevesimizin gerçeklerin önüne fazlaca ve sık sık geçecek kadar yayından boşalmış bulunuşundan ileri geliyor. Çünkü bastırılmış, geri doğulu toplum çocukları olarak ancak son 30 yıl içinde demokratik ve devrimci bir açılım içine girmiş bulunuyoruz. Burada aşağılık komplekslerimiz de işin içine giriyor. Bütün bunların temel sebepleri de, sadece kapitalizmi aşamayışımızda değil; onun içindeki en eski çağların determinizmlerini de aşamayarak yeni çağlı olamayışımızda toplanıyor. Elbette bu da rayına oturacak. Ama yeni kuşakların daha devrimci ve doğrudan demokratik daha ileri atılımlarına son derece gereksinimimiz var. Eski kafalılarımızın biraz örselenmesi gerekiyor...

İşte devlet konusu da bu aşamadığımız en eski determinizmlerden birisidir. Ama onu belirleyen temel determinizm ise, insanın oluş-doğuş kanunu içerisinde saklı olarak gelişir. Devlet problemi, insanın (komünün) sınıflı topluma parçalanışıyla insanın içine

sonradan girer. Ve insanın temel kanunuyla boyuna çelişerek gelişip değişir. Bu yücelme isteklerimizle ve mülkiyet açlıklarımızla beslenip kangrenleşir. Komünizme geçiş önünde sanıldığından büyük bir engel olur. İnsanlığın sınıflı toplum aşamaları bütünüyle ve topyekün tekrar tekrar yaşanmadan; insan kişiliği olgunlaşma çemberlerini yaşayarak bilince çıkarmadan aşılamaz. İşte çağımız böyle bir olgunlaşma çağı olmak üzere çağlar çağı sayılır. Çünkü bütün çağları aşmak üzere yeniden hızla hatırlayarak gelişir. Bütün kültürleri bilince çıkarmaksızın asla yeterince devrimci olamaz. Çünkü çağımız artık çekirdek altı bilimlerinin çağı olacak kadar her şeyi; doğayı ve insanı da en ilk çekirdeklerine (atom/hücre/kişiyeye) dek parçalar. Ve bu gelişim, denklik yasası diyebileceğimiz bir tek ana kanun temelinde dertop olur ve açıklanabilir.

İşte Marksizm, nihai hedef açısından o determinizmi (doğa ve insanı derleyen ana kanunu) arayan yeni bir bilim idi. Ama çağı bakımından ona ulaşmadan eksik ve yanlışlarla kaldı. Çağımızda onu tamamlamak ve tartışmak çabaları birinci görevimiz olmalıdır. Bunun bütün maddi kültürel temelleri de artık hazırdır. Çünkü çağımız bütün devrim derslerinin ve kültürlerin harmanlandığı ve dağlar kadar belgelerini biriktirdiği çağlar çağıdır. Çünkü çağımız, bilimlerin dertop olduğu çekirdek altı bilimleri çağıdır. Artık ana kanunu aramak ve tartışmak, hiçbir mazeret ile geciktirilemez. Aksi taktirde biz "üstün devrimciler" de, diyalektik kaderin irili ufaklı oyuncakları olmaktan kurtulamayız. Devlet konusu da bunun içerisinde yer alan yaman bir imtihandır. Çünkü devlet, cinsel-yücelimsel-doğal ve mülkiyet açlıklarımızın tatmin bulduğu bir araçtır. Devleti ele geçirmiş hemen her devrimcinin yaşamı incelensin, orada daima devletin galip geldiğini; Stalin gibi öncülerin bile devlet kariyerizmine yenildiğini bulursunuz. Devlet denen aracı az ya da çok kullanmak zorunda kaldığımız zaman, insanın ne mal olduğu ortaya çıkar.

Ama bunun panzehiri de önceden çağımız tarafından az çok hazırlanmış bulunmalıdır ki bu sınavı en az zararla atlatabilelim. Şimdilik bunun ilacı da teorik devrim içinde bulunabilir ve geliş-

tirilebilir. Çünkü teorik devrim, en aşağıının (doğa ve toplumda en yoksul ama en özgür elemanların) içinde sürekli olarak her türlü açlık ve kariyer imtihanlarıyla pişerek ve daima her adımda teoriyle taçlanarak ilerleyen pratikle süzülerek yaratılmıştır.

Devleti ancak böyle bir gücün gelecekteki komünleşmiş buldozeri, devletin bütün görevlerini kendi üzerine alarak gereksiz hale getirebilir. Çünkü bu güç, "devlet" denen aracın, sarayların, binaların, büroların içine sığmayacak kadar; kitleselleşmiş, doğallaşmış, toplumsallaşmış, insanlaşmış, doğrudan demokrasi haline gelmiş, doğanın ve insanlığın gönüllü çalışkanlık orduları olacaktır.

1- Üzerinden Atladığımız Çağcıl Köklü Sorular (ve Yanıtları):

Devlet gibi önemli konulara girmeden önce, çağımızda buzdağı (aysbergin gövdesi) gibi ortaya çıkan ve hala önümüzde bütün ihtişamıyla (genel sol ve Marksizm bakımından aydınlatılmamış olarak) ortada duran, şu en genel soruları ve yanıtlarını daima hatırlayacağız/hatırlatacağız/hatırlatmalıyız:

1- **Sovyetler neden çöktü?** (Devletle bağlantılı olarak Sovyet devleti kapitalizm devletlerinden ileri; modern komünizme açık bir gelişimdi, ama daha ileriye gidemedi; geriye dönerek çöktü, neden?)

2- **Klasik Marksizm (bilimsel sosyalizm) ve yaşayan Marksizmler neden çöktü? Ya da çöktüklerini bile anlayamayacak kadar gafflet içerisinde bir bir neden tükeniyorlar?** (Çöktü sözü ağır gel-diyse, neden yetersiz kaldı diyelim. Ama aynı kapıya çıktığını giderek anlamaktan kaçamayacağız. Klasik Marksizm ve günümüzde yaşayan reel Marksizmler, başta bu soruyu neden yanıtlamaz hale geldi? Ve artık Marksizm, çağımızı ve devrimlerini ve dolayısıyla geleceğin devletini, neden artık aydınlatamaz hale geldi? Ya da çağımızın sorunlarında neden yetersiz kaldı? Sovyetlerin toplum ve devlet olarak neden çöktüğüne; dahası, çağımızın yorumuna ve sınıf+insan; insan+sınıf diyalektiğine aydınlık getire-

meyen yaşayan Marksizm iddiaları, günümüzde devlet üzerine hangi soruna doyurucu yanıtlar bulabilir? Dolayısıyla teoride gereken açılımları yapamayanlar, pratikte ileri bir adım atabilirler mi?)

Bu iki en genel soruyu aydınlatmada köklü yanıtlara ulaşamamış hiçbir hareket; her önemli sorunda olduğu gibi, devlet konusunda da ne yazarsa yazsın kitabı (pratiğe yaramaz soluk ama kalavi söz) olarak kalmaktan kurtulamaz. Pratiğe yaramayan bilim iddiası ise, hastalıklı ya da ölü bir kandırmaca olmaktan istese de çıkamaz. Bu yüzden en doğrusu ve en iyisi sadede gelip **köklü teşhis ve tedaviye** yönelmektir. Bir Marksist ya da devrimci buna ayıldığı ve emek verebildiği ölçüde yeni çağın devrimcisi ve Bilimsel Sosyalisti olabilir. Biz bu makalemizde, şimdilik hiç olmazsa, devlet konusunu ele alış metodumuza ve perspektiflerine işaret etmeye çalışacağız.

2- Metodumuzun Marksizm Temelleri ve Doğal Eksikleri:

Doğrudan devlet konusuna girmeden kısaca da olsa eski ve yeni metodumuz üzerine biraz söz almamız gerekecek. Sabredebilsek yeni tatlar alabiliriz.

Klasik Marksizm (Marks-Engels'in kurduğu Tarihsel Maddecilik) daha kuruluşundan beri birinci problemini ya da her sorunu ele alış metodunu daha çocuk yaşta Alman İdeolojisi'nin eleştirisinde koymuştu; bilimsel sosyalizm sadece diyalektik maddecilik değildi; bu aynı zamanda **TARİHSEL** Maddecilik anlamına geliyordu. Çünkü diyalektik her gelişimin (örneğin sosyal sınıfların /insanın/devletin/mülkiyetin ve benzeri olayların) **1- oluş-doğuş hali; 2- üretim temelleri; 3- tarihsel gelişimi ortaya konmadıkça** hiçbir sorun gerçek anlamıyla aydınlığa kavuşamazdı.

Yani Marksizm, Toplumsal Evrimin kendi gidiş kanunları temelinde aydınlatılmasıdır. Bu yüzden Marksizm, en başta toplumsal evrimin ana kanunlarını arayıp bulur, inceler ve işler. Ama Marksizm'in teorideki ve dolayısıyla pratikteki nihai (en son) amacı bu kadarla kalmıyordu. O, Doğal ve Toplumsal evrimin bütün-

lüğünü kendi ana kanunları açısından kurmak ve açıklamak istiyordu. Pratikte de, insanın bu kanunlara uyum yapan modern komünizme gidişindeki devrimci doğum sancılarını ılımlandırmak gayreti içindeydi.

Marksizm'in kurucularına göre, Darwin doğa tarihinin (**Doğal Evrimin**) gelişim kanunlarını aydınlatmıştı. Kendilerinin yaptığı ve yapmak istedikleri de **Toplumsal Evrimin gidiş kanunlarını ve tarihini** aydınlatmaktı. Ama tarihsel gelişim ilerledikçe bunun Doğal Evrimi aydınlatmak kadar kolay ve kısa sürede başarılamaya çağrı anlaşıldı.

Onlar da bunu az çok sezmişler ve daha çok kapitalizmin gelişimini aydınlatmaya eğilmişlerdi. Sonradan Marks ve özellikle Engels, Morgan'ın Komün keşfine eğilseler de üzerine köklüce gitmeye yeterli zamanı ve belgeleri bulamadılar. Hele hele **doğa tarihini toplumsal evrim açısından aydınlatmaya** ve doğa bilimlerini kendi bilimleriyle bütünleştirmeye hemen hiç vakitleri olmadı. Oysa insan toplumunun (komünün) doğadan gelen bir cevher olduğunu biliyorlardı (*Grundrisse, 1858*). Ve kendi bilimlerini bu yüzden gerçekte **Tarih Bilimi** olarak görüyorlardı (*Alman İdeolojisi s:10*). Doğa ve toplum tarihini birlikte aydınlatacaklardı. Ama kendi çağlarında **şimdilik doğa tarihine giremiyorlardı**. Toplum (insan) tarihine girmişlerdi (*Alman İdeolojisi, s:10*). Fakat sadece kapitalizmin gelişimi üzerinde gereği gibi durabildiler. Kapitalizm öncesi toplum biçimlerinin ya da antik tarihin ve komünün aydınlatılmasında son derece eksik ve yanlış kaldılar. Çünkü komünün izahı doğa tarihinin izahından koparılamıyordu. Doğa tarihinde ise henüz işin başındaydılar. Çünkü henüz çekirdek altı bilimleri (parçacık fiziği-DNA ve üreyim'in işleyişi) ortada yoktu; ancak çağımızda (**çekirdek altı bilimleri ortaya çıktıkça**) doğa ve toplum tarihi bütünleştirilebilecekti.

Böylece olayların ve en başta kendi keşifleri olan üretimin ve üretici güçlerin oluş-doğuş açıklamasında boylu boyunca doğal olarak eksik ve doğal olarak yanlış kaldılar. İşte en başta bunun (üretimin ve üretici güçlerin) nasıl, ne zaman ve hangi zaruretlerle (neden) oluştuğunu aydınlatmak Marksizm içinde onun yanlış ve eksiklerine karşı teorik bir devrim anlamını taşıdı. Buna kıyışılamadıkça çağımızın devrimciliğine ve devrimlerine hiç zahmet edilmemelidir.

3- Sınıf+İnsan Diyalektiği, İnsan+Sınıf Diyalektiğine Sıçrayarak KİŞİYİ Olgunlaştırır ve Bilimsel Bilinçli Modern Sınıfsız Topluma Gider

Önce insan (komün) vardı. Sosyal sınıflar ve devlet yoktu. Burada diyalektik doğa ile insan arasındaydı. Sonra üretim geliştikçe, komün sınıflı topluma parçalandı. Böylece ortaya insan + sınıf diyalektiği çıktı. Ve devlet bu diyalektiğin dehşetli aracı oldu. Ama burada kalmayacaktı. Yeniden sosyal sınıflar insan ve doğa değerlerini taşıyan öncülerini yaratarak insan + sınıf diyalektiğine geçilecek ve bununla birlikte devlet de giderek kan kusturucu özelliklerinden arınıp kah kapitalizm kah sosyalizm yolundan demokratikleşecekti. Bu gelişimde daima insan ve doğa, her türlü egemenlere, zulme ve yanlışlara karşı alttan alta etki eden sürekli-temel bir güç olduğu için, toplum bilimsel bilinçli modern sınıfsız topluma doğru eğinleşmek zorunda kalacaktı. Bu gidiş içerisinde devlet önce lider kişilerle birlikte kutsallaştırılıp tanrılaştırılacak, sonra da kutsallaştırma ve liderlerle birlikte sönümlenmeye başlayacaktı. Çağımız liderler çağını ve kutsallaştırmaları tarihe gömme eğilimine girmiş bulunan evrensel kişiler çağıdır. Çünkü bunun maddi zemini olan çekirdek altı bilimleri (nükleer ve kompüter) çağı en az yarım asırdan beri açılmış bulunmaktadır.

Emekçi sosyal sınıflar bütün evreni kaplarken artık modern sınıfsız topluma gidebilecek **bilimsel bilinçli İNSAN** denen öncüsünü yaratmaya başlar. Bu her kişinin öncü olma aşamasına doğru gelişen modern komünizm öncesi bir aşamadır. Burada kişiler çağı başlar. Çünkü sınıfsız toplumda artık motor güç KİŞİ GÜCÜ olmak zorundadır. İşte içine girmiş bulunduğumuz **evrensel kişiler çağı** bu aşamayı olgunlaştırır. Sovyetlerin çöküşü, bu gidişi kendi içinde ve dünyada kavrayamayışında ve pratik önlemlerini alamayışında düğümlenir.

Sovyetler neden çöktü? Kapitalizmi/Devletçiliği aşamadı, gibi yanıtlar, bu yüzden hiçbir derdimize deva getiremeyecek kadar yüzeysel kalırlar. Çünkü soruların ardı arkası, doğa ve toplum tarihinin kesiştiği ana kanuna (denklik yasasına) inilmedikçe asla kesilemez. Burada kısaca tekrar açarak işaret edelim: Sovyetler ve Marksizm'in çöküş sebebi bir tek ana problemde düğümlenir:

Marksizm ve Sovyetler, yukarıda kısaca sentetik olarak andığımız insan ile sosyal sınıfların diyalektiğini TEORİK ve PRATİK olarak çözemediği için çökmüştür. İnsan toplumu, önce ilkel komün halindedir ve üretim motoru geliştikçe sosyal sınıflara parçalanmaya doğru gider. Sonra parçalanan sosyal sınıflardan iyice kişilere dek parçalanıp yeniden modern komün olmaya doğru toparlanmaya gider. Çünkü modern komünizm sosyal sınıflar motoru ile değil, kişiler (erkek-kadın birlikteliği içindeki kişiler) motoru ile çalışır. Bu aynı zamanda insan toplumunun bilimsel bilince doğru gelişme sürecidir. İnsan sınıflı toplum ibretinden geçerek bilimsel bilince ulaşır.

Bu hem doğa hem de toplum bilimlerinin senteziyle beyin bilimine ulaşmasının; kendisiyle birlikte doğa ve toplum çevresini tanıma aşamasıdır. Böylece insan doğa ve toplum kanunlarına göre toplumsal ve doğal evrimi güdebilecek ya da ona dengelice uyum yapabilecektir. Ana halka budur. Marksizm'in de ana hedefi buydu; buraya doğru ilerliyordu. Ama arkadan gelenler bu yüce amaç karşısında cüce kalınca yoldan çıkıldı. Bilinçaltı bilinçten üste geldi. Çöküş kaçınılmazlaştı.

Sovyetler sosyal sınıflardan kişilere/iç kişiliklere dek parçalanınca bu yozlaşma gibi algılandı. Oysa bu gidiş Sovyetler içerisindeyken de yeni bir NEP dönemiyle anlayışla kucaklanabilir ve yeniden toparlanma yapılabilirdi. Ama Stalin'den başlayarak teori ve pratik, Marks-Engels ve Lenin'in bıraktığı yerden bir adım bile ileriye götürülememiş, tersine geriletilmiş, yozlaştırılmıştı.

Bu da devrimlerin gelişim diyalektiği bakımından kaçınılmazdı: Devrimler yumağı daima gerilerin en ilerisi, ilerilerin en gerisinden başlayarak ya da medeniyetin en ilerisiyle en çok uğraşan, ona en yakın geri toplumlardan başlayarak tersten çözülmüyordu. Bu yüzden de geri toplumlar devrimler ile ileri toplumlara yetişip aralarındaki uçurumları doldururlarken kısmen de onları bütünüyle aşamayarak, geriye dönerek evrim geçiriyorlardı. Bu geriye dönerek, çevrimleşerek tekamül ediş, toplumsal evrimin ve devrimlerin gidiş biçimiydi... Sadece Sovyetler'de değil, tarih boyunca tüm devrimlerde görülen bir gidişti. Ve sadece devrimle yendiği toplum biçimini aşamamaktan kaynaklanmıyordu; insanın kendi-

sini (yani oluş-doğuş kanunuyla birlikte bütün eski toplumsal bilinçsizliği-gelenekleri-antikaliği) aşamayışından da kaynaklanıyordu. Bu ise temeldeki ana kanuna (denklik yasasına) dayanan genel bir bilinçsizlikti... Görülüyor; ana halkadan çekilince diğer bütün halkalar da elimize gelmeye başlayacaktır...

4- Metot Devrimimiz: Denklik Yasası-İşleyişi ve Mülkiyet ile Devlet Potansiyelleri:

Doğa ve insanı bütünleştiren **ana kanun**: Denklik Yasasıdır: Bu eski metodumuz içerisinde yeni metot devrimimizdir. Yeri burası değil; kısaca hatırlatıp geçiyoruz: Eskiden üretimi ve genel olarak üretici güçleri temel alırdık. Bugün üretimin de üretici güçlerin de asıl kaynakları (çekirdek altı kökleri) ortaya çıktı. O zaman doğa ile toplum temellerinin bir tek ana kanunda bütünleştiği ve üretici güçlerin gerçek tarihsel gelişimi aydınlanmış oldu. Bu yalın ama karmaşıklaşarak gelişen canlı bir denklem idi: **Üretim = Kömün + Kişi (beyin) + Üretim**.

Burada temel sınırlar, doğanın üreyim motorundadır. Toplumun üretim motorunda değildir. Artık üretimden geriye en temel gidebilmeyi başarabilmeliyiz. Üreyim doğanın bencil genleriyle birlikte atom altı parçacıklarını ve evreni yaratan big bangi saklar. Çağları aşarak evrimle birlikte insan toplumuna kadar gelir; insanda (kişide, beyinde) dertop olur; her kişinin beyinde-kişiliğinde bilimsel bilinçle sıçramak ve geleceği yaratmak üzere devinir. Çünkü üreyim (ve doğa) cinsel yasaklarla bastırılarak insanlaşma (toplum-kişi ve üretim) oluşmuştur. Denklik Yasasında en son ortaya çıkan üretimdir. Ama giderek motorlaşır. Çünkü temeldeki üreyimin ihtiyaçlarını daima en kolay yoldan üretim karşılayabilir. Bu yüzden de üretim asıl belirleyici güç gibi öne çıkar. Aldandığımız nokta burasıdır.

Üreyim, doğadan gelen canlıların üreyim motorunu ve atom altı parçacıklarını temsil etmekle kalmaz; üreyim motorunun içinde doğanın en zengin BENCİL GENLERİYLE atom altı parçacıkları derlenip toplanmış ve üreyim devriminin ölümle kontrol altına alınmış cinsel yasakları ile en patlangıçlı dinamizmi (toplumsal

big bang) haline gelmiştir. Çünkü üreyim devrimi, yüksek memelilerde derlenip toplanmış bütün yaşama ve üreme savaşlarının ve bencil genlerinin DOĞAL YASAKLANMASI ile toplumsal+kişisel+üretimsel enerjiye dönüşmesidir.

Bencil Genler yasaklandıkça insanın bilinçaltında muazzam cinsel, yücelimsel mülkiyet ve doğa açlıkları yaratır. Toplum ve kişi üretim motoruyla parçalandıkça bu açlıklar sınıflaşma ve devletleşme potansiyellerine dönüşürler. Üretim biçimi geliştikçe insan toplumu sınıflaşır-mülkleşir ve devletleşir gibi görünür. Doğrudur. Ama bu aysbergin yüzeyidir. Artık bu yüzeysellik çağımızı izah etmeye yetmez. Çünkü çağımızda artık KİŞİ GÜCÜ ile birlikte en temeldeki gerçek güç ÜREYİM GÜCÜ (doğa gücü) ortaya çıkmıştır. Bu insan toplumunu yaratan big bangdir. Ve Denklik Yasasıyla bir bütün olarak anlam kazanır.

Doğadaki canlıların genleri son duruşmada ağırlıklı olarak BENCİL GENLERDİR. Doğada canlılar ayakta kalmayı yaşama savaşlarıyla değil, üreme savaşlarıyla organize olarak başarırlar. Yani doğanın motorcul gücü yaşama savaşları değil, üreme savaşlarıdır. Ve üreme savaşları son duruşmada daima sürü olmak ve toplumsallaşmak gibi bir kolektivizme gitseler bile, BENCİL GENLER, alttan alta etki eden bastırılmış atom altı kararlı parçacıklarla yüküldürler. İnsan toplumu + kişisi + üretimi ortaya çıktığı zaman da bu BENCİL GENLER bastırılmış olarak en alttan kişi gücüyle etkiler yaparlar.

Bastırılmış olarak alttan etki eden bencil genler, doğanın milyarlarca yıllık big bang gücünü taşıyarak etki ederler. Bu etki ediş önce komünaldır. Sonra sosyal sınıflar olarak etki eder. Bu aşamalarda kişi gücü, çoğunlukla toplumsal lider ve öncü olarak, sonra devlet liderlikleri olarak etki eder. Çağımızda ise artık giderek kişi gücü hemen her alanda etki etmeye başlar. Çünkü artık toplum sınıflara parçalanmakla kalmaz; sınıflar kişilere ve iç kişiliklere kadar parçalanmıştır. Bu da toplumda asıl güce doğru bir gelişmedir. Çünkü toplumun ve sınıfların beyinleri yoktur. Beyin kişilerdedir. Ve kişiler temeldeki asıl bencil genleri ve atom altı parçacıkları taşıyan en temellerdir. Kişi Gücü bilimsel bilince doğru geliştikçe bu temeller kör gözlelere bile batarak anlaşılacaktır. Çağımızın önemi buradadır.

5- Komünler Çağında Bencil Genlerin Etkileri:

Komünler sınıflı toplumlara (antik medeniyetlere) parçalanmadan önce, bencil genleri komünal olarak taşıyıp geliştirirlerdi. Kişi'nin henüz adı bile yok denecek derecede, kişi komünal idi. Ancak kişi vardı ve komünde alttan etki ediyordu.

Bu etki komün şefleri olarak kendini gösteriyordu. Ve komün şefleri tanrılık derecesine kadar yükselirlerken, kişi gücünün ya da bencil genlerin komünleşmiş de olsa önemi kendisini ortaya koyuyordu.

Bizler (ve Klasik Marksizm) bunu gözden kaçırdık.

Çünkü toplumsallığın etkileri de henüz bu denli güçlüydü.

Çünkü kişi ve onun içerisindeki bencil genler, önce toplumsallığın koruması altında baskılanarak ve yavaşça bilinçlere çıkararak olgunlaşmak ve insanlaşmak zorundaydı. Çünkü kişi önce en ham biçimlerde bencil genli hayvan (doğanın üreyim gücü) idi. Toplumsal baskılı denklik yasası altında insanlaşacaktı. Bu ana kanunun temel çelişkisiydi. Çünkü doğal olarak kurulmuştu; karacahildi. Ve bilimsel bilince doğru gelişerek ilerleyecekti. Çünkü beyin ne toplumda ne de sosyal sınıflarda değildi. Kişilerdeydi.

Komünün koruması altında gelişen Kişi Gücü (baskılanmış bencil genler) önce mülkiyeti komünal olarak benimser. Devlet yoktur. Ama devletin çekirdeği olabilecek öncü kişi (lider kadroları) vardı. Sonra sınıflı toplumla birlikte yavaşça kişi mülkiyetine doğru gelişir. Bunun eşliğinde devlet ortaya çıktıkça devleti de tanrı ya da yarı tanrı olarak benimser. Çünkü bencil genlerin big bang gücü milyarlarca yıllık bastırılmış bir güçtür. Ve komünün liderlik kadrolarında depo halinde bulunur. Kişi Gücü bu yüzden alttan alta olgunlaşarak gelişen muazzam bir güçtür. Bu güç bastırıldıkça bir o kadar muazzam dinamizmler kazanarak ilerler. Doğulu toplumlarda gelişen despotik komün temelleri, kişi gücünü en büyük dinamizmlere ulaştıracak yasaklamalarla geliştiği için toplumsal evrimde yaman ve şaşırtıcı potansiyeller saklamış-

tır. Burada doğulu despotik ve batılı demokratik komün temelleri toplumsal evrimin en temel ve en yaman diyalektiği olarak büyük roller oynar. Kişi Gücü ve devlet gücü bu gelişim içerisinde önce potansiyel kazanır, sonra sönmümlenir. Kısaca görelim.

6- Doğulu Despotik Komün ve Batılı Demokratik Komün Temelleri:

Devletin insanlık tarihi boyunca olan insan/devlet diyalektiğini kavramak için mutlaka doğulu/batılı despotik/demokratik gelişimi kavramak gerekir. Çünkü bastırılmış bencil genler ya da kişi bu prose içerisinde dinamizm bulur ve yayından boşanırken devlet de bu gelişim içerisinde şahbazlaşır ve demokratikleşir.

Komünler göçebelik yapa yapa ve az çok tarımı geliştire geliştire Mezopotamya cennetine geldiklerinde 1'e 300 veren verimli balçık topraklara da gelmiş olurlar. Burası Fırat ve Dicle'nin birleşerek Basra'ya döküldüğü deltadır. Sinear adıyla ünlenmiştir. Ancak burada topraktan verim alabilmek için KOLEKTİF KOMÜN EMEĞİNE gereksinim had safhadadır. Çünkü toprak sel taşmalarıyla alüvyonlu (doğal gübrelili) ama balçık halindedir. Kolektif komün emeği balçıkları ve çölleri verimli topraklar haline getirmek için su yollarına ve balçıkların kurutulmasına gereksinim duyar.

Kolektif el emeği üretimi geliştirip komünü sınıflı topluma parçalarken bile batılı toplumlardaki gibi demokratik komün haline getirmez. Tersine DESPOTİK KOMÜN TEMELLERİ halinde korur. Çünkü kolektif el emeğinden doğan verimlilik ve ürünler, kolayca kişi mülkü yapılamaz; demokratikçe seçilmiş toplum liderinin korumasına verilir. "Mülk Allah'ın ve peygamberinindir" ayetinde belirtilen Allah hükmü, bu denli eski bir Sümer (Mezopotamya) geleneğidir.

Ama yine aynı temelden ötürü giderek bütün yetkileri ve mülkü elinde toplamış toplum liderleri kendilerini ve devleti toplum üzerinde despot tanrı ya da yarı tanrı haline getirerek batmaktan kurtulamazlar. Arkadan gelen tarihsel devrimci komünler ve liderleri de bu gelenekte davranmaktan kurtulamazlar. Doğulu top-

lumlarda bu yüzden toprak ve mülkün yaygın biçimlerde alınıp satılması olanaksızlaşır. Ve derebeyileşme kaçınılmaz bir kader gibi toplumun alını yazısına yapışır. İleri her hareket boğulur. Kapitalizme geçiş olanaksızlaşır.

Bu çevrim ancak medeniyet (sınıflı toplum) batıya, Grek ve Roma medeniyetleri biçiminde atladığı ve yayıldığı zaman; 4000-5000 yıl sonra DEMOKRATİK KOMÜN TEMELLERİ biçiminde öz ve biçim değiştirebilir. Çünkü batıda doğa koşulları tarıma elverişsiz, kıraçtır. Ve doğunun tersine daha bireycil **aile emeğine** gereksinim duyar. **Üretim ve ticaret denizlerde korsanlık ile** gelişebilir. Koşullardaki bu değişime binlerce yıllık medeniyet gelişimi de eklenince despotik komün temelleri ister istemez çatlar. Ortaya demokratik komün temelleri çıkar ve sağlamlaşır. Devlet de batıda bu yüzden daha demokratik ve kişi gelişimine olanaklar sağlayıcıdır. Batılı toplumlarda toprağın alım satımı ve pazarın, kişilerin gelişimi bu yüzden daha verimlidir. Bu gelişim Kapitalizme geçişte gerekli insan temelini de oluşturur.

Ama bu ters gelişimin de toplumsal evrimde bir hikmeti sebebi vardır; bu ters gibi duran diyalektik gelişim, tarihte (toplumsal evrimde) doğulu toplumlara gelecekte önemli bir kontenjan ayırarak kendisini garanti altına almış olur. Batılı toplumlar demokratik komün temelinden kalkarak Modern Çağın ilk aşaması olan Kapitalizmi yaratırlar. Doğulu toplumlar ise despotik komünde kalarak batının sömürgesi olurlarken, aslında doğa ve insan temellerini (denklik yasasını) korumuş olurlar.

Bu gelişim temelleri aslında tarihin ikinci büyük açılımına sebep olurlar: Geçen yüzyıl devrimlerinden başlamak üzere ve şimdi çağımızda doğulu toplumlar evrensel kişiler çağı ile birlikte despotizmi çatlatarak dalga dalga demokratikleşirler. Bu doğulu toplumların modern çağın ikinci aşaması olan sosyalizmi ve komünizmi yaratışları için kaçınılmaz temel olur.

Bu gidiş içerisinde devlet de doğulu toplumlarda ister istemez demokratikleşir ve giderek gereksiz hale gelir ve gelecektir. Ama kolay ve hemen değil; kişilerin bu alanda bilimsel bilince kavuşmaları (bencil genlerini bilince çıkarıp kolektivize etmeleri) şartıyla.

7- İnsanın Devlet ile Olan Diyalektiğinin Despotik Komün Temeli ile Dinamizm Kazanması:

Despotik Komün temelleri, büyük ve sürekli olan doğulu kolektivizm zaruretlerinden kaynaklanır. Bu doğal bir gelişim olduğu için büyük bir toplumsal baskı demektir. Bu toplumsal baskı toplum ve devlet şefi (Nemrut-Firavun-Padişah-Fağfur-Tiran) aracılığıyla giderek zalimleşir.

Bu ölçülerde de kişi gücü bastırılır ve hastalıklı olsun sağlıklı olsun büyük dinamizmler kazanır. İşte doğulu toplumlarda ilk kez medeniyetin Mezopotamya'da doğuş prosesiyle birlikte, en doğal en demokratik komün temelleri, giderek kolektif emek zaruretlerinden ötürü despotikleşir.

Bu sadece Mezopotamya'da en ilk gelişim olarak binlerce yıl sürer. Oradan medeniyet tohumlarıyla Mısır - Hint - Çin medeniyetlerini yaratmak üzere sıçrama yapar. Bu medeniyetler de hep ılıman ve verimli ırmak boylarıdır. Ve yine hep kolektif emek gereksinimi had safhadadır.

Aynı despotik komün temelleri buralarda da gelişip gelenekleşir. Bu binlerce yıl sürerek kişi gücünü alttan alta muazzam baskılarla dinamizmlendirir. Bu gelişim binlerce yıl boyunca süreklilik kazandığı için de insanda hem gelenekleşir hem de genetikleşir.

Devlet hem potansiyel olarak hem de gerçeklik olarak bu gelenekleşme içerisinde despotiktir.

Ama burada demokratiklik hiç mi yoktur ve gelişmemiştir? Ya da demokratiklik bu despotizm altında nasıl gelişir? Her devlet en az yüz yılda bir komün akınlarıyla birlikte tarihsel devrim geçirdikçe despotizm bir adımca olsun demokratikliğe doğru çatlar. Yeniden despotikleşir.

Çünkü her tarihsel devrim geleneksel gidişten kurtulamadığı ölçülerde yeniden tefeci bezirganlaşıp derebeyileşerek despotlaşır. Ve yeni bir tarihsel devrim akınıyla çöker.

Medeniyetler: böylece doğudan batıya doğru Grek - Roma medeniyetleri olarak yayıldıkça ve kolektif el emeği batıda daha bireysel aile emeğine dönüştükçe, batı medeniyetleri ve toplumları

devlet olarak da demokratikleşmeyi gelenekleştirir ve genetikleştirir. Buna demirin keşfi ve korsanlıkta savaşlarda kullanılışı eşlik ederek demokratikleşmeyi temelli bir güç haline getirir.

Ama bu da sanıldığı gibi kısa bir süreçle olmaz. Çünkü gelenekler sadece teknik ve üretim gelişimiyle aşılamayacak derecede güçlü temellere sahiptir. Ve teknik ile üretim sanıldığı gibi insan üretici gücüne eş değerli değildir.

Teknik ve üretim insandan ve doğadan daha hızlı gelişebilir ama onun köklerini eşdeğerli bir şekilde kaldırıp yeniden kuramaz. Çünkü insan doğa temellidir. Çünkü insan hem toplumsal ama hem de genetik bir varlıktır. Teknik kadar kolay gelişimli değildir. Marksizm'in en büyük doğal eksik ve yanlışlarından biri de bu problemde düğümleir.

Bu yüzden despotik temellerin demokratik temellere dönüşümünü gerçekleştirmesi yine binlerce yılı alır. Ve aşama aşama modern kapitalizm doğuncaya kadar gelişir. Ve tabii ki bu demokratikleşme de doğulu toplumlara kıyasla daha demokratiktir. Yani görecildir. Yoksa pürü pak ve tepeden inme demokratik değildir.

Demokratik Komün temelleri batılı toplumlarda geliştikçe ister istemez kişi gücü de nefes alır ve kendini ortaya koymaya başlar. Modern sosyal sınıfların demokratikleşen gölgesi altında kişi gücü başını kaldırıp bilim ve sanat alanında kendisini ortaya koyar...

İşte Devlet bu gelişim içerisinde demokratikleşebilir ve demokratikleşir.

8- Kutsallaştırmayla Liderliğin ve Devletin Tanrılaştırılması:

Burada çok gerilere gitmeden işaret edeceğiz; önce insan, komünün en ilk doğuş halinde, doğa ile insan diyalektiği içerisinde dinsiz ya da kutsallaştırma halinde değildi. Animizmin en ilk aşamasındaydı. Doğayı da kendisi gibi canlı ve ruhlularak yorumluyordu.

Zamanla Cinsel yasaklarla birlikte dil gelişimi ilerlemeler yaparken soyutlama (yorum) yeteneği de gelişti. Ve doğadan gelişimini doğayı kutsallaştırıp tanrılaştırarak yorumladı. Örneğin bazı

ağaçları ve çoğunlukla hayvanları totem tanrı haline getirdi. Her komünün ve komün içerisindeki her KAN'ın totem tanrısı oldu. Çünkü totemler cinsel yasaklara (komün içi evlenme yasaklarına) dayanıyordu. Bu gelişimde kişi yani bencil genler baskılandı. Sadece toplum şefi gelecekteki devlet şefi olarak öne çıkıyordu.

Sonra üretim ve toplum (denklik yasası) geliştikçe kutsallaştırmalarını insana, kendisine yöneltti. Komün şeflerini tanrılaştırdı. En ilk insan tanrılar kadın tanrılar oldular. Çünkü üreyim ve üretim kadının emeğiyle geliyordu. Daha sonra çobanlıkla birlikte erkekler kadını yavaş bir süreçle alt ettikçe ve savaşlarla kahramanlaştıkça tanrılaştılar. Bu totem tanrılarının insan tanrılara dönüşmesiydi. Sınıflaşma ve devletleşmeyle birlikte Krallar tanrılaştılar ve peygamberleştiler.

Burada kutsallaştırma geleneği kişi gücünü önderler ölçüsünde tanrılaştırdıkça, ister istemez alttan alta gelişen kişi gücü de toplumsal yücelimini aynı gelenekle yükseltmek eğilimine girdi. Doğulu toplumlarda bu yüzden kişi gücü fırsat buldukça, sosyalizm sistemi içerisinde bile Stalin gibi yarı tanrı pozuna girebildi. Çünkü despotik komün temelleri kişi gücünü binlerce yıldan beri bastırarak geliştiği için ona bilmeden olağanüstü dinamizmler yüklemiş oluyordu. Kişi gücü ile devlet böylesine canalcı diyalektik içerisinde geliyordu.

9- Evrensel Kişiler Çağında Kutsallaştırmaların, Liderlerin ve Devletin Erozyonu: Doğulu Toplamların Demokratik Şahlanışı:

Batılı toplamlar, doğulu toplamlara kıyasla daha ilkel ama komünal gelenekliyidiler. Derebeylik batıda zayıf kalmıştı. Çünkü batıya medeniyet (sınıflı toplum) 4-5 bin yıl kadar sonra geç gelmekle kalmamış; aile emeğine dayalı daha demokratik temelli olarak gelmişti. Gelişen evren tarihinden ve ekonomisinden yararlanarak kapitalizme geçebildiler. Çünkü tarihe geç gelmişler ama bu geç gelişten ders alabilecek kadar demokratik komün temelli olmuşlardı.

Doğulu toplamlar ise kapitalizme geçemeyecek kadar despotik

komün temellerinde tefecileşip bezirganlaşmışlar ve derebeyileşip despotlaşip taşlaşmışlardı. Bu yüzden batıya sömürge ve yarı sömürge oldular.

Ama tarih burada kalamazdı. Çünkü doğulu toplumlarda kişi gücü alttan alta (sosyal sınıfların ve toplumların altında hareket eden yeni kuşaklarla dalga dalga) patlangıçlı bir dinamizm içindeydi. Bu yeni bir sömürge baskısıyla daha da patlangıçlı hale gelecek ve yüzlerce yıl boyunca sürecek bir gelişime devrimci imzalar atacaktı.

Ve bu patlangıçlı gelişim, emperyalizmin en zayıf halkasından Sovyetler Birliği olarak patlak verdi. Çarlık Rusyası, gerilerin en ilerisi, ilerilerin en gerisi bir gelişimdi. Çünkü medeniyete en son geçen halkaydı.

Hemen ardından Osmanlı İmparatorluğu çökerken Türkiye Cumhuriyeti adını alacak bir gelişim, kurtuluş savaşları dalgasını Çin ile birlikte patlattı. Çünkü Türkiye toplumu, medeniyete son- dan bir önce geçmiş doğulu toplumların yeni bir rönesansıydı. Çin ise Türkiye gelişimini uzak doğuda yakalamış başka bir önemli gelişimdi. Çünkü Çin, göçebe Moğol ve Türk akınlarıyla binlerce yıl komün gelenekleri ve genetikleriyle aşılınmış, canlandırılmış bir toplumdu.

Bunun ardından Hint, Ortadoğu ve Afrika toplumları geldi.

Hindistan derebeylikte kastlar sistemiyle adeta fosilleşmişti. Ve en önce tam sömürge olan toplumların başında geliyordu. Ama orada bile kurtuluş savaşları ateşlenmekten geri durmadı.

Ortadoğu Kürt/Türkmen/Fars/Arap komün gelenekli aşiretlerle kaynaşmakla birlikte baskın güç, medeniyetlerle çamurlaşmış Arap toplumlarındaydı. Ve bu yüzden emperyalizme sömürge olmuşlardı. Buna rağmen Arap toplumlarında bile kurtuluş savaşları/sosyalizm/kapitalizm gelişimleri kaçınılmaz yollar aldı.

Afrika'nın kuzeyini saymazsak, neredeyse bütünüyle ilkel komünlerle ve gelenekleriyle çalkalanan gerilikteydi. Emperyalizm ise çok ileriydi. Teknolojik ve insan gücüyle Afrika da kolayca sömürgeleştirilebilmişti. Ama 20'nci yüzyılın ortasındaki demokratikleşme ve sosyalistleşme dalgasına Afrika bile olumlu yanıtlar verdi.

Doğulu despotik komün temelleri, böylece ilk devrimci bir demokratikleşme dalgasına uğrayarak batılı toplumlara yetişme hamlesine girdi. Hayır, bu gelişim dalgası burada kalacak kadar sönük değildi. Doğulu toplumların kişi gücü henüz ortaya bile çıkmamıştı. Kişi gücü emekçi sosyal sınıfların altında kuşaklarla hareket ediyordu. Ama henüz kendisini doğrudan ortaya koymamıştı.

Bunun için yeni bir demokratikleşme dalgası gerekiyordu: Kurtuluş savaşları proletarya devrimlerinin gelişimi altında giderek demokratikleşip sosyalistleşebiliyorlardı. Yeni bir demokratikleşme dalgasını da yine sosyalist sistemlerin nihai komünizm atılımları altında gerçekleştirebilirlerdi. Ama reel sosyalist sistemler eksik ve yanlışlarını gideremeyerek geriye düşünce, bu yeni demokratikleşme dalgası hiç beklenmedik bir şekilde kapitalizm yolundan gerçekleşme yoluna girdi.

Bu emperyalizmin evrensel aşamasıydı. Ve atom/bilgisayar teknolojisiyle birlikte geldi. Çünkü nükleer enerji ve uydu bilgisayar sistemi temelde evrenseldi. Doğayı ve insanı en son en küçük parçalarına ayırarak kişi gücünü ortaya çıkardı. Kişi gücü doğanın canlı temsilcisiydi. Sınıflardan ve toplumlardan çok farklı asıl bir güçtü. Tıpkı atom ve bilgisayar gibi sınır tanımaz evrensel bir güçtü. Ve doğrudan komünizmi temsil ediyordu. Çünkü kişi gücü her çocuk ve gençle birlikte denklik yasasını içinde çekirdek olarak saklıyor ve toplumsal evrimi hızla hatırlayarak her çocukla birlikte yeniden evrimleştiriyor, devrimcileştiriyordu.

Evrensel Kişiler çağının bu muhteşem açılımı her türlü despotizmi kendiliğinden her ailede, her kurumda ve her kişide fiili olarak kaldırarak demokratikleştiriyordu. Bu doğulu toplumların yeni bir demokratik şahlanması olacaktı. Ama bu evrimci bir yoldan ilerlemek zorundaydı. Çünkü düğüm nasıl atıldıysa öyle çözülecekti. Doğulu toplumlarda düğüm inanılmaz ölçülerde evrimci devrim biçiminde atılmıştı. Bu fiili demokratik bir gelişimle açıldı. Devlet konusu da bu toplumsal /sınıfsal ve kişisel (insana dayalı) gelişim içinde şekilleniyordu.

10 - Kişiler Çağında Fiili Demokrasi

Soyut bir devlet kavrayışından kurtulmak için insanın gelişimini anlamak birinci işti. İnsan despotikleşiyorsa devlet de despotikleşiyordu. Demokratikleşiyorsa devlet de demokratikleşecekti. İnsanı ve onun fiili demokrasi adımlarını iyi izlemek bunun için birinci koşuldu. Fiili Demokrasi, parlamentocu ve sendikacı burjuva demokrasisi değildir. Tersine bu tür demokrasileri kokuşmuş ve işe yaramaz görmeye başlayan; özellikle evrensel kişiler çağında ortaya çıkan ve her alanda her an kişi kişi gelişerek büyüyen doğal-kendiliğinden ama gerçek bir demokrasidir.

İşçilerin, halkın ve insanlığın bizzat kendisinin, kişi kişi - tek tek mücadeleyle yarattığı kendi yaşam alanlarıdır. Bu yüzden bunu halk dışında bulunanların ve parlamentocu, sendikacı kafalılarının anlaması zordur. Onlar, halkı bu yüzden nemelazımcı gibi görür.

Oysa Fiili Demokrasi, kişiler çağına geçtiğimiz en belirgin özelliği ve göstergesidir. Bu yüzden bir yanıyla kendiliğinden gelişen bir demokrasidir ve zaafı da gücü de bu noktada yoğunlaşır:

Her kişinin az çok kendi göbeğini kesebilme yeteneğinden çıkan bir demokrasidir. Ama öncelikle her kişinin kendi açıklığını doyurma eğilimini taşıdığı için topluca değil, tek tek gelişir. Toplumsal Evrimin gelişmesine bağlı olarak ister istemez yeniden toplumsallaşma ve devrimcileşme eğilimine de girer.

İşte bu yüzden de gerçek bir demokrasi olma özelliğini potansiyel olarak taşır: Bu yanıyla bütünüyle kendiliğinden bir demokrasi değildir. Çünkü fiili demokrasinin de dikkatli bakıldığı zaman kendine ait öncüleri ve yandaşları bulunduğu görülür.

Herhangi bir site veya dernek kongresine veya en basit spor derneği kongresine gittiğiniz zaman, orada sizin öncülüğünüze gereksinim duyulmadığını veya bunun eskiye oranla en aza indiğini ibretle yaşayarak görebilirsiniz.

Sendikal mücadele alanlarında da bu gelişim kendisini giderek daha fazla göstermekte ve daha çok işçi kendi işini yapabilme isteği ile öne çıkmaktadır.

Şuna aldanmamak gerekir: Eski mücadele tarzlarının bittiği yerlerde kitlelerin görülemeyişi, isteksizliğin ve yılgınlığın yaygınlaşması doğaldır. 80 yılın eski mücadele grafiği artık DİBE VURMUŞ ve yeni mücadele biçimlerinin **hamile kaldığı bir döneme** girilmiştir. Hala eskisi gibi mücadele verilmesini bekleyenlerin al-dandığı yan burasıdır. Oysa artık bakış açılarımızı değiştirmemiz gerekir.

Kanunlara rağmen; yani verilen ve verilmeyen demokratik haklara rağmen; işçi sınıfının ve emekçilerin ve kadınların ve çocukların, her yerde nefes alabilmek ve yaşayabilmek için yarattıkları her türlü insani mücadele fiili demokrasidir.

Örneğin bir kadının veya kız çocuğumuzun, bütün geleneksel babahan baskılara rağmen, kendi açlıklarını doyurabilmek yani kendi bireysel gelişimini sağlayabilmek için, her türlü sonuçlara razı olarak, evde-işyerinde-otobüste-sokakta ve her yerde kendisine engel oluşturan her şeye karşı verdiği mücadele gerçek fiili bir demokrasidir.

Çünkü artık geri alınması mümkün olmayan ve herkesin kabul lenmek zorunda kaldığı yeni bir ilerleme ve yaşam ortamıdır. Yine çocuklarımızın, aile içerisinde kendilerine tanınan sevgi ortamını kullanarak kendi ilkel komünal duygularını veya toplumsal içgüdülerini düşünce ve davranış biçimine dönüştürme çabalarının tümü, ailede geri alınamaz fiili bir demokrasi yaratır.

Tıpkı bunlar gibi işçiler, emekçiler de işyerlerinde, yemekhanelerde, sokakta ve otobüslerde sanki kendiliğindenmişçesine bireysel haklarını savunur duruma gelmektedirler.

Bu gelişimi, yeni teorik-ideolojik ve politik mücadele biçimlerimizde de daha yüksek ölçülerde görebiliriz.

Örneğin DİP şimdiye dek görülmemiş bir dernek biçimi olmuştur. Bunu sadece yukarıdan verilmiş demokratik haklara veya aşağıdan gelişerek gelen demokratik mücadelelerimize bağlayarak sığlaştıramayız.

DİP'in DİP oluşu, fiili demokrasinin ta kendisidir. Mesele sadece kanunlara uygun bir dernek veya örgüt kurmak değildir. Çağımıza uygun işlevi olan bir örgüt olabilmesi önemlidir. Ve yaşayabilmesi de sadece buna bağlıdır. Bu yüzden DİP'in yetenekleri, ki-

şiler çağının bizi zorlamış bulunduğu fiili demokrasi yaratma zorunluluğundan ileri gelir.

Örneğin DİP kanunen kapatılsa bile kendisini var edebilecek yeni biçimleri yine fiili demokrasiyle bulup örgütlemesini bilecektir. Tıpkı bunun gibi doğuda Kürt gençlerin ve emekçilerin mücadeleleri de benzer ivmeler kazanmaya başlamıştır.

Bundan daha ötesi ise şudur: Egemen sınıfların bizzat kendisi ve hukuku da artık bu fiili demokrasiye gereksinim duyacak hale gelmiştir. Zaten gelişimin en ilginç olan yanı da burasıdır:

F.Kapitalizm artık sadece kişilerin açıklıklarından hız ve taze kan alabilmektedir. F.Kapitalizm bunu en çok kendisinden pragmatik olarak bilir. Ve uygular. Bu yüzden de kişilerin bencillik gibi duran bu girişimlerine ve fiili demokrasilerine bilerek izin verir. Hatta kışkırtır. Çünkü yaşaması artık buna, yani kişilerin gelişimine bağlanmıştır. Başka deyişle: Kapitalizm artık kendi mezar kazıcılarını bu şekilde kendisi yetiştirmektedir. Bu kaçınılmaz bir gelişimdir.

Ve artık bunun önüne geçmek ne faşizm ile ne de savaş ile mümkün olamayacaktır.

Çünkü savaş ve faşizm eski çağın on misli geriden gelen bir gelişim hızını yansıtırken; yeni çağın gelişim hızı onu en az on misli geride bırakmıştır. Dolayısıyla faşizm ve savaş metodu, artık toplumsal evrimin yeni hızına ve kalitesine uyamayarak tarih sahnesinden ister istemez çekilir; elenir. Buna rağmen savaş ve faşizm denenmez mi? Denenir ve denenecektir. Fakat o zaman da fiili demokrasiler, bambaşka yaratıcılıklar içerisine girerek kendisini daha da devrimcileştireceklerdir.

Bu açılardan Irak işgali ve ABD'nin **yıldırım harbi** taktiği ibretlerle doludur. Ve üstelik Irak toplumu, kişiler çağına çok daha geç giren ve bu gelişimi en az on yıl geciktirilerek baskı altında tutulan bir toplumdur. Buna rağmen ABD işgali ve yıldırım harbi geriye dönüşü olmayan bir karşı koyuşla frenlenmiştir. ABD yıldırım harbi taktiğinden **evrimci savaş** taktiğine doğru geri basmak zorunda kalmıştır.

Özetle biraz daha ileriye giderek fiili demokrasiyi kısaca şöyle tanımlayabiliriz:

“Artık her kişinin denklik yasasını bilme ve ona uyma yeteneği içine girmek zorunda kaldığı için yarattığı yaşamcıl ortama fiili demokrasi” adını verebiliriz. ***“Fiili Demokrasi insanlaşmanın veya toplumsal evrimin nefes alışlarıdır. Onu kimse durdurmaz.”***

Bu yüzden kendiliğinden bir demokrasi olma özelliğini giderek azaltacak ve her kişiyi devrimcileştirecek yeni bir gelişimdir. Bütün bunların temelinde yatan asıl toplumsal evrim gelişimi nedir? Biraz da bu gelişime tarihsel olarak bakarsak konumuz çok daha iyi anlaşılacaktır.

11- Evrimci Devrimin Kişilerde İşleyişi:

Bu kez güçlük: KİŞİ GÜCÜNÜN OLGUNLAŞMA SÜRECİNDEDİR. Yani kişi gücü binlerce yıldır bastırıldığı için ÖNCE GÜÇSÜZ; açlıklarına çözümler durumdadır.

Hatırlayalım; nasıl önce doğan sosyal sınıflar, despotik komünün baskısı altında önce güçsüz idiler ve bu yüzden alttan güreşmek zorunda kalıyorlardı. Tıpkı onun gibi, kişi gücü de binlerce yıldır bastırıldığı ve cahil bırakıldığı için önce sosyal sınıflara ve bilinçaltına karşı güçsüzdür.

En önemli korumasızlığı her türlü baskı ve zulüm ile AÇLAŞTIRILMIŞ bulunuşudur; mülkiyete açtır; madden açtır; manen açtır; yücelmeye açtır; cinselliğine açtır; doğaya açtır; bilime ve her şeye açtır.

Bu açlıklar bütünü onu egemen sınıfların kucağına iter. Ve kişi kendisi işçi sınıfından bile olsa artık bunu önemsemeyiz. Önemli olan açlıklarının doyurulmasıdır. Çünkü başka türlü var olamayacağını sezmiştir.

Böylece işçi sınıfı, kendi içindeki İNSAN ve DOĞA karakterine çözümler; sınıfın karakterleri değişmeye başlar. Önce olumsuzluk gibi durur. Fakat sonra her kişi tıpkı emekçi sınıfın başına gelenleri yeniden yaşadıkça kapitalizmin ölümcül sistemini tekrar tekrar anlar.

İşte bu aşamada; artık sınıfın kişilere etki edişi cılızlaşır; kişinin

sınıfına etki edişi güçlenmeye başlar. Bu aşamada kişiler artık kendilerine ve sınıflarına müdahale etme gücüne ulaşmak üzere **SOSYAL DEVRİMCİLEŞİRLER...**

Nasıl önce toplumlar sosyal devrimci olmadan önce tarihsel devrimci idiyeler; kişiler de bundan önce sınıflarına bağlı oldukları kertede tarihsel devrimci idiler. Yani kendi dışlarındaki sınıflarından bir müdahale ile devrimcileşiyorlardı.

Oysa şimdi toplumları ve sınıfları güçsüzleşmiş ve kişilere muhtaçlığı ortaya çıkmıştır. Kişinin ve beynin önemi bu noktada ortaya çıkar; kişilerin kendilerine, toplumlarına ve sınıflarına müdahale etmek zorunda kaldıkları ve birer gerçek birey; sosyal devrimci güç haline girmek durumunda oldukları aşamaya geçimiz.

Fakat bu, birden bire olamaz; nasıl toplumların tarihsel devrimcilikten sosyal devrimciliğe geçişleri her topluma göre bir gebelik ve eğitim süresi gerektirmişse tıpkı onun gibi; kişilerin sınıflarından hürleşerek bağımsız gerçek bir devrimci güç olmaları için de özel bir gebelik ve eğitim süreci ister.

Bu süreçte sınıf da kişiye, kişi de sınıfa muhtaçtır. Ama kişi giderek bağımsızlaşır ve toplumunun-sınıfının ve karşı sınıfların önüne geçer. Motor güç rolüne doğru devrimcileşir. Giderek bu durum, her kişi için geçerli olmaya başlar.

Artık o kişi yeni bir öncü doğumunu başarmış, gelecek toplumu kurmaya hazır gerçek bir bireydir. Bu gelişim, devrimci moment kuşaklar ile birlikte hızlanabilir. Çünkü toplumsal evrim geliştikçe yeni kuşaklarla birlikte BİREY OLMA gelişebilir.

12- Evrimci Devrimin Gruplarda İşleyişi:

Bu evrimci devrim gidişini sosyalist grupçukların en son devrimci doğum berzahına girişlerinden izlemek sanıldığından çok daha ders vericidir.

Bizde hala bir soğan başı şef olmaksızın yığınların kıpırdamayışları bu yüzdendir. Ve o soğan başı şef veya öncü, isterse pek meziyetli biri olmasın, toplum onu allayıp pullayıp totem tanrı veya yarı-tanrı yapıverir ve onun arkasından da ölünceye kadar giderdi.

Ve kolay kolay da o yaratıp taptığı kişiyi de eleştirip yıkamazdı. Bu gelenek muazzam idi. Ve kişilerin yücelim ile din genlerine dek

tutunmuştu. Şefçikler de bunu hemen sezer ve boyuna kullanırlardı.

Bizde grupçuluğun hala yıkılamayışı ve derlenişin bir türlü ol görüp kurulamayışı bu yüzdendir. Derlenişimiz bu yüzden müzminleşti durdu. Parçalanma da yavaş gelmişti, derlenme de yavaş geliyordu. Ama artık evrensel kişiler çağının determinizmi atı alıp üsküdarı çoktan geçmişti. Eski teoriler ve yapış tarzları geçerliliğini çoktan yitirmişlerdi. Teoride ve pratikte devrim gerekiyordu. Bu noktada ilginç gelişim şuydu:

Beklendiği gibi aydın olanlar; şovmen kesilen çok bilmiş şefler ve öncüler değil; tersine en yoksul ve en yozlaşmamış olan emekçi sınıfların gerçek öncüleri ve genç kuşaklar ilkin doğum sürecine başarılı biçimlerde giriyorlardı. Zaten kendisini sınıfına adanmış, işçileşmiş aydın öncü eski çağın yadigarları içerisinde yok denecek kadar azdı. Bu yüzden gruplarımızın başındaki eski kafalı şefçikler ya dönüşecekler ya da çabuk bir devrim ile değil ama yavaşça eriyerek yok olacaktı. Çünkü onları sonuna dek tutan eski kafalı bir genç bulmak artık olanaksız hale geliyordu. Ve şefçiklerin yeni teori ve pratik için kışları ve beyinleri yerinden bir türlü kalkamıyordu. Böylece grup şefçikleri yer yer gericileşiyor, ama onların az çok despotik çatısı altındaki gençler, yeni çağı şeflerinden daha süratle ve daha köklüce kavrayıp çağı aydınlatan denklik yasası teorisine tereddütsüzce sarılıyorlar ve çevreleriyle birlikte kendilerini daha süratle geliştiriyorlardı. Şefler ile gençlerin beyinlerinin gelişim hızları ters orantılıydı; gençlerin beyin gelişim hızları, denklik yasasına yatkın oldukları ölçülerde şeflerinkini kat kat geçme eğilimi taşıyordu. Ama ne var ki bu uçkun bir devrim ile değil, yine evrimci bir devrim ile gelişmek zorundaydı. Çünkü kişilerin o eski despotik grup çatısını birden bire yıkabilmeleri için gereken gebelik ve eğitim süreleri uzun ve evrimci devrim karakterindeydi.

Yani önce **güçsüz**, sonra **uzun bir süreç ile güçlü** olma karakteri üstündü. Tıpkı sosyal sınıfların despotik komün temelleri karşısındaki en ilk durumları gibi; yeni diyalektik gelişimin öncüsü olduğu için potansiyel olarak ileridir. Ancak içinden çıktığı yapı ne denli geri ve ölmeye mahkum olsa da henüz güçlüdür. Ve bu yüzden doğan yan, ana karnında uzun bir süre daha kalmak ve beslenmek zorundadır.

13- Evrimci Devrimin Toplumsal İşleyişi:

"Bu kez doğacak çocuk, anasını da kendisini de daha ana karındanayken bilecek ve ona göre hazırlanacak üstünlükte olacaktır. Bu görülmemiş bir bilimsel ve insani gücün gelişmesidir. Yeterince beslenmeden doğmamasını da bilecektir."

Bunu bir işçiye söyleten güç: Doğulu Devrim Karakterinin bilinçaltından işleyişidir. Egemen sınıflar ise bunu asla anlayamayacak duruma giriyorlardı: Onlar için varsa yoksa kar, eğlence ve böbürlenme idi. Bir tek dayandıkları gerçek güç teknolojiydi aslında. Giderek kendi klasik burjuva bilim ve kültürlerinden bile uzaklaşıp alıklaşıyorlardı. Üstelik artık eski dinci ve ulusalcı yapılar ve ideolojiler de tümüyle tükenmişlerdi. Gerçek bir **muhalafet bile bulamıyorlardı**, hepsi birbirlerine benzemişlerdi; her şeyin yerine parayı geçirmişlerdi.

Üstelik, insanlık, artık ümmet ve ulus aşamalarını bu kez geriye dönüşü olmaksızın KESİN ölçülerde geride bırakıyor ve **evrensel insan - dünya vatandaşı** aşamasına giriyordu. Aslında bu aşama doğa ve insanın kurtuluşu (sentezi) aşamasıydı. Toplumumuz da kendisinin evrimsel bir süreç ile yarattığı **FİİLİ DEMOKRASİ** içerisinde, bu aşamayı geri ülkelerin en ilerisinde olarak yakalamış olanlardandı. Ve bunun da bir tek gerçek teorisi ve pratiği vardı: Doğa ve toplumun kanunlarına uyumu aydınlatan denklik yasası teorisi ve onun pratik yapış tarzı olan beyin bilimi. Bu ise ilginç bir şekilde toplumumuzda; işçi-emekçi sınıf ve tabakaların içinde doğmuş bulunuyordu. Yani egemenler ile halkın beyin gelişim hızları da ters orantılıydı; işçi ve emekçiler yeni bir teoriye karşı açlık ve azim gösterirlerken, egemenler ve hatta sol aydınlar gericileşiyorlardı. Fakat bu sadece işin başlangıcıydı ve asla yeterli değildi. Çağımızda artık iktidarı almak zorun zoruydu. Çünkü finans kapitalizm her tek kişiden taze kan aldığı en yüksek evrensel aşamasına geçmiş bulunuyordu. Kişilerin kendilerini ve ezilen emekçi sınıfları toparlaması artık yeni ve uzun bir gebelik ve eğitim süresini gerektiriyordu.

Meselenin özü; evrimci devrim karakterinin temeli ve püf noktası burada toplanıyordu:

Finans kapitalizm kendi gücünden ötürü değil; ezilen sınıflar olarak yeni devrimci doğum ve eğitim sürecimizin uzamasından

güç toplayarak yaşayabiliyordu.

Doğumlar ve eğitim moment kuşaklar ile hızlandığı andan başlayarak şu gerçeklik, başta ülkemizde olmak üzere, yeryüzünde yankılanacak ve asla geriye döndürülemeyecektir.

Emperyalizmi yaşatan asıl güçler meğer bizlermişiz; o aslında bu kez her gün ölen bir bunaktır. Doğum ve eğitim süreçlerimizi olgunlaştırmak ve örgütlemek bunun için yeterli olacaktır. Çünkü doğumlarımızın hızlandığı an onun öldüğünü ellerimizle tutup gözlerimizle göreceğiz.

İşte teorik devrimin yanı başında; asıl bu devrimci doğum sürecini her an her yerden izlemek, bize **evrimci devrim karakterini ve metodunu** kavratılabilir ve onu uygulama ustalığını kazandırabilir. Pusula budur. Ve bu süreç şimdiye kadar görülen devrimlere benzemeyecek kadar daha yaman ve daha bilimsel içeriklere sahip olacak ve GÖRÜLMEMİŞ olarak tarihe geçecektir. Çünkü gergef gibi her an işlenmeyi ve laser neşterimiz olan beyin biliminin güzel sanat olarak kullanılmasını ve yaşam biçimi yapmamızı ister.

Tarihte yine görülmemiş bir gelişim yaşanıyordu:

Doğulu Devrim Karakteriyle, İkinci Evrensel Devrimlerin yeni (sosyal-kültürel-eğitsel devrimlerin iç içe geçmesi) karakteri, inanılmaz bir gelişim ile üst üste düşmekle kalmıyor; insanın yaşam bilimi olan Denklik Yasası Teorisi ile de kaynaşmak mecburiyeti ve olanakları içerisine giriyordu:

1- Çünkü: Aydınlanma ile bir **bütün** olarak iç içe ve bütün zenginliği ile doğan Teori, bütün gelişimlerin önüne geçip **tamamlanmış**; herkese yardım eder hale gelmişti.

2- Çünkü: Gelmiş geçmiş bütün kültürler-teoriler-devrimler-karakterler-toplum biçimleri kalıntıları ve her kişilik ve her şey KENDİLERİYLE ölümüne HESAPLAŞMANIN ve insanın yaşam bilimiyle bilimsel bilinçlere çıkıp kaynaşmanın BİR TEK BERZAHINA (ölüm-dirim geçidine) giriyorlardı:

Denklik Yasasına UYUM geçidi. Orada bir tek şey vardı: Toplumsal Seleksiyon; ya UYUM ya ÖLÜM!

14- Devrim Tıkanıklığı ile Muhalefetsizlik Zehri:

Tarihte iki büyük devrim tıkanıklığı ve iki büyük devrimci do-

ğum görülmüştür:

1- Antik Tarihin sonunda; 2- Modern Tarihin sonunda. Her iki tarih de sermayenin **EVRENSELLİĞİ** ile son bulurken büyük bir devrim tikanıklığı içerisinde girerek çökmeye başlamıştır.

Bu çöküş, önce beylikleşerek ve parçalanarak ve yeniden her parçanın beylikleşmesiyle bütün yolları tıkama ile başlamıştır. Bu ekonomide-politikada-kültürde-bilimde ve her şeyde **TIKANIKLIK-TIR**.

Ama inanılmaz bir şey daha görülür: Bütün tikanıklıkları açacak olan devrimler de ortada yoktur.

Yani bütün tikanıklara bir de en büyük tikanıklık olan DEVRİM TIKANIKLIĞI eklenmiştir. İşte asıl felaket budur. Çünkü toplumsal evrimde devrim, bir tek yol aşıcıdır. Ve çok derdin tek ilacıdır.

Devrim ilacının yokluğu her şeyde hastalık ve kıyım getirir. Böylece devrimlerin kıymeti yeniden anlaşılacaktır. Ancak artık hiç kimse de eskisi gibi bir devrim istememektedir.

Çünkü ilkel komün toplumlarının yaptığı TARİHSEL DEVRİMLER de yıkıcılıktan kurtulamamışlardır. Bilim ve ikna yoktur. Karşı çıkan öldürülür. Destekleyen ödüllendirilir. Bu yüzden eski tarz bir devrim karakteri ve metodu da tutulmaz olur. Ama ondan kötüsü artık tarihsel devrim yapacak KOMÜN GÜCÜ de kalmamıştır; hepsi medeniyete, yani sınıflı topluma çözülmüşler; tefeci bezirgan sermayenin özentişi içerisinde girmişlerdir.

Böylece toplumlarda büyük bir **muhalefetsizlik zehri** başlar ve gelişir. Çünkü devrim, önce devrimi yapacak öncü güçlerin doğumu ile ve onların muhalefeti ile başlar. Nerede bir güçlü muhalefet olmuşsa, orada öncelikle öncü doğumları çoğalmaya başladığı içindir.

Örneğin bizde asıl gerçek muhalefet, 1960 27 Mayıs devrimi ile başlamış ve giderek açılmıştır. Ecevit'i Karaoğlan yapan güç aslında bu öncü doğumlarının muhalefet gücüdür. Bunların kah finans kapitalizmin arabasına bağlanması, kah 12 Mart ve 12 Eylül ile tepid edilip sindirilmesiyle, bu muhalefetin, komünizm korkusuyla değerinin bilinemeyip çar çur edilmesinden başka bir şey değildir. Oysa bu tür muhalefet zemini olan devrimci doğumlar ancak 50 yılda bir gelebilirler.

15- Antik ve Modern Tarihin

Devrim Tıkanıklığı Açısından Sonu

Şimdi de çağımızda aynı şeyler olmaktadır. Giderek eski devrimci doğumların muhalefet dalgası geri çekilmiş, hatta artık dibe vurmuştur. Suni muhalefet kıskırtmaları artık para etmez hale gelmiştir. Çünkü modern tarihin sonunda da, antik tarihin sonunda olduğu gibi devrim yapacak güçler yeni karakterlerine doğru başkalaşmıştır. Başka deyişle tıpkı antik tarihte olduğu gibi bütün devrimci güçler yeniden sınıflı topluma, kapitalizme çözülmüşler ve kapitalizme benzemişlerdir. Sovyet çözülüşü sadece oraya ait özel bir gelişim değildir; tüm insanlığın, proletaryanın ve devrimcilerin devrimler bakımından geldiği aşamayı ibretle gözlere batırır. Bu açıdan konuya biraz daha somut yaklaşırsak günümüzü daha objektif tasavvur edebiliriz.

1- Antik Tarihte Tarihsel Devrim yapacak Komün Gücü kalmamış; hepsi çözülmüştür:

a) Antik Tarihin dönüp dolaştığı Avrupa-Asya-Kuzey Afrika kıtaları boydan boya, tefeci-bezirgan medeniyetlerle kaplanmış, komünler medeniyete çözülmüşlerdi. Medeniyetlerin içerisindeki köle isyanları, Sosyal Devrime varamıyor, derebeyi despotizmleri altında ezilip yozlaşıyorlardı.

b) Bu durum, 150 yıl sonra, İngiltere'de görülecek Burjuva Sosyal Devrimine kadar sürdü. Tarihte; tükenen tarihsel devrimci ilkel komünizm yerine, yeni sosyal devrimci sınıflar çıkmıştı: Burjuvazi - Proletarya sınıfları.

2- Modern Tarihte Devrimci güçler de yeniden çözülmüşler ve kapitalizme benzemişlerdir:

a) Antik Tarihte, nasıl ilkel komünist toplumu ile medeniyetler mücadelesi, Tefeci Bezirgan sermayenin EVRENSEL PAZAR sistemine varmışsa; Modern Tarihte de Burjuva - Proletarya (Kapitalizm - Sosyalizm) mücadelesi, nükleer-bilgisayar tekniğe dek vararak, dünyayı "Bir Tek Dünya" haline getirdi. Geri ülkelerde de, kapitalizm ve sosyalizm yolundan sanayi gelişimi yayılmış ve bir tek EVRENSEL PAZAR ile bütünleşmek zorunda kalmıştı. Tarihin bu mücadelesi ancak bu kadar bir olumluluk yaratabilmişti.

b) *Öyleyse artık başka bir tarih açılacaktı. Ama başka bir tarih sayfası açılmadan önce bütün yollar tıkanacak ve yeni büyük bir doğum için gebelik süresi başlayacaktı. Çünkü:*

Sosyalizmin birinci aşaması kapitalizmden çıkageldiği kadarıyla olabiliyordu. Ve kapitalizme benzemek kaderini aşamıyordu. Çünkü devrimler, kapitalizmi yeterince yaşayamamış geri ülkelerin en ilerisinden başlayarak geliyordu. Ve yine bu durum özel veya geçici bir durum değil idi. Tersine, tarihte görülmüş bütün devrimlerin işleyiş kanununuydu. Ve bu kanun toplumsal evrimin denklik yasasının işleyişinden ileri geliyordu.

Tarihteki devrimlerin hiçbiri, tarihin bilmecesini düz mantıkla beklendiği ve Troçkizmin bu düz mantığı ebedileştirdiği gibi hiçbir yerde ve hiçbir zaman yumağı doğru ucundan çözmemişti, tersine yumağı daima ters ucundan başlayarak çözmüştü.

Çünkü denklik yasası her tersine dönüşünde ve parçalanışında daima bayrağı denklik yasasını dengeye oturtabilecek en elverişli potansiyele sahip insan toplumları ele alıp daha yükseğe dikeyyorlardı.

Bu da gelişigüzel bir gelişimle değil; en ileri ile en geri arasına sıkışmış ve bayrağı ileriye götürebilecek ekonomik-kültürel güce sahip bir toplum tarafından başarılabiliyordu. Tarihte eşitsiz gelişim yüzünden her toplum bunu yapamazdı. Devrimler ve medeniyetler zincirinin de bir kanunu vardı. O kanun denklik yasasının eşitsiz gelişimine göre, ama-bir hiyerarşiye göre biçimleniyordu.

Ve artık modern tarihin sonunda bu hiyerarşinin sonuna gelinmişti. Hiyerarşi (öncülük sıraları) yeni baştan düzenlenecekti. Sosyalizme geçişin hiyerarşik başı: Sovyetler idi. Ama o da bütün öncülük gücünü yitirmişti. Arkadan gelenler ise onun yerini alabilecek yeni bir denklik yasası potansiyeline sahip değillerdi. Böylece, yeni bir tarihin başlangıcına; bu kez ikinci evrensel devrimler ile komünizme geçiş basamağına giriliyordu. Ve bu kez kapitalizme benzemek asla yok idi; ya ölünecek ya da doğulacak idi. Bu, Toplumsal Evrimin modern tarihin sonunda gelen ikinci büyük doğumu olacaktı.

Fakat bu doğum, bilinen eski çağın devrimci doğumlarına benzemiyordu. Zaten kitleler de o tür eski devrim tarzını, teorilerine varana dek artık istemiyorlardı. Komünist partiler, ülkemizde bile batıdaki gibi sokaklarda akıp kokuşuyorlardı. Ama devrimci ruh sizlere ömür olmuş, çoktan mezar taşına adını ve manzumelerini Teorik Devrim ile yazdırmıştı; bu eski devrimlerden ve teorilerinden tam bir kopuş ve yenisini yaratış başlangıcıydı. Ama kolay değil; uzun

bir gebelik ve eğitim süresi ile...

Emperyalizm, Sosyalizmle Detant.(yumuşama) yaparak **ÜRETİM YARIŞINI** bırakmamış; diğer yandan da üretim ve silah gücünü misli misli artırarak, ömrünü uzatmıştı. Evrensel pazarlar bütünlüğü, 500 yıllık modern tarihin sonunda gelişebilmişti. Ve bu gelişim aslında bütün pazar ortaklarının gücünü de gösteriyordu. Bu aynı zamanda emperyalistler arası ekonomik-politik-militarist ve kültürel gücün de dengelendiğini anlatıyordu. Böylece nükleer ve kültürel-politik denge, topyekün paylaşım savaşlarını olanaksızlaştırdı. Savaşların devrimleri kışkırtışı durgunlaştı. Ve emperyalizm, 7000 yıllık sınıflı toplumun bütün insan ve doğa gücünü arkasına alarak varacağı en yüksek aşamaya kadar çıkmış, orada belirli bir istikrar ile adeta gölleşmişti. Bu göl elbette ebedi değildi, ama oraya çabuk çıkılmadığı gibi çar çabuk da inilemezdi.

Bu gelişim doğulu toplumların evrimci devrim karakterini besleyen bir gelişimdi ve gerçek ciddi gelişimler böylesine emin adımlarla ilerlemek üzere sağlam temeller edinerek geliyordu. Bu gelişim doğulu toplumların dalga dalga demokratik şahlanışını beslemek üzere ona eşlik ediyordu. Devlet de, bu gelişimin top ateşi altında ve kişi gücünün liderler çağını/kutsallaştırmaları evrimci sonra da devrimci bir şekilde tarihe gömerek fiili demokrasi adımlarıyla ilerlemesi altında ister istemez demokratikleşme aşamasına giriyordu. Ve giderek sönmülenecekti. Ama kişi gücü, kendi içindeki açıklıklarını yaşadıkça ve bencil genlerini bilimsel bilincine çıkarıp kolektivize etmek koşuluyla... Bu açıdan bütün eski teorilerin/ideolojilerin/kültürlerin çözüm üretemeyerek tükendiği çağımızda, teorik devrim olmazsa olmaz bir koşul haline gelmektedir. Çünkü binlerce yıldır birikmiş eğitim ve kültür devrimleri çağına girmiş bulunuyoruz. Sosyal devrimler de ancak bu bilimsel bilinçlenme eşliğinde nihai zafere doğru başarı kazanabileceklerdir. Bütün diyalektik gelişimlerin başı bu yüzden artık bilimsel bilinç ile başlamaktadır.

Devlet ile kişinin diyalektiği de bu yüzden teorik devrim içine girmiştir. Ya da teorik devrim zarureti, her türlü diyalektik gelişimin içinde, her hücrelerinde bir ihtiyaç olarak yer alır. Eğer bunun zamanlamasında yanılıyorsak şöyle diyebiliriz: Ama er ama geç, teorik devrim, her öncünün kapısını çalmadan geçemeyecektir.

Gustavo ESTEVA

YENİ KOMÜNLERİN DEVRİMİ*

Çeviri: Sibel Özbudun

Meksika'daki yerliler, yüzyıllar boyunca eski ortaklaşa topraklarını, *ejido*'larını elde tutmak ya da geri kazanmak için uğraşmışlardır.¹ Bu direniş mücadelesi yüzyılın başındaki Devrim'i esinledi ve devrim sonrası rejimde de sürdü. Şimdilerdeyse, bir kurtuluş mücadelesine dönüşüyor. Elleri maddî ve manevî olarak kalanlara dayanarak yerli halklar, artık pek azının arzulanı, eski ortaklaşa topraklarını *geri alma ya da yeniden kurma* yolundaki imkânsız girişimi terk etmekte. Bunun yerine, çağdaş özlemlerini yeni bir ifadeye büründürüyorlar. Görüşlerini kendi ve başka halkların deneyimleriyle zenginleştirdikten sonra, gelecekte kopmasalar da, artık geçmişi bir yazgı olarak görmüyorlar. Ve modernitenin sunduğu geleceğe kaçışı satın almayı da reddediyorlar. Yeni inisiyatifler aracılığıyla, yeni, ya da yeniden canlandırılmış komünlerinde uzun erimli düşlerini gerçekleştirmek için uğraşıyorlar.

Aralarından bazıları, "Meksika devletini yeniden yaratmak" için uğraşiyor.² Diğerleri, ulus-devlet dizaynını, toplumu yeniden örgütlemek uğruna geride bırakıyorlar; azınlıklara karşı uygar tutum idealiyle demokratik çoğulculuğun ötesine geçerek, kültürel açıdan farklılaşmış halkların uyumlu birlikteliğini teşvik edecek tarzda *radikal çoğulculuğa* doğru ilerlemeyi arzuluyorlar.³ Mevcut devletin öncülünü oluşturan, bireyler arasındaki bir toplumsal paktansa, tümüyle bireyselleşmiş, Batılılaşmış Meksikalıların "komünalite/ ortaklaşalık" içerisinde yaşayan halklarla birlikte varacağı başka bir toplumu inşa etmeyi umuyorlar.⁴ Bu ideal, geçmişin bir kalıntısı ya da anısı, ya da modern-öncesi koşullara dönüş olmak bir yana, çağdaş bir yaratımdır. Modern çağın temel öncülleriyle bir kopuşu, geleceğin yeniden tanımlanmasını temsil ettiği için, sözcüğün çevresinde yaratılan akademik ve medyatik kargaşaya karşın, postmodern olarak nitelenebilir.

Özyönetim

Güneybatı Meksika'da Chiapas'a komşu Oaxaca eyaleti ülkedeki en geniş yerli yoğunluğuna sahiptir ve yerlilerin toplumsal çoğunluğu temsil ettiği tek eyalettir. Yüzyılda ilk kez, 1986'da vali adaylığına bir yerli seçildi. Siyasal kampanyasını başlattığı gün, Oaxaca'da yaşayan onaltı yerli halkın temsilcileriyle buluştu. Saatler boyu, çevirmensiz, kendi dillerinde konuştular. Söylediklerini başka kimse anlamadı. Toplantının sonunda, çok yaşlı bir adam salonu geçip parmağını adaya doğru uzatarak konuştu: "Senin, bizim için bir ağacın gölgesi gibi olmanı istiyoruz." Hepsi buydu. Toplantıyı izleyen pek çok gibi şaşırılmıştım; yerli dostlarıma bu ayının anlamını sordum. Duraksamasız açıkladılar. Kültürlerinin en yüksek ifadesi olan dillerini konuşamıyorsa, nasıl onları yönetme iddiasında bulunabilirdi? Onlara sömürgecilerin dili İspanyolca seslenecekse, nasıl yönetebilirdi? Ama isyan etmemişlerdi. Bir vali istiyorlardı, bu onlardan biri, bir yerli olursa daha iyiydi. Ama yöneteceği hükümetin herkesin kendisini görebileceği bir yerde kök salmış olmasını da istiyorlardı -bir ağaç gibi-; onları her zaman, her yerde, hatta iradelerine ters düşecek şekilde yönetecek

bir hükümet istemiyorlardı. Ve hükümetlerinin felaket ya da çatış-
kı durumunda onlara yardımcı olacak yetide olmasını -bir ağaç
gölgesi gibi onlara koruma sağlamasını- istiyorlardı.

Bu tutum yerli halkların yerel hükümetleri, Avrupalıların yarat-
tığı belediyeleri⁵ denetleme mücadelelerinde her gün yansımakta-
dır. Bu kurumu öteden beri bir tahakküm aracı olarak görmüşler
ve yüzyıllar boyu, onu kendi amaçlarının hizmetine sunmak ve
hükümet ve toplumla çatışkılarını çözebilecek bir araca dönüştür-
mek için mücadele etmişlerdir.

Oaxaca bu mücadelenin anlamını iyi sergiler. Meksika nüfusu-
nun yüzde 5'ten azı Oaxaca'da yaşamasına karşın, belediyelerin
beşte biri burada bulunur. Bu sayıyı aşırı bulan yetkililerin diren-
cine karşın, yerliler onu arttırmak ve aynı zamanda belediyelerin
yapısını ve işleyişini değişikliğe uğratmak için mücadele etmekte-
dir.

Oaxaca belediyelerinin beşte dördünde farklılaşmış siyasal
pratikler başattır. Yetkililer, yurttaşların cemaat için kamu görev-
lerini yerine getirmeyi kabul ettiği *kargo* sistemi geleneği uyarın-
ca atanırlar.⁶ Seçimler, çoğunluk oyuyla yetkilileri atayan işlemler
değil, kamu görevlerine ilişkin, herkesi kapsayan son derece kar-
maşık işlemlerle elde edilen uzlaşmayı ayinsel olarak ifade eden
meclislerde alınan kararlara dış onayı sağlamak üzere gerçekleştirilen
bürokratik formalitelerdir. *Kargo*'nun uzunluğu da uzlaş-
ma üzerine temellenir.

Yerel yetkililerin atanma tarzı, dışarıdan izleyenler için kolay
anlaşılabilir değildir. Şöyle bir örnek verilebilir: Kimse nasıl başla-
dığını bilmez, ama Juan adı söyleşilerde ortaya atıldığında, herke-
sin söyleyecek bir sözü vardır. Ardından, başka bir gün, biri Epi-
fanio'nun adını zikreder ve yine canlı bir tartışma başlar. Adım
adım, isimlerden bazıları elenirken yenileri ortaya atılır. Aradan
zaman geçtikten sonra, dışarıdan biri için her zaman esrarengiz
olan işlemlerin ardından, geriye üç isim kalır; şimdi görev onları
sıralamaktır. Meclisin toplanacağı gün, herkes ne olacağını bilir.
Ayin gerçekleştirilir ve adı listede birinci sırada olan kişi görevlen-
dirilir. Görevlendirilen kişi genellikle bir konuşma yapmaz; ama
her zaman herkesin işbirliğini ister. "Seçim" günü birileri, anlaş-

mayı kanıtlamak üzere ortaya çıkar. Atanan kişi, bir yıl boyunca yerel konseyin başkanı olacaktır. Yıl sonunda istifa eder, adı listede ikinci sırada olan kişi onun yerini alır. Ertesi yıl, sıra üçüncüye gelecektir.

Yöntemin kendi sakıncaları vardır: Halkı denetlemeye çalışan bir hükümet yapısıyla özyönetim yetilerini özgürce kullanmak isteyen cemaatler arasındaki mevcut gerilimi yansıtmaktadır. Aynı zamanda cemaatlerin son köşelerine baskı ve denetim getiren ve onları dışarıda alınan kararlara tabi kılmak için alışlageldik siyasal pratiklere başvuran yerel başkanlarına, *cacique*'lere karşı mücadeleyi de yansıtır.

Siyasal partiler de bir gerilim kaynağıdır. Çoğu durumda, cemaatlerde demokratik bir ilerlemeyi temsil etmemişlerdir; aksine onları dinsel tarikatlar kadar bölmüşlerdir. Ancak, uzun bir mücadeleden sonra, 30 Ağustos 1995'te, yerel hükümetlerin oluşturulması konusunda, seçimlere başvurmadan geleneksel yöntemlerin uygulanmasını kabul eden ve siyasal partileri bertaraf eden bir yerel yasa çıkartıldı. Eyaletteki 570 belediyeden 412'si bu yeni işlemleri benimsedi. Siyasal partilerin yerel seçimlere katılmayı sürdürdüğü belediyelerde şiddet ve seçim sonrası gerilimler ortaya çıkarken, halkın geleneksel yöntemlere başvurduğu ve artık yasal olarak da tanınan belediyelerde böyle bir durum yaşanmadı. Bu belediyelerden bazılarında, köylerin girişinde, "Bu kasabada siyasal partilere yer yoktur" ifadesini içeren duvar yazıları yazılmıştı. Bazı siyasal analizciler, yerel patronların, yani *cacique*'lerin kendi tahakkümlerini meşrulaştırmada cemaatlerin uzlaşısından yararlanacağı için, yeni yasanın demokrasi yolunda geri bir adım olduğunu öne sürdüler. Oysa gerçek, bunun tersi gözüküyor; resmî partiyle bağlantılı olan *cacique*'ler -genellikle manipüle ettikleri seçimleri daima kendi siyasal iktidarlarını tahkim edecek tarzda kullanagelmişlerdir.

Chiapas'daki son olaylar, bu mücadelenin yerli halklar için taşıdığı önemi gözler önüne sermektedir. Bu eyaletin nüfusu Oaxaca'nınki kadardır; ama Oaxaca'dakinin beşte biri kadar belediyesi bulunmaktadır. 1994 ayaklanmasından sonra halk yalnızca belediye yönetimleri üzerinde denetimi ele geçirmekle kalmadı, ay-

nı zamanda onları uygun boyutlara getirmek üzere bölmeye başladı. Hareket kısa sürede bulaşıcı hale geldi; sahtecilikle seçilen resmî yetkililerin yerini de temsilî konseyler aldı. Belediyelerin yeniden şekillendirilmesi ve işleyişlerinde aslî değişikliklere gidilmesi şimdilerde Chiapas halkının siyasal gündeminin birincil önceliğidir.

Bu arada, Oaxaca'da belediye yapıları içerisindeki özgürlüğü genişletme ve tahkim etme mücadelesi de yoğunlaşıyor. Eyalet hükümetiyle, karşılıklı saygının temelini oluşturacak ve bugüne dek ulusal ya da eyalet bürokrasilerinin elinde yoğunlaşan erk ve işlevleri halka iade edecek bir Yeni Anlaşma'nın müzakereleri sürüyor. Mart 1994'te önerilen anlaşma, adalet yönetimi, tarım çatışmaları, kamu fonlarının tahsis ve yönetimi gibi konularda yerli halkların yaşamlarını etkileyen siyasal ve idarî kararların ademi merkezileştirilmesi hususunda özgül bir çabayı içermektedir. Bu değişiklikler, cemaat, belediye ve bölge düzlemlerinde halk tarafından inşa edilen yeni örgütler aracılığıyla gerçekleştirilecektir.⁷ İzleyen bölümlerde bunlar daha ayrıntılı olarak betimlenmektedir.

'Gözü Açık' Adalet

Adaletin yönetimi yerli halklarla rejim arasında sürekli bir gerilim kaynağıdır. "Resmî" adalet, hem yerli halklara karşı yolsuzluğa belenmiş ve ayrımcı pratikleri nedeniyle, hem de onların geleneklerine karşı olması nedeniyle açık bir tehdidi temsil etmekteydi.

İnsan hakları örgütleri yerli bölgelerinde süregiden insan hakları ihlallerini belgelemiş ve haksız yere hapsedilmiş pek çok yerlinin serbest bırakılmasını sağlamıştır. Ama belki de inisiyatiflerinin zararlı hale gelip gelmediğini sorgulamanın zamanı gelmiştir artık. İnsan hakları mücadelesi öngörülemeyen sonuçlara yol açmaya başlamıştır. İktidarın suistimaliyle mücadele etmek üzere ortaya çıkmasına karşın, şimdi yeni suistimallerin gerekçesi olarak kullanılmaktadır. İnsan hakları, sömürgeci öncüller üzerine temellenen bir evrensellik varsayımıyla, birey çevresinde tanımlanıp kurumsallaştığından, yerli halklar, insan hakları mücadelesinin

sömürgeciliğin son sınırı olduğundan kuşkulandırmaya başladılar. Pek çok yerli halk için, toplumsal düzenin temeli hak değil, görevdir. Soyut kategorilerin asgarî birimi olan birey yerine, ilişkiler ağında bir düğüm noktası olan kişi vardır. Yerli halklar bireyselleşmeye karşı mücadelelerini yoğunlaştırır ve ortaklaşalığı teşvik ederken, insan hakları iddiası ilkinin destekleyip ikinciyi çözmeyi hedeflemektedir. Kolektif hakların kabulü son zamanlarda fazla mesafe kaydedememiştir; çünkü kolektif haklar salt bireysel hakların bir derlemesi olarak görülmekte ve haklar mücadelesi verenler ikinciyi ilga edip her türlü evrensellik varsayımından vazgeçmeyi reddetmektedir.⁸

İki adalet sistemi -resmî adalet ve yerli halkların adaleti- arasında dünyalar vardır. Köylerde çocuklar dahil herkes, ihlâlin ne olduğunu ve ne yapılması gerektiğini bilir; geniş toplum ve hükümet içinde suç, hukukçuların ve bürokratların işidir. Geniş toplum, büyük bir toplumsal maliyeti olsa da, cezayı ve tazminatı vurgular. Buna karşılık yerli halklar telafi ve rehabilitasyon yoluna giderler. Örneğin pek çok yerli grupta bir kişi, adam öldürürse cezaevine gönderilmez, ama yaşamı boyunca öldürdüğü adamın ailesinin ekonomik yükünü üstlenir; bu da onu genellikle adanmış bir yurttaşa dönüştürür. "Suçlu"nun, kaçma özgürlüğüne sahip olmasına karşın bu "ceza"yı kabullenmesi, yerlilerin cemaatlerine ait olmaya ve orada kalmaya verdikleri değerlerin kanıtıdır. Bir ihlâl durumunda uygulanacak somut ilkelerin ve adaletin idaresi koşullarının genelleşmiş bilgisi onun kişiselleştirilmesini, geniş toplumda olanaklı olamayacak bir düzeyde desteklemektedir. "Orada," dedi bana bir yerli önder, geçenlerde, "adaleti gözleri bağlı bir kadın olarak temsil ediyorlar; burada biz onun gözlerinin açık olmasını istiyoruz." Kim gözleri kapayan örtünün simgelediği tarafsızlığı ve evrenselliği ileri sürerek buna itiraz edebilir ki? Gerçek dünyada adaletin yönetimindeki çarpıtmalar göz önünde bulundurulduğunda, tek bir hukuk sisteminin evrensel uygulanışını istemek ne kadar anlamlıdır?

Köylerdeki adalet sistemi de kötülüklerle dolu, hatta zalimce olabilir. Zaman zaman köylerde meydana gelen aşırılıklar kamusal bir skandala yol açmakta ve başat evrensel insan hakları sistem

ve değerini savunmanın gerekçesini oluşturmaktadır. Pek çok köy adaleti kendi ellerine aldığında, insanlar federal adalete güvenmeyip kimi suçlulara karşı kontrolsüz tepkiler gösterebilmektedir. Kimi zaman bu tepkiler barbarca gözükabilir. Örneğin, 1995 başlarında Oaxaca'da Sierra Chinanteca'daki Ojitlán'da tüm köy, bir halk önderini öldüren *cacique*'e karşı ayağa kalktı. İnsanlar yetkililerin onu koruyacağını ve kendileri için sürekli bir tehdit olacağını düşünüyordular. Köy meydanında bütün erkeklerden dayak yeyip ırzına geçildi; onu yakıp artakalanları domuzlara yedirmeyi düşünüyordular. Köy sakinleri bütün girişlere silahlı adamlar yerleştirdiğinden, polis köye girmeye cesaret edememişti. Ama büyük bir moral yetkeye sahip Chinanteca'lı bir kadın, Bartola Morales gölünü bir kanoyla geçip köye geldi, yanındaki iki kadınla birlikte beyaz ve kırmızı bayraklar salladı ve kalabalığın karşısına cesaretle dikilerek insanlardan düşünmelerini istedi. Sonuçta yetkililer adamı görevden alıp hapse koydular; mülklerini de köye devrettiler. Böylelikle caninin yaşamı kurtulmuş, daha fazla gadardalığın da önüne geçilmiş oldu.

Çoğu kişi için bu tür aşırılık ve kötülükler rejim içinde düzeltilmelerle giderilebilir. Rejimin yolsuzluk ve çarpıklıkları giderilerek, "hukuk enflasyonu" (her gündelik olayı dava konusu haline getirme eğilimi) sınırlandırılarak ve daha fazla yurttaş katılımı teşvik edilerek mevcut sorunun çözümlenebileceğini düşünüyorlar. Oysa yerli halklar kamusal gündeme farklı bir yaklaşım getirmekteler. Bu yaklaşım, yalnızca -hukukun evrenselliği ve bireysel haklar adına- dışlayıcı (cemaate ait - ç.n.) mahkemeleri yasaklayan Anayasa'yla çelişmekle kalmıyor, aynı zamanda alışıl gelmiş adalet nosyonuna da meydan okuyor. Ampirik incelemeler, bu türden bir yaklaşımı desteklemekte. Örneğin Oaxaca'da, yetkililerin yerli adaletinin uygulanmasına göz yumduğu köylerde suç sayısı daha düşük. Yerli halklar, kendi güvenliklerinden sorumlu olduklarında, daha iyi korunuyorlar. Ve resmî adaletin maliyeti ve hukuk sisteminin ve -yerli halkların çağdaş, toplumsal kabul gören işken-ce yuvaları olarak gördükleri- cezaevlerinin zulmünden kaçınılmış oluyor.

Yerli halklarla eyalet hükümeti arasındaki, adaletin adem-i

merkezleşmesini öngören Yeni Anlaşma, mevcut çerçevede resmî adalet ve yerli halkların adaleti için farklı yetki alanlarının yanı sıra, herkesin yapabileceklerine bir sınırı ve karşılıklı saygı için bir temeli oluşturacak mekanizmalara yasal bir değer kazandırabilme hususunda, büyük bir hukuksal imgelemi gerektirmektedir. Artık sorun, mevcut sisteme tahammül etmektense, halkların geleceğine kök salmış, ama çağdaş koşullara başarıyla uyarlanmış işlemlerin bilgelik ve etkinliğini kabul etmektir. Böylesi bir yaklaşıma artan muhalefet, zaten hemen tümüyle kabullenilmesi beklenmeyen Yeni Anlaşma'yı tehlikeye düşürmektedir. Ama yerli halklar başarıya ulaşana kadar mücadelelerinden vazgeçmeyeceklerdir.

Tarımsal Uzlaşma

Oaxaca halkları, sürekli mücadeleleri sonucunda, sulanabilir toprakların büyük bölümünü ve ormanların tümünü elde ettiler. Bu bakımdan, tarım reformu, hemen tümüyle sona ermiştir; eyaletin 9.5 milyon hektarlık toprağının 7.4 milyon hektarı bir çeşit toplumsal imtiyaz biçiminde tasarruf edilmektedir; bunun yüzde 73'ü ortaklaşadır; özel mülklerin boyutu genelde anayasadaki sınırlara uygundur.⁹

Ne ki ülkenin geri kalanında olduğu gibi, Oaxaca'da da yoğun tarımsal çelişkiler yaşanmaktadır. Bunların çoğu, halklar ya da köy içindeki gruplar arasındaki toprak ya da temsil biçimleri üzerine anlaşmazlıklara neden olan ya da bunları kızıştıran dış müdahalelerin sonucudur.

Son beş yüz yıl boyunca yasa -metin- komşular arasındaki, söze, karşılıklı güvene ve geleneğe dayalı anlaşmaları parçaladı. Okur-yazar olmayan bir köyde bir tarım tartışması başladığında, köyün yaşlısı kulübesine koşarak köyün İspanyol tahtından genellikle altın karşılığı satın aldığı tapuyu ya da Meksika hükümetinin bu tapuları veya ortaklaşa imtiyazı tanıyan bir belgesini ortaya çıkarır. Bu belgelerdeki, bürokratik kusurlar, yolsuzluk ya da kötü niyet sonucu oluşmuş hatalar sürekli bir anlaşmazlık kaynağıdır ve tartışmaların çözümünü halkın elinden alırlar. Uzun ve zah-

metli bir sürecin ardından nihayet anlaşmaya varıldığında, tarım yetkilileri genellikle onları tanımayı reddeder.

Son on yıl içerisinde, genellikle geleneksel yetkeler ve eski adetlerin yeniden değerlendirilmesi üzerine temellenen yeni bir doğrudan uzlaşma işlemi başarıyla kurumsallaştırıldı. Yeni Anlaşma'da bu konu yüksek bir öncelik taşıyor. Ana fikir, tüm tarımsal anlaşmazlıkların halkın eline bırakılıp, tarım yetkelerinin işlevinin teknik destek ve anlaşmaların yasal onayıyla sınırlandırılmasıdır.

Ama öykü burada sona ermiyor. Salinas yönetiminin (1988-94) toprak tasarrufu rejiminde gündeme getirdiği Anayasa reformu, Devrim'in yarattığı toprak tasarrufu sisteminin aslı temelini parçalayarak toprağı piyasa tarafından tahsis edilen bir metaya dönüştürmeyi öngörüyor. Yerli halklar ve diğer köylülerin pek çoğu, pek çok kusur ve sınırlılığı olan eski rejime dönmek için değil, tarihsel taleplere ve çağdaş koşullara daha uygun yeni bir rejim yaratmak amacıyla, bu reformların iptalini talep ediyor.

Kamu Fonları

Son on yıllarda eyaletler ve belediyeler vergi erkinden yoksun bırakılırken, yerli halklar kültürlerinin ve çevrelerinin kamusal ve özel kalkınmacıların elinde yağmalanmasına maruz kaldılar. Böylelikle artan ölçüde, ortaklaşa topraklarının sistemli tasfiyesinin başlıca aracı olarak işleyen federal fonlara bağımlı hale geldiler. Merkezî ve türdeşleştirici bir görü ve standart kalkınma kriterleriyle dizayn edilen federal programlar, halkların farklılaşmış inisiyatiflerini sınırlandırmakta ya da çarpıtmaktaydı. Yanı sıra, belediyelere halkı bölen ve geleneksel örüntülerin altını oyan örgütlenme biçimlerini dayatıyorlardı. Kimi zaman, örneğin kamusal işlerin maliyetini karşılamak amacıyla kendilerinin de *tequio* -cemaat için bedelsiz çalışma- gibi eski pratiklere başvurdukları oluyordu; ama bu pratiklerin özgün anlamlarını silmek pahasına.

Yerli halklar, uzun süre kamu fonlarına erişimlerini arttırabilen ve resmi programların dizaynını yerel koşul ve gereksinimlere uydurabilmek için mücadele etmişlerdi. Bu yönde önemli kazanımlar da elde ettiler; şimdilerdeyse çabalarını vergi yetkisini

ele almak ve kamu fonlarının tahsisi ve kullanımı konusunda denetimi elde edebilmek üzere yönlendiriyorlar. Bu mücadele güçlü bir direnişle karşılaştı; ama Yeni Anlaşma çerçevesinde eyalet hükümetinin kabul etmiş olduğu taahhütlerden biri. Bu konuda şimdiden bazı ilerlemeler kaydedildi, başka eyaletlerde de benzer girişimler sürüyor.

İktidarın Yeniden Yapılandırılışı

1994'ten beri, yerli gündemindeki iki esaslı nokta artan bir dikkat topluyor: Cemaatin ve özerkliğinin resmî ve fiiliyattaki kabulü ve "özerk bölgeler" in yaratılması.

Pek çok başka eyalette olduğu gibi Oaxaca'da da daha sık rastlanan ve daha genel bir siyasal çatışkı, belediyelerin ana kentleriyle cemaatleri arasındaki tartışmadır.¹⁰ Son birkaç yıldır cemaat grupları kendi taleplerini desteklemek amacıyla resmî ya da gayriresmî birlikler yarattılar. Bunlardan bazıları belediyeleşmeye çalışırken, bazıları da belediyenin değil, cemaatin siyasal sistemin asal birimi haline gelmesini ve Anayasa'da belediyelere verilen işlevlerin çoğunun cemaate aktarılmasını talep ediyor.¹¹

Bu mücadele şimdi yeni bölgesel yapılar oluşturma girişimiyle örtüşüyor. Konu, özerklik mücadelesinin farklı yorumları çerçevesinde halen tartışılmakta. Kimileri belediyeyi ve bölgeyi kültürel olarak tanımlanmış cemaatler için eşgüdüm mekânları olarak "aşağıdan yukarı doğru" yapılandırmaya çalışıyor. Başkaları ise, yerliler için, belediye ile eyalet arasında yeni bir hükümet düzeni oluşturmayı savunuyor.¹²

Şimdiden, yasal olarak tanınmamakla birlikte, yetkililerin hoşgörüsüyle karşıladığı, az çok gayriresmî bölgesel hükümet yapıları oluşturulmuş durumda. Bunlardan hiçbiri ayrıntıçılık ya da köktencilikle bağlantılı gözüküyor. Ortak paydalarını, cemaat, belediye ya da bölge içerisindeki geleneksel özyönetim pratiklerinin benimsenmesi oluşturmakta. Ancak dizaynları konusunda bir uzlaşıya varılmış değil.

Şu sıralarda tartışılmakta olan anayasal reformlar, hem yeni yetki alanlarını tanımlama, hem de kurulacak siyasal kendiliklerin

çoğul ve farklılaşmış karakterini kabullenme açısından bu tür inisiyatifleri hak ettikleri ölçüde göz önünde bulundurmamak durumdadır. Kritik noktalardan biri, "mentеше" olarak işleyecek hükümet düzlemlerinin tanımlanmasıdır. Köklü biçimde karşıt iki hükümet tarzını karşı karşıya getireceklerdir: Yerel hükümet ile eyalet ya da ulusal hükümet; doğrudan demokrasi (halk tarafından yönetim) ile biçimsel demokrasi (halk için yönetim); halk içinde kök salmış, geleneği çağdaş koşullara bağlayarak ona sürengelik kazandıran hükümet ile genellikle halka yabancı soyut ilkeler üzerine temellenmiş hükümet.¹³

Kalkınmanın Ötesinde

Yerli halkların bazı inisiyatif ve mücadeleleri hâlâ kalkınmayla ilişkilidir: 1949'dan bu yana çağdaş kalkınma nosyonunu şekillendiren yaşam idealini tanımlayan mal ve hizmetlere erişmeyi talep etmektedirler.¹⁴

Ancak bir çok yerli halk arasında olduğu gibi, köylüler ve kentli marjinal kesimler arasında da, son yıllarda kalkınmanın ötesine geçen yeni bir hareket biçimleniyor. Pek çok halk, alışıldık taleplerden bazılarını (daha fazla okul, yol, sağlık merkezi, iş) öne sürmeyi sürdürürken, artık yabancı ve düşmanca bir dünyanın bürokratik gereçleri ya da bazı yüklemeleri çözmedeki son çare olarak gördükleri başat kurumları *üzerinden atlamaya* başladı. Okul diploması günümüzde doğum belgesi ya da kimlik kartı yerine geçiyor; bazı müzakereler için hâlâ gerekli olsa da, toplumsal devingelik sağlayan yararlı öğrenimin simgesi olmaktan çıktı. Sağlık merkezi ya da hastane statü göstergesi ya da ek bir tıbbî seçenek olarak arzulanıyor, ama artık sağaltım ya da sağlığın simgeleri değil. Pek çok insan, nakit ihtiyacını karşılamak için hâlâ geçici ya da sürekli bir iş peşinde; ama ücretli iş artık herkes için arzu edilen bir kadere işaret etmiyor ve saygın bir biçimde hayatta kalabilmenin tek yolu olarak görülmüyor.

Yerli halkların son inisiyatiflerinde hâlâ toplumsal yaşamın gerekleri ya da vazgeçilmemesi gereken haklar olarak görülen kalkınma kurumlarına kavramsal bir meydan okuma bulunmasa da,

bu kurumların “üzerinden atlayan” uygulamaların sayısı çoğalıyor ve bunlar iyi yaşamın farklı tanımları doğrultusunda ilerliyorlar. Aşağıdaki öykü, bu mücadelenin yönü hakkında bir fikir verebilir.

Don Marcos Sandoval’ın kafası karıştı. Oğullarının kendisine yönelttiği soruya geçerli bir yanıt bulamıyor. Artık tek başına çalışmadığı için, ne zaman hiçbirinin kendisiyle birlikte *milpa*’ya (mısır, fasulye ve kabağın geleneksel dönüşümlü ekimi) gelmek istemediğinden şikayet edip bu konuda bildiklerinin yakında sonsuza dek yitip gideceğinden yakınsa, oğulları suçu onun üzerine yığıyorlar: “Bizi neden okula gönderdin, baba?” diye soruyorlar te reddütsüz. O da kendi kendine, hatasının nerede olduğunu sorup duruyor.

Yıllar boyu, Triqui ulusunun küçük köyü San Andrés Chicahuaxtla’da büyük bir önderdi. Ana *kargo*’ya görevlendirildiğinde, ilk eylemi San Andrés topraklarının sınırlarını komşularıyla müzakeret etmek oldu. O günden beri, komşularıyla süregelen barışı kutlamak üzere tüm köy halkının, şarkılar söyleyip içerek, sınır çizgilerinin temizlenmesi şenliğine katıldığı yıllık yürüyüşlerin başını çekiyor.

1970’lerde, popülist bir başkan yerli halklarla doğrudan görüşmek istediğinde, halkını saygın bir biçimde temsil etti.¹⁵ O sıralar geniş kitleler önünde güçlü konuşmalar yapmak üzere sıkça Mexico City’ye gitme olanağı oldu. Özlü konuşması, kararlılığı ve saygınlığı onu birkaç kez gazetelerin ilk sayfasına taşıdı.

Bu deneyim sürecinde köylere “kalkınmanın yararlarını” getiren pek çok hükümet programı hakkında bilgi edindi. Halkına danışarak bu programlar konusunda bir şeyler yapması konusunda destek aldı. Birkaç yıl sonra, San Andrés elektriğe, bir okula, bir sağlık merkezine ve “modernliğin” şaşmaz işareti olan bol miktarda çimentoyla inşa edilmiş yeni bir belediye binasına kavuşmuştu. Don Marcos köye ulaşan yolun açıldığı günü iyi hatırlamaktadır.

Oğulları, San Andrés ilkokuluna devam ettiler. Bitirdiklerinde Don Marcos eğitimlerini Oaxaca’daki komşu Tlaxiaco kasabasında, hatta Mexico City’de sürdürmeleri konusunda bir çok fedakarlıkta bulundu. Kendi kuşağının bütün mensupları gibi, böylelikle

köyün yaşamını zenginleştireceklerine ve kendileri için daha iyi bir yaşam yaratabileceklerine inanıyordu.

Buna karşılık oğulları, büyük bir karmaşa yaşamaktaydı. Gün geçmiyordu ki kendilerine, okulda öğrendikleri, onları köylerine yabancılaştıran bilgileri nasıl kullanacaklarını sormasınlar. Formel eğitimde içkin olan konfor ve prestij vaatlerinin gerek köylerinde, gerekse kentte onları çevreleyen gerçeklikle bir ilişkisi yoktu. Diplomalıların karşısındaki artan güçlüklerin farkındaydılar; ama bazılarının nasıl olup da, kentlerde elde edebildikleri sefil işleri başarı addettiklerini anlayamıyorlardı. Hoşnutsuzlukları artmaya başladı ve her birinde farklı bir biçim aldı: İki okulu terk ederek kendi cemaatlerinde bazı girişimleri başlattılar; kalan üçü eğitim deneyimini sonuna dek sürdürerek diplomalarını asit testine tabi tuttular.

Oğullardan biri öğretmen olup Chicahuaxtla yakınlarında bir Triqui köyüne atanmayı başardı. Resmî kurumlar okuldan el çektiği için müfredatta bazı yenilikler yapabildi. Çoğu yerli okulunda olduğu gibi tüm sınıflar için tek öğretmen oydu. Adım adım çocukları kendi yarattığı atölyelere kattı. Cemaat için yararlı olabilecek becerileri edinmelerini sağlayacak bazı malzemeleri buldu. Bir süre sonra, resmî programdan sadece üç ders kalmıştı. Sonunda, Eğitim Bakanlığı yaptıklarını keşfedince işten atıldı; ama bütün öğrencileri okulda öğrendikleri faaliyetlerle uğraşıyordu ve atölyeler işlemeyi sürdürüyordu.

Yine öğretmen olan bir başka oğul, Fausto, cemaatine dönme zamanı geldiğinde, kişisel bir trajediyle karşılaştı: Karısı kentten ayrılıp onunla gelmeyi reddediyordu. Fausto halen zaman zaman çocuklarını köye getirmektedir, ama onları Nintendolarından koparmada ve suyu israf etmelerini önlemede zorlanmaktadır. Yine de, okulu terk eden kardeşlerinden biri olan Marcos'la birlikte adı "Adetlerimizi ağırlayan ev" anlamına gelen çok özel bir kültür merkezi kurdu.

Fausto ve Marcos bu merkezi açmadan önce 1940'lardan bu yana yetke konumuna gelenlerle görüşerek tavsiyelerini aldı. Aynı zamanda çocukların durumu üzerine bir araştırma yürüttüler. Okula devam etmeyenlerin, köyün gereksinim duyduğu her konu-

da, devam edenlerden daha yetili olduğunu keşfettiklerinde, okula devam edenler için alternatif öğrenme yollarını örgütlemeye koyuldular. Başarılarından biri, yıllık karnaval şenlikleriyle ilgiliydi. Basit bir yarışmayla genç insanları şenliğin korunmasına ve herkesin katılımını sağlamasına dahil ettiler. Fausto Sandoval'ın anlattığı üzere:

Projemizin cemaatin bütününe kapsadığını söylemek uygun olmaz; cemaat bir bütündür ve uzmanlaşmış gruplar aracılığıyla işlemez. Örneğin insanlar başlangıçta yıllık yürüyüşe ilişkin videolarımızı hoş karşılamadılar; ama zamanla ısındılar ve yararlı olacaklarını keşfettiler. Bazı *kargolar* için destek sağladık; doğal gübre imal ettik, kimyasal madde suistimallerine alternatifler aradık; sıhhi hizmetler ve başka şeyler yaptık; ama inisiyatifimizin içerdiği pek çok şeyi yapamadığımız da açık. Büyük bir düştü ve gerçekleştirmek için gerekli şeylere sahip değildik. Buradaki yaşamımıza ait bir inisiyatif bu. Biz Chicahuaxtla halkı saygınlık içinde yaşayan bir halkız. Kendimizin sahibiyiz. Herkesin kendi toprağı ve cemaattaki her şeye erişim hakkı var. Birkaç yıl boyunca uzak kaldıktan sonra döndüm; çünkü burası benim evim; ailem, köklerimiz, her şeyim burada.¹⁶

Fausto, bir süre önce yeni bir girişim başlattı. Eğitim Bakanlığında kimi bürokratik değişikliklerden, yerli dillerindeki bölgesel koşullara uyarlanmış ders kitaplarının hazırlanmasına katılma yolunda yararlandı. Yeni başlayan deneyim, şimdiden öngörülmedik sonuçlara yol açtı. Eskiden, çocuklar ev ödevlerini yaparken ebeveynler yetersiz ve tedirgin hissederdiler kendilerini: Vardığından dahi haberdar olmadıkları Himalayalar'ın yüksekliği konusunda ne diyebilirlerdi ki? Yeni coğrafya dersinde çocuklar artık Chicahuaxtla çevresi üzerinde yoğunlaşıyorlar. Bunun sonucu, ebeveynler çocuklarının öğrendikleri konusunda öğretmenlerden daha fazla şey bildiklerini fark ettiler. Kendi bildiklerini yeniden değerlendirirken bir saygınlık ve önem duygusu kazandılar yeniden; ve okulun işlevi konusunda kendilerine yeni sorular sormaya başladılar. Artık çocuklarını ekime yardımcı olmaları için *milpa*'ya götürdüklerinde öğretmenlerin şikayet etmesinden korkmuyorlar; okuldaki yeni değerlendirme sistemi çocukların bu

alandaki ilerlemelerini takdirle karşılıyor.

Fausto'yla birlikte "büyük düş"ü başlatan Marcos, köyde *kargolar* hiyerarşisinde ağır adımlarla ilerliyor. İki yıl önce kendisine Oaxaca'yı ziyaret eden İspanya kralı ve kraliçesinin huzurunda bir konuşma yapma görevi verildi. Saygı ve konukseverlikle onlara "farklı halkların bizim yaşam tarzlarımızı koruduğu, birlikte yaşadığı ve onunla birlikte direndiği" bu eski topraklara "hoş geldiniz" dedi. Ve sözlerine şöyle devam etti:

Batı dünyasına yaşama tarzımızın esasta cemâat içerisinde olduğunu, dayanışmaya, bizi barındıran ve besleyen anamız toprağa derin bir saygıya dayandığını söylemek için bu vesileyi kullanıyoruz. Onun hırs ve açgözlülükle zarara uğradığını, tahrip edildiğini gördükçe, kadim sahiplerinin hakları inkâr edildiğinde, doğal denge bir çok sınaî projeye bozulduğunda, bu nedenle yüreğimiz öfkeyle doluyor.

Batı'nın bakış açısıyla çok incelendik; ama anlaşamadık. Farklı halklarımızın ürettiği bilgi inkâr edilerek, onun kalkınma tarzı, onun dünyaya bakışı, onun doğayla ilişkisi bize dayatılıyor. Bize hayat veren kutsal besinimiz mısırı biz evcilleştirdik; hâlâ da geliştiriyoruz. Buna rağmen ziraatçılar köye geldiklerinde, araştırma merkezlerinde üretilen mısırın daha iyi olduğunu söylüyor bize; kendi bilğimiz ve malzemelerimizle evlerimizi inşa ettiğimizde, bir mimar çıkagelip saygın bir tarzda yaşayabilmek için sınaî malzemeyle yapılmış evlerde oturmamız gerektiğini söylüyor; kadim tanrılarımıza dua ettiğimizde, din görevlileri inançlarımızın bâtil olduğunu açıklıyor. Başka bir sürü örnek verebiliriz. Bu nedendir ki, yıkım uygarlığına kendi şenlik (*conviviality*) uygarlığımızı sunduğumuzu söylemek istiyoruz; onlardan tek istediğimiz, bizi görmeyi öğrenmeleri.¹⁷

İnsanlar Don Marcos'un önderliğinde bir sağlık merkezi inşa ettiler, ama hiçbir doktor gelmedi ve yeni bina bir süre hiç kullanılmadı. Ancak bir gün, Chicahuaxtla'nın evlerinde kentsel kolaylıkları bulamamaktan yakınan Sandoval'lerin bazı dostları burada ağırlandı. O günden bu yana, köylülerin dostları için bir konuk evi olarak kullanılıyor.

Don Marcos'un okula giden üçüncü oğlu Zacarias Sandoval

bir hekim olarak mezun olduğunda, Chicahuaxtla'nın sağlık merkezinde sosyal hizmet vermek üzere köye döndü. Bazı odaları konuklara ayırıp hastalarını evlerinde daha iyi bakım göreceklere hususunda ikna etti ve zamanla bazı hizmetleri değişikliğe uğrattı. Örneğin ameliyat odasını, kadınların geleneksel çömelme pozisyonunda doğum yapmasına olanak verecek şekilde değiştirdi. Daha sonra, kadınların, doğum sırasında yanlarında başka kadınların, arkadaş ve akrabaların bulunması durumunda kendilerini daha iyi hissettiklerini keşfettiler. Onlara görevi kendilerinin üstlenmesi gerektiğini ve gerek duyulursa kendisinin de yardım için orada olacağını bildirdi. Kimse ondan yardım istemedi, ama bölgede doğumlardaki başarısı nedeniyle kısa zamanda şöhret kazanacaktı.

Ne Sandovaler ne de ben, Otilia Sandoval'den, Mexico City'de çalışan ve çocuklarına daha iyi bir eğitim sağlama fikrine aklını takmış kocasının peşinden cemaati terk etmek zorunda kalan o muhteşem kadından söz etmekten hoşlanmıyoruz. Bir keresinde, Marcos bana Otilia'nın kocasının köye dönmek istemeyişinden söz ederken, modernliğin hâlâ pek çok arkadaşı ve komşusunu bylemeye devam ettiğini söylemişti dř kırıklığıyla. đle yemeği vakti geldi, Doña Refugio'nun sıcak evine girdik. Kadın odanın ortasındaki açık ateşin başında yere melmiřti. Ateşin çevresindeki küçük taburelere oturduk ve onunla ve oğullarıyla saatlerce konuştuk. Bizlere teker teker *milpa*'da yetiştirdikleri kabaktan yapılma kabak çiçeği çorbasından verdi. Köyde yaşamasının ve adetlere bağlılığını sürdürmesinin nedenlerinden söz ederken *milpa*'da yetiştirilen başka sebzelerden yapılmış diğer yemekleri de ikram etti. Zaman zaman kocasının peşinden Oaxaca'ya gitmesine ve yıllar önce sık sık Mexico City'yi ziyaret etmiş olmasına karşın, Chscahuaxtla'dan ayrılmayı reddediyordu. Oğulları ona yeni bir soba ya da modern evlerde görülen diğer konforları almayı önermişler, ama o hepsini reddetmişti. Hatta, kendisini açık ateşten kurtaracak, kilden yapılm Lorena sobasını dahi reddetmişti.

Bu reddiyenin nedenlerini kendi kendimize sorarken Doña Refugio bize inandırıcı bir yanıt verdi. Syleřimiz ilerlerken dünya-

sının tarımla nasıl dolu olduğunu anlattı. Konforlardan bazılarını reddederken gösterdiği gerekçeler fazla mantıklı gözüküyordu. Örneğin, sobanın, kadınları ayakta durmak zorunda bıraktığı için sırt ağrılarına yol açtığını söylüyordu. Haklı olup olmadığını bilmiyorum; kadınlar genellikle ayakta durmalarını sağladığı için sobayı tercih ederler. Ama Doña Refugio'yu kendi mekânında görünce, söylediklerinin gerçek nedenlerini ve neden köyde kalmak istediğini anlamaya başladım.

Açık ateş, evdeki en sıcak odanın ortasında yanıyordu. Doña Refugio her gün orada, merkezdeydi; çevresi ailesiyle sarılı, oğulları ya da kocasıyla konuşuyor, kişisel sorunları ya da cemaat işlerini tartışıyordu. Cemaat yaşamı gerçekte o ateşlerin etrafında, "mutfağın" merkezinde, *comida'nın* (yemek -ç.n.) kaynağında örgütlenmekteydi. *Milpa'nın* özü buydu -ziraatçıların algıladığı tek unsur olan- tarlada mısır yetiştirmek değil. Ailenin yüreğinde, komünal ateşin çevresindeydi.

Doña Refugio'nun gerekçelerini anımsarken, San Andrés'deki konukluğumun her dakikasını düşünmeye koyuldum. Ama aynı zamanda kendimi rahatsız hissediyordum. Onun öyküsünü burada aktarmak doğru olacak mıydı? Bu deneyim tenime nüfuz etmişti. Orada karşılaştığım mutluluk ve bilgeliği, Triqui arasında karşılaştığım becerileri, modernliğin meydan okumalarıyla nasıl baş ettiklerini, onları nasıl birer birer geride bıraktıklarını paylaşmak benim için kolay. Saatlerce San Andrés öyküleri anlatabilirim. Ama bunu burada yapmakla başkalarını kendi savlarımdan yabancılaştırmış, kendi iddialarıma ters düşmüş olmaz mıydım?

Herkes bu tip öyküleri bilir. Pek çok kişi onlardan zevk alır ve beğenir. Böylesi bir yaşam tarzının -o uzaklardaki, dağlarda yaşayan insanların yaşamı- niteliğini kabul ederler. Hatta korunup desteklenmesi gerektiğini de söylerler. Kimileri, geleneklerine saygı gösterildiği sürece bir miktar modernleşme cıvasının onlara zarar vermeyeceğini öne sürer -yoğun bir tartışma gerektiren bir konudur bu-. Bu kadar farklı dünyalar arasında nasıl bir denge kurulabilir? Örneğin, hem Doña Refugio'nun dünyasına saygı gösterip hem de pek çok modernleşmecinin talep ettiği gibi onu ateşinin başından nasıl ayırırsınız? Her durumda; hem kültürleri koru-

mak isteyenler, hem de modernleşme yoluyla onları "iyileştirmek" isteyenler benim öykülerimde kendilerine ilişkin bir şey bulamazlar. Dolayısıyla zararlı olabilirler. Yerli girişimlerini tarihte geriye gitmek ya da daha kötüsü, sefalet ve baskının idealleştirilmesi olarak sunabilirler.

İhtiyat paylarıma karşı bu öyküyü anlatmayı yeğledim; çünkü ayaklarımızın altındaki toprağı yeniden kazanmamıza yardımcı olacaksak -ki ben bunun gerekli olduğunu düşünüyorum- bence geleneğin postmodern bir canlanışını temsil eden toprak kültürlerine ve deneyimlere bakmalıyız.

Doña Refugio'nun gözlerinde hiçbir zaman nostaljinin izlerini görmedim. Yaşamının bir anında, adımlarını yavaşlatıp kendi ritmini yakalama ihtiyacını duyumsamıştı. Oğulları da aynı şeyi yapmıştı. Modernleşmecilerin vaat ettiği toprakları görebilmiş, hayatları için ne anlama gelebileceğini koklamış ve sınırlandırmaya karar vermişlerdi. Doña Refugio ateşinin başından kalkıp oğullarının çektiği videoyu izleyebiliyordu; bu aleti ya da diğer elektronik oyuncakları kullanabilmekteydiler. "Modernliğin" saçaklarında, modernite öncesi bir dünyada yaşamıyorlardı. Sandovaller, bir noktada, Don Marcos'un köyünü kalkındırma hedefini, köyün kimi "eksiklikleri"ni korunması ve herhangi bir teknik yenilik benimsenmeden üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken ayrıcalıklar olarak gören eleştirel bir farkındalığa dönüştürebilmişlerdi. Eğer bir sobada yemek pişirecek olsa, Doña Refugio ailesinin hizmetkârına dönüşecek ya da cinsiyetler arasında yeni bir işbölümünü kabule zorlanacaktı. Pek çok feministin sürekli yerden yere vurduğu bir durumda, toprağın üzerindeki açık ateşle, Doña Refugio ailesinin ve cemaatinin yaşamına hâkim konumdadır. Her gün evin merkezine yerleşmektedir; oğulları ve oğullarının dostları yemekten sonra çevresini sarıp saatlerce söyleştiklerinde yüzünde beliren görkemli hoşnutluk gülümsemesini gizlemeye gerek duymaz. Bu söyleşileri ilgiyle dinler, gerekli gördüğünde müdahale edip özgürce kendi görüşlerini açıklar. Ateşinin büyüğü her gün değişen bir dünyanın olaylarını gözlerinin önünde serimler; ama ayakları yerden kesilmez.

George Orwell elli yıl önce konserve yiyeceklerin makineli tü-

fekten daha fazla öldüreceği konusunda bizleri uyarılmıştı. Avrupa kışında Meksika çilekleri ya da konserve fasulye yeme lüksünden mahrum kalmanın nasıl olup da yoksunluk olarak nitelenebileceği sorusunu uzun zamandır kendime soruyorum. İnsanın kendi çevresinde mevsimlerin akışına göre yemek yemesinin çeşitliliğiyle kıyaslanamayacak olan böylesi türdeş, küresel bir düzenlemede nelerin yitip gittiğini insan nasıl tam olarak kavrayabilir? Benim bu soruya bir yanıtım yok; ama her Chichahuaxtla'ya gittiğimde Sandovalerin bir yanıtı olduğunu hissediyorum. Bunu benimle ya da Don Marcos'la paylaşmadılar. Her durumda, onların durumu bir anormallik, bir istisna değil. Oaxaca köylülerinin yarısı ABD'de yaşayıp çalıştı. Kimileri oraya yerleşti. Uzaktayken yalnızca cemaatleriyle teması sürdürmekle kalmıyorlar, çoğu, modernite ve kalkınmanın gündelik yaşamları için ne anlama geldiğini birinci elden deneyimledikten sonra kendi mekânlarına geri dönüyor.

Bir ay kadar önce Sandoval ailesi ciddi bir toplantı düzenledi. Bütün oğullar ve karıları oradaydı. Çok özel bir karar için bir araya gelmişlerdi: Her biri, yaşamı boyunca baktığı *milpa*'nın ekiminde Don Marcos'a eşlik etmeyi taahhüt edecekti. Don Marcos'un kafası bir kez daha karıştı: Yıllardır *milpa*'ya katılmayı reddedip bunun için de kendisini suçladıktan sonra, oğulları, yapacakları onca iş olmasına karşın, nasıl ve neden aniden yeniden kabul etmeye karar vermişlerdi? Bana kalırsa Doña Refugio yanıtı biliyor.¹⁸

Oaxaca ve başka yerlerdeki yerli inisiyatiflerinin gerisinde kendi yaşam tarzlarını bir model olarak sunma ya da başkalarına onu benimsemeyi dayatma gibi bir niyet yok. Öncelikle onun saygı görmesini talep ediyorlar. Ama şimdi başka bir istekleri daha var. Barışçıl ya da silahlı mücadelelerinin kendilerine toprak ve özgürlük kazandırabildiğini deneyimleriyle öğrendiler. Ama başarıları geçici oldu. Bir süre sonra, zulmü ortadan kaldırmak yerine, sadece zalimleri değiştirdiklerinin farkına vardılar. Şimdi daha fazlasını istiyorlar. Bu da beni Chiapas'da başlayan ve dünyanın televizyon ekranlarından ya da e-posta aracılığıyla öğrendiği Zapatistalar'a getiriyor.

Sürpriz

Ejército Zapatista de Liberación Nacional (EZLN) her yerde büyük bir dikkati üstünde topladı ve biz Meksika'dakilerin gözleri hâlâ çevresindeki olaylardan kamaşmış durumda. Meksika gerçekliğinin şimdiye dek hiç bilmedikleri bir yönünü keşfedenlerin gözleri de, o karanlık yüzde yaşayıp da ışığa alışkın olmayanların gözleri de aynı ölçüde kamaştı.

Daha Mayıs 1994'te, Zapatistaların Meksika toplumunu değiştirdiği ve daha da değiştirmekte olduğu sonucuna varmıştım. Böylesi yerelleşmiş, güçsüz bir hareketin, nasıl olup da böylesi bir etki yapabildiğini, pek çok kişi gibi ben de kendi kendime soruyordum. Bir yanıt ararken, argümanlarını burada özetlemeye kalkışmayacağım bir kitap yazmak zorunda kaldım.¹⁹ Ama üzerinde durmayı gerektiren iki soru var: Meksika toplumu gerçeklikte ne kadar değişti? Ve Zapatistalar bu değişimlerden ne kadar sorumlu?

Pek çok kişi için Meksika fazla değişmedi. Buna pek çok kanıt gösteriyorlar: 1994 seçimlerinin sonuçları eski rejimin hâlâ denetimi elinde tuttuğunu gösteriyor; IMF direktörünün "yirmi birinci yüzyılın ilk malî krizi" olarak nitelediği şeyin hemen ardından Amerikan hükümeti ve uluslararası kurumların hızlı tepkisi ve malî göstergelerin bu müdahalelerin hemen ardından istikrara kavuşması, hem ekonominin sağlığına, hem de Meksika'nın siyasaları ve yönelişinde herhangi bir radikal değişikliği önleme yönündeki uluslararası kararın ne denli haklı olduğuna kanıt teşkil ediyor. Bu görüşe göre, yönümüzü değiştirmedik; sadece yürüyüşümüzde biraz geciktik. Bu özel yılın (1994) sarsıntılarını atlatır atlatmaz küresel ekonomiyle tam olarak bütünleşerek, iktisadî ve siyasal modernleşme yarışımıza devam edeceğiz.

Oysa bence çok önemli değişiklikler gerçekleşti. Tüm bir *ekonomik perspektif* değişikliğe uğradı. Evrensel bir takdirle karşılanan model, kırılğan bir unsur üzerine temellenmekteydi: İç istikrara olan dış güven. Ayaklanmadan sonra iç istikrar yitirildiğinde, her şey patlamaya başladı. "Kriz" yalnızca alışlageldik devalüasyon, enflasyon, işsizlik ve resesyon dizisini tetikleemekle kalma-

miş, temel yapıların zaafını da gözler önüne sermişti. Dikkatle inşa edilmiş kesinlikler çerçevesinden, tek kesinliğin belirsizlik olduğu bir duruma gelmiştik.

Siyasal perspektif de değişmişti. Siyasal iktidarın alışlageldik yapıları ve siyasal denetimin alışlageldik araçları sarsılmıştı. Başat rejim, oniki ay içerisinde, elli yıl verdiğiinden daha fazla taviz vermek zorunda kaldı. Bugün muhalefet partileri, tüm tarihleri boyunca olduğundan daha fazla etkilidir. Aşırı şişkinliğe uğramış başkanlık rejimi sona erdi. Tüm bunlar uzun bir sürecin sonucudur; ama Zapatistaların imparatorun çıplak olduğunu gösterme yetileri bu sonucu hızlandırdı.

Ortak bir referans olarak *ülke görüşü* de derinlemesine değişikliğe uğradı. Hükümetin yarattığı imgenin yanıltıcı olduğu ortaya çıktı. Hızla Birinci Dünya'ya doğru yol alan bir ülkede yaşamak yerine, en az iki fraksiyon liderlik için çatışırken ve aşırı bir kutuplaşmaya yol açarken, insanlar keskin bir huzursuzluk içinde kendi yönlerini aramaktadırlar.

Eski yola tümüyle güvenenler dahi, durumun kırılma noktasının farkındadır. Zıt siyasal projeler mücadeleyi sürdürecektir. Sonuç olasılıkla, başat projeye ve yanıltıcı vaatleriyle karşılaştırılabilecek bir alternatifin zamanla belirginleşmesine bağlı olacaktır.

Sözcük Fiil Olduğunda

Ivan Illich, yirmi yıl önce, *Tools for Conviviality*'nin son sayfasına şunları yazıyordu: "Ölümcül şişkinliği gidemenin tek aracının bize gelen ve tarihimizde bulunabilecek sözcük, daha doğrusu fiil olduğunu düşündüğümde, yüreğim sıkışıyor. Ancak kırılma noktası içinde fiil şiddet dalgasını şenlikli bir yeniden inşaya dönüştürmek üzere insan kalabalığını bir araya getirebilir."²⁰ 1993 sonundaki başat görüş, Meksika'nın küresel ekonomiyle hızlandırılmış bütünleşmesinin önüne hiçbir şeyin geçemeyeceği yönündeydi. Bu, tüm kültürleri ve çevreleri dramatik bir şiddetle yıkıma uğratan ölümcül bir şişkinlikti. Onu sözcükler durdurdu.

Zapatistalar hiçbir zaman Meksika'nın ulusal güvenliği için bir tehdit oluşturmadılar. Hükümetin onlara dayatmaya çalıştığı geril-

la savaşı ağır sarsıntılara yol açabilir, ama tek başına Meksika toplumunun gidişatını değişikliğe uğratamaz. Meksika güneyindeki birkaç yüz yerli cemaatiyle sınırlı olan Zapatista toplumsal ve siyasal örgütlenişi de öyle. Bunu, fiil şekline bürünmüş sözcük gerçekleştirdi.

Zapatistaların hiçbir açıklaması ya da eylemi ilk amblemleri "*Basta!*" (Yeter!) kadar etkili olmadı. Bu sözcükle milyonlarca Meksikalı'nın gizil tutumunu açığa çıkardılar. Pek çok kişinin hissettiği ama ifadelendirmeye, hatta düşünmeye cesaret edemediği, tek bir sözcükte dolayimsız vurgusunu bulmuştu. Bugün, bir salgın halini almıştır. Gündelik yaşamda sürekli ifade edilmekte, pek çok kuvvetin siyasal konumunu besleyip, gündelik yaşamın çeşitli kaldırılmaz olaylarına tercümanlık ve rehberlik etmektedir. "Yeter!", kabul edilemez durumları tanımlamak üzere gündelik dile yerleşmiştir. Meksika'daki mevcut yaşam koşullarının neredeyse oybirliğiyle reddedilişini vurgular. Pek çok kişi için "Yeter!" artık varoluşsal bir tutumu ifade ediyor.

Zapatistalar ve Komutan Yardımcısı Marcos sözcükleri ustaca kullandılar. Onları siyasal ya da ideolojik bir platform inşa etmek, üye kazanmak amacıyla değil, sestem yoksun olanlara bir ses verebilmek ve derin ve genel duyguları eklemleyebilmek için kullandılar.

Belki bu dönemin Meksika deneyimi bir gün modern siyasal iktidarın doğasını, yani genel algılara ne denli bağımlı olduğunu gözler önüne sermek üzere incelenir. İktidarın işleyişi, hakikatin kurumsal üretimiyle bağlantılıdır -burada hakikat, doğru ya da yanlış olmalarına bakılmaksızın, insanların kendilerini ve başkalarını yönettiği cümleler anlamında kullanılmaktadır, bu cümleler değiştiğe, iktidar da değişir-. Şu halde iktidarın dönüşümü, siyasal ve idari görüntülerdeki değişikliklerden çok, hakikat üreten kurumsal rejime bağlıdır.²¹ Meksika'da 1994 olayları bu rejimi derinlemesine etkiledi: Meksika halkını yöneten "cümleler" in bir çoğu, yitip gitti. Zapatistalar, dahiyane biçimde genel sezgileri vurguladılar. Geleneğe, toprağa kök salmış Sözcükleri, Fiil oldu. Zapatistalar mevcut cümlelerin eriyip gitmesinde çok etkin oldular; ama yenilerinin inşa edilmesinde değil. Henüz kendimizi kendi terim-

lerimizle yönetecek yeni cümlelerden yoksunuz. Bunun sonucu, iktidar yapılarının içi giderek boşalıyor ve yeni cümleler yeni kurumlara şekil verene dek, tıpkı Berlin Duvarı gibi yıkılmayı sürdürecekler.

Başka Bir Devrim mi?

Zapatistaların beşiği ve barınağı olan bin cemaatin yok edilmesi ihtimali hâlâ var. Meksika içindeki ve dışındaki insanların kitlesel çabalarının katliamın önüne geçmesini umut ediyorum. Ama cemaatler, ordu çekildikten sonra geri kalan ne varsa yok edilecek yeni bir tehditle de karşı karşıya. Hükümetin, sadece kalkınma isteyen yerlilerin bir grup "şiddet profesyoneli" tarafından manipüle edildiği kanısıyla hazırladığı büyük bir program açıklandı. Program hızlı bir şekilde yürürlüğe konulacak. Kalkınmacılar ordusu şimdiden Chiapas'a ulaştı; ve cemaatler belki de hükümetin ordusuna gösterdikleri direnci onlara göstermeyecekler.

Ama Zapatista ruhu artık Chiapas'la sınırlı değil. Chiapas'daki yerli ve köylü cemaatlerin üçte birinin temsilcilerinin birkaç ay önce taleplerini duyurmak için Mexico City'ye düzenlediği birkaç bin millik uzun yürüyüşte. Chiapas'da yaratılan özerk bölgelerde. Yeni kampanyaları ve siyasal hedefleri tartışmak üzere Mexico City'de hemen her gün düzenlenen toplantılarda. Her yerde... Pek çok insana nüfuz etti. Bu bir devrimdir.

Bu sözcüğü kullanmaya pek cesaret edemiyorum. Meksikalılar genellikle onu, gerçekte söylediklerini ima etmediklerini anlatan bir gülümseyiş ya da bir ciddiyet jestiyle telaffuz eder. Sözcük almış yıl boyunca, bu yüzyılın başında yaptıklarımızın inkârına adanmış ayinlerde kullanıldı. Ama söylemek istediğimi ifade edebilecek başka bir sözcük bilmiyorum. Devrimler genellikle kendilerine eşlik eden şiddetle değil, yetkeleri değiştirmeleriyle, siyasal iktidarda yarattıkları değişikliklerle, yasalarda, iktisadî ve toplumsal durumda meydana getirdikleri değişimle tanımlanır.²² Biz, böyle bir değişim süreci yaşıyoruz. Bu yüzyılın ilk toplumsal devrimini gerçekleştirdik. Belki de şimdi yirmi birinci yüzyılın ilk devrimini gerçekleştirmekle yükümlüyüz.

Sosyolojik Yenilik

Zapatistalar kimdir? Başlangıçtan beri kafa karışıklığının kaynağı oldular; mevcut kategorilerden hiçbiri, onları tanımlayamıyor. "Gizli bir gücün" manipüle ettiği bir grup hoşnutsuz yerli değiller. Ne de köktenci, etnik, "mehdîci" ya da "özerklikçi" bir hareketler. Profesyonel bir gerilla grubu olmadıkları gibi, kısmî taleplerle yetinen bir hareket de oluşturmuyorlar.

Pek çok nedenden dolayı, bir yerli ve köylü isyanını oluşturdıkları düşünülebilir; bu onların gerilla biçimini ve bir dizi talep için değil, zalimlere ve zulme karşı mücadelelerini açıklar. Ama daha önceki isyanlardan çok farklı bir şey yaratıyorlar. Merkezî iktidara ilgi duymadıklarından, isyanlar sona erdikten sonra köylü ve yerli başarıları geçici olmuştur. Zapatistalar bu deneyimden ders çıkarmasını bildi. Mevcut iktidara, kendileri el koymak için değil, ama onu değiştirmek üzere meydan okudular; toplumsal çoğunlukları onun yeniden tanımlanmasına katmayı istediler. Partizan bağlantıları olmayanların da tam katılımıyla siyasal partiler koalisyonu, demokratik bir geçiş hükümeti oluşturacaktı. Bu hükümet insanların kendi başlarına inşa etmek istedikleri yeni toplumun doğasını ve şeklini tanımlayacağı siyasal mekânları açabilecekti.

Zapatistalar gelenek içine kök salmış olmakla birlikte, modern araçlara ve postmodern bir siyasal uslûba sahip çağdaş bir hareketi başlattılar. Özyönetim mekânları olan canlandırılmış komünlerin demokrasi içerisinde varolup gelişeceğine inanıyorlar. Böylelikle modern kurumları dönüştürüp şenlikli bir toplum yaratabilecek bir devrimi tetikliyorlar.

Zapatistalar hâkim görüşe meydan okumaya cesaret ettiklerinde, kendilerini onların farkındalığı, talepleri ve saygınlığıyla özdeşleştiren milyonlarca Meksikalı'da derhal bir "İşte bu!" etkisi uyandırdılar. Medyayı ustalıkla kendi amaçları doğrultusunda kullanan sözcülerinin mizahını, şiirselliğini ve zekasını alkışlıyorlardı. Binlerce taban örgütünün uzun, sabırlı çabalarını destekleyen yeni hoşnutsuzlar koalisyonları bir anda oluştu.²³ Derin başkaldırılarını ifade tarzları konusunda kuşku dolu milyonlar, mahrem bir

isyanda birleşti. Yüz binler harekete geçti. İnsanlar sokakları kazanmaya başladılar.

Zapatistaların başarısı çok sınırlı olan askerî güçlerinden değil, toplumsal hoşnutsuzluğu zamanında ve yerinde bir tarzda eklemelerinden kaynaklanmaktaydı; bu, siyasal muhalefetin başaramadığı bir şeydi. "İrmak aktığında," diyordu bir yaşlı adam, "su dağlarda biriktiği içindir." Zapatistalar dağlarda yaşıyordu; taşkın gelindiğini görmüşlerdi. *Ama onu denetim altına almaya çalışmadılar.* Harekete geçirdikleri toplumsal güçleri yönetme ya da denetim altına alma yolunda bir niyetleri yoktu. Hareketlerinin doğasını değiştirmeyi, örneğin bir siyasal partiye dönüşmeyi reddettiler. "Kendimiz için hiçbir şey; herkes için her şey!" diyorlardı. Bu bir slogan değil, Zapatistaların eylemlerinden esinlenen hoşnutsuzlar koalisyonlarını sürekli beslerken, ideolojik ve siyasal rekabetlerden ve kısır polemiklerden kaçınmalarına olanak sağlayan çok etkin bir siyasal üsluptur.

Siyasal partilerin siyasal faaliyet üzerinde tekel sahibi olması gerektiğini düşünenler için Zapatistaların -demokrasiyi onaylayan ve ona meydan okuyan- konumu hem ikircikli hem de çelişkilidir. Ama biçimsel demokrasiyi radikal demokrasiyle tamamlamak isteyen "yeni" toplumsal ve siyasal hareketler bağlamında bir anlam kazanır.²⁴ Aynı zamanda hükümet ve siyasal partilerin gözden düştüğü ve insanların ancak olguların diyaloguna güvenebildiği ülkenin durumuna da denk düşmektedir.

İktidar Sorunu

Demokratik devlet de dahil olmak üzere devlet, doğası itibarıyla adaletsiz ve keyfî olma eğilimindedir. Eski Sovyetler Birliği'nde insanlar piyasanın devleti sınırlayabileceğine inanıyorlar; bu da onların bir şey anlamadığını gösterir. Batı'da insanlar seçim sandıklarını terk edip alternatif arayışına yöneliyor, ama kendilerini çıkmaz sokakta buluyorlar. Bunlardan biri, halkın kendini demokratik bir şekilde ifade olanağı tanındığında, çoğunun iyi sosyalistlerin küçük burjuva tercihleri olarak nitelediği şeylerden ya da -daha fazla pornografi ve futbol, okumaktan çok tv vb.- oy kul-

lanacağı inancında izlenebilir. Bu nedenledir ki hem liberaller hem de sosyalistler halkı yönetecek ve onun adına karar verecek bir elite olan gereksinimi kabul ederler. Ama elitler kendilerini yozlaştırırlar. Devlet sosyalizmi ve popülist, liberal ya da refah devletinin tüm varyantlarının iflasından sonra şimdi otoriteryen seçenek açıktır: Kıyamet'in yeni adı kuvvet yoluyla ve piyasayla yönetmektir. Meksika'da bu uçurumun eşliğindeyiz.

Cemaatler bu çıkmaz sokağa yanıt oluşturuyorlar. Doğrudur; başka bir yanıt bulamadığımız için dikkatimizi çekiyorlar. Ama aynı zamanda, geleceğin, şu ya da bu biçimde bir cemaat olgusu olacağı kanısı giderek yaygınlaştığı için de ortaya çıkıyorlar. Sosyalizm, açıkça bir cemaatçilik mesajı içeriyordu; ama bu, kolektivizm, "devletçilik" ve özyıkım olarak tercüme edildi.²⁵

Ancak cemaatlerin değeri ve potansiyellerini kabul edenler da-
hi, aynı anda hem ulusötesi şirketlerin hem de modern ulus-dev-
letin gücüne karşı koyamayacaklarını düşünüyorlar. İnsan deneti-
mi olanağından kaçmış gözükten modern bir gücün soyut ve kör
mantığına karşı nasıl direnilir?

Modern toplumlar gücünü gökyüzünden alan geleneği terk et-
tiler, ama onun yapısını ve imgesini değil. Papa ya da kraldan
cumhurbaşkanı ya da başbakana geçiş kilise aracılığını bir meşru-
riyet kaynağı olmaktan çıkardı, ama iktidarın yerleşimini değiştir-
medi. Halkın iktidarı onu yukarıdaki birilerinin eline teslim et-
mekle sınırlı kaldı. Siyasal partiler demokrasiyi haczettüğinden ve
siyasal yaşam giderek bir medya olayına dönüştüğünden, bu re-
jim, iktidarı kendini yeniden üretmeye ve kendi çıkarlarını koru-
maya adanmış bir elitin elinde yoğunlaştırmaya yarayan bir me-
kanizma haline gelmiştir. İktidarı bir piramit olarak inşa etmeyi
savlayan ama onu bir mantar gibi şekillendiren kavrayış hâlâ yay-
gındır.

Öte yandan, iktidarın ıvır zıvırının boşluğu da giderek belirgin
bir hale gelmektedir. İktidar, nihayetinde bir şeyler yapabilme gü-
cüdür; ama iktidar sahiplerinin yapabildikleri, her geçen gün azal-
ıyor. Artık gerçek bir güçten yoksunlar; hâlâ ellerinde tuttıkları ik-
tisadî, askerî ya da siyasal kuvveti tam da artık iktidarlara olmadığı
için kullanıyorlar. İnsanlar, hükümet ya da iş dünyasında tepedeki-

lerin bileşim ya da yönelişini değiştirme yanılısamasına kapılmaksızın, halkın gerçek gücünü ifade edebilecek ve onu stratejik bir tarzda yoğunlaştıracak alternatif iktidar dizaynları tahayyül etmeye çalışıyorlar. Yerli halkların yaptığı, öyle görünüyor ki, tam da bu. Yukarıda, merkezde yoğunlaşan iktidar son yüzyıllarda pek çok değişiklik geçirdi; ama yerli halklar için her zaman zulüm, tahakküm, yıkım anlamına geldi. Onun karşısına bir başka merkezî, yanılıcı iktidar dizaynıyla çıkacak yerde, kendi gelenekleriyle daha bağlantılı ve cemaat dokusu üzerine temellenen başka bir iktidar biçimini inşa etmek üzerine çabalarını yoğunlaştırdılar.

Birkaç yıl önce, Nikaragua'da Somoza'nın yıkılmasından sonra dokuz Sandinista komutandan beşiyile birlikte, siyasal alternatifleri inceliyorduk. Önerilerimde, yukarıda özetlediğim içgörüyü onlarla paylaştım. Bana acıyarak baktılar. "Yanılısamadan ibaret olduğun söylediğin iktidar," dediler, "şimdi bizim elimizde. Ve devrimimizde onu halkın yararına kullanacağız." Ellerinde olan neydi? Somoza'nın iktidarı üçlüydü: ABD, Ulusal Muhafızlar ve parası. Sandinistalar Somoza'nın sarayına girdiklerinde Amerikan hükümeti artık onu desteklemiyordu, Ulusal Muhafızlar dağılmıştı ve parası Miami'deydi. Sandinistalar, ideolojilerinin hizmetine vermek üzere inatla bu iktidarı yeniden inşa etmeye çabalarırken, halk, başka bir iktidar biçimini inşa etmek üzere kullanılabilir güveni onlardan geri aldı.

Meksika'da bizi bekleyen görev, budur. Zapatistalar imparatorun çıplak olduğunu göstererek siyasal rejimimizin yıkılışını hızlandırdılar. Başkanlık rejimimiz ve eski rejimin imgeleriyle yapısı halen sürüyor. Ama onun umutsuzluk içerisinde olduğunu biliyoruz. Yerli halk ve belki de toplumsal çoğunluklar için şimdi görev, yukarıdan aşağı inşa edilmiş demokratik bir güçle Zapatistaların dediği gibi boyun eğerek yöneteceğimiz bir iktidar yapısını karşı karşıya getiren yeni bir rejimi icat etmektir. Bu mümkün mü? Bu aynı anda pastaya hem sahip olmak, hem de onu yemek değil midir?

Demokratik hükümetler gerçek hükümet ile kendi komünlerinde örgütlenen toplumsal çoğunluklar arasındaki bağları kurabildiklerinde ve halkın kendini yönetebilmesine ve kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenmesine olanak tanıyan insanî bir öl-

çekte dizayn edildiklerinde ortak yarara seslenebilirler. Meksika'da olayları ve davranışları yurttaşlar ile ve yurttaşlar tarafından yönetmeye yönelik bu türden anlaşmalar, ancak yerli halklar tarafından uygun bir tarzda inşa edilebilir. Yalnızca onlar, tam bir ce-maat kimliği ve özyönetim ve kendi kaderini tayin yeteneğine sahiptir. Yalnızca onlar arasında iktidar, demokraside olduğu gibi emir ve komuta eden bir yürütme işlevi değildir. Onların arasında yetke sahipleri, Mazatec halkının *Shu-tashâ*'ları gibi "halka hizmet eden adam"dır ve işlevini onlara itaat ederek yerine getirir (bu sözcüğün simgesel anlamı, "halkın elinde yürüyen bir çiçek"tir). Yalnızca yerli halk kendi adalet ve güvenliğiyle, aralarındaki çelişkilerin giderilmesiyle, ortak yarara yönelik kolektif çabalara rehberlikle, yaratıcı yaşama ve ölme pratiğiyle, bilgece ve etkin bir tarzda baş edebilir.²⁶

Ama onlardan öğrenmek mümkündür. Bu ülkede gerçek avamı oluşturan pek çok kırsal ve kentsel grup var. Bunların tümü mevcut durumu reddedip kendilerini farklılaşmış inisiyatiflerinde ve kültürlerinin zengin çeşitliliğinde doğruluyorlar. Yeni seçeneklerin eklenmesine doğru birlikte yol alabilirler.

Şenlikli Ortaklaşılık

Ütopya bu dünyada yeri olmayan bir şeyse, bugün yerli halkların gündeme getirdiği, ikircikli bir tarzda ütöpiktir; yeni çağ sanayi toplumuna bir alternatif olarak buradadır, ama hâlâ yeri yoktur. Küreselleşme yerine yerelleşme; kentleşme yerine "kırsallaşma"; modernleşme ve bireyleşme yerine şimdiki zaman ve kömünleri geri kazanma; eğer, sandığım gibi toplumsal çoğunluklar arasında olan buysa, bu, ölen bir çağın sarsıntularından, bir başkasını başlatmak üzere yararlandıkları, iyi yaşamı yeniden tanımladıkları anlamına gelir. Eğer durum buysa, zamanımızın en ilginç kültürel inisiyatifini başlatmışlar demektir.

Yeniden Kök Salmak

Dünya artık bir düş, bir kehanet, bir proje değil. Gerçek hali-

ne geldi. Kültürel tecritler geçmişte kaldı. "Dış dünya" ile teması olmayan halklar, kültürler ya da toplumlar yok; şimdi tümü iç içe geçmiş durumda. Dünya ölçeğinde bir çeşit ağ etkileşim, karşılıklı geçiş ve karşılıklı bağımlılığı kaçınılmaz kılıyor. Böylesi bir bağlamda dünyayı birleştirip türdeşleştirme eğilimi artık ideoloji aracılığıyla değil ama üretim aracılığıyla yoğunlaştı; küresel çiftlik, küresel fabrika, küresel piyasa. Yeni ulaşım ve iletişim sistemleri, küresel köy ambleminde vurgulanan yeni bir dünyaya ait olma -bir çeşit ortak varoluş- duygusu yarattı. Uzmanların birkaç on yıl önce sermayenin uluslararasılaşması adını verdiği şirketlerin uluslararasılaşması, kişinin varlığının küresel gerçeklikle bütünleşmesi, ona tam ve derinlemesine tabiyeti yanılışına yol açıyor ve bu yanılışta ampirik deneyimle de doğrulanıyor; insanlar aynı jean'leri giyip aynı sigarayı içiyorlar (ya da aynı kampanyalar sonucu sigarayı bırakıyorlar). Meksika pembe dizileri Rusya'da izlenme rekoru kırıyor; İngiltere kraliyet ailesinin dedikoduları herkese ulaşıyor.

Ancak bu betimleme, "küreselleşmiş" bir yaşam tarzından artan ölçüde *marjinalleşen* dünyanın toplumsal çoğunluklarına gerçekte neler olduğunu kavramıyor.²⁷ Ve artan ölçüde bu durumun farkına varıyorlar; bir McDonald's'da yiyemeyeceklerini, Sheraton otelinde kalamayacaklarını, bir aile otomobiline sahip olamayacaklarını; bunlar gerçekleşmeden önce "küreselleşmiş" olanların dünyanın kaynaklarını kurutacağını biliyorlar.

Herkes için ideal olarak sunulan ve kalkınmacıların uğruna yaşamlarını ve çevrelerini kurban etmeye devam ettiği bir yaşam tarzından kaçınılmaz dışlanmışlıklarının farkında olan köy ve barrios (varoş -ç.n.) insanları tepki vermeye başladı. Marjinalleştirilmelerinin küreselleşmesi karşısında, bir kez daha kendilerine ait olan ve kendilerinin ait olduğu mekânlarda kök saldılar. Vaat edilen dünyaya dahil olmak için çabalayacak yerde, inisiyatiflerini *yereleştirirerek* ve onlara yeni bir anlam vererek bu mekânlarda kökleştiler; şimdi oldukları şeye saygı gösterilmesini talep ediyorlar ve kendilerini onun zenginleştirilmesine adıyorlar; kalkınmacılar tarafından tahrip edilmiş komünlerini yeniden canlandırmak üzere yeniden kazanmaya ya da yenilerini yaratmaya çabalıyorlar.

Bu eğilimler özellikle kalkınmacıların boyunduruğuna karşı direnip, *barrios*'da ve köylerde *homines oeconomici*'ye dönüştürülmeye karşı duranlar ve özellikle de yerli halklar arasında tezahür ediyor. Ama orta sınıflarla bütünleşmiş olanlar arasında da gözlemlenebilirler. Küresel ekonominin yeni işleyişi, içlerinden pek çoğunu ayrıcalıkları saydığı şeylerden yoksun bırakıp onları enformel sektöre itti. Aralarından bazıları, panik içerisinde, yitirdikleri koşulların giderek daralan kapısı önünde yığılırken, diğer pek çoğu güçlerini, kendi koşullarına hiçbir zaman ulaşamamış olanlarla birleştiriyor. Böylelikle, ortak siyasal ve sosyolojik meydan okumalarla baş edebilmek için ortak çabalarını güçlendiriyorlar. Küreselleşme yerine yerelleşme ya da yeniden yerelleşme, yeniden kök salma, yüzyılın sonunun tanımlayıcı eğilimi olabilir.

Kırsallaşma

Sanayi toplumunun ayrıcalıklı bir ifadesi olan kentleşme, iki uçlu bir bağımlılığı dayattı: Hayatta kalmak için gerekli mal ve hizmetlere ve onlara erişim sağlayan mekanizmalara. Yani, piyasaya ve refah devletinin kurumlarına bağımlılık dayattı. Kent buna uygun olarak yeniden şekillendirildi ve halk için tanımlanmış iktisadî işlevleri karşılayacak şekilde, türdeş ve uzman mekânlar halinde parçalandı. Geçimi bu mantıktan kurtarmak neredeyse olanaksızlaştı.

Bu süreç sanayi toplumlarında tamamlanmıştır. Nüfusun kabaca yüzde 75'i kentlerde yaşar ve kentli-olmayan halkın büyük bölümü de, aynı örüntü içerisinde özümsemiştir. Banliyödeki evi ile merkezdeki işi arasında gidip gelen insanın icadı ve daha iyi bir "yaşam kalitesi" arayışı büyük insan yerleşimlerinin daha da büyümesine bir nokta koymuş olsa da, yeni *homo transportandus*'un (naklolan insan -ç.n.) gündelik yaşamını hâlâ tanımlayan işleyişinin mantığını değiştirmiş değildir. Ama kentleşme, kent nüfusunun her yıl yüzde 4 oranında arttığı Güney'de süregitmektedir. Dünyanın en kalabalık on kentinden dokuzu Güney'dedir. Latin Amerika gibi bölgelerde kent nüfusu, kısa sürede sanayileşmiş ülkelerdeki yüzdeyi yakalayıp geçecektir. Uzmanlara göre

2000 yılında dünya nüfusunun yüzde 60'ı kentlerde yaşayacak.

Bu görüngüler yanıltıcı olabilir. Ters yönde bir eğilim başlamış olabilir. Pek çok ülkede göze görünür kentleşmenin hızında şimdiden bir duraksama gözlemleniyor; kentleşmenin doğası da değişikliğe uğramakta. Kentin büyümesi, her zaman *barrio*'nun aleyhine olagelmisti. Kendine yeterliliğe yönelen *barrio*'nun çeşitliliği ve çok-işlevliliği kentleşmenin iktisadî mantığıyla her zaman çelişki içindedir. Uzman uyuma, çalışma ya da alışveriş mekânları kurmak amacıyla pek çok *barrio* bütünüyle yıkıldı ve tümü kentlilerin işlevlerini yerine getirebilmeleri için otoyollarla birbirine bağlandı.

Ama insanlar tepki vermeye başladılar. Güney'deki kentleşme parçalayıcı ve yıkıcı işlevini etkin bir biçimde yerine getirmekle birlikte, istihdam olanakları ya da kentsel mal ve hizmetler yaratmadığı için insanlar kendileri için geçim olanakları yaratmak zorunda kaldılar. Topraklara el koyarken ya da yerleşimlerin örgütlenişi ve savunmalarında yakın zaman öncesine dayanan kırsal geleneklerine başvurdular. Büyük bir dehayla kendilerine yasal ya da yasal olmayan yollardan temel hizmetleri sağladılar, evlerini yaptılar ve mekânlarını, kendilerine bir geçim sağlayacak becerilerini kullanmak ya da toplumun gediklerinde yaşamlarını sürdürebilmek üzere donattılar. Aynı zamanda, geldikleri kırsal cemaatlerle etkin bir etkileşimi de, her iki yönde insan ve ürün akışını sağlayacak tarzda canlı tuttular.

Son yılların sarsıntıları bu toplumsal dokuyu harekete geçirdi ve ikili bir eğilimi tetikledi: Bir yandan kentsel tekniklerin yeniden biçimlendirilişiyle kırsal yerleşimler zenginleştirilmekte, bir yandan da tüm çeşitliliği içerisinde çok işlevli *barrio* yeniden kazanılıp canlandırılarak kent "kırsallaştırılmaktadır". Güneydeki büyük kentsel yerleşimlerde orta sınıfları barındırmak üzere genişletilmiş modern cepler sözün tam anlamıyla kentsel marjinallerin kuşatması altındadır. Bir yandan onlara kopartılmaz bir şekilde bağlıyken, bir yandan da büyük bir özerkliğe sahiptirler. Piyasaya da bağlı olmakla birlikte, onun soyut mantığını izlemezler. Güneyin pek çok bölgesinde toplumsal değişimin ana yönünü kentleşme yerine, kentlerin "kırsallaşması" tanımlamaktadır.

Komünleri Yeniden Kazanmak

İngiltere’de ortaklaşa toprakların çitle çevrilmesi hareketi erkek ve kadınları yalnızca topraklarından ve üretim araçlarından değil, aynı zamanda onları destekleyen toplumsal dokudan etti. Fabrikalarda istihdam edilmeyenler ya da yedek sanayi ordusu olarak kullanılmayanlar, dışlanmış muamelesi görmekteydi ve pek çoğu göç etmek zorunda kaldı.

Güney ülkelerinde çitle çevirme hareketi farklı bir örüntü izledi. İnsanları köleleştirmede, ortak topraklarından kovmadan sömürgeciliğin gereklerine tabi kıldı. Topraklardan sürme Yeşil Devrim gibi yöntemlerle ilerletildiğinde, insanları istihdam etme kapasitesi her zaman son derece sınırlı kaldı ve geniş kitleleri açıkta bıraktı. İnsanlar sürekli yeniden yerleştirilirken, içlerinden pek çoğu göç edecek bir yer bulamamaktaydı. Bir yedek sanayi ordusuna dönüşemediklerinden, vazgeçilebilir bir artık halini aldılar.

İnsanlar, genellikle hayatta kalma adına bu duruma sert tepkiler verdiler. İçlerinden sömürgecilere ve kalkınmacılara direnebilen bazıları, çabalarını komünlerini yeniden canlandırma üzerine odaklaştırdı. Komünlerini yitiren diğer pek çoğu, onları geri kazanmak için mücadele etti ya da kentlerde ve kırlarda yeni komünler yarattı. Sömürgecilik ya da kalkınma öncesi döneme *geri dönmeye* çalışmıyorlardı; bu, olanaksızdı. Farklılaşmış yaşam tarzlarını iyileştirme çabalarını gelenekleri içine yerleştirdiler; ama artık geleneklerini yazgı olarak görmüyorlardı. Sınaf ethosunu ve onun geleceği denetleme yolundaki kibirli iddiasını da kabul etmemektedirler. Mevcut durumlarını tümüyle geri kazandıktan sonra geleceğe umutla bakabilmek için, kıtlık ilkesine dayanan beklentilerden uzak durmaktaydılar.

Modern mantıkta bireyselleşme, kişinin soyut kategorilerin asgarî birimine indirgenmesi anlamına gelir. İktisadî toplumda birey, uçaktaki bir yolcu, bir müşteri, bir öğrenci ya da bir işçi, veya kavramın cinsiyetçi anlamıyla, bir ev kadını ya da aile reisidir; ulus-devlet içerisindeyse bir yurttaş ya da yabancıdır. Soyut dış-

lanmışlar kategorisi içerisinde bireyselleşenler; istihdam-dışlar bu koşullara dayanamıyordu. Ama doğdukları günden beri birey olarak inşa edilenlerin, tüm yaşamları boyunca cemaatin toplumsal dokusundan yoksun olanların aksine, toplumsal cinsiyetin hükümranlığı içerisine kök salmış somut erkek ve kadınlar olma durumunu sürdürmekteydiler. Ortaklaşık içerisinde inşa edilmişlerdi ve bunu hâlâ taşıyorlardı. Böylelikle, mekânlarını canlandırıp zenginleştirme ve kendileri için fütürist bir ütopya olmayan şenlikli bir toplumu inşa etme olanağına sahiptiler. Şimdiki zaman içerisindeki gerçeklenmeleri, ideolojilerin yabancılaştırdığı geleceğin yerini almıştı ve onlara yeni bir yaşam kalitesi sunabiliyordu.

Günümüzde küresel güçler serbest ticaret adına, ulus-devletleri zaafa uğratan ve onları, piyasanın kör güçlerini yumuşatıp ılımlılaştırabilmek için siyasal denetimi giderek daha büyük makroyapılarda arayan öldürücü bir şişkinlik gibi işlemektedir. İnsanlar bu yönelişe ayak uydurmaktansa, yeni iktisadî fırtınaların devasa dalgalarını karşılayamaz hale gelen komünlerinde, siyasal organlarını yeniden insanî bir ölçüğe kavuşturmaya ve buralarda, bu iktisadî güçlerin etkisini sınırlayabilecek siperler kazmaya çabalamaktadır. Bunu yaparken, bu küresel güçlerin ancak yerel bedenlenişlerinde somut bir varoluş gösterebildiğini de keşfetmişlerdir. Ama bu alanda David'in Goliath'ı yenme şansı her zaman vardır.

Her gün, böylesi girişimlere kalkışan insanların başarıları hakkında yeni belgeler yayınlanıyor; bu başarılar uzun mücadelelerin sonucunda kazanılmakta.²⁸ Başarısızlıkları ve yeni tehditler de belgeleniyor. Ağır sınırlamalarla karşı karşıyalar; pek çoğunun yaşadığı sefalet koşullarını idealleştirmek, caniyane olur. Henüz bir yaşam ideali oluşturabilmiş değiller; ama onlar, henüz başlayan yeni çağın yaşayan idealleridir.

Sınırdı

Kendini aşırı bir toplumsal ve siyasal kutuplaşmanın ortasında bulan Meksika, bugün bir felaketin eşliğinde. Bir yandan, Başkan

Clinton'un Dünya Bankası ve IMF tarafından desteklenmekle birlikte, Amerikan Kongresi ve kamuoyunun kuşkuyla baktığı acil kurtarma planı, Meksika ekonomisinin batarak dünya malî sistemini de çöküşe sürüklemesini engelleme kararlılığını gözler önüne sermekteydi. Ancak Clinton, Meksika'nın siyasal yönelişinde herhangi bir değişikliğe izin vermeye razı değil. Ülke içindeki tüm kötülük güçleri serbest kalmış durumda; aşırı şişkinliğe uğramış başkancılığın ani sönümlenişinin yarattığı boşluğu ilkel siyasal yapılar, büyük iktisadî çıkarlar, uyuşturucu baronları ve sağcı köktenciler dolduruyor. Büyük bir istikrarsızlığın ortasında, otoriterliğin en kötü biçimlerini yeniden gündeme getiren sakar ama sert siyasaları teşvik ediyorlar.

Öte yandan, enerjik ve bütünsel, etkin ve uyanık bir toplum sokakları ve siyasal alanı kazanmakta. Dolayimsız hedefleri, Chiapas'daki cinayetleri durdurmak ve halk inisiyatiflerini teşvik edecek özgür alanlar yaratmak. Ama insanlar aynı zamanda sanayi toplumuna alternatifler de geliştirmeye çalışıyorlar.

Zapatistalar yerli halkların acınası koşullarını Meksika'nın gündemine taşıdı. Sorun yalnızca istatistiklerin ve uzmanların verilerine göre sayıları 8 ilâ 15 milyon arasında olan yerliyi ilgilendirmiyor. 90 milyon Meksikalı'nın 50 milyonu halen Orta Amerika'nın uygarlık matrisinde yer almaktadır. Bu matris içerisinde yeniden kendi mekânlarında yerelleşmelerine, kentleşmenin anlamını tersine çevirmelerine, bireyselleştirici süreçlere son veremelerine ve komünlerini geri kazanmalarına olanak sağlayan inisiyatifler geliştirmişlerdir. Zapatistaların başlıca silahı, saygınlık, "derin Meksika"yı uyandırarak tüm ülkede ona, "kurgusal Meksika"nın (elitlerin Meksika'sı) ulusu mevcut felakete sürükleyen ithal idealer adına bir kez daha galebe çalmasını önleyecek bir hareketi esinlemiştir.²⁹

Son otoriterlik biçimlerinin böylesi yeni bir itimi durdurabilmesi olası gözüküyor. Ancak mevcut iklimde fazla mesafe kaydetmek de kolay değildir. Ülke, on yıldır halka dayatılan "fedakârlıklar"dan sonra sert bir iktisadî gerileme içerisinde. Ortada verilebilecek fazla bir şey yokken, her kesimin her şeyi kendisi için istediği farklı bir mücadele başlamıştır ve IMF'nin dayattığı, her

zamankinden katı denetimler, esnekliğe yer bırakmamaktadır. Hayatta kalma içgüdüğü farklı sektörlerde ortaya çıktı. Bazıları, bizim Yahudilerimizi icat ediyor. "Gemisini kurtaran kaptandır!" düsturu adına bizi kolaylıkla dehşetlere sürükleyebilirler. Şu sıralar her boydan şahin iniyor ülkemize.

Kara koyunun sürüden ayrılarak kötü örnek olmasını engellemeye çalışan içerideki ve dışarıdaki güçlü çıkar çevrelerinin ülkeyi geri dönülmez bir kopusu sürükleyip sürüklemeyeceğini bilmiyorum. Ama bunu engellemenin mümkün olacağı; ve en kötü senaryoda dahi, ölüm karşısında bile saygınlığı seçen hareketin süreceği ve yeni doğan bebeğini bir kase mercimek çorbasına satmayacağı konusunda güçlü bir umut besliyorum.

Bu hareket, özellikle yeni biçimleri ustalikle kendi yoluna eklemeye gereksinimiyle ilintili birkaç meydan okumayla karşı karşıyadır. Toplumsal ve siyasal yaşamı bürokratlaştıran ve türdeşleştiren soyut kodlar uyarınca yukarıdan aşağıya doğru inşa edilen *biçimsel demokrasiyi*, kültürel olarak aktarılan somut ilkeler aracılığıyla eklemelenen ve Zapatistaların dediği gibi, boyun eğerek yönettiğiniz bir erki oluşturan *radikal demokrasi* ile uyumlu kılaçak yasal-siyasal dizaynları geliştirmeye ihtiyacı vardır.

Farklı kültürlerin örtüştüğü yeni fikir alanlarının da keşfedilmesi gerekir. Bu fikirler, bir tahakküm aracı olarak inşa edilen ulus-devletin uyumlu bir birlikte varoluş mekânına dönüştürülmesinin temelini oluşturmalıdır. Bu mekânda, demokratik bir şemsiye altında, Batılı bir bakışı ve Amerikan yaşam ideallerini benimsemiş, tümüyle bireyselleşmiş Meksikalılar ile, başka örüntülere uygun düşünen ve davrananlar, başka ideallerin peşinde olanlar birlikte varolacaklardır.

Ancak, kültürel görelilik nosyonlarını ifade eden ve hem evrenselcilik, hem de kültürel göreciliğin ötesine geçen radikal çoğulculuğun henüz müphem olan şekillerini kavrama cesaretini göstermek, mevcut sarsıntıların ortasında güç olacaktır.

Bu meydan okumalara ve alternatifi boğmaya çalışan kuvvetlerin büyüklüğüne karşın, hâlâ umuda yer vardır. Ivan Illich'in yirmi yıl önce söylediği gibi, şenlikli bir toplumu zehirlemek ya da tahrip etmek mümkündür; ama fethetmek, olanaksızdır.

Son Not

Bu bölümün kaleme alındığı 1996'dan bu yana geçen üç yıl içerisinde, Meksika'da ve dünyada, bu yazıda irdelediğim konulara ilişkin pek çok şey oldu. Bunlar benim hipotezimi doğruluyor; ama burada bir güncelleme yapmak gerekiyor.

Bu yıllarda Meksika'nın genel durumu hem iktisadî, hem de siyasal açıdan büsbütün bozuldu. İktisadî açıdan, hükümet ve uluslararası kurumlar 1994-1995 kriziyle baş etmedeki başarılarını hâlâ kutlarlar. Bazı makroekonomik göstergeler bu savı desteklese de, Meksika'nın ufkunda henüz düzelmeyen eser yok. Önümüzdeki yıllar aynı gerilemeyi, belki daha beterini yaşayacağız; artan istikrarsızlıktan kaçınabilmek, olanaksız gözüküyor.

Meksika'yı yetmiş yıldır yöneten siyasal rejimin sonu giderek belirginlik kazanıyor. Siyasal muhalefetin Kongre'de ilk kez çoğunluğu kazandığı 6 Temmuz 1997 tarihi, bir ölüm belgesinin tarihi olarak görülebilir. Bu rejimin temel özelliği olan 'başkanın iktidarı' büyük ölçüde yıprandı ve Başkan Zedillo, halen biçimsel olarak elinde tuttuğu iktidarın büyük bölümünden feragat etti. Siyasal iktidarı altmış yılı aşkın süredir tekelinde tutan ve artık fazlasıyla yıpranmış olan parti PRI içerisinde 2000 yılı başkanlık seçimi için yarış, her zamankinden yoğundur ve açık kurallardan yoksundur. Mevcut siyasal yapılardan hiçbiri, dağılmakta olan eski yapının yerini alabilecek yetide değildir.

16 Şubat 1996'da Zapatistalar ve hükümet, tarafları yerli halklarla Meksika toplumu ve devleti arasındaki ilişkilerde temelli bir değişikliğe angaje eden San Andrés Anlaşmalarını imzaladılar. 12 Ekim 1996'da kurulan Ulusal Yerli Kongresi, anlaşmayı Meksika'nın tüm yerli halklarının mücadelesinin bir ifadesi olarak benimsedi. Ama hükümet sözünün ve imzasının arkasında durmadı. Bunun yerine, 1997 ve 1998'de Zapatistalar üzerindeki askerî kuşatmayı sürdürdü ve çatışma bölgesi çevresindeki Zapatista yanlısı cemaatlere karşı paramiliter grupları kullandı. 22 Aralık 1997'de bu paramiliter gruplardan biri, Zapatista yandaşı cemaatlerden Acteal'de çoğunluğu kadın ve çocuk, kırk beş kişiyi katletti. Hükümet baskıları, Ulusal Arabuluculuk Komisyonu'nun (Co-

mision Nacional de Intermediacion, ya da CONAI) dağılmasına yol açtı. Komisyon, 1996'da son bulan Zapatista-hükümet diyalogunda aracılık yapmaktaydı. Ulusal ve uluslararası baskılar kuvvete dayalı bir "nihaî çözüm"ü engellemektedir; ama insanların, özellikle de yerli cemaatlerin gerçek durumu bundan daha kötü olamaz ve doğal felaketlerle daha da vahimleşmektedir.

Bütün bu uğursuz olgulara karşın, Zapatistaların, yerli cemaatlerin ve "sivil toplum"un canlılığı, imgelemi ve gücü, umudu canlı tutuyor. Zapatistalar uluslararası düzlemde de kamuoyu savaşını kazanmaktalar. Artan bir dayanışmadan yararlanıyorlar; taleplerine yönelik destek, giderek güçleniyor. Ulusal düzlemde, muhalefeti harekete geçirme konusundaki etkinliklerinden bir şey yitirmediler; ve yeni bir siyasal üslûba başvurarak, bağımsız örgüt ve hareketlerin dağınık çabalarının birbirine eklenmesine katkıda bulunuyorlar. 1998 sonlarında Zapatistalarla "sivil toplum" ve Kongre'nin çatışma konusunda çalışan çok-partili komisyonu arasında bir diyalog gerçekleştirildi. Başka şeylerin yanı sıra San Andrés anlaşmalarında üzerinde uzlaşılan anayasa reformu konusunda ulusal danışmanın nasıl örgütleneceğini tartıştılar. Ayrıca Zapatistaların Meksika'daki bütün belediyeleri ziyaret ederek görüşlerini sunacak ulusal bir siyasal güce dönüşmesi konusunda da görüş alışverişinde bulundular.

Kamusal tartışma hâlâ biçimsel demokrasinin geliştirilmesi, (yerli halklar ve diğer taleplere ilişkin) devlet reformu ve iktisadî, toplumsal siyasaların yönetimi etrafında dönüyor. Ancak Meksika toplumunu, ulus-devletin ötesine geçecek tarzda aşağıdan yukarıya doğru örgütlemeyi hedefleyen daha radikal bir devinim de göze görünür bir biçimde ilerlemektedir. İki örnek bu durumu gözler önüne serebilir.

İlkin, Oaxaca'da, yukarıda sözü edilen Yeni Anlaşma çerçevesinde bir anayasa reformu ve yerli hakları üzerine bir yasa 1998 Haziranı'nda yürürlüğe girdi. Yeni yasal çerçeve San Andrés'de varılan anlaşmayı temel alıyor, pek çok bakımdan Federal Anayasa'nın ötesine geçiyor ve hukuksal açıdan çoğulcu bir rejimi biçimlendiriyordu. Kültürel ve siyasal çoğulculuğu tanıması ve yerli halkların özerkliğine ve direnişten kurtuluşa geçişlerine tam bir

destek sağlaması açısından, dünyanın en ileri yasalarından biridir.

İkinci olarak, 23 Ekim 1998'de Meksika sivil toplumundan otuz kadar bağımsız örgüt ve ağ, 2000 yılı için ortak bir siyasal gündem inşa etmeye yönelik bir inisiyatif başlattı. İnisiyatifin niteliği ve erimi, sağlam toplumsal temelleri ve onunla ilişkili anahtar siyasal aktörler mevcut çabaların olgunluğunu yansıtmaktadır.

Burada öne sürülen argümanların pek çoğunun, özellikle de (radikal demokrasi ve radikal çoğulculuk gibi) yeni siyasal öneriler, Zapatista hareketinin anlam ve etkisi, ve insan haklarının yeniden gözden geçirilmesiyle ilişkili olanların büyük ölçüde tartışmalı olduğunun farkındayım. Ne yazık ki burada bunları daha fazla geliştiremeyeceğim. İlgili okurlar bu argümanların daha geliştirilmiş halini *Grassroots Postmodernism: Remaking the Soil of Cultures* (Madhu S. Prakash'la birlikte) başlıklı kitabımda bulabilir.³⁰ Bu kitapta dünyanın toplumsal çoğulluklarının tekil küresel toplumun tek-kültüründen kaçıp kendi kültürel ve doğal mekânlarını yeniden canlandırdıkları taban girişimlerinde gelişmekte olan epiği inceliyoruz. Modernitenin üç kutsal ineğine -küreselleşme içinde kök salmış olan, toplumsal gerçekliği anlamanın evrensel olarak geçerli tek bir tarzı olduğu; Güney'in yeniden sömürgeleştirilmesinin gerekçesine dönüşen Batı tarafından tanımlanmış insan hakları nosyonunun genel geçerliliği; ve cemaat içinde insanlar'a karşı, insanlık durumuna bakışımızı grotesk bir dönüşüme uğratan, kendine yeterli birey nosyonu- meydan okuyoruz.

Kaynakça:

* "The Revolution of the New Commons", C. Cook and J. Lindau (Eds.), *Aboriginal Rights and Self-Government* da. Montreal: McGill-Queen's University Press (2000: 186-217).

1- *Ambitos de comunidad* ile komünler denk olmasa da benzer geleneklere tekabül ederler. *Ambitos de comunidad*, yerli halkların ya da yerli grupların varlık tarzlarını ifade ettikleri, çeşitli bakımlardan fiziksel mekanlara bağlı toplumsal ve kültürel mekanlardır. Burada *ámbitos de comunidad*'i kısaca komün olarak adlandırıyorum.

Yıllarca *ejido* sözcüğü yerli halkların *ámbitos de comunidad*'i karşılığında kullanıldı. *Ejido*, *exitus*'dan (çıkış) gelmektedir. Terim, onaltıncı yüzyılda İspanyol köylülerin ortaklaşa olarak kullandıkları, köylerin "çıkışı"ndaki topraklara işaret etmekteydi. Bu, bir miktar ang-

lo-sakson komünlere benziyordu. İspanyollar Amerika kıtasına geldiklerinde, çeşitli toplumsal kurumlar ve toprak tasarrufu sistemleriyle karşılaştılar. Bunlara gönderme yapacak *ejido*'dan başka bir sözcük yoktu dağarcıklarında; ve genel olarak tümünü böyle adlandırdılar. Yerli halklar, İspanyol tahtıyla ilişkilerinde, kendi fiziksel ve kültürel mekanlarını talep ederken, bu sözcüğü kullanmak zorundaydı. Zamanla sözcüğü terimi çeşitli bileşen ve bağlamlar için kullanır oldular. Bu yüzyılda, devrimi başlatmak üzere yerli ve köylü mücadelelerini birleştiren slogan, eski yerli topraklarının geri kazanımı, *la reconstitución de los ejidos* oldu. Devrimden sonra sözcük yeni toprak tasarrufu sistemiyle ilişkilendirildi. Özgün *ejido*'lar "yerli cemaatleri" haline geldiler ve *ejido*, yeni bir toprak tasarrufu biçimini tanımladı; eski bağlamını (*conotatum*) kısmen korusa da terim, artık sözcüğün bileşenlerini (*denotata*: unsurlar, efrad) oluşturmaktadır.

2- Consejo General de las Regiones Autónomas Pluriétnicas de Chiapas (Chiapas Çok-etnili Özerk Bölgeler Genel Konseyi) Consejo Ejecutivo'sunun (Yürütme Konseyi) 9-11 Nisan 1995'te federal kongrede düzenlenen Asamblea Nacional Indígena Plural por la Autonomía (Ulusal Çoğul Yerli Özerklik Meclisi)'ya sunduğu tebliğ (17 Nisan 1995 tarihli *Proceso*, s. 23'den alınmıştır). Siyasal reform tartışması Cumhuriyet'in "yeniden-kurulması"na sıkça yapılan atıfları içermektedir.

3- Raimundo Panikkar, "The Myth of Pluralism: The Tower of Babel - A Meditation on Non-Violence, *Cross-Currents* (New York) 29 (2) (1979): 197-230; Panikkar, "The Dialogical Dialogue," F. Whaling (ed.), *The World's Religious Traditions* (Edinburg: T. & T. Clark, 1984).

4- *Comunalidad*, başkalarının, kendilerinin ne olduğu üzerine düşünmesini sağlamak üzere yakın zaman öncesinde yerli halklar tarafından inşa edilen bir neolojizm; her ikisinin de İspanyolca bir dengi bulunmayan "komünler" (*commons*) ve "siyasa" (*polity*) sözcüklerini karıştırmakla, "komünalite/komün siyaseti" olarak tercüme edilebilir. *Comunalidad*, yalnızca sözcüğün tam anlamı olan "komünal durum"a değil, aynı zamanda bu toplumsal varoluş tarzının çağdaş ve somut ifadesine de gönderme yapmaktadır. Jaime Martínez Luna, "Es la comunalidad nuestra identidad?", *Opciones* 1 (1992), ve "Autonomía y autodeterminación de los pueblos indios", yayımlanmamış makale.

5- Belediye, sömürgecilik döneminde bir tahakküm aracı olarak işleyen, İspanya'dan akatarılma bir hukuksal-siyasal bir aygıttır. Bağımsız Meksika bu yapıyı devraldı. Belediye özgürlüğü idealini Cadíz Anayasası'ndan aldı, ama bunu sağlamak için hemen hiçbir şey yapmadı. Bu yüzyılın (20. yy. -ç.) ikinci onyılında devrimciler de ideali hayata geçirmeye çabaladılar ama Anayasa'da bir uzlaşmaya razı ol-

mak zorunda kaldılar: "Özgür belediye"yi yaratmakla birlikte, ona pek çok biçimsel sınırlılık dayattılar. Böylelikle belediye açık merkezî bir rejimin dikay kontrol sisteminde bir başka bağ haline geldi. Bkz. Gustavo Esteva, "Recuperar el piso", Raúl Olmedo (ed.), *El municipio y la participación ciudadana* (Meksika: UNAM, 1996). Ayrıca bkz. Manuel Carrera Stampa, *Archivalia Mexicana* (Meksika: Instituto de Historia de la UNAM, 1952); J. E. Casariego, *El Municipio y las Cortes en el Imperio Español de Indias* (Madrid: Talleres Gráficos Marsiega, 1946); François Chevalier, "Les municipalités indiennes en Nouvelle Espagne, 1520-1620", *Anuario de Historia del Derecho Español*, 15 (Madrid 1944), 16-106; Luis Weckman, *La herencia medieval de México*, c. 2 (Meksika: El Colegio de México, 1984).

6- Yerli halklar arasında belediye cargo'ları kişinin siyasal ayrıcalık edinmek üzere ya da siyasal kariyerinin bir unsuru olarak elde etmek isteyeceği görevler değil, kabul edilen ve hizmet karşılığında prestij sağlayan sorumluluklardır. Sistem, özgün Roma municipium rejimine benzemektedir; burada *municeps* kamu görevleri ya da cargo'ları ifa edebilecek yurttaşlara işaret eder; sözcüğün kökeni munus (cemaat için ifa edilmesi gereken görev, yük, ödev, aynı zamanda Hint-Avrupa *mo-in* sözcüğünden, armağan, ya da "hizmet mübadelesi") ve *-ceps* (elde edebilen, kavrayabilen, tasarruf edebilen; sözcüğün kökeni *capere*, "almak")'tir. Bkz. Guido Gómez Silva, *Breve diccionario etimológico de la lengua española* (Meksika: FCE, 1993). Ne ki, Roma geleneğinde *municipium* tüm yurttaşların Roma yurttaşları olarak aynı haklardan yararlandığı kenttir.

7- Gobierno de Oaxaca, *Nuevo Acuerdo con los Pueblos de Oaxaca* (Meksika: Gobierno de Oaxaca, 1944).

8- İnsan hakları konusundaki son tartışmalar için bkz. "La polemica de los derechos humanos," *Eslabones* 8 (1994): 1-176; Gustavo Esteva, "Derechos humanos como abuso de poder", *Kwira* 44 (1996): 24-36; Just World Trust, "Rethinking Human Rights", Uluslararası Konferans Tutanakları, Kuala Lumpur, Malezya, 1994; C. Lafer, *La reconstrucción de los derechos humanos: Un diálogo con el pensamiento de Hannah Arendt* (Meksika: Fondo de Cultura Económica, 1994); Pat Lauderdale, "Indigenous North American Alternatives to Modern Law and Punishment: Lessons of Nature" (yayınlanmamış el yazması, University of Innsbruck, 1991); Raimundo Panikkar, "The Dialogical Dialogue," 202-21; Panikkar, "Is the Notion of Human Rights a Western Concept?" *Interculture* 82-3 (1984): 2-78; Panikkar, "The Religion of the Future", *Interculture* 23 (107, 108) (1990): 1-24, 25-78; Panikkar, "The Pluralism of Truth", *World Faiths Insight*, n.s. 26 (1990): 7-16; Panikkar, "La diversidad como presupuesto para la armonía entre los pueblos", *WisayMarka* (Barcelona) 20 (1993): 15-

20; Rodolfo Stavenhagen, *Derecho indigena y derechos humanos en América Latina* (Meksika: El Colegio de México - Instituto Interamericano de Derechos Humanos, 1988); Robert Vachon, "L'étude du pluralism juridique - une approche diatopique et dialogale", *Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law* 29 (1990): 163-73; Vachon, *Human Rights and Dharma* (Montreal: Intercultural Institute of Montreal, 1991), 1-10.

9- Carlos Moreno, "Estructura agraria en Oaxaca: Notas para el diagnóstico de la marginalidad campesina", el yazması.

10- Oaxaca'daki San Pedro Molinos belediyesinde iki belde bulunmaktadır: "ana kent" San Pedro Molinos ile ona bağlı Asunción Vistahermosa. İkinci şu sıralar ana kentten daha fazla bir nüfusa sahip olmasına karşın, belediye yönetimine katılma olanaklarından ve kamu fonlarına erişimden yoksundur. Bu iki belde, bu fonlar ve başka konularda sürekli bir mücadele içindedir. Vaka, Oaxaca için tipiktir. Yetkililer, pek çok durumda, aşırı bağımsız bir belediyeyi denetim altına alabilmek için onu bağımlı kent düzlemine indirmişlerdir.

11- Gustavo Esteva, "Recuperar el piso", Raúl Olmedo (ed.), *El municipio y la participación ciudadana* (Meksika: UNAM, 1996).

12- "Özerklik" ve "özerk bölgeler" üzerine konvansiyonel bibliyografyalar, son inisyatif ve mücadelelere yeterince değinmemektedir. El Colegio de México'nun Ekim 1994'te başlattığı bir dizi atölyenin tutanaklarına bkz. "Autonomy and self-determination of the Indian Peoples", yayımlanmamış el yazması. Ayrıca bkz. Foro Nacional Indígena de San Cristóbal ve San Andrés diyalogları, *Ce Acatl*, 73-80, ve Gustavo Esteva, *Táctica, estrategia y sentido en la lucha por la autonomía de los pueblos indígenas* (Oaxaca: Cultura para el Tercer Milenio, 1996).

13- Meksika'da mevcut merkezîyetçiliğe karşı federalizm tartışmaları yükselmektedir. Başat tartışma, erk ve kaynakların belediyeleri ve eyalet hükümetlerini güçlendirecek tarzda yeniden dağıtımı üzerinde yoğunlaşıyor. Ama siyasal bir dizayn olarak ulus-devlete muhalefet geleneği içerisine yerleştirilebilecek bir görüş daha vardır. Bkz. Esteva, "Recuperar el piso"; Lucio Levi, "Federalismo", Norberto Bobbio ve Nicola Matteuci (eds.) *Diccionario de Política A-J* (Meksika: Siglo XXI, 1982).

14- Başkan Truman "az gelişmişlik" terimini icat ettiğinde, "kalkınma" teriminin hem bileşenlerini hem de bağlarını dönüştürme uğrarak sözcüğü Amerikan yaşam tarzını yakalama yanılsamasına hapsetti. Kalkınmanın genel bir eleştirisi için bkz. W. Sachs (ed.) *The Development Dictionary* (Londra: Zed Books, 1991).

15- Confederación Nacional Campesina -resmi, korporatif köylü örgütü- Başkan Luis Echeverría (1970-1976)'nın talimatları uyarınca,

7 Mart-15 Ağustos 1975 tarihleri arasında 58 bölgesel yerli halklar kongresi düzenledi. Bu süreç, 7-10 Ekim 1975 tarihlerinde Michoacán'daki Pátzcuaro'da gerçekleştirilen Birinci Ulusal Yerli Halklar Kongresi'yle son buldu. Bu kongrede, tüm yerli halkların *Consejos Supremos* (Yüce Konseyler) temsilcileri Ulusal Yerli Halklar Konseyi'ni oluşturma kararını aldılar.

Kongre süresince, yerel *cacique*'lerin müdahalesiyle yukarıdan aşağıya doğru örgütlenen bir çok *Consejos Supremos*'un meşruiyetten yoksunluğunu vurgulayan sesler duyuldu. Zaafıları daha sonra, Ulusal Konsey'in izleyen yönetimler nezdinde başkanlık desteğini yitirmesiyle açığa çıkacaktı. Yine de, girişimin, korporatif bir bağlamda, başkanlık talimatıyla başlatılmış olmasına karşın, yerli halkların canlılığı ve gücü, Meksika'daki tüm yerli halkların ulusal örgütünü yaratma yolundaki bu ilk ciddi girişimde kendini ortaya koyacaktı. Deneyimin içeriden bir anlatısı için bkz. Vicente Paulino López Velasco, *Y surgió la unión... Génesis y desarrollo del Consejo Nacional de Pueblos Indígenas* (Meksika: Centro de Estudios Históricos del Agrarismo en México, 1989).

16- Fausto Sandoval, "La casa que recoge nuestro camino", *Opciones*, 4 (1992): 8-10.

17- Marcos Sandoval, "Discurso pronunciado ante los reyes de España", *Medio milenio* 1 (1992): 8-9.

18- San Andrés halkının pek çok görkemli öyküsü vardır. Dev bir çekirge akınının Oaxaca topraklarını talan ettikten sonra San Andrés'e gelişine ilişkin öyküyü anlatmaya bayılırlar. Akın San Andrés'e geldiğinde, Triquiler hepsini yemiş, olay orada bitmişti. Şimdilerde çekirge akınının yeniden başlaması için dua ediyorlar. Çekirgeleri yemelerinin binbir tarzi var ve onları yakalamada son derece ustalar. Özellikle çocukları, otlar üzerinde bir şapkayla çekirge avlamada çok becerikli. Çekirgeler, protein açısından son derece zengindir ve son derece lezzetlidir.

San Andrés'in lezzetli çekirgelerinden söz ederken onları Amerikan bifteğiyle kıyaslamaya, ya da bir uzman gibi, onları içerdikleri protein miktarına indirgemeye çalışmıyor, veya egzotik bir hoşluk olarak tadlarına bakılmasını önemimiyorum. Sonora çölünden bir adamın uzun bir yürüyüşün ardından köyümüze gelip de, kendisine, çok koyu olduğu için hiçbirimizin yiyemediği bir sosla birlikte tavuk çorbası ikram edildiğinde, "İğrenç," diyerek bizi çok güldürmüştü; "çok sulu"... Tepkisi, gerçekte, pek çok Amerikalıyı Moskova, Pekin ya da Mexico City'de McDonalds'a gitmeye zorlayan olaylar kategorisine dahildir: kendi yemeklerini, bildikleri, damaklarının tanıdığı şeyleri yemek isterler. Dahası "kültürel" ya da "etnik" yemekler, Çin yemeği, Thai yemeği, Meksika yemeği yediklerinde de aynı şeyi yapıyorlardır

... tabii Amerika'da olması kaydıyla. Aynı yemekleri ülkesinde yemeyi, son derece meşru nedenlerden dolayı reddederler. Ama Amerikalılar ve diğer "sanayileşmiş yiyciler" için, etnik ve diğer yiyeceklerin bolluğu, senginliği ve çeşitliliği, yalnızca Amerikan yemeği, aynı standart, dondurulmuş, sanayileşmiş, "kimyasal" yiyecekleri yedikleri basit gerçeğini gözlerden gizler. Gerçekte, "milleri yemekteler"; Amerikan sofrası, üretim yerinden ortalama iki bin mil uzaklıktadır. Yakın zaman önce bir Alman araştırmacı, tüm bileşenlerinin ve paketlemenin kat ettiği mesafeyi göz önünde bulundurarak, bir kap yoğurt imalinin on bin millik bir yolculuğu gerektirdiğini hesapladı. Menüdeki yemeğin ya da restoranın adı ya da ahçının milliyeti bu olguyu değiştirmemektedir.

Uzmanların dizayn ettiği ve şirketlerce dağıtılan "yiyecenin" bolluğu ve çeşitliliğine ilişkin yanılısama, *comida* (bu terim için, Esteva'nın bu notun sonunda gönderme yapılan makalesine bkz.) yoksunluğunu algılama ya da duyumsama olasılığının önüne geçmektedir. Kişi *comida*'nın yerinden edilemeyeceği nosyonuna nasıl geri dönebilir? Doña Refugio'nun ateşini taklit edemeyeceğimizi nasıl anlayabiliriz? "Yiyecek" iki bin ya da yirmi bin mil yol katedebilir; ama *comida* hiçbir zaman doğduğu yerin dışına çıkamaz. *Comida*'ya anlamını veren bağlam, restoranın "yerel rengi"yle, bizatihi yiyecenin kalitesiyle ya da ahçının dehasıyla tanımlanamaz. Bağlam, zorunlu olarak toplumsaldır ce *comida* içerisine gömülü insan dünyasını, ruhu, yüreği içerir.

Yiyecek ile *comida* arasındaki fark için bkz. Gustavo Esteva, "Re-embedding Food in Agriculture", *Culture and Agriculture* (Bulletin of the Culture and Agriculture Group) 48 (1994).

19- Bkz. Gustavo Esteva, *Crónico del fin de una era* (Meksika: Posada, 1994).

20- İvân Illich, *Tools for Conviviality* (Berkeley, CA: Heyday Books, 1973).

21- Michel Foucault, *Power/Knowledge* (New York: Pantheon Books, 1977).

22- Gianfranco Pasquino, "Revolución", Norberto Bobbio ve Nicola Matteuci (eds.) *Diccionario de Política* (Meksika: Siglo XXI, 1981).

23- Böylesi koalisyonların özellikleri arasında şunlar bulunmaktadır: toplumsal hoşnutsuzluğun genelleşmiş motifleri ifadelendirirken hoşnutsuzluğun nedeni olan rejimin radikal bir eleştirisini bunlara eklemeler; açık ve içleyicidirler, tüm ideolojilerin ve tüm toplumsal sınıfların katılımına olanak sağlarlar; talepleri yönetmektense eylemlerin koordinasyonunda kullanılan merkezleşmiş siyasal bir yönelişten yoksun esnek örgütsel yapılara sahiptirler, ancak daha katı yapılara

şahip, disiplinli ve tutunumlu bir "devindirici çekirdek"leri olabilir; kendilerini geçici kampanyalar (bir baraj, yol, nükleer tesis inşaatının durdurulması, özgül hak ihlalleri) ya da özgül konulara ilişkin kampanyalarla (kriliğe, çöpe, trafiğe vb. karşı ya da etkin oy hakkı, insan haklarına saygı, ifade özgürlüğü) sınırlandırarak soyut ve totalize edici ideolojilerden ya da iktidar taleplerinden uzak dururlar; sivil direniş ve kolektif eylemi eklemlen amblemler dahil genellikle demokratik araçlara ve yasal işlemlere başvururlar, ama yasanın çerçevesinin dışına çıkabilirler; ve kişiselleşmiş bir önderliğin ve ideolojik ya da parti bağlarının oluşmasına etkin biçimde karşı çıkarlar. Bkz. Gustavo Esteva, *Crónica del fin de una era* (Meksika: Posada, 1994).

24- Gunder Frank'ın da gösterdiği gibi, bu hareketler, yeni biçimler benimsemekte olsalar bile, gerçekte çok eskidirler. Gerçekte "yeni" olan hareketler, şimdi "klasik" sayılmakla birlikte, yakın zaman önce ortaya çıkmışlardır: işçi hareketleri, modern partiler, vb. Bkz. A. G. Frank ve Marta Fuentes, *Nine Theses on Social Movements* (Amsterdam: ISMOG, 1987).

25- Gustavo Esteva ve Teodor Shanin, "Pensar todo de nuevo", "Inventar la alternativa", ve "Las perspectivas alucinantes", *Opciones* 3-5 (1992): 2-4, 6-8, 11-12.

26- Meksika'da siyasal tartışma biçimsel demokrasinin ilerletilmesi üzerinde yoğunlaşmış gözükmektedir. Ancak sınırları ve kusurlarını ortaya çıkartan ve siyasal alternatiflerini araştıran pek çok ses yükselmektedir. Bkz. Archipiélago, "La ilusión democrática", *Opciones* 31 (1993): 2-3; Jordan Bishop, "El mito contemporáneo de la democracia", *Opciones* 35 (1993): 6-8; Esteva ve Shanin, "Pensar todo de nuevo", "Inventar la alternativa", ve "Las perspectivas alucinantes"; Foucault, *Power/Knowledge*; Tomás Ibanez, "La increíble levedad del ser democrático", *Opciones* 31 (1993): 3-5; Martín Miguel Rubio Esteban, "O partidos o democracia", *Opciones* 31 (1993): 5.

27- "Çoğunluk" terimi, tıpkı Nixon'un "sessiz çoğunluk"u gibi yalnızca sayılara gönderme yapar. Çoğul biçimiyle toplumsal çoğunluklardan söz edildiğinde ise, kişi, aritmetik çoğunluğu temsil eden grupların çeşitliliğini kabullenmektedir.

28- The Ecologist, *Whose Common Future? Reclaiming the Commons* (Londra: Earthscan, 1993).

29- Guillermo Bonfil, *México Profundo* (Meksika: SEP, 1990).

30- Gustavo Esteva ve Madhu S. Prakash, *Grassroots Postmodernism: Remaking the Soil of Cultures* (Londra ve New York: Zed Books, 1998).

MESOP MEZOPOTAMYA
SOSYALİST
PARTİSİ
GİRİŞİMİ

**İzlenecek Aşamalar
ve
Sorunlama Belgesi**

gün yayınları

ALLIENAN

KOÇGIRILILER

gün yolumuz

Kürdistan Komünist Partisi
D o s y a s ı

SAVUNMA

pele sor
YAYINLARI

S. Çiftçiyörek

**ULUSAL SORUNA
SOMUT VE TARİHSEL
YAKLAŞIM**

GÜN YAYINCILIK

2. BASKI

KAPİTALİZMİN
TARİHSEL/FİZİKSEL
SINIRLARI

S. CİFTYÜREK

G ü n

S. Ciftiyurek

VE
ORGUT

GÜN YAYINCILIK

K A D R O
ve
G E L E C E K

N. CİFİYÖREK

G ü n Y a y ı n c ı l ı k

MINİ ET GERÇEK

GEN YAVINÇILIK

KÜRT SOLU

21.yüzyılın kapitalist toplumlarında 'gelişimin yasası' hızlı işliyor. Zaten gelişimin (özellikle de sosyo-ekonomik; uluslaşma bazında) gerisine düşmüş bir halk olarak Kürtler, farkı kapatabilmeli. Aksi takdirde gelişimin hızı karşısında çok daha gerilerde kalınacaktır. Mevcut durumda egemen devletlerce önleri kesilmiş durumda. Varolma mücadelesi veriyorlar. Bu durumdan kurtuluş/özgürleşme gerek, gelişim çağını yakalamak için. Bunları tetikleyecek olan da devlet olgusudur. 2 bin yıldan fazladır süren devletsiz dönemin tarihi ve acı tecrübeleri göstermiştir ki başka devletler, onlara kendi devletlerinin verdiği olanakları veremez. Bu köleci devletler döneminde de böyleydi, feodal devletler döneminde de. Hele hele kapitalist-empyralist çağda... Güney Kürdistan örneğinde olduğu gibi süreç parça başı kurtuluşu dayatıyor.